دیوانا

شێخ مەمدوح بریفکانی

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی رۆشنبیری
*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب
***

ناوونیشان:
دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، گەڕەکی خانزاد، هەولێر
س. پ. ژمارە: ١
www.araspublisher.com

ديوانا

شێخ مەمدوح بريفكانى

١٩١١-١٩٧٦ز

چاپا دووێ

دگەل زێدەبوون و پاككردنێ

زاهد بريفكانى
بەرهەڤ و ئامادەكريە بو چاپێ

ناوی کتێب: دیوانا شێخ مەمدوحێ بریفکانی
کۆکردنەوە و ئامادەکردنی: زاهد بریفکانی
بڵاوکراوەی ئاراس- ژمارە: ١٢٩
دەرهێنانی هونەری: ئاراس ئەکرەم
بەرگ: شکار عەفان نەقشبەندی
خۆشنووسیی بەرگ: محەمەد زادە
هەڵەگری: زاهد بریفکانی
سەرپەرشتیی چاپ: ئاوڕەحمان مەحمود
چاپی دووەم - چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر- ٢٠٠٢
لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەولێر ژمارە (٢٩)ی ساڵی ٢٠٠٢ی دراوەتێ

زاهد بريفكانى

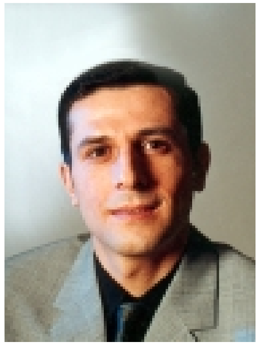

– سال ١٩٦٧ ل باژێرێ دهوکێ ل کوردستانا باشور هاتيه سەر دونيايێ.
– خوەندنا سەرەتايى و ناڤنجى ل باژێرێ دهوکێ تەمام کريه.
– ل زانکويا موسلێ د بەشا کيميايێ دا خوەنديه.
– کومپوزسيون و ئارانژێريا گەلەک بەرهەمێن موزيکى يێن هونەرمەندێن کورد و بيانى کريه.
– دو بەرهەمێن موزيکا کوردى بناڤێ: ئينسترومێنتالا موزيکا کوردى، ١٩٩٨– سولاڤ، ٢٠٠٠، ل ئيستەنبولێ دەرخستينه.

بەرهەمێن کو هەتا نوها داينه چاپێ:

– لالەشين، ديوانا شێخ مەمدوحێ بريفکانى، بەشا يەکێ چاپخانا ئاپێک ستوکهولم، سوێد ١٩٩٧.
– ديدارێ يار، ديوانا شێخ شەمسەدينێ قوتبێ ئەخلاتى يێ بريفکانى، وەشانێن ڕوژا نو، ستوکهولم، سوێد ٢٠٠١، چاپا دووێ ل دەزگاى ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٢ .
– زبانێ کوردى، ديوانا شێخ نورەدينێ بريفکانى، وەشانێن ڕوژا نو، ستوکهولم، سوێد ٢٠٠١، چاپا دووێ ل دەزگاى ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٢ .
– کوردستان، ديوانا شێخ مەمدوح بريفکانى، بەشا دووێ ، وەشانێن ڕوژا نو، ستوکهولم، سوێد ٢٠٠١، چاپا دووێ ل دەزگاى ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٢ .
– الحقيقه والبيان فى ترجمه سادات بريفكان، نوسەر شێخ مەمدوحێ بريفکانى (١٩٦١ز)، ژ بەرهەڤ وئامادەکرنا زاهد بريفکانى يە، ستوکهولم، سوێد.

شێخ مەمدوح بريفکانى دداويا سالێن سيهان دا ئالا کوردى ياکو د سەرهلدانا (ئاگرى)، ب پێشەنگيا (خۆيبوونى) و ئيحسان نورى پاشايى ل چيايێ ئاگرى دسالێن(١٩٢٧–١٩٣١)ان دا هاتبووکرن و ئەڤ ئالا دوى شەڕى دا بکارهاتى، ماقويل و شێخێن وێ دەڤەرێ ل کوردستانى باکوور دان دەستێ شێخ مەمدوحێ بريفکانى. پشترا شێخ مەمدوحى ئەو ئالا کەسک و سۆر و زەر دەرباسى کوردستانا باشوور و پێشکێشى جەنابى بارزانيێ نەمر کر.

شێخ مەمدوحێ بريفکانى د ١٩٤٢/١٠/١٥ د نامەيەکێ دا پيروزباهيا تێپەڕبوونا ١٠ سالان دسەر گوڤارا هاوارێ ل مير جەلادەت بەدرخانى کر، دوێ نامێدا بەحسا ئالا کوردى يا سور و زەر دکەت د هەلبەستا خوەيا بناڤێ پيروزيا جەژنێ و دوێ گوڤارێ دا هاتە وەشاندن.

شێخ مەمدوحى د ١٩٤٢دا هەلبەستا خوەيا بناڤێ وەلاتێ من يان خەملا کوردستانێ ژ گوڤارا روناهى يا مير جەلادەت بەدرخانى را شاند و دوێ سالێدا بەلاڤبو.

د ١٩٥٧/٧/٥ هەلبەستا لالەشين ياکو ل سەر ئازاديا کوردستانێ يە ڤەهانديه.

«زاهد بريفکانى»

گەلێ مە پێويستى ب زانايێن خودان سەنگ يێن مينا شێخى هەنە.

هەژار موکريانى ١٩٧١

شێخ مەمدوحێ ئەخلاتى کلۆمەتەيەکێ بلنده دهۆزانا کلاسيکا کوردى دا.

رەشيد فندى ١٩٩٨

شێخ مەمدوحێ بريفکانى شێخێ ئەدەبياتا مە يا کوردييه.

صبرى بۆتانى ١٩٩٧

شێخ مەمدوح بريفکانى وەک چاکه فێرسەکێ پێشەنگ و ئالا هەلگرەکێ ناڤدار و شارەزايەکێ مەلەڤان د مەيدانا ڕەوشەنبيرى دا دهێته ناسين.

حافظ قاضى ١٩٩٧

ناڤەرۆک

– پێشگوتن: زاهد بریفکانی ٩
– پێشگوتنا بەشێ یەکێ یا دیوانا شێخ مەمدوحێ بریفکانی (لالەشین) ١٢
– بنەرەها شێخ مەمدوح بریفکانی ١٤
– ژیاننامەیا شێخ مەمدوح بریفکانی ١٧
– بەرهەم و خەباتێن شێخ مەمدوح بریفکانی ٢٠
– دیتنێن رەوشەنبیرێن کورد ل سەر شێخ مەمدوحێ بریفکانی ٢٥

هەلبەست

– ئێشا ولاتی ٣٩
– یازدەی ئاداری ٤١
– عشقا شرینێ ٤٢
– گوناهێت من ٤٤
– زولفێن د مەست ٤٥
– دلبەرا قامەت ئەلیف ٤٨
– ئەسمەرێ ٥٠
– ترسا خودایی ٥١
– لالەشین ٥٣
– پیرە قوڕێ ٥٦
– نونا تەڤی ٥٧
– کوردستان ٥٩
– هەوار ٦١
– گەلی کوردا ٦٢
– دەردێ گران ٦٤
– دا بچینە لالەشینێ ٦٥
– هلو ڕابن ٦٦
– ژعیراقێ مە دڤێت ٦٧
– بەهدینان ٦٩
– تەمەفا ٧٢
– نازەنین ٧٤
– خوتیا من ٧٦
– جانێ جانا ٧٨
– جان کیڤە چوو ٨٠

– دل بریندارە ٨٢
– حوسن و جەمال ٨٤
– هەڤال ٨٦
– شەڤێن تاری ٨٧
– غەم و دونیا ٨٨
– کاروان ٩٠
– ئەڤینا مەمدوح ٩٢
– سولین ٩٣
– وەلاتێ مە ٩٥
– دلبەرێ دیسا ٩٧
– دلبەر چ بمن نادەت ٩٩
– پیروزیا جەژنێ ١٠١
– سینور ١٠٢
– ئەهلێ زەمانی ١٠٤
– سەحەر ١٠٥
– باغێ جەننەتێ ١٠٦
– پەریشان ١٠٩
– جارنا ١١٠
– دونیا ١١٠
– کەفی ١١٠
– سیما ١١١
– خوەزی ١١١
– دەستخەتا دیوانا شێخ مەمدوحێ بریفکانی ١١٣
– فەرهەنگا بریفکانی ١٨٧

پێشگوتن

پشتی بزاڤەکا بەردەوام زێدەتر ژ پێنج سالان و بئالیکاریا مالباتا شێخ مەمدوحێ بریفکانی من کاری دەست خەتێن هەلبەستێن جەنابێ شێخ مەمدوح بریفکانی ڤەژینمەڤە و دڤێ چاپێ دا بئاوایەکێ تەکوز و تەمام پێشکێشی خوەندەڤانێن کورد بکەم.

پشتی بیست و پێنج سالان ژ کوچا داوی یا شێخ مەمدوحێ بریفکانی، ئەڤ جارا پێشی یە کو بەرهەمێن وی بدەستخەتێ وی بخوە ڕوناهی دبینن، پرانیا وان ژی بجانێ وەلات پارێزی و کوردستانتییێ دئاڤز و داگرتی نە. وەهاژی خویا دبە جەنابێ شێخ مروڤەکێ وەلات پارێز و نەتەوەخواز بویە و ئەو ستەم و زورا لسەر مللەتێ کورد دهاتە کرن بونە هاندەر کو ئەڤ هەلبەست بڤی جانێ نەتەوایەتی یێ مەزن وەرن داڕێژتن. خوە بێ گومان دا کارتێکرنا ڤان هەلبەستان بێتر بت گەر ددەما خوەدا هاتبان وەشاندن لێ لئیراقێ ژی مینا پەرچەیێن دی یێن وەلاتێ مە رایەداران نەهشتی یە بەرهەمێن کو جانێ وەلات پارێزییێ هەمبێز دکەن، بگەهن قوناغا چاپ و وەشانێ.

ژ بلی وێ کو هەلبەستێن شێخ مەمدوحێ بریفکانی خودی زمانەکێ ڕەهوان و گرامەرەکا دیار و بهێزە، ئەڤ هەلبەست مینا درێژە پێدانەکا وێ قوتابخانا نیشتیمانی یا کوردستانی یا نەتەوایەتی دهێتە بەرچاڤ، تەڤی ڤێژی شێخ مەمدوحی دهەلبەستێن خوەدا علمێ عەروزێ فەراهیدی کو پرانیا وان بەحران کاملن، دگەل پاراستنا تایبەتمەندی یا هەلبەستا کوردی بکار ئانی نە.

شەنگەستێ هەلبەستێن مەمدوحێ بریفکانی تەڤی مەسەلێن نەتەوایەتی پڕن ژ گەردونێن تەسەووفێ. ئەو نێرینا کو بهشەکێ زانا لهاویر دورا خوە دنێرە. ئێدی ژیانا هەژاری ژوێ نێرینا نەتەوایەتی و تەسەووفێ ژی شێخ بەر بخوەڤە دکێشا لوماژی ڤێ تەخا هەژار بیاڤەکا مەزن دناڤا هەلبەستان داگرتی یە، ئەڤ جانێ هەنێ دهەموو ڕەوشەکێ دا شێخ پێ رەبوو. دسالا ١٩٦١ شێخ زیندانی بو هەم دیسا دوێ ڕەوشێ دا ژی هەلبەستێن خوە ژ زیندانیان را دخوەندن. ژ بوی وێ ئەڤ هەلبەست ببن فێرا وەلات پارێزییێ و هەست کرن ب دوزا ڕەوایا گەلێ کورد.

ژ بەر کو مللەتێ کورد ئەو دەرفەتا دیروکی یا دانان و دیارکرنا توخیب و سینورێن

وەلاتێ خوە نەبویە، و ژ بەر هندێ کو زانایێن کوردان هەست بڤێ مەترسییێ کریە هەول داینە ب ڕێ یێن دی ڤان توخیب و سینوران بپارێزن، شێخ مەمدوح بریفکانی ژی وەکە زانایەکێ کوردان ئەڤ ڕێ مەشاندییە ئێدی وی ژی هەلبەستێن بڤی ئاوایی کو تێدا توخیب و باژێرێن کوردستانێ دیار دکت نڤیسی نە. هەلبەستێن هەلبەستڤانێن مەزنێن کوردان کو شێخ مەمدوح یەک ژوانە دوێ سەردەمێ دا ئەرکێ تومارکرنا تەڤایی ئالیێن ژیانێ بخوەڤە دگرتن لوما ژی هن هەلبەست ئاوایەکێ جیوگرافی دستین و هنەکێن دن ژی ئالیێن فەلسەفی و هنەک مینا دیروک و فەرهەنگ هاتینە ڤەهاندن.

سەرەرایی وێ کو شێخ مەمدوح بریفکانی مورشدێ تەریقا قادری بو، لێ جانێ خوە یێ نەتەوایەتی وەکو کوردەک ژ نەتەوەیەکا بندەست ژبیر نەدکر و ئەڤ ئەرکێ نەتەوی تێکلی ئەرکێ خوەیێ ئایینی و تەسەووفێ کربو و هەوڵ ددا ڤێ چەندێ دناڤا مریدێن خوەدا بەلاڤ بکەت.

شێخ مەمدوحێ بریفکانی شەیدایێ پەیڤا کوردی بو، لوما دگەریانێن خوەدا هەول ددا دەقێن کوردی یێن هەلبەستڤان و زانایێن کوردان کوم بکەت و لبەر بو وان دەق و ژێدەران بگەهینتە چاپێ کو وی وەها دهزراند[١]:

(پێتڤی یە ئەم ل ئەدبیاتێن خوە موقاتەبن، هەردەم دهزرا مەدا بن و ژ هندا بونێ بپارێزین، دا هەردەم دبەر دەست و ل بەر چاڤێن مەبن، چونکی گەر ئەم ژێ ڤەقەتن ئەم ژ کوکا کولتور و ئەدبیاتێن خوە ڤەدقەتن، ئەم دێ خوە ژی هندا بکن.)

د بەشا یەکێ یا دیوانا هەلبەستێن شێخ مەمدوح بریفکانی کو بناڤێ لالەشینێ بو، ئەڤ هەلبەست تێدا نەبون و بو جارا پێشی دڤێ دیوانێ دا چاپ دبن:

عشقا شرینێ، گوناهێت من، دلبەرا قامەت ئەلیف، ترسا خودایی، پیرەقوڕێ، نونا تەڤێ، کوردستان، گەلی کوردا، دەردێ گران، دا بچینە لالەشینێ، هلو ڕابن، ژعیراقێ مە دڤێت، طەمەفا، خوتییا من، توکا، هەڤال، شەڤێن تاری، دلبەر چ ب من نادەت، ئەهلێ زەمانی، سەحەر، باغێ جەنەتێ، خوەزی.

هەلبەستێن بناڤێ:

زولفێن د مەست (٢) بەیت، ئەسمەرێ (٧) بەیت، هەوار (٣) بەیت، بەهدینان (٦)

(١) سوحبەتا شێخ مەمدوح بریفکانی یە دبەرسیڤ دانا پرسیارا خودێ ژێ رازی صەبری بوتانی.

بەیت، نازەنین (٤) بەیت، دلبەرێ (٢٨) بەیت، کاروان (٢٠) بەیت، سولین (١٨) بەیت، سینور (٣) بەیت،
ئەڤ هەلبەستە د بەشا یەکێ یا دیوانا شێخ مەمدوحێ بریفکانی یاکو بناڤێ لالەشین بو، کێم هاتبون نڤێسین دڤێ پرتوکێ دا ب تەمامی تێن چاپ کرن.

هەلبەستێن بناڤێ:

پەریشان، جارنا، دنیا، کەفی، سیما، خوەزی، د ئورژینالا دیوانا شێخ مەمدوحێ بریفکانی دا تونەبون، مە ژ سەرکانی یێن جهێ ئەڤ هەلبەست بدەست خستنە، لبن هەلبەستان بخوە سەرکانییا هەلبەستان هاتیە نڤێسین.

زاهد شێخ مەمدوح بریفکانی

گولانا ٢٠٠٠ کوردستان

پێشگۆتنا بەشێ یەکێ
یا دیوانا شێخ مەمدوحێ بریفکانی
لالەشین

خوەندەڤانێ هێژا، من د ڤێ پرتووکێ دا، بەس هندەک ژ هەلبەستێن شاعرێ بناڤ و دەنگ شێخ مەمدوح بریفکانی بەلاڤکرنە. ئەڤ هەلبەست ژ رۆژنامەیا هاوکاری، بزاڤ، برایەتی و کۆڤارا هاوار و رۆناهی و پرتووکا هۆزانڤانێت کورد یا صادق بەهائەددین ئامێدی و دەستنڤیسا ئیحسان بریفکانی و ژ کاسێتا دەنگێ شێخ مەمدوحی بخوە یا کو بەری وەفاتا خوە ب رۆژەکێ ل بەغدایێ، ل مالا کورێ خوە عەبدولسەلامی تۆمار کربوو و هەروەسا ژ دەستنڤیسا رەشید فندی کو هەلبەستا یازدەی ئاداری ژ زاردەڤێ شێخی بخوە نڤیسیبوو هاتنە وەرگرتن.

خوە هەلبەستێن شێخ مەمدوحی ب دەستخەتا وی بخوە هەنە، لێ مخابن، هێش دەرفەتا ب دەستخستن و چاپکرنا وان بدەست من ڤە نەهاتیە. دبە کو دڤان هەلبەستێن بەری نوکە وەشیایی دا شاشی هاتبنە کرن، لێ ژبەر نەبوونا دەستنڤیسا وی د دەستێن من دا، ئەز نەشیام وان هەموو شاشیان راست بکم، لێ من و لگۆر پێچێبوونا خوە و هاریکاریا دایکا خوە هەولدایە کو شاشیان راست بکم و شعرێن وی یێن د دەست من دا بدورستی بگەهینم بەر دەستێن هەوە یێن هێژا.

گەلەک شاعر هەنە کو دڤادا هەلبەستڤانیێ دا خودان پێچێبوونێن بلندن و ئافراندنێن وان یێن شعری یێن بوهادار و پرِی جوانی و شیانا شعری هەنە لێ مخابن کو بەرهەمێن وان یێن چاپکری نینن و ژ بەر هندێ ژی هایا خوەندەڤانێ کورد، ب ئاوایەکێ باش، ژێ نینە. مەبەستا من ژ بەلاڤکرنا ڤێ پرتووکێ ئەوە کو ئالیێ شێخ مەمدوحی یێ هەلبەستڤان و هەستدار، جیهانا وی یا تژی ئەڤین و سۆفیتی و وەلاتپارێزی، شێخێ خوەش کوردی ئاخێڤ دەینم بەر چاڤان.

خوە بێ گومان، دا کارتێکرنا ڤان هەلبەستان پێتربت ئەگەر دەما خوە دا هاتبان وەشاندن، لێ هەر وەکی ئەم هەموو دزانن ل عیراقێ ژی، مینا ل پارچەیێن دی یێن وەلاتێ مە، حکومەتێن دەستهەلاتدار رێ نەددان چاپکرن و وەشاندنا بەرهەمێن ئەدەبی، یێن کو ب جانێ وەلاتپارێزی و کوردستانتیێ د ئاڤز و داگرتی بوون، و ژ وان هەلبەستان. د سەر هندێ را ژی چەند هەلبەستێن شاعرێ نەمر د چەند رۆژنامە و کۆڤاران دا و د رادیۆیا کوردی یا عیراقێ دا هاتبوون بەلاڤکرن.

هەروەسا د رۆژنامەیا وەلات یا ٢٢-٢٨ێ شباتا ١٩٩٢ێ، هەژمارا ١٢ێ یا کۆڤارا نوودەمێ یا سالا ١٩٩٤ێ و د کۆڤارا کاروان و بەیان و رۆشنبیری دا ل سەر بریفکانی هاتیە نڤیسین و هەلبەست یان پارچە هەلبەستێن وی تێ دا هاتنە وەشاندن.

ژ بلی ژینەنیگارا شێخ مەمدوحی یا کو پشتی ڤێ پێشگۆتنێ دهێت، ئەز ژیاننامەیا شێخ نورەددینێ بریفکانی یا کو شێخ مەمدوحی د وەختێ خوە دا ژ عەبدولرەقیب یوسفی را هنارتبوو و وی ژی د پرتووکا خوە "دیوانا کرمانجی" دا وەشاندبوو، دگەل دەستخەتا شێخ زەینەلعابدینی ل سەر شێخ شەمسەددینێ قوتب و شێخ نورەددینێ بریفکانی و چاوا دامەزراندنا رێچا سۆفیتیێ ل بریفکانێ کو وی ژ زاردەڤێ شێخ مەمدوحی وەرگرتبوو، هەر دڤێ پرتووکێ دا بەلاڤ دکم. مەبەست ژ ڤێ ژی پێتر و چێتر ناسکرنا شێخێ شاعر و مالبات و رێچا وییە.

ئەز دخوازم لڤێدەرێ دیاربکم کو ژبلی هەلبەستڤەهاندنێ، هەروەسا شێخ مەمدوحی فەرهەنگەکا کوردی عەرەبی چێکربوو، ئەز مژوولی ئامادەکرنا وێمە. ئەز هەر د ڤێ پرتووکێ دا وێنەیێن بریفکانی و شێخێن بریفکانێ دگەل دەستخەتێن هەلبەستێن بریفکانی و هەروەسا سەجەرەیا مالباتا بریفکان یا کو شێخ مەمدوحی بخوە ئامادەکری بەلاڤ دکم. بەرهەمەکا دی ژی یا شێخ مەمدوحی کو نەهاتیە وەشاندن، لسەر مالاباتا شێخێن بریفکان بناڤێ (الحقیقە والبیان فی ترجمە سادات بریفکان) کو ژوی دەست پێدەکە هەتا کو دگەهە باپیرێن وی یێن هەری دوور لبەر دەستێن منە و ژبو چاپێ ئامادەدکم.

هێڤیدارم کو دەستنڤیس و هەلبەستێن ئەخلاتیێ هەمیشە زندی، یێن ب دەستخەتا وی بخوە، بکاربن د رۆژەکا نە دوور دا رۆناهیێ ببینن و خوەندەڤانێ کورد و حەزدارێن ئەدەب و ب تایبەتی شعرا کوردی چاڤێن خوە ب دیتن و خوەندنا وان کل بدن.

زاهد شێخ مەمدوح بریفکانی

تەباخ ١٩٩٧

بنەرەها
شێخ مەمدوح بریفکانی
(١٣٢٨ھ-١٩١١ز)-(١٩٧٦ز)

شێخ مەمدوح بریفکانی کورێ شێخ موحسنێ بریفکانی[(١)] (سال ١٣٤٤ھ-١٩٢٥ز کوچکری)، کورێ شێخ عەبدولجەباری (سال١٣١٣ھ-١٨٩٥ز کوچکری)، کورێ عەبدولقەهارێ بریفکانی، کورێ عەبدوڵلایێ بریفکانی (سال١٢٦٧ھ-١٨٥٠ز کوچکری)، کورێ عەبدولجەبارێ بریفکانی (سال ١٢٣١ھ-١٨١٥ز کوچکری و ل گوندێ ئیتوتێ هاتیە ڤەشارتن)، کورێ شێخ نورەددینی[(٢)] (سال ١١٩٥ھ-١٧٨٠ز کوچکری)، کورێ ئەبوبەکری (سال ١١٥٨ھ-١٧٤٤ز کوچکری)، کورێ زەینەلعابدینی[(٣)] (١٠٣٥ھ- ١٦٢٥ز) ژدایک بوی، و سال (١١١٩ھ-١٧٠٧ز) کوچکری، کورێ شێخ شەمسەددینێ قوتبێ ئەخەلاتی یێ بریفکانی یێ کو ل سال (٩٩٧ھ- ١٥٨٨ز) ژدایک بوی و سال (١٠٨٥ھ- ١٦٧٤ز) ل بریفکان کوچکری[(٤)]،

(١) شێخ موحسنێ بریفکانی: لگور گوتنا مەلا موحەممەد سەعیدێ بریفکی یێ دهوکی، د پرتوکا خوەیا بناڤێ (فضلاء بهدینان)، لسەر شێخ موحسنێ بریفکانی وەها گوتیە: شێخ موحسن کورێ شێخ عەبدولجەباری برایێ شێخ نوری یێ بریفکانی یە. مروڤەکێ ژ دونیایێ ڤەقەت و بئاخرەتێ و بعیبادەتا خودێ ڤە مژول بو، لوما ژ خەلکی دور کەفتبو، پڕ ژ خوەندنا پرتوکان حەز دکر بتایبەت پرتوکێن ئاینی، ژیێ شێخ مەمدوحی سێ سال بو دەما بابێ وی شێخ موحسنی مالا خوە ژ گوندێ بادێ بارکری و بەرەو گوندێ بریفکا ڤە چوی ولور بجھ بو. شێخ موحسن هەتا مرنا خوە لبریفکا مایە، کورێ وی شێخ مەمدوح حەیا مرنا بابێ خوە چاڤێ خوە لێ دکر. شێخ موحسن دناڤ مەزارگەها نوری (القبە النوریە) هاتیە ڤەشارتن.

(٢) نورەدین: ئەڤ نورەددینە، باپیرێ (شێخ نورەدینێ بریفکانی یە، یێ کو ناڤدارە ب زانا و هەلبەستڤانییێ، یێ کو سال (١٢٠٥ھ-١٧٩٠ز) لبریفکا ژ دایک بوی و سال (١٢٦٨ھ-١٨٥١ز) لبریفکا چویە بەر دلوڤانیا خودێ).

(٣) شێخ زەینولعابدین: کورێ چارێ یێ شێخ شەمسەدینێ ئەخلاتی یە. ئەو د سەردەما خوەدا قازی بو، شێخ زەینولعابدین باپیرێ سەیدێن بریفکان و بنەمالا نوری و شێست ناڤدین و بنەمالا غەزالی یە. وی سێ کور هەبون: حوسەین باپیرێ بنەمالا شێست ناڤدین. ئەبوبەکر باپیرێ بنەمالا بریفکان و بنەمالا نوری یە. غەزالی باپیرێ بنەمالا غەزالی یە.

(٤) شێخ شەمسەددینێ ئەخلاتی: زانا، سوفی و هەلبەستڤانێ ناڤدارە، ژ مەزن و کەنکەنێت سەردەما خوە بو، ئەو ژ کوکا خو ژ باژێرێ ئەخلاتێ یە، د سەردەما وی دا شەربو لناڤبەرا دەولەتێن عوسمانی و صەفەوی، بو ئەگەرا کاڤلکرنا باژارێ ئەخلاتێ، ئەوژی یەک بو کو چبو دەڤەرا هەکاریا بو جەم سولتان عمادەددینێ هەکارێ یێ کو حاکم بو لهەکاری حەیا سال (١٠٤٩ھ - ١٦٣٩ز)، ئەو دگەل کوچەربونەکا عەشیرا ئەرتوشیا گەهشتە دەڤەرا عەشیرا

کورێ عەبدولکەریمێ ئەخلاتی، کورێ موسایێ ئەخلاتی، کورێ سلێمانێ ئەخلاتی، کورێ عەبدولغەنیێ ئەخلاتی، کورێ ئیسحاقێ ئەخلاتی، کورێ بابا مەنصورێ ئەخلاتی، کورێ (کمال الله والدین) شێخ حوسەینێ ئەخلاتی یێ ناڤدار یێ کو سال (٨٠٨ ھ- ١٤٠٥ز) ل مسرێ کوچکری[٥]، کورێ ئەبولحەسەن عەلی یێ خەلەواتی یێ ئەخلاتی[٦] یێ کو سال (٧٨١ھ-١٣٧٩ز کوچکری)، کورێ حاج نزامەددینێ ئەخلاتی کورێ ئەحمەدێ ئەخلاتی[٧] کورێ زەینولعابدین عەلی یێ زوردانی یێ مووەحدێ

مزوریان لباشورێ کوردستانێ ل سالا (١٦٢٠ز) لسەر دەما حاکمێ ئامێدیێ (سیدی خانی) و وی حەفت گوند دیاری شێخی کرن ژبو بەلاڤکرنا رێچا سوفیتیێ یا خەلوەتی و تەکیا خو ل بریفکا دانا.

(٥) شێخ حوسەینێ ئەخلاتی: زانەیەکێ بهێز بو دعلمێ (ظاهر و باطن) و لسەرکێشیا عالمێت زەمانێ خوە بو دزانینا (علم الجفر)، یێ ناڤدارە دناڤ عەرەب و عەجەم و کوردان دا، وەختێ کو زانی لەشکەرێن جەنگیزخانی بتالانێن مەزن ل ئیرانێ و ترکستانێ - تورانێ رادبن و بەرەو کوردستانێ ڤە تێن، ئەو دگەل ١٢ هزار بنامالان ژ مرید و دوست و مروڤێن خوە (ل سالا ٧٩٠ھ-١٣٩٧ز) ژ ئەخلاتێ باردکەن بەرەو ولاتێ مسرێ ڤە دچن، و لوێ دەرێ ل سالا (٨٠٨ ھ - ١٤٠٥ز) کوچکریە، و هەتا ڤێ سەردەمی ژی تاخەک هەیە بناڤێ (حی الأخلاطین) لقاهیرە تەکیا و مەزارێ شێخ حوسەینێ ئەخلاتی لێ هەیە، مرید و مروڤێن وی بناڤێ شێخ حوسەینێ ئەخلاتی ئاڤا کرنە. (دشەرەفخانا بدلیسی د بەشێ ئەخلات دا بنێرە)

(٦) ئەبولحەسەن عەلی: لسەر گوتنا سەیدا عەبدولکەریمێ مودەرس د پرتوکا خوەیا بناڤێ (بنەمالەی زانیاران) ڕوپەل ٤٣٢ ناڤێ ئەبولحەسەن عەلی بڤی ئاوایی نڤێسی یە: سەید و ئیمام و شێخێ مورشد شەیخولئیسلام عەلی یێ کو سالا (٩١٥ ێ هجری) کوچکری، ئەڤ سال مرنا کو سەیدا عەبدولکەریم مودەرس نڤێسی شاشە و یا دورست: ئەبولحەسەن عەلی یێ خەلەواتی کو رێچا وی یا ئولی بو یێ ئەخلاتی یە، یێ کو (سال ٧٨١ھ-١٣٧٩ز کوچکریە) وەک شێخ مەمدوحی نڤێسی و دبێژە ئەبولحەسەن عەلی لسەر دەما شاهێ نەقشبەندانی ژیایە و ئەڤ شاهە سال (٧١٩ھ-١٣١٩ز) ژ دایک بویە و ل سال (٧٩١ھ-١٣٩١ز کوچکریە). سەیداعەبدولکەریمێ مودەرس لسەر سەجەرەیا بنەمالا شێخ نورەدینێ بریفکانی وەها نڤێسی یە: ئەڤ سەجەرە و نەسەب لبەر پرتوکا بناڤێ (إرشاد السالکین فی طریق العارفین) کو یەک ژ باپیرێن ڤێ بنەمالا بریفکان نڤێسی یە و تێدا ناڤێن ئەندامێن ڤێ بنەمالێ بگشتی دانایە. شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ سەجەرا ناڤبوری د داوییا دیوانا شێخ نورەدینێ بریفکانی دانایە و ئەڤ دیوانە یا کو شێخ مەمدوحی بخوە دناڤبەرا سالێن (١٩٤٠-١٩٦٦ز) بدەست خەتا خوە نڤێسی لداویا دیوانێ ئینفورماسیونێن گرنگ لسەر ژدایک بون و کوچکرنا ئەندامێن ڤێ بنەمالێ بگشتی نڤێسی نە.

(٧) سەید ئەحمەدێ ئەخلاتی: یێ ناڤدارە ب (باپیر و مەزنێن سەیدێن ئەخلاتێ و بریفکانێ) یەکەمین کەس بو لسالا (٦٨٢ھ-١٢٨٣ز) ژ هەمەدانێ بارکری و هاتیە ئەخلاتێ ل سەر گوتنا بابێ خوە ژبو بەلاڤکرنا تەریقەتا (سەهروەردی)، ئەڤ بارکرنا هان د سەردەما سولتان تکودار کورێ هولاکوخان کورێ تول خان کورێ جەنگیزخانی بویە. پشتی نەمانا عەباسییا ژ

خوراسانی[٨] یێ بوزنجی[٩] یان (بوزنجردی) یێ هەمەدانی یە (یێ کو سال ٦٨٥ھ-١٢٨٦ز کوچکری)، کورێ سالحێ هەمەدانی، کورێ یوسفێ هەمەدانی، کورێ سەلیم (أبو مسلم العراقي الهمداني)، کورێ یوسفێ هەمەدانی (أبا يعقوب)[١٠]، کورێ ئەیوبی، کورێ موحەممەد یوسف (صدرالدین)، کورێ جەلالەددین حوسەین، کورێ زەینولعابدین (أبو المؤيد علي شعيب) یێ کو (بزهرة و قيل بوهرة) ناڤدارە، کورێ جەعفەر (أبوالحرث)، کورێ موحەممەد (أبو جعفر الرضوي)، کورێ مەحمودی (أبو محمد الرضوي)، کورێ ئەحمەدی (التقي، الرضوي)، کورێ عەبدولایی (المنتخب، الرضوي)، کورێ عەلیێ (المنتخب المنتقي المختار و الامام النقيب ببغداد)، کورێ ئیمام جەعفەری (الذكي المصدق) ،کورێ ئیمام عەلی یێ هادی (العسكري) کورێ ئیمام موحەممەد جەوادی، کورێ عەلی یێ ڕزا، کورێ ئیمام موسا بن کاظم (الامام موسێ الکاظم) ،کورێ ئیمام جەعفەری (الصادق)، کورێ ئیمام موحەممەد باقری، کورێ ئیمام زەینولعابدین عەلی یێ سوجاد (السوجاد)، کورێ ئیمام حوسەین (**رض**) (الشهید)، کورێ (فاطمه الزهراء البتول بنت محمد ﷺ).

بەغدادێ، و هەروەها ئەییوبیا.

(٨) زەینولعابدین عەلی یێ زوردانی: یێ ناڤدارە بناڤێ (السید الأمیر الکبیر الشیخ زین العابدین علی الزوردانی الهمدانی الموحد الخوراسانی) ئەو د سەردەما خوەدا میرەکێ مەزن بو، (سال ٦٨٥ھ-١٣٢٧ز) چویە بەر دلوڤانیا خوەدێ.

(٩) بوزنجێ: گوندەکە ژ گوندێن هەمەدانێ، ل ئیرانێ و دبێن (بوزنجردی).

(١٠) یوسفێ هەمەدانی (أبی یعقوب): یێ ناڤدارە ببابێ یەعقوبی، لسالا (٤٤٠ یان ٤٤١ھ-١٠٤٩ز) ل بوزنجێ (فی ربیع الأول) ل بیامین کو د کەڤە دناڤبەرا(هەرات و نەعشور) هاتیە سەر دونیایێ، و ل سالا (٥٣٥ھ-١١٤٠ز) پشتی کو ٩٥ سالان ژیایی کوچکریە ول (مەرڤ) کو باژێرەکە ل خوراسانێ هاتیە ڤەشارتن. سەیدا د. حوسەینێ خەلیقی ژمرا بەحس کر، کو گورێ وی ناسیارە و بخوە ل مەرڤ دیتیە.

ئەڤ ڕونکرنە ل سەر ڤێ بنەمالێ، شێخ مەمدوحێ بریفکانی د داویا دیوانا شێخ نورەدینێ بریفکانی دا نڤێسیبون.

ژیاننامەیا شێخ مەمدوح بریفکانی

شێخ مەمدوح سال ١٩١١ز، ل گوندێ بادێ یێ سەر ب پارێزگەها دهۆکێ، ژ دایک بویە. خوەندنا خوە ل بریفکان ل سەر دەستێ ماموستایێ تەکیا گوندی مەلا عەبدولاهێ ئەتروشی دەسپێکریە و سێ سالان لجەم خوەندیە، پشترا چویە گوندێ سپیندارێ لناڤ بەرواری ژێریا و نێزیکی سالەکێ ل جەم ماموستایێ گوندی مەلا ئەحمەدێ کورێ مەلا عەبدولخالقێ العقری (ئاکرەیی) خوندیە. ژ وێ دەرێ ژی چویە ئەتروشێ و ل تەکیا شێخێ ناڤدار شێخ عەبدولرەحمانێ ئەتروشی بنەجە بویە و ل سەر دەستێ ماموستا حەجی مەلا ئەحمەدی خوەندیە. پشتی هەیامەکێ ژ ئەتروشێ چویە گوندێ کەمەکا نێزیکی دو سالان لور ل جەم ماموستا حەجی مەلا عیسایێ سالحێ کەمەکی خوندیە. پشترا چویە زاخو و ل بەر دەستێ ماموستا مەلا ئەحمەدێ کورێ مەلا عەبدولخالقێ العقری (ئاکرەیی) خوەندننامەیا دوازدە علمان وەرگرتیە، و پشتی وێ ڤەگەریاڤە گوندێ بریفکا. هەروەها ل دانیشگەها (آل البیت) ل بەغدا و ل دانیشگەها (الحکمە) ل نەجەفێ نێزیکی دو سالان گەلەک دەرسێن ئولی وەرگرتنە.

سال ١٩٣٣ کچا شێخ ئیبراهیمێ حەقی یێ نەقشبەندی مارەکر و سی سالا ئەو و کابانیا خوە ل گوندێ شێخ ئیبراهیمی مانە. پاشی ژ وێ دەرێ چوون و ل باژێرێ دهوکێ بنەجە بون. سال ١٩٣٨ کچا یوسف پاشایی، خویشکا حازم بەگی ل زاخو مارەکریە. سال ١٩٥٤ کچا مەلا مەحەمەدێ کورێ عەبدولخالقێ العقری (ئاکرەیی) سەیدا و پێشنڤێژێ مزگەفتا مەزن ل دهوکێ مارەکریە. شێخ مەمدوح دوجارا چویە حەجێ. ل ١١ نیسانا ١٩٧٦ شێخ مەمدوح ل بەغدایێ چوو بەر دلوڤانیا خودێ و ل گورستانا دهوکێ هاتە ڤەشارتن. ناڤبری یازدە کور و پێنج کچ لپاش خوە هشتن، ناڤێن کورێن وی ئەڤن: **نوری، ئەحمەد، موئەیەد، عەبدولسەلام، موحەمەد، عەبدولقادر، موحسن، ئیحسان، عەدنان، زاهد، عزەدین**.

سال ١٩٧٠ بەشداری کونگرەیا نڤیسەڤانێن کورد بویە، کو ل ٢٣ خزیرانێ ل بەغدایێ هاتبوو لدارخستن، شێخ مەمدوحی ٢٨ دەنگ ژ هەژمارا ٧٧ دەنگان ستاندن و بوو ئەندامێ کومیتەیا رێڤەبەر یا یەکێتیێ. پشتی کو تایێ یەکەتییا نڤیسەڤانێن کورد ل دهوکێ دامەزرای، ناڤبری بوو یەکەمین سەروکێ وێ. هەروەها شێخ مەمدوح بو ئەندامێ (کۆڕی زانیاری کورد).

ناڤبری د هەلبەستێن خوەدا خوە ب ئەخلاتی(*) ناڤ دکە.

هەورەها هەلبەستا (وەلاتێ من) یان (خەملا کوردستانێ) د گوڤارا رۆناهی، هەژمارا ٣١ یا نیسانا ١٩٤٣دا هاتبوو وەشاندن. هەلبەستا وی (ڕوژ بێتە دەر) د هەژمارا پێنجەێ یا گوڤارا هاوار یا سالا ١٩٤٢دا هاتبوو وەشاندن. هەلبەستێن وی د ڕوژنامەیا (برایەتی)، هەژمارا سێ یا سال ١٩٧٠ و د هەژمارا شەشێ یا گوڤارا (نووسەری کورد) یا سال ١٩٧٢ دا و د گوڤارا کرێکاران ل ڕوژا پێنجشەمبی ل ١٩٨٦/٧/١٠ و د گەلەک گوڤار و ڕوژنامەیێن دیدا هەلبەستێن وی هاتن بەلاڤکرن.

هێژا بریفکانی هەر ژ لاوینیا خوە حەز ژ هەلبەستان دکر. وی هەلبەستێن شاعرێن کورد یێن مەزن مینا مەلایێ جزیری، ئەحمەدێ خانی، فەقێ تەیران، باتەیی، بەکر بەگێ ئەرزی، شێخ نورەددینێ بریفکانی، شێخ شەمسەددینێ ئەخلاتی یێ بریفکانی... هتد، خوەندنە و بکارتێکرنا وان خوە دایە بەر هەلبەست ڤەهاندنێ.

نور محەمەد لسەر ژیانا بابێ خوە شێخ مەمدوحێ بریفکانی ب کورتی وەها دبێژە: شێخ مەمدوح کورێ شێخ موحسنی کورێ سەید عەبدولجەباری کورێ سەید عەبدولقەهاری کورێ سەید عەبدولای کورێ سەید عەبدولجەباری کورێ سەید نورەدینی کورێ سەید ئەبوبەکری کورێ سەید زەینولعابدینی کورێ سەید شێخ شەمسەدینێ قوتبێ ئەخلاطی یێ بریفکانی یە.

شێخ مەمدوح سال (١٣٢٩ه-١٩١١ز) لگوندێ بادێ کو بسەر ناحیا دوسکیاڤەیە هاتیە سەر دونیایێ.

ژییێ وی سێ سال بو دەما مالا وان ژ گوندێ بادێ هاتە بارکرن بو بریفکا، دەست بخوەندا قورئانێ کر دەما ژییێ وی حەفت سال بو. دەرسێن ئولی لبریفکا وەرگرتن و هەروەها لدهوکێ لجەم مەلا عەبدولایێ ئەتروشی و لشوشێ لجەم مەلا ئەحمەدێ صورانی و لسپینداری و ئەتروشێ لجەم سەید ئەحمەدێ دەرگەلی و لموصلێ لجەم فەتتاح ئەفەندی ول بیسپنێ لجەم شێخ نەسرەدینی خوەندیە، پشترا ڤەگریا زاخو لجەم مەلا یونسی خوەندیە و پشترا لبریفکا لجەم مەلا مەحەمەد عبدوالخالقێ ئاکرەیی (العقری) و ل گەرماڤا لجەم شێخ ضیائەددینی و پشترا دیسا بارکر بو زاخو لجەم سەیدا مەلا ئەحمەدێ ئاکرەیی (العقری) حەتا کو خوەندنا خوە

(*) ئەخلاتی: نازناڤێ شعری یێ شێخ مەمدوحێ بریفکانی یە. خەلات یان ئەخلات ناڤێ باژێرەکی یە لکوردستانا باکور. شێخ مەمدوح بخوە ژ بنەمالا شێخ ئەحمەدێ ئەخلاتی یە.

بگشت ئینای لسالا ١٩٣١ز پشترا ڤەگەریا گوندێ بریفکا ودەست ب کارێ ماموستاتیێ کر.

شێخ مەمدوحێ بریفکانی لبەغدا ئێڤارا ڕۆژا شەمیێ ل ١٩٧٦/٤/١٠ ژبەر راوستانا دلێ وی چوویە بەر دلوڤانیا خودێ و زاروک و مروڤ و دوستێن وی لاشێ وی یێ پیروز ژ بەغدا ئانینە باژارێ دهوکێ بنەجهێ مالا وی و لمەزارگەها دهوکێ یێ مەزن لجەم گورێ صبغه الله یێ مفتی هاتە ڤەشارتن، خوەدێ ژێ رازی بت.

وەرگرتنا ئیجازا تەریقەتا قادری(*)

لگور ئیمام موحەممەد ڕزوانی یێ کو دناڤبەرا سال (١٢٦٩-١٣٥٧ه) ژیای، و د پرتوکا خوەیا بناڤێ (آداب الأخلاق) یا کو مەحفوز موحەممەد عومەر بەگێ عەبباسی ل سالا (١٤٠٢ه-١٩٨١ز) لچاپخانا الجمهور لموسلێ چاپ کری، وەها لسەر شێخ مەمدوحێ بریفکانی گوتیە: پشتی کو شێخ مەمدوحی ئیجازا دوانزدە علمی لسەر دەستێ شێخ و مەلا ئەحمەدێ مودەرس (العقری) وەرگرتی، هەر وێ سالێ ئیجازا تەریقا قادری ژ دەستێ شێخ موحەممەد ڕزوانی وەرگرت. شێخ ئەحمەدێ حەببار دبێژە شێخ مەمدوحی لگور وێ ئیجازا کو ژ شێخ موحەمەد ڕزوانی وەرگرتی و ژ چەند هامشێن (دلائل الخیرات)... هتد (ئیجازا تەریقەتا قادری دا من).

(*) ئەم فوتوکوپیا ئورژینالا وەرگرتنا ئیجازا تەریقەتا قادری یا شێخ مەمدوحێ بریفکانی لڤێ دەرێ چاپ دکن. لگور ڤێ ئیجازێ شێخ مەمدوحی ڕۆژا ١٨ێ مەها (ذوالعقده) کو دبە ڕۆژا پێنشەمبی سالا (١٣٥٣ه- ١٩٣٤ز) ئیجازە ژ شێخ (محمد ذنون الرضوانی) وەرگرتیە.

بەرهەم و خەباتێن شێخ مەمدوح بریفکانی

١- **لالەشین**: بەشا یەکێ یا دیوانا هەلبەستێن شێخ مەمدوحێ بریفکانی، ژ کومکرن و ئامادەکرنا زاهد بریفکانی، چاپخانا ئاپێک، ستوکهولم، سوێد، ١٩٩٧.

٢- **فەرهەنگا بریفکانی**: جارا پێشی وەک بڕەک د بەشا یەکێ یا دیوانا وی هاتیە چاپکرن، ئورژینالا وێ دسالا ١٩٥٠ێ دا هاتیە نڤێسین. فەرهەنگ بکوردی- عەرەبی یە، شێخ مەمدوحی پەیڤێن کوردی هەم بئەلفابێ یا عەرەبی، هەم بئەلفابێ یا لاتینی یا کوردی نڤێسی نە.

٣- **دیوانا شێخ نورەدینێ بریفکانی**: شێخ مەمدوحی د ناڤبەرا سال (١٩٤٠-١٩٦٦ز) کومکریە، زاهد بریفکانی بەرهەڤ و ئامادەکریە، ل وەشانێن ڕۆژا نو، ستوکهولم، سوێد، ٢٠٠١ چاپکریە.

٤- **دیوانا شێخ شەمسەدینێ قوتبێ ئەخلاتی یێ بریفکانی**: شێخ مەمدوحی د ناڤبەرا سال (١٩٤٠-١٩٦٦ز) کومکریە، زاهد بریفکانی بەرهەڤ و ئامادەکریە، ل وەشانێن ڕۆژا نو، ستوکهولم، سوێد ٢٠٠١، چاپکریە .

٥- **الحقیقة و البیان في ترجمة سادات بریفکان** : ئەڤ پرتوک بزمانێ عەرەبی هاتیە نڤێسین، راڤەکرنا سەجەرەیا بنەمالا بریفکانێ یە، شێخ مەمدوحی د سالا ١٩٦١ز نڤێسی یە.

٦- **پێنجی و یەک هەلبەستڤانێن کورد**: ئەڤ خەباتا شێخ مەمدوحی ژ بەرهەمێن ٥١ هەلبەستڤانێن کورد پێک تێ.

٧- **ژ بلی بەرهەمێن هەلبەستان**، شێخ مەمدوح بریفکانی گەلەک چیروک و مەتەلوکێن کوردی و گوتارێن لسەر دیروکا کوردی بزمانێ کوردی و عەرەبی نڤێسی نە. ئەڤ بەرهەم لجەم کورێ وی زاهد بریفکانی پاراستنە.

٨- **لیستەیا شەجەرەیا بنەمالا بریفکانیان**: جارا پێشی وەک بڕەکێ د بەشا یەکێ یا دیوانا شێخ مەمدوحێ بریفکانی دا یا کو بناڤێ لالەشین، هاتیە چاپ کرن.

میرێن ئامێدیێ یێن کو لئامێدیێ حوکم کرنە

ئەڤ ناڤە لژێر روپەلەکێ دا د ناڤ فەرهەنگا شێخ مەمدوحێ بریفکانی دا بون کو بدەست خەتێ وی بخوە هاتبو نڤێسین. لێ دبەشا یەکێ یا لالەشینێ دا نەهاتبون چاپ کرن، و ژبو گرنریا وێ، مە پێویست دیت کو ل ڤێ دەرێ چاپ بکن:

١- الأمير بهاءالدين: مدة حكمه ٤٥ سنة، توفي.
٢- الأمير زين العابدين بن الأمير بهاءالدين.
٣- الأمير سيف الدين بن الأمير زين العابدين.
٤- الأمير حسن بن الأمير سيف الدين: من سنة ٨٧٥ هجرى، ١٤٧٠ميلادي، الى سنة ٩٣٥ هجرى، مدة حكمه ٦٠ سنة، توفي
٥- السلطان حسين بن الأمير حسن: من سنة ٩٣٥هجري الى سنة ٩٨٤هجري، ١٥٧٦ميلادي، مدة حكمه ٤٩ سنة، توفي
٦- الأمير قباد بگ بن السلطان حسين: من سنة ٩٨٤هجري، ١٥٧٦ميلادي، الى سنة ٩٨٧هجري.
٧- بايرام (بهرام) بگ بن السلطان حسين: من سنة ٩٨٧هجري الى سنة ٩٩٣ هجري وفي ٩٩٤هجري قتل بعد سنة، مدة حكمه ٦ سنوات.
٨- سيدي خان بن الأمير قباد بگ: من سنة ٩٩٣هجرى - ١٥٨٥ميلادى، الى سنة ١٠٣٩هجرى، مدة حكمه ٤٥ سنة. ولد في سنة ٩٨٢ هجري وتولى الحكم على العمادية في سنة ٩٩٣ هجري وكان عمره ١١ إحدى عشرة سنة، وتوفي سنة ١٠٣٩هجري ودام حكمه زهاء خمسة وأربعون سنة.
٩- الأمير يوسف خان: الأمير يوسف خان ١٠٣٩ هجري والقي القبض عليه من قبل الملك أحمد پاشا وسجنه في سجن دياربكر، وثم في سنة ١٠٤٨هجري أطلق سراحه.
١٠- الأمير قباد بگ: وأظن أنه إبن الأمير يوسف خان، أبوه كان حاكماً للعمادية سنة ١٠٤٨ هجري، وقد دام حكمه أكثر من ٢٣ سنة حيث دام الى سنة ١٠٧١هجري، ١٦٦٠ميلادي، حكمه على العمادية.
١١- قباد باشا: من سنة ١١١٢هجري، ١٧٠١ميلادي.
١٢- الأمير عثمان پاشا: كان حاكماً في سنة ١١٢٠هجري.
١٣- الأمير بارام (بهرام) الكبير بن زبير پاشا بن قباد پاشا إبن الأمير سعيد خان بن السلطان حسين: من سنة ١١٣٨هجري، ١٧٢٣ميلادي، الى سنة١١٨١هجري، ١٧٦٧ميلادي، مدة حكمه ٤٤ سنة، توفي.
١٤- الأمير أسماعيل پاشا بن بارام بگ الكبير: من سنة ١١٨١هجري، ١٧٦٧ميلادي، الى سنة ١٢١٣هجري، ١٧٩٦ميلادي، مدة حكمه ٣٢ سنة، توفي.
١٥- مرادخان بن أسماعيل پاشا: من سنة ١٢١٣هجري، ١٧٩٦ميلادي، الى سنة ١٢١٨هجري، ١٨٠٣ميلادي، سجنه عشيرة المزوري.
١٦- قباد پاشا بن أسماعيل پاشا: من سنة ١٢١٨هجري، ١٨٠٣ميلادي، الى سنة ١٢١٩هجري، مدة

حكمه سنة واحدة، توفي.
١٧- عادل پاشا: من سنة ١٢٢٠هجري، ١٨٠٥ميلادي، الى سنة ١٢٢٣ هجري، ١٨٠٨ميلادي، مدة حكمه ٣ سنوات، توفي.
١٨- زبير پاشا أخ عادل پاشا: من سنة ١٢٢٣هجري، ١٨٠٨ميلادي الى سنة ١٢٣٢هجري، مدة حكمه ٩سنوات.
١٩- سعيد پاشا: (إرتفع من حاكمية زاخو الى حاكمية عمادية) من سنة ١٢٣٢هجري الى سنة ١٢٤٨هجري.
٢٠- سعيد پاشا: من سنة ١٢٤٩هجري الى سنة ١٢٥٩هجري.

لیستەیا هەلبەستڤانێن کورد یێن کو شێخ مەمدوح بریفکانی بەرهەمێن وان جڤاندبون. ژبو چاپێ، ئەڤ لیستە ژ بەر دەست خەتێ شێخ مەمدوح بریفکانی بخوە هاتیە نڤێسین. وی چاوا رێز کرینە، مەژی بوی ئاوایی دانان

١- أحمد الخاني
٢- أحمد الجزيري
٣- فقى طيران
٤- ملاي باتي
٥- بكر بگ أرزي
٦- علي العمادي
٧- شێخ نورالدين البريفكاني
٨- شێخ شمس الدين القطب
٩- ممدوح البريفكاني الملقب (بالأخلاطي)
١٠- رمضان آغا الجزري
١١- لاغر الجزري
١٢- شێخ عبدالسلام الجزري
١٣- شێخ عبدالرحمن الاختپەی
١٤- سياپوش
١٥- ساعي
١٦- جگرخوين
١٧- شبلي السندي
١٨- عمادالدين الحكاري (حاكم الحكاري)
١٩- صبوري حاكم الحكاري
٢٠- شێخ طاهر الشوشي
٢١- شێخ أحمد الگلي رماني
٢٢- خالد آغا البيسري
٢٣- محمد آغا البيسري
٢٤- خالد آغا الزيباري
٢٥- ملا خليل السيرتي
٢٦- ملا عبدالكريم الباني
٢٧- محمدأمين الهلالي (گويان)
٢٨- ماجن
٢٩- هجري

٣٠- علي حريري
٣١- ميزر راست
٣٢- مصطفى بگ
٣٣- طه
٣٤- حمەكور
٣٥- خاكي
٣٦- حزني
٣٧- مهري
٣٨- حسني
٣٩- فقى أحمد الروسي (المخلص)
٤٠- عبدالقادر الكوڤلي
٤١- عبدالقادر يكگوش (مفتي سراي)
٤٢- ملا محمود هوسەرى
٤٣- شێخ قدري جزري
٤٤- شێخ نور محمد
٤٥- غريب
٤٦- صادق
٤٧- مرادخان بايزيدي
٤٨- خان عبدال جزري
٤٩- مسكين
٥٠- سيفي هكاري
٥١- نورس.

دیتنێن رەوشەنبیرێن کورد لسەر شێخ مەمدوحێ بریفکانی

صادق بەهائەددین ئامێدی د پرتووکا خوەیا بناڤێ (هۆزانڤانێت کورد)دا وەها پەسنا بریفکانی دکە: (بێ گومان نەمر شێخ مەمدوح هۆزانڤانەکێ دەستهەل و ژبەر خو دەرکەڤتیەکێ دیارە د ڤەهاندن، لێک ئینان و کێش و سەنگ و دارێژتنێ ل سەر جورێ کلاسیکی یێ کوردی چویە، نەمازە ب هۆزانڤانێ مەزن خودانێ خویندنگەها یەکێ د ڤەهاندن و کێش و سەنگاندنێ مەلایێ جزیری و فەقێ تەیران. جودایی یا کو تێتە چاڤ، ناڤبری بزاڤ کری یە ل سەر ئاوایێ هۆزانڤانێت سەدێ بیستێ ل سەر دچن چۆیە، کو چەند ژ دەستی بێت هۆزانا خو ب زمانێ کوردی ڤەهین و دارێژن، کو د ڤێ چەندێ دا ب من وەرە شێخ مەمدوح دەست هاتی بیت، ژبەر کو گەلەک ل دوی گۆتنێت کوردی یێت دویر ژ زمانێت بیانی د هۆزانێت خو دا ب کار ئینانە و خرڤەکرینە، نەمازە ناڤبری ب ناڤێ رێبەرێ ئۆلی (دینی) ل کوردستانا عیراقێ، تورکی و ئیرانێ گەریایە. ناڤبری د ڤان گەشت و گەریانادا گەلەک دەستنڤیس یێت قەتلاز د تۆرێ کوردی دا خرڤەکرینە و هەتا نهوژی گەلەک ژێ ماینە رۆناهی یا رۆژێ نەدیتی یە).

هەروەسا د عەینی نڤیسێ دا ئامێدی دبێژە: (شێخ مەمدوح، هەر وەکی ژ چەند هۆزانێت وی یێت بەلاڤبوین دیار دبیت کە رەوشەنبیر و دەست هاتی بویە د ڤەهاندنا هۆزانا. ناڤبری ب چەند هۆزانێت کلاسیکی نەمازە یێن مەلایێ جزیری و فەقێ تەیران هەر وەکی هاتیە گۆتن حەیران بویە، لە سەر ریچا وان چۆیە د بابەت و لایێت هۆزان پێ ڤەهاندین نەمازە ئەڤین و پێ گۆتنێ، ژ بلی وەلاتپارێزییێ).

صادق بەهائەدین ئامێدی ڤیرا دچە و دبێژە: سەیدایێ زانا عەبدولحەمید ئەتروشی دەرباری شێخ مەمدوحی گۆت: ناڤبری مرۆڤەکێ زیرەک و شەهرەزا بو، د زانستێت ئولی (دینی)دا دەست هاتی بویە. ل دەڤەرا بەهدینا، ل ناڤ گۆیا، ل ئەخلاتێ و دەڤەرێت کوردی ل تورکیا دگەریا لە سەر مریدێت خو.

سەیدا حافز قازی د نامەیا خوەدا، یا کو ژ بو من شاندی ل سالا ١٩٩٦ وەها ل سەر شێخ مەمدوح بریفکانی گوتیە:

(تێکەلیا من لگەل جەنابێ شێخی، سەرێ سالا ١٩٦٠ێ زایینی لباژێرێ بەغدا دەستپێکریە، ئەکو ئەز گەهشتیمە خزمەتا وی لجەم دکتور (صەدیق ئەتروشی) ل

وەزارەتا پەروەردێ، ئو پاشی ئەم پێکڤە چۆینە جەم سەیدا (صادق بەهائەدین) ل رێبەریا گشتی یا خاندنێن کوردی. من لبیرە چەند هەڤۆکەکێن کوردی بۆ مە راستکرن، وەک (دەنگوباس) گۆت (سالوخ) چاکترە و (ژن کابانی) گۆت (هەڤگیان) رێکەفتی ترە، و (گرفتاری) گۆت (ریپ) و (بەرێ سپێدێ) گۆت (ئەلند). گەلەک هەڤۆکێن دی بۆ مە راستکرن، لێ من نە ل بیرە پەیوەندیێن مە بەردەوام بوون و ب هێزکەتن و سالا ١٩٧٠ ل یەکەمین کونفرەنسێ یەکەتیا نوسەرێن کورد لە بەغدا، ئەم گەهشتینە یەک بئامادەبوونا سەیدایێ مەزن و هەلبەستڤان (هەژار موکریانی) و مەدام (جۆیس بلۆ) زمانزانا فرەنسی، ماموستا زمانێ کوردی ل زانکویا (سۆربون) ل پاریسێ. پشتی دانوستاندنا کورت، سوحبەتا شێخی گەلەک بدلێ سەیدا هەژاری هات، سەیدایێ هەژار بدلخوشی ل من ڤەگەریا و گۆت (ئەرێ برا، تە بۆ هەتا نوهە جەنابێ شێخی ژمە دور کریە، گەلێ مە پێویستی ب زانایێن خودان سەنگ یێن مینا شێخی هەیە...)

خەباتا شێخ مەمدوحی یا بێ راوەستان و کولنەدەر گەشت و گەریانێن وی لتەڤ دەڤەرێن کوردستانا مەزن، بویە ئەگەرا سەرەکی د شارەزاهیا وی دا د شێوە و زارێن هەمە جورێن کوردستانێ، و گەنجینەک پڕ بها و نرخدار ژ پەیڤ و هەڤۆکێن رەسەن بدەست کەتینە، و گەلەک ب هۆستایی ل پاشەرۆژێ بکار ئینباینە د راچاندن و ڤەهاندنا هۆزانێن خودا. شێخ مەمدوح ب تابیەتی ل دەڤەرا بەهدینان، وەک چاکە فێرسەکێ پێشەنگ و ئالا هەلگرەکێ ناڤدار و شارەزایەکێ مەلەڤان د مەیدانا رەوشەنبیرێ و علمێ ئۆلی دهێتە ناسین. رۆلەکا بەرچاڤ لەییستیە د قادا هۆزانڤانییێ دا، گەلەک کەڤال و شاکارێن نایاب د وەسف و پەسنداریی کوردستانێ دا دارێشتینە، ب هەڤۆکێن نازک و شرین ب رێزێن هەلبەستان خەملاندنە، و کەلا دلێ خوە و ڤینا وەلاتی ب شێوەکێ بلیمەت و هونەری و دەست هەلی دەربریە، و مفایەکێ چاک ژ گەنجینا هەڤۆک و پەیڤێن رەسەن دیتیە، ب شێوازەکا سپەهی و هۆستایەتی، کرنە ئامیرێن رستنا هۆزانێن رند و جوان و خەیال بەرز.

رێبازا هۆزانڤانێن کورد یێن کلاسیکی مینا مەلایێ جزیری و سەیدا ئەحمەدێ خانی و فەقیێ تەیران د ڤەهاندنا بەرهەمان دا، کارتێکرنەکا ئەشکەرا ل سەر رێبازا شێخ مەمدوحی کریە، و ل دویف دەوسا وان چوویە.

کورێ وی (زاهد) بئەرکێ چاپکرنا ڤێ دیوانێ رابوویە، و ژ وندابوونێ پاراستی

یە. کارێ وی جهێ سوپاسیێ یە و شانازیێ یە. هیڤیدارم پرانیا بەرهەمێن وی (شێخ مەمدوحی) ئافراندین و ڤەهاندین، ئەو ژی بکەڤنە بەرچاڤێن خویندەڤانان و کتێبخانەیا کوردی پێ بێتە خەملاندن...

حافز قازی
١٩٩٦/٩/٢٩ LINZ

هەروەسا نامەیەک ژ سەیدایێ هێژا صەبری بوتانی ل سالا ١٩٩٦ بەری بچیتە بەر دلوڤانیا خودێ گەهشتە دەستێ من، تێدا هێژا بوتانی ل سەر تێکەلیا د ناڤبەرا خوە و شێخ مەمدوح بریفکانی دا وەها رادوەستە:

سلاڤ و رەحمەت و راستی

رەحمەتیێ گۆرگولاڤ شێخ مەمدوحێ بریفکانی د ئەدەبیاتا مە یا کلاسیک دە، ناڤەکێ گرنگە. لێ مخابن هەتا نها، وەک پێدڤی یە، نەهاتیە ناساندن.. ئەو هەردەم ل پەی دەستنڤیس و چاڤکانی یان دگەریا و دەستێ خوە لێ نەدمچاند، چ کەسی ڤیابا دشیا وان ژێدەران ببینت. ئەز ل ڤر وەک نموونە دبێژم: رەحمەتی صادق ئامێدی تبابەک ژ بابەتێن پرتووکا خوە (هۆزناڤانێت کورد) ب ئالیکاریا ڤان ژێدەرێن شێخ مەمدوحی تەمام کریە. ژ سالێن شێستان ڤە، ئەز ئاگەهداری ڤێ بزاڤا وی بووم، چ ل باشوور و چ ل باکوور...

جارەکێ من ژ تنازڤە، نەژدل گوتێ:

– شێخێ من تو خوە پڕ زەحمەت ددی، خوە هند نەوەستینە، ما بۆ چ نە؟ مادەم ناهێنە چاپکرن و بەلاڤکرن.

– ما ئەز چ بکم، وی گۆت، پێدڤی یە ئەم ل ئەدەبیاتا خوە مقاتەبن، هەردەم د هزرا مەدا بت، ئەم وێ ژ هندابوونێ بپارێزین، دا هەردەم ژێردەست و بەرچاڤێن مە بت، چنکی هەگەر ئەم ژێ ڤەقەتن، ئەم ژ کۆک و ئەدەبیاتا خوە ڤەدقەتن، ئەم دێ خوە ژی هندا بکن.

ل بەغدا، ئەز چوبوومە سەرەدانا وی و من ب ڤی ئاوایێ ژێرین سلاڤ کر:

– سلاڤ لە سەر شێخێ ئەدەبیاتا مە.

وی ژی سلاڤا من ڤەدا و گۆت:

– ئەستەغفیروڵڵا، حەددێ من چ یە، تە ب ڤێ گۆتنێ ئەز شەرمەزار کرم، چنکی

کەسەک نەشیایە و دی کەسەک نەبت ژی بشێ ڤێ نیشانێ ژ (نیشانی) بستینت، شێخێتی و شاهیتی یا شیعر و شاعران ل بەژن و بالا وی هاتیە پیرۆز کرن، ئەز فەقی یەکێ بەلەنگازم ژ فەقێ یێن دیوانا جزیری.

ئێدی ئەو مایە ببێژم: ئەز پر کێف خوەشم ب چاپکرن و بەلاڤکرنا ڤان هەلبەستێن شێخ مەمدوحی یێن خۆش و جۆش، یان ئەڤان گول و کولیلکێن وی یێن گەش و بێهن خوەش.

صبری بوتانی
١٩٩٦/١٠/١٢-OSLO/NORWEC

چەند پەیڤەک بۆ مەمدوح بریفکی

سەیدایێ رەشید فندی د سالا ١٩٩٧ ێ بەری چاپا یەکێ یا دیوانا شێخ مەمدوحێ بریفکانی یا کو بناڤێ لالەشین سێ هەلبەستێن شێخ مەمدوح بریفکانی کو ژ زاردەڤێ شێخی بخوە بەری مرنا وی، رەشید فندی نڤێسی بون و هەتا هنگێ پاراستبون، دان من. هەرسێ هەلبەست ژی د لالەشینێ دا هاتبون چاپ کرن. پشتی چاپا لالەشینێ من نامەیەک ژ سەیدایێ رەشید فندی گرت، تێدە قالا شێخ مەمدوح وەها دکە:

هەر ل گەنجاتی لدهوکێ مە گوه لێ دبوو، کو شاعرەکێ ناڤدار یێ هەی، بناڤێ شێخ مەمدوح بریفکی... دەمێ لسالا ١٩٧٠ێ، ئێکەتیا نڤیسەرێت کورد هاتیە دامەزراندن، هێژا شێخ مەمدوح بریفکی ئێکەم کەس بوو، ژ دهوکێ هاتیە داخوازکرن، و دەمێ کونگرێ ئێکێ ل خزیرانا سالا ١٩٧٠ێ لبەغدا هاتیە دانان، شێخ مەمدوح بریفکی، د هەلبژارتنەکا دیموکراتی دا، وەکی ئەندامەک بو دەستەکا ئیداری یا مەرکەزی هاتە هەلبژارتن، هەروەسا لسالا پاشتر، ئانەکو ١٩٧١ دەمێ لقێ دهوکێ یێ ئێکەتیا نڤیسەرێت کورد هاتیە دامەزراندن، شێخێ بریفکی، وەکی سەرۆک بو وی لقی هاتە هەلبژارتن، و مە پێکڤە کار دکر. و وی بدلسوژی و زیرەکی کارێ خو ئەنجام ددا، و پشتی هنگی پەیوەندیێت مە روژ بو روژێ موکوم دبوون، ئەو وەکی سەروک بو لقی و ئەژی وەک سکرتێر، و گەلەک جاران هوزانێت خویێ جوان بۆ مە دخواندن، و سێ هوزانێت خۆ ژی بۆ من خواندن و من نڤیسین وەکی بیرهاتن دا لجەم من بمینن ئەو ژی ئەڤەنە (یازدەی ئادارێ، شاخ و داخێن وەلاتێ مە،

لالەشین) کو هەتا نوکە لجەم من ماینە و بهەمان نڤیسینێ من هێلاینە، هەروەسا پشتی هەڤالینیەکا دوم درێژ مە دگەل هەڤ بوراندی و باوەریەکا باش لناڤبەرا مە چێبووی. جارەکێ ل مالا شێخ مەمدوح بریفکانی گوتە من، من دڤێت ئەزوتو پرۆژەیەکی دگەلێک چێکەین، پروژە چی یە؟ گۆت من بەرهەمێ گەلەک هوزانڤانێت کەڤن هەیە، هەتا نهو بەلاڤ نەبووینە، ئەز دێ خوینم و توژی ب رێ نڤیسا کوردی یا نوی بنڤیسە، و مخابن ئەڤ بەرهەمە هەرێ ڤەشارتی بیت، و مە هەردووان بڕیارا وی کاری دا، لێ مخابن سەروبەرێ نەساخیا وی و هەروەسا سەروبەرێ سیاسیێ هنگی وەنەکر ئەم ڤی کاری بکەین.

هوزانێت شێخ مەمدوح بریفکی، د تەڕ و نازک و جوانن، و رەهوانیەکا هونەرێ هوزانێ و شارەزاییا زمانی لێ دیار دبیت، و ئەو هوزانڤان کلومتەیەکێ بلندە د هوزانا کلاسیکی یا کوردی دا لڤێ دوماهیێ، و خودیکەکا ڕۆنە ب هوزانێت چەندین هوزانڤانێت کورد مینا جزیری و طەیران و باتەیی و نورالدین بریفکی، و گولەکا بێن خۆش بوو، بێنا وان ژێ دهات...

عەبدولرەحمان مزوری د روژنامەیا بوتان هژمارا ٨ سوباتا ١٩٩٢ ێ د گوتارا خوەیا بناڤێ (پێنجی و یەک هوزانڤانێن کورد) دا، لسەر بەرهەمێن بریفکانی وەها دبێژە: «... هەلبەستڤانێ گوربەهەشت شێخ مەمدوحێ بریفکانی دسالێن حەفتییان دا بهیڤیا لێکولین و بەرهەڤکرن و چاپکرنێ ناڤێ ٥١ هەلبەستڤانێن کورد د لیستەیەکێ دا نڤیساندبون. لێ مخابن بەری کو ئەو بگەهێ ژە ئومیدا خوە داسکا فەلەکێ نێرگزا ژینا وی قورمچاندی یە. یەک ژ تورەڤانێت کورد کو سود و مفا ژ ڤێ لیستەیێ دیتی یە و دەست پێڤە درێژ کریە، (صادق بەهائەدینێ ئامێدی یە) ب تەڤایی ئەڤ ٥١ ناڤێن هەلبەستڤان و نڤیسکارێن کو د لیستەیێ دانە، بکورمانجی یا ژورین ڤەهاندنە و بەرهەمێن وان ل جەم بریفکانی هەبون...

پشتی چاپا بەشا یەکێ یا دیوانا شێخ مەمدوحێ بریفکانی (لالەشین)، ژ سەیدا عەبدولرەحمان مزوری نامەیەک گەهشتە دەستێ من. هێژا مزوری لسەر شێخ مەمدوح بریفکانی وەها گوتی یە:

هوزانڤانێ ژێهاتی شێخ مەمدوحێ بریفکی

دەمێ هێژا و گراڤی کاک زاهدێ بریفکی ژ من خاستی تشتەکی ل سەر بەحشتی مەمدوحێ بریفکی بنڤیسم، ب سەمەدێ من ل باشورێ کوردستانێ گوتار ل سەر

هوزانڤانێ ناڤبری، ب کوردی و عەرەبی بەلاڤکرینە، ئەز حێبەتی مام و حەیران! ژ لایەکیڤە نە پەرتوکخانا من ل ڤێرە- ئەلمانیا- لبەر دەستێ منە، ژ لایەکێ دیڤە نە کەسەکێ وەسا ل ڤێرە هەیە رێ یەکێ ب بەتە بەرهەمێ بریفکی!! د سەر هندێ ڕا وەک سڤورەی ل گوورِ بەرومنێن خو، من بڕیاردا ئەوێ دهزرا مندا بنڤیسم بلا ئێک ژ سەدێ بیت، ژ سفرێ چێترە!

د سالێن [شێستاندا] دەمێ ئەز خویندکارێ قوناخا ناڤنجی، جارنا چاڤێ من ب شێخ مەمدوحێ بریفکی دکەت.. بەژن بلند، دێم گەش و سۆر و سپی، کەفی سپی، جلک سپی، ژ سەری حەتا بنێ پیا سپی.. تو دبێژی نهو دو فریشتا ژ ئەسمانی ئینایە ئەردی! وێگاڤێ من [بریفکی] نە دنیاسی.

نیاسینا من و وی درژڤریتە سالێن [حەفتێ یان] دەمێ ئەز و ئەو پێکڤە جارەکێ د ئێڤاریەکا هوزان خاندنێدا ل دهوک پشکداربوین، ئەوژی ب هەلکەتنا بیرهاتنەکا دامەزراندنا ئێکەتیا نڤیسەرێن کورد بو.

وی دەمی مالا مە ل سلێمانیێ بو، جارنا دهاتمە دهوکێ و دچومە سەرادانا وی، ل سەر هوزانا کوردی یا کەڤن و نو دپەیڤین. د سەردانەکێدا من ژێ پرسی، ئەرێ شێخ نورالدینێ بریفکی چ لسەر سەیدایێ خو مەلا یەحیایێ مزوری تە نڤیسی یە..؟!

گوتە من: هوزانەکا عەرەبیا بلند ل سەر نڤیسی یە، رابو چو دەستنڤیسەک ئانی و خاند، سەرێ وێ ئەڤە بو:

یارب زد في حياة الحبر مولانا
بحر العلوم وقطب الدين [يحيانا]

پاشی هەمی هوزان پێشکێشی من کر، من ژی ئێخستە دناڤ بەرپەرێن دەستنڤیسا دیوانا شێخ نورالدینی دا.

مەمدوحێ بریفکی د وەختەکیدا لیستەیەکا ناڤێن [٥١] پێنجی و ئێک شاعرێت کورد، ئەوێن ب کرمانجیا ژوری هوزان ڤەهاندین نڤیسیبو. دگو هوزان و بەرهەمێن وان ل جەم منن، ئەز – ئانکو بریفکی- دێ پەرتوکەکێ ل سەر وان نڤیسم، مخابن شالوکا قەدەرێ، بەژنا وی یا بلند دوری، بەری ب گەهتە ئارمانجێ.

هێژا مەسعود محمد سعید بریفکی ناڤێن وێ لیستێ هەمی نڤیسیبون، لبەک ژێ دابو من ژی، نهو دەستنڤیسا وێ د پەرتوکخانا مندا ل دهوکێ مایە. د گوتارەکێدا هەر [٥١] پێنجی و ئێک شاعر د هژمارەکا روژناما [بۆتان]دا من بەلاڤکرینە. هنەک

ژوان هوزانڤانا حەتا ئەڤرو ژی نەهاتینە نیاسین و رێزەک ل سەر نەهاتیە نڤیسین وەک: شبلیێ سندی و عەلیێ ئامێدی و خاکیێ ئاکرەیی... هتد.

بەحشتی [بریفکی] ل پڕانیا دەڤەرێن کوردستانێ گەڕیابو، لەوان شەرەزایەکا حێل د ئەزمانێ کوردیدا هەبو. ئەوی دگو: [پێڤاری] ئانکو نەساخی یێن گران، تاییێن گران [الحمیات].. [پەلازک] کولیلکەکا رەنگ سۆرا زۆزانایە.. [باڤ] بژلی بابێ ئانکو رەنگ، دبێژن باڤ زەر ئانکو رەنگ زەر.. [پالاس] کووچک و قەسرە، پەیڤەکا کوردی یە نە ژ ئنگلیزی هاتی یە وەرگرتن... هتد. خۆشە بزانین ئەحمەدێ خانی بەری سێ سەد سالان [پالاس] د مەم و زینێدا ب کار ئانی یە [م. ب. رودینکو–ب ۱۳۱] ئەڤەژی راستیا بوچونێن [بریفکی] خویا دکەت.

[بریفکی] دگو ئێکەمین هوزانا وی ڤەهاندی دژیێ [۱۷] هەڤدە سالیدا بو، سەرێ وێ ئەڤەیە:

دلبەرێ سەردارا جانا خاڵ و خەت مسکێ تەتەر
زیارەتا هەردو رەقیبان هەر وەکو ئەسوەد حەجەر

هوزانێن وی مینا پڕانیا هوزانڤانێن کورد نەهاتینە کومکرن و چاپکرن... ئەوێن کێمێن هاتینە بەلاڤکرن نموونا هوزانێن کوردیێن بلندن، ب ئەزمانەکێ سڤک و رەهوان هاتینە داڕشتن، میناکێن رند و جوان تێدا هاتینە گرتن، مەزیقا وان هندا ب جوش و شرینە مروڤ ژبەر وەک پەڕندا دفڕی.

جهێ داخێ یە ئێکەتیا نڤیسەرێن کورد –تایێ دهوکێ کو ژ سالا ۱۹۷۰ وەرە هاتی یە دانان، حەتا ئەڤرو (۱۹۹۷) سمینارەکێ سێوی ژی بو هێژایان مەمدوحێ بریفکی و محمد سعید مەلا یاسین بریفکی و بو خێزانا ئەڤێ دوماهیێ خاتوین ساریا مستەفا دوسکی.. تەرخان نەکری یە، نە ب هەلکەتنا ژ دێبونا وان، نەژی ب مرنا وان!! نزانم کەنگی ژی دێ باژێرڤانیا [بەلەدی یا] دهوکێ کوولان و رێیان و مەیدانێن باژێڕی ب پەیکەرێن وان هێژایان خەملینیت..؟!

عبدالرحمن مزوری
۹۷/۱۰/۱۵ – BERLIN

مەلا موحەمەد سەعید یاسین یێ بریفکانی یێ دهوکی د پرتوکا خوەیا بناڤێ (فضلاء بهدینان) یا کو د سال ۱۹۷۰ نڤێسی، وەها لسەر شێخ مەمدوحێ بریفکانی گوتیە:

سەیدا شێخ مەمدوحێ بریفکی ئەوە یێ مێرخاس و ژیر و ژێهاتی و یێ دیار مەمدوح بناڤ و وەسف، خودان هشەکێ ژیر و ئەزمانەک ماقویل، سفەتێن تایبەت لجەم هەنە کێم دبینی د مروڤەکێ دیدا. ئەوە یێ کو دگەل حەقیێ و یێ بوەفا و مفادەر. و ئەڤە ژ کارێن مروڤێن زێدە موسلمانە کو دلسوز و هاریکارێ خەلکی ببە، و نە غەریبە ژبەر کو خودێ ئەڤە برزقێ وی کریە. ئەڤ هێژایە د دەستپێکا ژیانا خوەدا و د بچیکینیا خوەدا دەست بخوەندنا دەرسێن ئولی و یێن عەرەبێ لگوندێ خوە بریفکا وەرگرتینە پشترا ژ وێ دەرێ بارکریە دگەل هنەک دوستێن خوە دگەریان ژبو خوەندن و وەرگرتنا دەرسێن ئولی و زانستی.

پشترا بار دکە و دچە باژارێ هەڤلێرێ و کویێ و کەرکوکێ و دەمەکێ لوێ دەرێ دمینە، پشترا ڤەگەریایە بنەجهێ خوە لدور خوەندنێ د ئینستتیوتێن ئولی و جامیا و دەرسێن تایبەت وەرگرتینە پشترا لزاخو بنەجە بویە و لسەر دەستێ سەیادیێ هێژا مەلا ئەحمەدێ (العقری) خوەندیە یێ کو کانیکا زانستیێ بو و چرایا رەوشەنبیریێ بو لوی دەمی. و لجەم مەلا ئەحمەدی مایە حەیاکو زانست و شهادا دوانزدە علمی وەرگرتی بئیمزا سەیدایێ خوە مەلا ئەحمەدێ عەقری، و ڤەگەرا بنەجهێ خو یێ ئەولی و گەلەک بزانەبون و زیرەکی زانستێن کو د خوەندن تەڤا ژ زمانێ عەرەبی و بەلاغێ و فەلسەفێ و هتد وەرگرتن.

هێن د خورتینیا خوەدا بو و بڤێ زیرەکیێ بو و دەست بماموستاتیا ئولی کر لتەکیا (نوری) شێخ نورەدینێ بریفکانی و قوتابی ژ هەر دەری لێ دجەمیان و لوێ دەرێ بو ڤی کاری بنەجە بو، پشترا دەست پێ کر بکومکرنا پرتوکێن ژ دەست خەت و نڤیسێن کەڤن، ژ هەمی لایێن زانستێ، و حەیا نوها ژی ئەڤ پرتوکخانە مایە ددەستێ وی دا.

و پشترە رەوشا وی نەهێشت لبریفکا بمینە، لداویا سالێن سیهان ڤە بارکر بو باژێرێ دهوکێ و لور بنەجە بو.

شێخ مەمدوحی ئیجازا بەلاڤکرنا ئولی هەبو و دەست پێ کر گەریانێن وی

لدەڤەرێن تورکیا دەست ب ئیرشادێ و بلاڤکرنا رێچا قادری کر، و دوێ سەردەمێ دا لتورکیا ئەڤ کارە یێ قەدەغە بو لێ ژبەر ژیربون و زیرەکیا خوە، شێخ مەمدوحی شیا کو بڤی کاری رابببت بدزی ڤە لدەست پێکێ و پشترا بئالیکاریا خەلکێ وان دەڤەرا.

و بهندێ کاری کو بنگەها ڤێ رێچێ لوێ دەرێ دانیت. و مرید و دوست و مروڤێن هاریکار ژ خوەرا پەیدا بکەت، شێخ مەمدوحی ئەو خەلک ئێخسیری شەخسیەتا خوە کرن، بزمانێ خوەیێ رەهوان و خوەش و ژ بیر و باوەرێن وی یێن ئولی و نەتەوایەتی حەزکرن و ئەو جهێ شانازیێ بو بو وان، و بتایبەت کو خەلکێ وان دەڤەرا پڕ ژ مالباتا بریفکانیا حەزدکرن هێژ لسەردەما شێخ نورەدینێ بریفکانی.

و بڤی ئاوایی ئەڤ رێچا ئولی بەلاڤەبو بەلکی هاتە نوژەن کرن و پشترا شێخ مەمدوح ژ بەر رەوشا دەڤەرێ ژ باژارێ دهوکێ بارکر بەرەو باژارێ موسل و پشتی دەمەکێ ڤەگەریاڤە دهوکێ. لسەرێ سالێن پێنجی یان دا هاتیە تەعین کرن ژ لایێ دائیرا ئەوقافێ ل دهوکێ.

زانایێ ژیر شێخ مەمدوح بریفکانی پڕ مقاتەبو لسەر ئەدەبیاتا کوردی، و د ئەدەبیاتا عەرەبی دا ژی پڕ ژیر بو و هەلبەستێن بزمانی کوردی و هەروەها بەخشان و چیروک گشت بزمانێ کوردی نڤێسی نە. هەلبەست و چیروکێن گەلەک رەوشەنبیر و هەلبەستڤانا ل جەم هەنە و گەلەک ژ دەست خەتێن کوردی یێن کەڤن و قەتلاز، بو نموونە دیوانا شێخ نورەدینێ بریفکانی یاکو دناڤ دا شیرەت و رەوشەنبیری بو خەلکێ تەسەووفێ نڤێسی یە، لجەم هەنە.

هەروەها دیوانا شێخێ جزیری و بەرهەمێن شێخ ئەحمەدێ خانی و ڤی شێخی گەلەک بەرهەمێن مەزن هەنە وەک فەرهەنگەکا کوردی دەست خەتە هەتا نوها د پرتوکخانا وی دا مایە.

شێخ مەمدوحێ بریفکانی کورێ شێخ موحسنێ برایێ شێخ نورییێ بریفکانی یە. و ئەڤ شێخ موحسنە هەر لبریفکا مایە و بکارێ ئیرشادێ نەرابویە هندی کو برایێ وی یێ مەزن بڤی کاری رادبو.

شێخ موحسنی خو ژ خەلکی دویرخستبو ژ بو عیبادەتێ و خوەندنا پرتوکێن ئولی حەیا کو سالا ١٣٤٤ هیجری چویە بەر دلوڤانیا خودێ هەر کورێ وی شێخ مەمدوحی چاڤێ خوە لێ دکر، شێخ موحسن د ناڤ مەزارێ شێخ نورەدینێ بریفکی

لبریفکا هاتیە ڤەشارتن، خودێ ژێ رازی بت.

شێخ مەمدوحێ بریفکانی د مەها نیسانێ د ناڤەراستا سالا ١٩٧٦ چوویە بەر دلوڤانیا خودێ. خودێ جهێ وی خوش کەت.

زاهد بریفکانی

کوردستان ٢٠٠٢

تێبینی:

شێخ مەمدوحێ بریفکانی د دەستپێکا دیوانا خوەیا دەست نڤیس دا بەری هەلبەستێن خوە، چەند هەلبەستێن شیخ ئەحمەدێ جزیری نڤێسی نە.

د دەستپێکا هەلبەستا جزیری یاکو (مەلایێ جزیری و میر عیمادەددین) داڤێژن بەرهەڤ، شێخ مەمدوح بریفکانی وەها نڤێسی یە:

هذه قصیده مثلثه مشترکه بین العارف بالله الشیخ أحمد الجزیری قدس سرە و بین الأمیر الکبیر عمادالدین حاکم الحکاری، الذی کان حاکما فی الحکاری الی سنه ١٠٤٩هـ – ١٦٣٩م، الافتتاح من الشیخ أحمد رضی الله عنه.

(ئەڤ هەلبەستەکا سێ رێزی یا هەڤپشکێ د ناڤبەرا خوەدێ ناس شێخ ئەحمەدێ جزیری – قدس سره – و د ناڤەرا میرێ مەزن عیمادەدینی حاکمێ هەکاریا، یێ کو هەتا سالا ١٠٤٩ هجری – ١٦٣٩ میلادی، ل هەکاریا حاکم بو.

شێخ مەمدوح بریفکانی

شێخ موشەڕڕەف شێخ ئەسعەدێ خەنوولی یێ بەرواری یێ ئەسعەرتی ل ٢٣ موحەڕڕەم سال ١٣٧٧ هجری لەسەر پەسنداریا شێخ مەمدوح شێخ موحسنێ بریفکانی نڤیسکارێ ڤێ دیوانێ وەها دبێژە:

دەما چاڤ مە ڕون کر وی موبارەک، نووت و هەشت[1]
پێکڤە ئەڤ دونیا تەمامی، برمە بو هەروەک بەهەشت

بەهەشت[2] من خوەش قەلب من گەش، لێڤێ من بەش وی کراند
هەر وەکی نیسان ببی شەش، کوم بن ئەسباب گشت

سال بون من دگو علم و هونەر یێکجاری نەمان
دیتنا وی ئەو کول و ئێشان ژ من یێکجاری رشت

دوڕڕەئە ئەولادێ زەهراء، دوڕڕەئە ئەهلێ عیباد
شاخ ساداتێ بریفکان، بەیرەقا زۆزان و دەشت

ئەی موشەڕڕەف بەس ببێژ، یەکسانە لەو کورت و درێژ
یێ کو زانابی ل نک وی، وەک یەکن لەو تشت و تشت.

٢٣ موحەرەم/١٣٧٧ھ-١٩٥٧ز

لگوندێ بەرزور/ سندی، زاخو

....

(١) نوت و هەشت لگور هەژمارا ئەبجەدی دبە مەمدوح.
(٢) لڤێ دەرێ دناڤ دەست خەتا شێخ مەمدوحێ بریفکانی دا بتنێ پیتا «ت» تێ خوەندن.

ديوانا

شێخ مەمدوح بريفكانى

هەلبەست

ئێشا وەلاتی

ب خودێ ئێشا وەلاتی، داغ ژ من هودانەڤە
ژدل دسۆژم وەکی مومێ، کول و دەرد جەمیانەڤە

گەر ببینم هەروەکی ئەردا تو ژی خوبخو بکەڤی
دل د خوش بت بێ گومان، ژ بێڤێری دێ ڕابمەڤە

مە هەما پەیمان و سوندە، دێ بکەین کو تو بژی
خەم نەکێشە ڕوز درێژە، جارەک دێ لە ئێتەڤە

نێزیکە ڕوژا مە بێت، ئالایێ رەنگین بهەلێت
خەمل و ڕەوشا ولاتان، ئافتاب لێ بدەتەڤە

سەرنقارا سویەهێ، ئالا بلندکەینە سەران
دەنگ و ئاوازێ شرین، ڕوژێ دوجا لە بێتەڤە

سەرێ سالێ دێ بکەین، شەهیان و کەیف و سەما
سەر بلندی گەف و گور، جابا بیانیا بدەینەڤە

هەر دڤێت ڕوژا مەبێت، ئەم ژی وەکی هەمی دەرا
بلەشکەرێن لاوێن چەلەنگ، سینورێ خو بگرینەڤە

وەعدەبیت ڕوژا مەبێت، دەستا بدەین دارێ چەکا
ئاه و تولان ئەم بخازین، کەڤنیا نی کەینەڤە

بیست و پێنج ملیون هەنە، کورد ژی ئەگەر بێنە سەرێک
بسەرفرازی دێ بژین، یان جو ژ خونێ بەینەڤە

ئەڤرو وەختە خۆش دەراڤە، سپێدەیە بیڤا مەهات
رابنە سەرخو گەلی کوردا، ڕێ و بەراهیا وە ئەڤە

پێکڤە ڕاوستن برا، بەر لشەرگەها ناڤ لخو بدەن
دژمنا ژ ئەردی راکەن، ژین بێ خوین نائێتەڤە

ئەڤ ژیانە پێکڤە ژانە، مرن ژژینێ چێترە
دژمنا گوشتێ مە خار و هەستییێت مە مێتنەڤە

چەندی لاوێن هاتیە کوشتن، سەر د پێ خسماتەدا
ئەز بو هەمیای داغەدارم، یێک ب یێک د ناسمەڤە

خانەدانن سەرمیان، وا لسەرحەدا وێران کرن
نازکێن شوخ و شەپال، لسەرێ چیا بەردانەڤە

ئەو زکێن هاتیە دڕاندن، بێ بناس و ڕێ کری
یان بچیک لێ هاتیە سۆتن، ژبیرا من ناچیتەڤە

زک ل ژنکا شەقکرن، بچیک بقازوخا ڤەدکرن
هێژ نەمرین بنبەرکرن، کێ لکافرا کریە ئەڤە

وەک فرەنگا لە کرن، سەد سەد ل زیندانا مرن
چچک ژ ژنکا ڤەتکرن، بساخی لگورا دانەڤە

سەد هزار بێ باب کرن، ئەوژی ژولاتی دەرکرن
نیڤەک لکولانا مرن، پێخاس و برسی مانەڤە

بەسە ئەخلاتی ببێژە، نووت و هەشت ژدەردا یێ گێژە
داد و فیغانەک ژ مێژە، گەلی کوردا ڕابنەڤە

....

فەرهەنگوک:
هەودان: دان سەر هەڤ. جڤاندن.
جەماندن: جڤیان.
بێڤێری: نەخوشیا تیفویێ. ئێشا گران. گرانە تا. کەوتویی.
ئافتاب: خۆر. رۆژ. تیرێژا روژێ.
سەرنقار: ئەلند. شەفەق. بەرێ سپێدێ.
گەف و گور: بێ منەت. ژخوە رازی. پشت راست.
دەراڤ: دەرفەت. کەیس.
بیڤ: دەرفەت. فورسەت. هەل. کەیس.
خسماتەدا: دخزمەتا تەدا. درێیا تەدا. لەپێناوی تودا. لەڕێی تودا.
نوت و هەشت: ل گور هەژمارا ئەبجەدی نووت و هەشت (٩٨) دبە مەمدوح.

***

یازدەی ئاداریٚ

سپێدەیا یازدەی ئاداریٚ، ڕون کرن لە چیا و دەشت
شاهیا سەریٚ بوهاریٚ، کوردستان کریە بەهەشت

کوردستان دیسا بو رەوشەن، مێرگ و چیمەن خەملین
سورپەری هاتنە سەماییٚ، خۆش کرن سەیران و گەشت

جەژنە بوون دوو لڤیٚ بوهاریٚ، نەڤروز و یازدەی ئاداریٚ
ڕابە دا ئەم بچینە کاریٚ، سەریٚ سالاٚ مە گەهشت

ڕابە دا ئەز تو ب هەڤرا، بچینە پیروزییا
کول و کوڤانا بهێلین، نیٚ (سەر) ژ نوو کورد بوونە تشت

ئاشتییٚ جەژنە کرن دوو، دەرگەهیٚ خوشییٚ ڤەکر
لەشکەرێن هاتنە بەراییٚ، شاهیامە ژنوی گەهشت

ئاشتییٚ شەڕ ژناڤ مە راکر، بانگیٚ ئازادی ڤەدا
ئازاکر چەندی خرابی، ڕاستە یا بوری مە هشت

عەرەب و کورد بوونە یێک دل، بوونە هەمڕاه و برا
براستی هێلا یا بەراهییٚ، نوی کرن وان مال و تشت

عەرەب و کورد پێکڤە هاتن، ئەو بونە دوست و هەڤال
جە بو خوین مێژا نەهێلا، ڕاکرن ئەو دانەپشت

کول وکوڤان ڤە نەمان، داغەک د دلدا ما تنیٚ
سەد مخابن بو شەهیدا، وا خوینا خو بومە ڕشت

ئەز بو وان لاوان دنالم، شەب و ڕوژ دل ب غەمە (گرین)
ناڤیٚ هەمیا من نڤیسین، کول و کوڤان بومە هشت

سیٚ دەقیقا مینە بێدەنگ، ڕابیتا وان هوین بکەن
فاتیحا بخوینن ژ بو وان، ئەخلاتی بوو نووت و هەشت(*)

....
(*) شێخ مەمدوح بریفکانی بخوە لژێر ڤیٚ مالکیٚ نڤێسی یە (مەمدوحی ذات).

***

عشقا شرینیٚ

ژ عشقاتە شرینیٚ من هەوارە
مە سەر حەتا قەدەم، جان پێکڤە نارە

ژ سەر حەتا قەدەم، بوم پێتەکیٚ سۆر
شەب و ڕوژیٚ، من نە سەبر و هەدارە

من نە سەبر و نە عەزم و نە سکونە
ل زاریٚ من دائم، مەحبوب و یارە

ژ مەحبوب و شرینا تە بدێرم
بەسی من تو ژ چەند دوست نەیارە

ژ دوستا و هەڤالان، تە د دێرم
بخو میرم نە محتاجم چ چارە

عەزیزیٚ شەنگیٚ سەیرانیٚ، تو ڕوحی
دل و جان و جەسەد، من بوتە دارە

مە دل داتە و دسەردانی د ڕیٚ دا
د ببرم، یان ژی وەسلەت من بەیارە

ژ قەسدا وەسلا سولتانیٚ ولاتان
مە دائم لبەر حەبیبیٚ، ئاه و زارە

مە چەند سالاٚ غەم و تەعلی دخارن
ژ چاڤێن ڕەش بەلەک، لەیل و نەهارە

د گەریام ئەز ل کەهفان و ل غاران
وەکی کەوێن ب نالین و هەوارە

ژ دەرد و فرقەتا مەحبوب و جانا
مە دنیا پێکڤە، زولمات و بخارە

بخارێ هاڤێتە چەهڤێن مە یێکسەر
کو بینا من د قەسرێدا حەسارە

ژ هجرا سەروەری، عالەم لە بوری
هزار و سێ سەد و پێنجی و دو چارە(*)

تە دل سۆتی ژ مەمدوحێ بریفکی
ژ سالا هەژدەیە ئەڤرو بوهارە.

....

(*) شێخ مەمدوحێ بریفکانی لژێر ڤێ مالکا هەلبەستێ بخوە ئەڤ سالە نڤێسی بو ١٣٥٨هـ، کو دبە ١٩٣٨ز.
تێبینی: ژ بلی هەلبەستێن یازدەی ئاداریێ، وەلاتێ مە (خەملا کوردستانێ) و لالەشین ، ناڤێن تەڤی هەلبەستێن دن ژ ئالیێ زاهد بریفکانی ڤە هاتنە دانان.

فەرهەنگوک:
پێت: پەلێ ئاگر. پولوی ئاگر.
عەزم: توانایی. ئیرادە.
سکون: ئارام. ئارامبون.
زار: زمان. دەم. بەیان.
بدێرم: ژێدگرم. هەلئەبژێرم.
کەهف، غار: شکەفت.
هزار و سێ سەد پێنجی و دو چارە: ١٣٥٨هـ، کو دبە ١٩٣٨ز.

***

گوناهێت من

گوناهێت من وەکی خیزێ چەمانە
مە ڕورەش بو ل حزورا یەزدانە

ل شەرما ڕەش چەوا دێ بچمە پێش وێ
چ بێژم دێ چکەم، سەدجار ئەمانە

برا، تەدبیرەکێ لحالم بکن هوین
ل سەر من بارەکێ بێ حەد گرانە

هەرو ڕوژەک ژ عمرێ من د چیتن
د ترسم بمرم بێ توبە مانە

پەشیمانم ژ وی عمرێ کو بوری
نزانم دێ چکەم، چەند ڕوژ مە مانە

خودێ، بو خاترا قەنج و سەعیدا
ل پاش مرنێ نەکەی من پوشیمانە

برویەک سپی بهێم ئەز تە ببینم
ب دل خۆشی بگریم، شادمانە

هەمی دوستا دگەل من تو عەفوکەی
دگەل وا ئەز بکەم، شاهی و شەهانە

خودێ توبێ تو دانە سەرمە ئیرو
گوناهێت من ل بن عەفوێ تو دانە

پەشیمانم ژ دەستێ من چ نایێ
چەوا چێکەم هەوارە، ئەڤ چ ژانە

عمر بوری نەما وەختێ غوروڕێ
تو ڕابە لەز بکە ڕێکێ بزانە

تە ژی بوری سەهو چار سال تەمامی
کو هیجرەت لسێ سەد و شێست و سیانە

تو لەزکە ژدل، بکە توبێ خەلاتی
هەڤالێت خو بهژمێرە، چ مانە

یەقینا من ئەوە دێ من عەفوکەی
دەما مرنێ بدەی مەمدوح ئیمانە.

....

فەرهەنگوک:
خیزێ چەمان: قوما لبەر روباران. زیخ و چێوی چەم و ڕوبار.
شادمانە:کامرانی. بەختیاری. دلخوەشی. شادی.
غورور: ژخوە رازی. ئازایەتی. بوێری.
سێ سەد و شێست و سیانە: ١٣٦٣ه، کو دبە ١٩٤٣ز.
خەلاتی: نازناڤێ شێخ مەمدوح بریفکانی یە. ئاماژە بو خوی دەکات.

***

زولفێن د مەست(*)

چنگالەیێ زولفێن د مەست، هاڤێتە خرفێ (خرخێ) ئنقلاب
ڕەشتوزەیا پەروانە گەزت (کزت)، ملکێ دنێ لمن کر خڕاب

ڕەشتوزەیێ مالک زراڤ، کەرکر ل من جەرگ و هناڤ
ژڤێ عالەمێ گرتم بڕاڤ، ئێخستە جەرگێ من کلاب

ئێخستە سەر دەردا برین، وەک ماهێ نەو ڕەنگ زەر کرین
دلڤانی شەوقا ئاگرین، پەروانە مە دل بو کەباب

پەروانەڤانی ئاگرە، هەردەم ل دورێ پڕپڕە
مرن ل نک وی خوشترە، ژێنا تڤێ لێ بکەت عتاب

خوشتڤیا گەردەن پەری، دوڕدانەیا ئەز موشتەری
ئیرو بو حالێ من گری، وەختێ گەها دەستی کتاب

وەقتێ ڤەخاندی ئەو گولی، یا سوڕکری بخوینا دلی
گو کا فەقیرێ بەهدلی، دەستوورە دابیت بێ حجاب

حجاب پەردە ڕاکرن، زولفێن سیاه (د رەش) بندا دەرن
ئەبرو ژ ماهێ تەڕترن، خورشید ئانی ڕەنگ ئافتاب

خورشیدە یانی جانە ئەڤ، ئەلماسە یان دوڕدانە دەڤ
من کو نکاری وانە ئەڤ، بەلکی هزار ڕەنگە شەباب
بەلکی هزار تەخلیتە ناز، هەمی زەرفشانە لباس
گرتم شهودێ چوو مەجاز، لەوڕا پەری تێن بێ نقاب

من دی پەری پڕ دەنگ و ناڤ، سولینەیا ڕەنگین و باڤ
لئەنیا کەڤەر زولف بون بەلاڤ، بارین ژ وا مسک و کلاب

بارین ژ وا شیرین لەبا، شەهدا شەراب و هەم نەبا
مارێ سییاه دگەل عەقرەبا، گەزتن ل من هەستی و کاب

مارێ سیاه ئەبتەرکرین، بدەردێ ئەڤینێ زەرکرین
حەیرانی چاڤێن رەش کرین، کێ دی پەری ڕەنگ ماهتاب

من دی پەری ڕەعنا دلا، تاتا گولی کەتنە ملا
من گوتە وا دێم سوڕگولا، ترسم بریژین عەذاب

من گوتە وێ شیرین لەبێ، برقا ڤەدەت ژئەنیا تەبێ
ئارمانج ل مێلاکا مەبێ، بەختێ مە ڕەش کەت وەک غوڕاب

بەختێ تەمە دل هور نەکەی، مە ژڤێ خەیالێ دور نەکەی
مەمدوحی پێ ڕەنجور نەکەی، شاهین شەها عالی جەناب.

....

(*) شێخ مەمدوحێ بریفکانی هنەک پەیڤ ب دو ئاوایان نڤێسی بون، مە ئەو پەیڤ دناڤ رێزێن هەلبەستێ دا خستنە ناڤ دو کڤانان دا.

فەرهەنگوک:
چنگالە: چەنگال. ئەگریجە.
ڕەشتوزە: رەش ئەسمەر.

پەروانە: پەلاتینک. پەپولە. پەلپەلاتینک.
پەروانە گەزت: وەک پەپولە نما.
کلاب: قولاب.
براڤ: ڕاوکردن.
ماهێ نەو: مەها نو. مانگی نوێ. مانگی تازە.
پەروانەڤانی ئاگرە: شەیدای ئاگر و سوتانەوە.
دەستور: ئەمر. دەستیر.
بێ حیجاب: ئاشکرا. بە ئاشکرا. بێ پەردە.
خورشید: تاڤ. ڕوژ. هەتاڤ. خور. هەتاو.
تەخلیتە ناز: جوانی. جور ناز. هەزاران شێوە ناز.
زەرفشان: ڕەنگ زەر. ڕەنگ زێر. زێروەشان.
نقاب: پەردە. ڕوبەن. پێچە.
سولین: بشکوژ.
لەب: لێڤ. لێو.
شەهد: شەکر. هنگڤین.
نەب: نەبات. شیرینی.
سییاه: رەش.
عەقرەب: دوپشک.
ئەبتەر: بێ زوریەت. بێ مانەوە.
ڕەعنا: بەژن درێژ. بالا جوان. بالا بەرز.
برق: برقین. تەیسین. بریقەدانەوە.
غوراب: قژاک. قەلەرەش.
ڕەنجور: نەخوەش. دەردەدار. هیلاک.
شاهین شەه: شاهێ شاهان.

***

دلبەرا قامەت ئەلیف(*)

دلبەرا قامەت ئەلیف، دوڕدانەیا گەردەن ز عاج
مە ل سەر کەلحێن سپی، ئیرو تنێ مایین دوماچ

شەهدەیا کەلحێن سپی، دەرمانێ دەردانە ژ دل
من گو دێ جارەک بخازم، کا ل من ناکەت علاج

هەردەما من گوتە وێ، دوبا شرینا من دڤێت
گوتە من (وێ دگو) لسەر هەردوو چاڤا، دێ بدەم بێشو خەراج

نازکا من ب لەتافەت، خێل و پەردە وێ هلاند
وێ تەماشاکر برینا مەلهەمێ، تێ گرتی ساج

سەر ژ نو غونچەبەبا باغێ بنەفشا لمە ڤەکر
دل کرە ڕەنگ کز ژ عشقێ، سۆرگولا مل دانە تاج

ئەڤ دلێ هوی ڕەش و تاری، وێ (لمە) کرە فند و بەیان
دەر نکاری برەوشەنا خو، هلگرن لێ شەش سراج

دلبەرا من وەعدە دامن، کو (دێ) مەجازێ حەق بکەت
ئای (ئوی) دلو ڕابە تو شابە، سەروەرێ ژین کر ڕەواج

سەد هزار بار شاکرم، ئیرو ژ بەلقیسا پەری
چەند خەبەردان وێ دگەل من، دائینە بێ سەر دیباج

مەگو دلبەر ئەڤ چ حال بو(چبو)، قەد خوشیەک مە ژتە نەدی
ژی یەکە بوری بغەما (وەها)، ماهێش نەبەسن ئەڤ کلاج

دل د کوڤانا تە جانا، جان بویە هەستی و ڕاه
لەو دنالم ئەز ژ عشقێ، مامە بێ سەرکار و باج

تو دزانی د دنێ، بوتە ڕبال و بەندەئم
یارپەرێسم، مە دپشتێ بەستنە زوننار و خاچ

من دگـــەل شـــاهێ جـــهـــان، ســـوز و قـــەڕار وەعـــدەكـــر
تـا هـەبم هـەر بەندەبم، فـــەرمـــان گـــەهـاتـە بكەم كـــراج

فـەروەرا تـو لسـەرمـە دانی، دێ بكەم تاج (فـەروە) و خـەلات
دا ل بن ئەمرێ تە ڕووینم، هەروەكی سێهوان (سیەوان) و تاج

كـولەیی بێ قـەید و شـەرت، زانم كـو مـەمـدوحـە ژ دل
عـمـرەكـە بێـهـودە بر، ئەخـلاتی لەو پوشـمـانە قـاج.

....

() شێخ مەمدوحێ بریفكانی هنەك پەیڤ ب دو ئاوایان نڤێسی بون، مە ئەو پەیڤ دناڤ ڕێزێن هەلبەستێ دا خستنە ناڤ دو كڤانان دا.

فەرهەنگوك:

دوڕدانە: ددان دوڕ. دران دوڕ.
عاج: ئێسكی دیانی فیل كە بە نرخە.
كەلح: ڕو. دێم. سیما.
دوبا: شیرە. شەربەت.
غونچە: بشكوژ. گولا نە بشكەفتی.
غونچەلەب: لێڤ بشكوژ. لێوی وەك غونچەی گول وایە.
ڕەنگ كز: لاواز. زەعیف.
فند: مومك. چرا.
بەیان: ڕون. ئاشكرا. ڕوناهی.
ڕەواج: برەو.
بار: جار. كەڕەت.
دائین: قەرزدار. دەیندار. قەرزار.
ڕاه: رە. ڕەھ.
بەندە: عەبد. خولام.
زوننار: گەردەنیا فلەها. ملوانكەی مەسیحیەكان.
بەستن: گرێدان.
كراج: فەرمان بەر.
فەروەر: فەرمان. ئەمر.
كولە: عەبد. بەندە.
بێهودە: بەزایە. بەفیڕو. بێ سەمەر. بێ سود.

***

ئەسمەرێ(*)

ئەســـمـــەرێ ســـەرداریێ جـانان، خـــال و خــەت مــسكێ تـەتەر
زیارەتا هـەردو ڕەقـــیـــبـــان، هـەروەكی ئەســـود حـــەجـــەر

زیارەتا زولفـــان و خـــالان، واجـــبـــە یان مـــوســـتـــەحـــەب
ئەز دبێم ئەولا و ئـەحـــســـەن نـەزەرە، ئەنیـــا كـــەڤـــەر

نـەزەر ژ بو من حـــەلالە، فـــەتوا تـوحـــفـــە و مـــەنـهـــەجی
بەلكی مـــەڕوا ســـونەتەن، (من النبی (بالنبی) خـیـر البـشر)

وەر تـەمـــاشـــا نـون و دالا، كـــەفـــتــــە بن جـــوتێ هـیـــلالا
عـــەقـــرەبێ لســـەر مـــاهـێ بالا، دن كـــرەڤ زیر و زەبەر

ئەز دەمـــا چـومـــە ســـەرایێ، نێ شـــەكـــر ڕەقس ســـەمـــایێ
گـــو فـــەقـــیـــر وەرنە لیـــقـــایێ، خـــەجـــیلم تیـــر چون جگەر

تیـرەك دەمـا ژبالا ڤـەڕست، جـەرگ و هـناڤ لمن گرت و گـەست
بێ ئاگـــەهـم دل مـــایە مـــەست، فـــریاد و فـــیـــغـــانن ژ بـەر

فـــریاد ل من بوونە هزار، مـــارەك مـــدی ژێ هـاتە خـــار
خـــوینا دلێ من گـــرت و خـــار، هـەتا كـــو ســـەلما هاتە دەر

مـــاهـەبون ســـەلوا و ســـەلما، شـــبـــهـــەتی یا من دبال
خـەت ژ مـسك و لەب شـەكەر، جـەبهـەت قەمـەر عـەقرەب ل سـەر

خـــال و خـــەت كـــاتب ژ نوو، ئیـــعـــراب ل ســـەر دام دام ڤـــەدا
ئاگـرێ عـشـقێ (عـشـقـا) مە هلبـو، دل ژ مـەمدوح بـو دووكـەر.

....

(*) شێخ مەمدوحی بخوە گوتیە ئەڤە هەلبەستا من یا هەری پێشی یە، و د ١٧ سالیا خوەدا من نڤێسی یە.

فەرهەنگوك:

خال: نیشان.
خەت: بری. برو. ئەبرو.

مسکێ تەتەر: مسکی بون خوشی ناوچەی تاتار. (مسک: بهنەکا خوەشە ژ نافکا غەزالا دئینە دەر).
نون و دال: گلێنەی کالانەی چاو.
دن: دنیا.
زیر وزەبەر: ژێر و ژور.
سەرا: کوشک. قەسر.
فریاد و فیغان: هاوار و داد.

***

ترسا خودایی(*)

خو ژڤێ خەوێ هشیار بکە، پەمبی ژگوهێت خو بینە دەر
داخازی خەلقی زو بدەی، هێشتا نەگوتی یێک دوسەر

دولاب و چەرخا ڤێ دنێ، سەد سەد وەکی من هاتنە سەر
ئەوژی بناخاهی مرن، بێ دەنگ و دومان بێ خەبەر

ما چێدبیت هەرهو بچیت، ئەڤ لەولەب و چەرخا دنێ (رۆن)
ڕوژا ل من بێتن ئەجەل (مرن)، ژدفنامە دێ ئینیتە دەر

هەچیا مە گوتی و مە کری، ئەو دێ ل ناڤ چاڤێت مەدەت
ڕورەشیا من وێ دەمێ، ئەز دێ چکەم چ بدەمە بەر

چ بدەمە بەر ڕوییێ سیباه (د رەش)، لباریگەها وی حاکمی
ئەو مەوقفێ هندێ گران، ترسێ دلێ من کر دووکەر

ترسا مە هەر ژوی حاکمی، ئەو بێژتە من ئەی بەدعەمەل
هندە خرابی تە کرن، کانێ تە قەنجی بینەدەر

قەنجی مە کانێ دانمە بەر، سەد ئاه و کوڤان و کەسەر
شەرمەندەئم فهێت و زەر، خولی لسەرێ من توز و گەر

خولی لسەرێ من سەدهزار، عمرێ مەچوو بێ کاروبار
وڵلاه ژ وی بوم شەرمزار، سەرمایێ من تەڤ بوونە شەڕ

سەرمایێ من بوونە گوناه، فایدێ ل من بو ڕوسیاه
ئەز دێ چ بێژم پادشاه، بئەزمانێ لاڵ ڕەنگێ د زەر

بئەزمانێ لاڵ بچاڤێن د شۆر، بارێ گران بکوتەک و زۆر
چەوا ل نک وی بم حزۆر، شەرمەندەئم وڵلاه ژ بەر

شەرمیندەئم بێ حەد گەلەک، گوناه ل سەر من بوون خەلەک
هەتا لمە وەرگێڕا فەلەک، ترسم جهێ من بیت سەقەر

ئەگەر جهێ من ئەو بیتن، ڕەنگێ ل مە دێ زەر بیتن
خولی لسەرێ مە وەربتن، داغێن مە تەڤ دبن کەسەر

داغێن مە دێ بن ئاه و نال، هیڤیا من ڕەحمان ذولجەلال
چەند کال و پیر قەنجێن دەلال، بەلکی ل من ئەو بێنە دەر

بەلکی کو هیڤیا من بکن، باریگەها شاهێ مەزن
ئازا بکەت من وی دەمی، بێژیت ل تە ئەڤ بون سفر

بێژیت مە تو ئازاکری، بو خاترا پێغەمبەری
تو ژی فیدایێ وی سەری، هەرە تو بویە موعتەبەر

هەرە ب گەهەوا کەسا، تاعەت کری سوبح و مەسا
من تو نڤیسی هەر هوسا، ئەخلاتی بویە کول ب سەر.

....
(*) شێخ مەمدوحێ بریفکانی هنەک پەیڤ ب دو ئاوایان نڤێسی بون، مە ئەو پەیڤ دناڤ رێزێن هەلبەستێ دا خستنە ناڤ دو کڤانان دا.
فەرهەنگوک:
سییاه: رەش.
باریگەه: بارەگا.
بەدعەمەل: خراب کار. گونەهـ کار. نەزان. تاوانبار.
شەرمەندە: شەرمزار. شەرمین. خەجالەت بارم.
توز و گەر: توز و خۆل. تەپ و توز.
سەرمایە: کاپیتال. پەرێ نەقد. رأس مال.
سەقەر: جهەکە ل دوژەهێ. جێگایێکە لە جەهنەم.
موعتەبەر: کەسێ کو ڕێز بو بێ گرتن. رێزدار. جێگای رێز. بڕوا.

***

لالەشین(*)

ئەز چوومە لالەشینێ، ناڤ ئەلکی و بلبێسا
من دی لوێ جوانەک، وەک فەنەرێ تەییسا

شەنگە شرین و نازک، غونچەلەبا پەلازک
دەرحال مە جان بو گازک، ژدەردێ ئەڤینێ دیسا

من گوتە وێ تو ڕندی، شەنگە شرین و قەندی
لبەر کاتوی بلندی، وەک تورێ نەبی موسا

گو ئەز شرین شەپالم، ب قەد و خەت و خالم
کوردستانا دەلالم، کەفتیمە دەستێ پیسا

کەفتیمە دەست نەزانا، دویربوم ژ خوندەڤانا
وەیلالە بێ خودانا، لەوڕا کو مامە هوسا

لەوڕا کو ئەز دبێژم، هوی بارگران و گێژم
ڕۆندکێ دخوینێ دڕێژم، بو هەمکی و بلبێسا

بو هەمکییا دنالم، هندێ بخەم و خەیالم
کەسەک نەپرسی لحالم، بوم هەڤگرێ کابیسا

بوم هەڤگرێ نەیارا، دویربوم ژ دۆست و یارا
دلخوش نابم چ جارا، ئەز دامە بێ نامیسا

ئەز کانییا مێرابوم، دەست گرتییا شێرابوم
خوشتڤییا کوردابوم، بەیهودە دامە پیسا

هندی مەگو هەوارە، یێ ئەز بریم نەیارە
ژینا مە سار و بارە، کەسەک ل من نەپرسا

کەسێ ژ وە نەگوتی، شەهزادا مە فروتی
یاکەفتیە دەستێ کوتی، لازم نەمینت هۆسا

لازم لوێ ب پرسین، بوچی ما ئەم ب ترسین
پێخاس و تازی و برسین، جان بو مرنێ مە ڕێسا

مە ئەڤ جانە نەڤێتن، دا دلبەرا مە بێتن
سەربەست دیسا بگەڕێتن، ل ناڤ باتی و پیروسا

ناڤ باتییێ د ژێری، تو بنێرە دەرێ زێری
بوچی ما تو نەمێری؟ تە ئەز دامە بدو کیسا

تە دامە یێ بیانی، سەرشورِ کرن خویانی
بدەستێ تە ما گاڤانی، گێلمە تە کر تەلیسا

گێلمە خوری و ژاری، پێخاس کەتیە نزاری
بوچی ما تو دەواری، پشتی دکێشی بوەریسا

پشتی دکێشی ب پەنجی، هندە ب تەعب و ڕەنجی
دیارە نەمێرەک قەنجی، یارا تە بر (گرت) ڕامیسا

یارا تە گرتی کانێ، نەیار(خەلق) پێ دکەن سەیرانێ
تو مایە لڤێ کولانێ، بەرێ تەما ل کیسا

بلا تو ئەڤرو مێربای، خودان خەنجەر و کێربای
ناڤ دوژمنا وەک شێربای، تە ب کوردی بنڤیسا

تە بکوردی ئەز بخاندام، دا لبەر تە ئەز ڕاوەستبام
مە ژدل گوتبا تە ئەستام، دوژمن ڕەڤین چون لیسا

دوژمن ڕەڤین ژوەلاتی، ژترسا شێرێ نوی هاتی
بو سەربەستی لخەلاتی، نوبەت چو ژدەستێ پیسا .

....

(*) (نەبی بال) کو بخوە خەلکێ بێ شەبابێ یە و هن دزاروکیا خوەدا شێخ مەمدوح دیتی یە، ژبابێ خوە عەمەرێ حاجی و ژ خالێ خوە یونسێ سمائیل یێ کو شێخ مەمدوح ل مالا وی دما، وەها بهیستی یە و ژمرا گوت:
دەما شێخ مەمدوح بریفکانی د سالێن پێنجیان و شێستان دا د هاتە باژارێ بێ شەبابێ (ئەلکەھ) وێ دەمێ هەژمارەکە مەزن یا عەسکەران ل بێ شەبابێ بون. ژ بەر هندێ شێخ نە دهاتە

باژێری بخوە لێ دچوو دناڤ زۆزانێن ڤی باژێری یێن کو ل هەمبەر چیایێ کاتوی نە و کانیکەکا پڕ خۆش ل وێ دەرێ هەبو دگەل پڕ کانیکێن دی. ئێدی ل سەر پشتا هەسپی دگەل مەزنێن ئەلکیا گۆتنە شێخی: شێخ ما تو دکاری هەلبەستەکێ ئانوها ژ مەرا بێژی ؟

هەر دوێ دەمێ کەچەک کورد گوزەک ئاڤێ ل سەر ملی بو و بەرەو کانیێ ڤە دچوو، شێخ مەمدوحی جوانیا ڤی دیمەنی و بندەستیا کوردستانێ بهەڤرا گرێدا و ئەڤ هەلبەستا بناڤێ لالەشین هەروێ دەمێ رست و ژوان ڕا گوت.

ژ خوە شێخ مەمدوح بریفکانی گەلەک جارا شیان عالمتیا خوە یا ئولی بڕێیا هەلبەستێن خوە یێن ولاتپارێزی ژ بو هشیارکرنا هەستا نەتەوایەتی یا گەلێ کورد بکار دهینا.

ئەڤ هەلبەستە نموونەیەکە هەری هێژایە بو شێخێن کورد، یێن کو شێخێتیا خوە هەتا ڕوژا مرنا خوە ژبو ڕێیا کورد و کوردستانێ و ژبو بلندکرنا هەستا کوردایەتیێ و نەهێلانا بندەستیێ بکارئانینە.

شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ هەلبەستە د ١٩٥٧/٧/٥ێ دا ل زۆزانێن ئەلکییا ڤەهاندیە.

شێخ مەمدوحێ بریفکانی هنەک پەیڤ ب دو ئاوایان نڤێسی بون، مە ئەو پەیڤ دناڤ رێزێن هەلبەستێ دا خستنە ناڤ دو کڤانان دا.

فەرهەنگوک:

لالەشین: زوزانێن ئەلکیانە.

ئەلکی: باژێرەکە ل کوردستانا باکور. بیت الشباب.

بلبێس: گوندەکێ مەزنێ ئەلکیانە.

فەنەر: چرا. شعلە.

تەییسا: تەیسین. برقین. ئەدرەوشاو.

ڕند: جوان. سپەهی. خوەشک.

پەلازک: ناڤێ کولیلکەکێ یە ل زوزانان شین دبیت.

کاتو: ل دەڤەرا ئەلکی چیایەکێ هەری بلندە.

تورێ نەبی موسا: چێوی تور. چیایێ تورێ سیناء کو لمسرێ یە.

باتی و پیروسا: دوو عەشیرێن کوردانە ل کوردستانا باکور.

هەڤگر: دوست. هاورێ. هوگر.

کوتی: پیس. چەپەڵ.

گێلمە: خوارنا شڤان و گاڤانایە.

ئەستام: گران. دژوار.

خەلاتی: ئاماژە بو خوی دەکات.

***

پیرە قوڕێ(*)

پیرە قوڕێ ئەز حەلاندم، لە فڕاندن عەقل و هوش
عمر و ژی بەیهودە بورین، هەروەکی ئاڤێن دبوش

ئەڤە بیست سالە دبێم، ئەڤرو سوبە دێ گەهمێ
هەر بڤێ تاس و حەمامێ، وێ لە بورین شەڤ و ڕوش

هەردەما پرسام ژ وێ، گو ئەز تەمامی یا تەمە
من نەزانی ڕەنگ سەرابە، چەند بچم دێ بیتە بوش

یان وەکی ژنکا دوڕویە، هەرکەسەک تێ دگەهیت
هەر بو وێ مالە و نزانیت، بو هەمیان بەردایە کوش

پیرە قوڕا سەدهزار سالێن بەرێ، ئیرو مەدی
وێ بلباسێ کەسک و سۆر، دل ژئەبلەها ئینایە جوش

گوتە من تو بنێرە من، ئەڤ خەمل و شاهی من هەنە (بو تەنە)
من گو دێ زی پاشکەڤە، ئەی کەڤنە قوڕا ڕەنگ بەشوش

ئەم ژ مێژە تە دناسین، تو ئەوی پوشتا بەرێ
تە بوا حیلە و حەوالا، سەد وەکی من کرنە پوش
تە دڤێت دا مە لحزۆرا، وی شەهی ڕورەش بکەی
داکو ئەز هەردەم ببێژم، وەی ل من حالێ نەخوش

من ژ ئەخبارا دزانی، کەس بتە خوش نابتن
کانێ ئەو شاه و ئەمیرێن، تە کرینە ئاخ و پوش

تە بوان سوزێن درەو، سەد کەس ل سەر ڕێکێ برن
ما تو هیڤی ژمن دکەی، ئەز ژی وەک وا ببمە پوشمان

من د دەستی دا هەیە، زنجیرەکا پاک و تەمیز
ئەو دکێشیت من ژ تە، ئەی لەش مرارا ڕو فروش

هیـــمـــمـــەتا پیـرێ تەریقێ، گــەر ل ســەر مــەمــدوح بتن
دێ ب ئەخـــلاتی گـــەهینت، مـــەدەدا شـــاهـێ ل شـــوش.

....
(*) شێخ مەمدوحێ بریفکانی هنەک پەیڤ ب دو ئاوایان نڤێسی بون، مە ئەو پەیڤ دناڤ ڕێزێن هەلبەستێ دا خستنە ناڤ دو کڤانان دا.

فەرهەنگوک:
پیرە قوڕ: مەبەست دونیایە.
بەیهودە: بێ سود.
سەراب: خلەتاندن. فریودان. تراویلکە. (جهێ شینکایی و ئاڤی یێ کو لبیابانێ لبەر چاڤێ مروڤی خویا دکە).
ئەبلەه: تێنەگەهشتی. کاوی. گەمشو. نادان. گەمژە. بێ عەقل.
جوش: شادی. خوەشی.

***

نونا تەڤی(*)

نونا تەڤی قـــەد خـــەملی، ڕەعنا دلی دلدارە خـــەت
وێ لسـەر کلۆمـەت سۆرگولی، شـەهدانە و دگولزارە خەت

شـەهدانە و دعـەمـبـەرفـەشـە، سـولینەیا سـیـما گـەشـە
یان ژی گولابا بێن خوەشـە، لناڤ سومبلا سوردارە خەت

ســـوردارە ئەڤ ڕەعنا دلا، تاتا گـــولی کـــەتنە مـــلا
ئەز چوم سـلاڤـا سـۆرگـولا، سـوڕپـەریا سـوردارە خــەت

ســـوڕپـەریا مـن ســـەروەرە، دوڕدانـەیا گـــەردەن زەرە
چاڤ بـەلـەکـــا ئـەبرو تـەرە، نـازک قـــەدا نـازدارە خـــەت

نـازک قـــەدا گـــەردەن بمور، وێ ژبـادیا ڕەخ لـێ دســـۆر
مـەی دامـە و بێ دەست و دوور، مـەسـتم بوێ دل ژارە خـەت

مـەستم بوێ شـەهدا زەلال، لێڤێن دسۆر وێ (لمن) کرنە خـال
ڕەنگێ سـپی شکلـێ دەلال، سـەرخـوش کـرم خـەمارە خـەت

ســەرخـــوش کـرم دوڕدانـەیێ، ب شـــەهدا شـــرین دوبـەیێ
مـینا تـەوافـا کـەعـبـەیێ، گـەریام ل دور هـەڤت جـارە خـەت

گـەریام ل دورا زەمـزەمێ، دەمـا (حـینا) گـەهامـە کـولۆمێ
سـوجـدە مـەبر لبـەر وێ دەمێ، بەرێ ڕەشـی گـولدارە خـەت

بەرێ ڕەشی ڕەنگ ئەنووەری، بدەست و دەڤی چوومە سەری
هـادر ئـەوێ دل ژمـــە بری، ئـەڤـــرو ل من خـــویندارە خـــەت

خـــویندارە یانی دلبـــەرە، تێـــرخـــوریا ڕەنگ ئەســـمـــەرە
لەوڕا مـــە ڕوح دانـی ســـەرە، دا کـــەس نەبێت بێ یارە خـەت

دا کـــەس نەبێت بێ یارە نـاز، ئەو ســـەرشـــرینا ســـەرفـــراز
من هـەر تنێ ئەو بـو مـــراز، جـــانی بدەم یێکجـــارە خـــەت

من دانـە وێ ئەڤ ڕوح و دل، وەک عـــەندەلیـــبێ دل ب کـــول
هێـشـــتـــا ژ من ئەو مـــایە سل، گـــوتی ژ تـە دل سـارە خـەت

دل ســـارە هـەر هـو با دکـــەت، دا من بئـــەڤـــینێ ژار بکەت
داکـــو دلێ من ســـار بکەت، تەجـریبـیـیـا خـوندکـارە خـەت

تەجـــریبـــیـــیـــا یار بڕژیت، من ژی بدەســـتێ خـــو بکوژیت
نـابیت ژ وێ دل بـهـــژیت، تـاکـــــو هـەبم هـەر یارە خـــەت

تاکـــو هـەبم من ئەو شـــرین، ئێش و بەڵا شـــاهـی و گـــرین
ژخـورا مـە کـربو خـەمـرەڤین، وڵلاه مـە ئەو هەمـوارە خـەت

هـەموارە من ئەو سـەرشـەپال، نازک قـەدا ئەبرو هیلال (دەلال)
مـەمـدوحی ڕون کـر پێ خـەیال، ئەخلاتی لەو دل ژارە خـەت.

....
(*) شێخ مەمدوحێ بریفکانی هنەک پەیڤ ب دو ئاوایان نڤێسی بون، مە ئەو پەیڤ دناڤ ڕێزێن هەلبەستێ دا خستنە ناڤ دو کڤانان دا.

فەرهەنگوک:
کولۆمەت: (کولم: ڵام. گەپ. هناروک. گونا).

سەروەر: سەردار.
بادە: شەراب. ڤین. مەی.
تێرخۆر: تێررۆناهی. ڕەنگ ئەسمەر.
هادر: دگاڤێ دا. یێکسەر. دملدەست.

***

کوردستان

مە کوردستان گەلەک دڤێتن، چ جا تەرکا وێ ئەم ناکەین
ئەگەر بیڤا مە لێ بێتن، ئەمێ تولّێن کەڤن ڕاکەین

ئەگەر نەمرین ئەمێ بینین، کول و دەردێن خو دەرئینن
دگەل دوژمن بکول و کینین، چیا (ئەوا) بوری ژ بیر ناکەین

ژ بیر ناکەین ئەوا بوری، وەکی دوژمن دکر زۆری
ئەگەر جانی بکەین گوری، ژ نوو پاش بەندەیێ ناکەین

ژ نوو پاش ئەڤ ڕوح و جانە، مە دەست ژێ ششت و بەردانە
ل سەر دوژمن مە فەرمانە، حەیا تۆلّێن کەڤن ڕاکەین

حەیا تۆلّێن هزار سالی، نەهێلین بو کەسێ خالی
خو قورتال کەین ژ ڤی حالی، نەیارا ژڤی جهی ڕاکەین

نەیارێن خو ئەمێ ئینین، وەکی تویلا ڕەزیل خوینین
بشەقا ژ قەلعا دەرئینین، ب زنجیرا گرێن داکەین

ب زنجیران و سەنجورا، ئەمێ کێشینە سەر گورا
پاقژکەین ڤان ڕەخو دورا، سەرێ خو لناڤ دنێ ڕاکەین

سەرێ خو دێ بکەین بالا، ڤەژینین ڕوستەم و زالا
ڤەکەین تۆلێن د عەبدالا، ژنو کوشتییێن بەرێ ڕاکەین

ژنو کوشتییێن بەرێ (زیلا) خازین، بو هیزانی (بارزانی) نەجم و تازین

لەوا هندە بکول و گازین، چ جا ئاهان ژ بیر ناکەین

چ جا ئاهێن خو ناهێلین، ڕوژا جەنگێ فند و فێلین
ئەمێ دیسا دنێ شێلین، هەتا کوردا ژ دل شاکین

هەتا کوردا بکەین سەروەر، ل سەر عالەم بکەین کیشوەر
ل دیوانێ بکەین دلبەر، ژ ڕوژێ بەیرەقا ڕاکەین

ژ ڕوژێ بەیرەقا مێرا، هەژینین لسەرسەرێ شێرا
بکەین کەیف و سەما ڤێرا، هیزان و دێرسمی شاکەین

هیزان و دێرسمی بینین، ب زێرئاڤێ برەشینین
دیسا پالوی ب خەملینین، ل وی کەسک و زەرا ڕاکەین

ل وی کەسک و زەر و سۆرا، بکەین ڕەوشەن ل سینورا
ڤەژینین دل مری و کورا، ب سەربەستی خو ئازاکەین

ب سەربەستی ب ئازادی، ب دلخوشی ب دلشادی(*)
وەرن کرمانجێ ئەخلاتی، دا کوردستانێ ئاڤاکەین.

....

(*) شێخ مەمدوحێ بریفکانی بخوە ئەڤ ڕێز ب دوو ئاوایان نڤێساندنە، ئاوایێ دن ئەڤەیە:
ب سەربەستی ب ئازادی، گەلی کرمانجێن ئەخلاتی (دل پاتی)
ب دلخوشی ب دلشادی، وەرن دا وانی ئاڤاکەین.
هەروەها شێخ مەمدوحی هنەک پەیڤ ب دو ئاوایان نڤێسی بون، مە ئەو پەیڤ دناڤ ڕێزێن هەلبەستێ دا خستنە ناڤ دو کڤانان دا.

فەرهەنگوک:
بیڤ: دەرفەت. فورسەت. کەیس.
بەندە: عەبد. کولە.
قورتال: خلاسکری. ڕەها. ئازاد.
تویل، تول: کوچک. تولە. سەگ.
فند و فێل: فرت و فێل. خاپینوک. حیلە.
کیشوەر: ولات. نیشتیمان.
بەیرەق: ئالا. پەرچەم.

***

هەوار

هەی هەوار هەوار، دنیا هەمی لەبو نەیار
ڕابنە سەرخو گەلی کوردا، دوژمنا گوشتێ مەخار

شین و بانگین و هەوارە، قیروگازی تێت ژوەلات
داد و فیغانێن مە کوردا، وێ لە بونە سەدهزار(١)

هندە ژاری و بەندەواری، بسەرمەڕا بورین برا
مانە بەسە گەلی کوردا، ئەڤ ژیانا سار و بار

بوچی ما ئەم نەمروڤین، خو نە ئەم دار و بەرین
حەق مە نینە د ژیانێ، ئەی بێ مروەت ئەی نەیار(٢)

هندە سالە ئەم دبێژین، عەرەب و تورک و عەجەم(٣)
ئەو دگەل ئێمە نەیارن، بو نەیارا پشت و کار

بیست و پێنج ملیون د دێرن، ئەم هەمی کوردن خوڕی
مانە عارە ئەم بمینین، لبن تەپ و دەستێن نەیار

پەهلەوان و گەنج بلابێن، شێرەمێر دێ وەرنە پێش
دوژمنێن تهاتن دیلانێ، تیلەشور کانێ هەوار

مسرییا دیسا بهەژین، ڤا کولا دەرمان بکەن
جانێ دوژمنا بسوژن، بکەلهێن وەک ژەهرێ مار
هوین هەمی پێکڤە بتەبایی، دەست بدەن دارێ چەکان
دوژمنا ژئەردێ خوە ڕاکن، ژین بێ خوین نابیتە یار

قەیرەکێ بدەنە گرێ، نەهری و پالو دێ ڤەژین(٤)
دێرسم و بارزانی ڤێکرا، ژگەلی زیلا بێنە خوار(٥)

سەربخو ئازادی رینن، لڤی جهی سەربەست بژین(٦)
لسەر ڕوی و دفنا نەیارا، دانەوانی خوندەکار

ئالایێ ڕەنگین هەلینن، ڤی جهی پێ شاه بکەن
کەسک و سوورا لێ بهەژینن، ڕوژی نەڤروزە بهار

ڕوژ ل بیراقێ هەلینن، ڕون بکەن داغ و چیان(٧)
داکو ئەخلاتی بژیتن، سەربخو دلشاد و یار.(٨)

....

شێخ مەمدوح بریفکانی بخوە ئەڤ ڕێز ب دوو ئاوایان نڤێسی نە. ئاوایێ دن ئەڤەیە:
(١) دژمنا گرتی جهێ مە، هەی هەوار هەوار هەوار
(٢) کانێ حەقێ مە دژیانێ، ئەی بێ مروەت ئەی نەیار
(٣) کردنو هوین قەنج بزانن، عەرەب و تورک و عەجەم
(٤) قەیرەکێ بدەنە گرێ، هیزانی دیسا دا ڤەبژین
(٥) دێرسم و پالوی ڤێکرا، ژگەلی زیلا بێنە خار
(٦) سەربخو ئازادی رینن، لڤی جهی سەربەست ببن
(٧) ڕوژ لگولستانێ بەلاڤ بت (بیتن)، تاڤ بدەت ڕەوشا جهان (سەرێ چیان)
(٨) دا ژ نو ئەخلاتی ڕابت، پڕ کەس و دلشاد و یار.

فەرهەنگوک:
قەیرەکێ: بیستەکێ. پچەکێ. توزەکێ. ماوەیەکێ. دەمەکێ.
گرێ: گرێک. بەستن بە یەکەوە. دەستان بدەن بەدەست یەکتر. دەستان بدن هەڤ.
ڤەژین: ژنوڤە ژیان. ئەژێنەوە. زیندیبون.
داغ: شاخ. چیا. کێو.
ئەخلاتی: نازناڤێ شعری یێ شێخ مەمدوحێ بریفکانی یە.

***

گەلی کوردا

ڕابنە سەرخو گەلی کوردا، هوین بتەبایی جان و پیر
دوژمنا ژئەردێ خو ڕاکەن، دا بژین ئەم وەک وەزیر

من نەڤێتن ئەڤ ژیانا، بێ جه و ئالا و میر
ڕوژا جەنگا مە و ترکا، مە چوجا ناچیت ژ بیر(١)

پشتی ژاری و بەندەواری، لێ مەدیتن سەدهزار(٢)
ما نەبەسە گەلی کوردا، لبن تەپ و دەستێن نەیار

یان چەوا ئەم دێ ژ بیرکەین، یاکو مە ژدەستی دخار[٣]
مە هەمی پێکڤە نڤیسین، بخوینا کوشتییێن دزار[٤]

هەر ژ باکو تاکو شیرازێ، هەمی کوردن خوڕی
پەهلەوانن سەربلندن، دەست بژارن بو شەری

و ژ بوتە دێ فیداکەن، یێک ب یێک جان و سەری
بسەرفرازی دێ هەلینن، ئالایێ ڕوژ ل زەری[٥]

مە د ڤێتن وەکی مێرا، سەربخو ئازا بژین
ژنوکە پێڤە بو کەسێ، قەت چ تەمەننا ناکێشین

یان وەکی ئاڤا بهارێ، دێ لجهێ خوینێ رژین
هەر وەکی شێر و پلنگا، ئەم ل جەنگێ نا هەژین[٦]

وێ ل سەر مە بوونە یەک دل، عەرەب و تورک و عەجەم
حلفا بەغدایێ گرێدا، ئەخلاتی ڕوح دا ژ غەم

کوردستانێ کەس نەما، جارەک کو پرسێ ژێ بکەم
رابنە سەرخو گەلی کوردا، چار ڕەخا لێ بکەنە دەم.[٧]

....

شێخ مەمدوح بریفکانی ئەڤ رێزێن هەلبەستێ ب ئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:
(١) یاکو (چەندی) بوری و هاتی سەرمە، مە هەمی تەڤ تێتە بیر
(٢) بەسە ژاری و بەندەواری، لێ مەدیتن سەدهزار
(٣) ما چەوا ئەم دێ ژ بیرکەین، یاکو مە ژدەستی دخار
(٤) هەر ژ ڕوژا کو ل مە، سۆتن ژن و زار و دیار
(٥) کوردستانێ (نارینێ پێ) بخەملینن، دا زاڤا بێتە دەرێ
(٦) دێ بخازین کەڤنە تولاّ، یان کو مێرا دێ کوژین
(٧) نەڤروزێ دیسا ڤەژینن (مسرییا دیسا بهەژینن)، دا بزانن کوردین ئەم.

فەرهەنگوک:
تەبایی: تەڤایی. بهەڤرا. پێکڤە.
باکو: شاری باکو، پایتەختی ئازەربێجان.
شیراز: باژێرەکە ل کوردستانا ئیرانێ.

***

دەردێ گران

جانا چبکەم دەردێ گرانە، مە نەما دل
سۆتم ژ فیراقاتە، هزار داغێ لسەر دل

ئەڤروکە شرینێ کول و داغ، دانە برینێ
دوورە بگەهینێ، لەو کونجەیێ دا دل

دل داتە مە جانا، سەر بوتە مەڕانا
گەر کو تە نەبینم، ڕەش با دگریت دل

خوزیا دەم و گاڤا یار هاتی سلاڤا
دۆست کەفتییە داڤا، دگەل من بویە هەڤدل

ڕاڤەک مە دگەل دا، سیمایێ شەفەقدا
وێ ژڕوژێ سەبەق دا، هادر لمە ڕەڤا دل

شەهدا د شرینا دەرمانێ برینا
مەهتومە دەرینا، ئێش و کەلەما دل

ڕوژا ل زوحایێ، دەستێ مە گەهایێ
خالا ل سیمایێ، دەرکر ئەلەما دل.

....

فەرهەنگوک:
کونجە: قونجک. کوشە. کونج. گوشە.
هەڤدل: دوست. هاودل. هاورێ.
هادر: دگاڤێ دا. یێکسەر.

***

دا بچینە لالەشینێ

ڕابە دا ئەز تو بهەڤرا، بچینە لالەشینێ
کول و کوڤانا بهێلین، نوی ڤەکەین ژدل ئەڤینێ

مێرگ و چیمەن خەملین، سوسن و سومبل کەتنێ[١]
تەرزنا گرتی خوناڤ و جوم و کانی کەتنێ

سۆرگولێن سیمایێ ڕەنگین، گرتنە ڕەنگێ بخوینێ[٢]
نێرگزێن سەر دگران، لێ دکەنە باوەشینێ[٣]

عەندەلیب دیسا دخوینن، بلبلێ لسەر هێلینێ
کەڤین کەفتە کاتویی، و کەودەری هاتنە شینێ

چیمەنێن نازک و تەر، حور و پەری دانشتنێ[٤]
شاهییا لیازدەی ئادارێ، شوخ و شەنگ وێت بەزنێ[٥]

نازکا خەملە گرێدان، ڕاسەری دێ ڕاهینێ[٦]
کوفی خارکر تو بنێ، بەژن و بالا شرینێ

ئاسک و مام و پەز و کیڤی، قول ب قول وێت گرتنێ[٧]
خوشیا کەتیە وەلاتی، رابە دا ئەم بچینێ

ئەخلاتی خاست ژ خودێ، ڕوژەکا هوسا د ئینێ
نەوروزێ سالا مە نوی کر، بخێر و شاهی بگەهینێ.

....

شێخ مەمدوح بریفکانی ئەڤ رێزێن هەلبەستێ بئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:
(١) مێرگ و چیمەن خەملین، سولینە هاتنە دەرینێ
(٢) سورگول و ئالال و بەیبین، رێز ب رێز وێ دکەتنێ
سورگول و ئالال و بەیبین شوخ و شەنگ ڕابەزینێ
(٣) نێرگزێن نازک و تەر، لێ دکەنە باوەشینێ
(٤) چیمەنێن نازک و تەر، سورپەری وێ درونشتی
(٥) سپێدەیا لیازدەی ئادارێ، شوخ و شەنگ وێت بەزنێ
(٦) نازکا پوشی گرێدان، کەسک و سور دئەنیا دووتاکر.

(٧) شەڤ ڕو مام پەز و کیڤی، قول ب قول وێت گرتنێ

فەرهەنگوک:
کەڤین: پارچێن بەفرێ ددەستپێکا بوهارێ دا یێن کو ل رەشاهییێ مانە، هین نە حەلیانە.
کەودەری: کەوگر. نێچیرڤانێن کەوا.
ئاسک: غەزال. مام: کارکا غوزالا. کارمامز.

***

هلو ڕابن

هلو ڕابن گەلی کوردا، ب جان و مال ب عەهد و سوز[١]
بنێرن فارس و تورکا، لە ناپرسن عەرەب و روس[٢]

ژ تورکا یامەبو ئەردو، هەمی ڕێزە هەمی تەرسوس
حەکاری و تونجەلی و مەرعەش، کەمێشخانە هەتا تورۆس

هنەک قەیسەری و سێواس و هنەک توقات هنەک مێرسین
ئەخنە و دێرسم و عەنتاب، قەرەحەسار و ئارتوین

بینگول و شرنەخ و جزیرێ و ئەخلات و ماء فارقین
سوێرەک و وێران شەهر، و باتمان و دارا و مسێبین

مەلاتیە ئەلعەزیز خەرپوت، گرەسون و ئادی یەمان
قەرەکوسە و تەرەبزون و بازید و قەرس و ئەردوخان

عورفا و سێرت و ئەرزەروم، بدلیس و موش و ئەرزنجان
ئیسلاحیە و ئیسکەندەرون، دیاربەکر ماردین و وان

ئەڤە هەمی کورد بون خوری، زارێ د کرمانجی دخواند
مان بێ خودان و بێ خوەیی، لەورا کو تورکا ژمە ڕەڤاند

ئەخلاتی هندی با دکر، تورکا جهێ مە ژخو کراند
کەسێ چ پسیار لێ نەکر، دەرد و غەما دل پەرتاند.

....

شێخ مەمدوحێ بریفکانی د دەست خەتا خوەدا د دەستپێکێ دا نڤێسیە (ولە أیضا مربعا).
شێخ مەمدوحی ئەڤ رێزێن هەلبەستێ ب ئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:

(١) هەوارە لمن گەلی کوردا، هلو (وەرن) ڕابن ب جان و سوز.
(٢) بنێرن فارس و تورکا، لەبون دژمن عەرەب و روس.

***

ژعیراقێ مە دڤێت

ژعیراقێ مە دڤێت خانەقین، قزل ڕبات و مەندلی
هەڤلێر و کوە و چەمچەمال، سلێمانی و حەمەم عەلی

شنگار و ئاکر و ئێنسفن، سەرسنگ و ئالتون کوپری
تەلعفەر و ڕاوەندوزن و داقوق و توز و کفری

کەرکوک و ئامێدی و دهوک، موسل و زاخو پێنجوین
عنزال و بەدرە و ڕانیە، شەقلاڤا و سەلاحەدین

مەخمور شرگات و شەهربان، بەدرە و حەلەبچە و زەعفەران
ئەڤە هەمی کوردن بەلێ، مان بێ تەبایی و بێ خودان[١]

بەلکی دو ملیون تێ هەنە، ئەخلاتی هو تەخمین دکر[٢]
بو دژمنا خوش جەنانە، کەسێ گوهداریا مە نەکر.[٣]

....

شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ ڕێزێن هەلبەستێ بئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:
(١) ئەڤە هەمی کوردن بەلێ، حەیفا مە تێت مان بێ خودان
(٢) هەمی (پێکڤە، ئەوژی، ڤێکرا) دو ملیون تێ هنە، ئەخلاتی هو تەخمین دکر
(٣) بو دژمنا خوش جەنانە، هندی مە گوت فایدە نەکر.

فەرهەنگوک:
ئەخلاتی: نازناڤێ شعری یێ شێخ مەمدوحێ بریفکانی یە.
جەنان: بەهشت.

شێخ مەمدوحی د دیوانا خوەیا دەستنڤیس، گاڤا هەلبەستەک بداوی کریە هەلبەستا دن یا ل پەی تێ بگوتنا « وله ایضا » -هێ ژی هەنە- خویا کرنە، لێ پشتی ڤێ هەلبەستێ (ژعیراقێ مە دڤێت) ئەڤ ڕستە نە نڤێسی یە، و یەکسەر ئەڤ چار ڕێزێن دن ل بنی نڤێسی نە:

کوردستان چەندی خوشە، وەک ڕوح و جانە
هەمی مێرگ و چیمەنن، باغێ جەنانە

پێکڤە دەشت و چیایی، جهێ شێرانە
پێکڤە باغ و چیمەنن، جهێ مێرانە.

....

شانەک:

دیوانا شێخ مەمدوح بریفکانی یا دەستنڤیس، ب هەلبەستێن مەلایێ جزیری دەست پێ دکە. پشتی ڤان هەلبەستان د ڕوپەلەک بسەرێ خوە شێخ مەمدوحی ناڤێن هن باژێرێن کوردستانێ دگەل ڕاڤەکێن وان نڤێسی نە، ئەم وێ ڕوپەلێ وکی کو وی نڤێسی ژخوندەڤانا را چاپ دکن:

- ئەرمینیە: ئوراتری، ئوروئارتی.
- ئەخنە: ئەدەنە، ئەزەنە، کلکیا.
- ئاکرە: عەقرە.
- ئامێدی: عمادیە.
- بەیتولشەباب: ئەلکی، ئەلقی.
- ئەزەربێجان: میدیا الصغری.
- ئەربیل: هەولێر.
- بەهدینان: ئەدیابین.
- ئورفا: عرفا. روها، ئەدسا.
- سابلاخ: ساوجبلاق، ساوجیلاق.
- حەلەپچە: سارغون، کارشاروکین.
- حلوان: هالمان، سەرپل، رأس الجبل.

– تورعابدين: كيموخى.
– دياربەكر: دياربەقر، ئامەد.
– شەهرەزور القديم: بسين تەپە، تل بسن.
– وان: توسپاسى، توسپاس.
– زێبارى: سوبارى، سوبارو، هانى گالبات.
– هەمەدان: هكمتان، ئاقباتان.
– مزورى: مسورى، موسرى.
– هەورەمان: نارمان.
– ميافارقين: مارتيروپوليس، وقيل الأخير أسم لموش الحاليه.
– نەهرى: نايرى، نيرى، شەمدينان، ئارام، نەهارام، نەهارى.

***

بەهدينان

ئەز كوردم كوردێ چيانم[1]
سـەربلندێ بەهدينانم
خـودێ زانيت ژ بو كـوردا
ب ئاه و دەرد و كـوڤـانم[2]

هەتا كـەنگى گـەلى كـوردا
دمينى بێ سـەر و سـەودا[3]
چرا بێ سويچ دكوژى كوردا
دبێـژى ئەز وەلات ڤـانم[4]

ئەگەر كوردى تو راست گويى
چرا دوژمنێ خـوبخـويى
تـو دێ هـێلـى ئەوا چـوويى
دێ بێژى ئەز پەشيمانم[5]

نـە ئـەز تـوركم، نـە نـازيمـە
نە ئنگليـز و ئەمـريكى مـە
نە ئەز بەعسى و شيوعيمە
بەلێ كـوردەك بسلمـانم

بەلێ كـوردم ب روح و جـان
ب عـەهد و باوەرى و ئيمـان
دنالم ئەز بو كـوردسـتـان
خـەريكێ دەردێ كـوردانم

چ دلڤـانم ژ ڤـا دەردا[6]
چرا بێ سويچ دكوژى كوردا
نەيارين مـە لڤـا ئەردا
دبێت ئەز شـاهێ كـوردانم

ل كوردستانا رەنگ جورى[7]
بخوبخو تنێ تو خوش مێرى
مـە ديت دوژمن ژتـە رابورى
تە نەگـوت مـێـرێ مـەيدانم

بو نـەكـەى ل جـهـێن ژورى
بخو ب خوى تو خوش مێرى
چرا خـو تە نەكـر گـورى
وەكى تـورك هاتيـە هيـزانم

هـەتا مـرنێ دكـەم گـازى
دنـالـم ئـەز ژ نـوو تـازى

نزانم کا تو چ دخازی
لەوا هندەی پەریشانم

هەرو تێم ئەز دنالینم
بریندارم جەگەرخوینم
وەکی مێرا تە نابینم
دبێژی ئەز ولات ڤانم

دلوڤانم مە تو ناسی
چرا کوردو بەلەنگازی
پیاوەکێ کەسەرداری
تو ناپرسی ل کوڤانم

ئەگەر راستی تو جامێری
وەلات ڤانی خودان خێری
خو بو کوردا بکەی گوری
دێ بێژی ئەز وەلات ڤانم

لەوا هندە دنالینم
بریندارم جەگەرخوینم
چ سیناهیا ئەز نابینم
پێ رون بکەم دل و جانم

پێ رونی بکەم جانێ خوە
روی رەش بکەم نەیارێ خوە
مەمدوح بەلاڤ کەت دەردێ خوە
ئەخلاتیێ پر بەیانم.

....

شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ رێزێن هەلبەستێ بئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:
(١) ئەز کوردم، کورد و خانم
(٢) هەتا مرنێ چ دلڤانم
(٣) تو کوردی بێ سەر و سەودا
(٤) دبێژی ئەز ژ کوردانم
(٥) دبێژی دوستێ هەمیانم
(٦) چ دلڤانم گەلی کوردا
(٧) لکوردستانا جهێ زێری.

***

تەمەفا(*)

تەمەفا لەب ژ شەفا، بوچی مە رەنجینە دکەی
مە ئەمل دارە ژ تە، عەکسێ چرا دگەل مە دکەی

تەمەفا مێزە بکە، کانێ گوناهامە چیە
مە بڤی رەنگی دسوژی، و مە پرنگەندە دکەی

تەمەفا، من گو پەری بێتو برینا مە ڤەکەت
دێ بو حالێ مە گری، یان دێ عیلاجا مە بکەی

تەمەفا، دل مە بتە ئیرو کرەڤ بەند و هەڤال
ئەز ب روحێ لتە دنێرم، تو چرا هولە دکەی

تەمەفا من دبهی، بوچی ل تە مێزە دکەم[١]
دا ل حالێ مە بپرسی، کول و دەردا تو ڤەکەی

تەمەفا، من ژ کولا گرتی گولا رەنگین و باڤ
مە ژ دل هەر تو حەباندی، بوچی نازا لە دکەی

تەمەفا، ئەم ژ غەما عشقاتە پر دل کەسەرین
مە تو گرتی دلێ قەنجە، تو مە بێ چارە نەکەی

تەمەفا، بەختێ تەمە من بڤی دەردی نەکوژی
تو چ جارا مە نەهێلی، مە ژخەوا شیرین نەکەی
تەمەفا بعشق و ئەڤین، من تو حەباندی د دنێ

وەکو هیرک لتە دنێرم، تویی لیبا لـە دکەی[٢]

تەمەفا ئاه تەمەفا، ئاه تەمەفا ئاه تەمەفا
تە عیلاجا مە نەکر، بوچی برینا لـە دکەی

تەمەفا خوب زەریێ، شەنگە شرین دۆست و هەڤال
ڕوح ب یێکجاری تە دیسا دێ مرم، گەر مە نەکەی

تەمەفا بسویند و قەسەم، وەک تە مە ناڤێن چ پەری
مە مرازە تەمەفا، جانێ تو چاڤا لـە ڤەکەی

تەمەفا، بێتە بوها دێ بکرم بڕوح و جەسەد
ئەڤە سۆزا مە دگەل تە، کو ب گوتنا مە بکەی

تەمەفا بعەهد و وەفا، ئەز چ جا تەرکا تە نەکەم
تو خودێکەی تەمەفا، بێژە من کادێ تو چکەی

تەمەفا کوڵوما سپی، تەلـە کرە دان و دکاک
مە نەزانی هەمی داڤن، مە پێ پەچریمە دکەی

تەمەفا شوکرێ بکە، ئیرو بریندارێ تەمە
تە چ بازی ژ خورا گرت و بوی ڕاڤێ دکەی

تەمەفا هیژ ئەز نزانم، کانێ فیکرا تە چیە
دێ وەکەی یا کو مە گوتی، یا ب عەکسا مە دکەی

تەمەفا بوچی تە مەمدوح، ب گولا کوشتی هەڤال
مایەکێ دی هەیە ئیرو ژ وی چێتر تو بکەی.

....
* تەمەفا: ئەڤ پەیڤە د دەست خەتا شێخ مەمدوحی دا بڤێ ئاوایی هاتیە نڤیسین (طەمەفا).
هەروەها شێخ مەمدوحی د دەسپێکا ڤێ هەلبەستێ دا وەها دەست پێ کریە:
هذە بعض من الأشعار نظم ممدوح البریفکانی إبن السید محسن إبن السید عبدالجبار النوری القادری المولود فی سنە ١٣٢٩ھ الموافق ١٣٢٨ (....) پشتی ئەڤ ژمارا (تاریخا) دووێ نڤێسی پەیڤەک ژی ل هەمبەر دانایە نائێتە خواندن وک مینا (رو ممد) یا (رو محـ)، لدەستخەتێ بنێرە.

شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ رێزێن هەلبەستێ بئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:
(١) تەمەفا من دبهی، هندە ل تە مێزە دکەم.
(٢) وەکو هەیروک لتە دنێرم، تویی لیبا لـە دکەی.

فەرهەنگوک:
لەب: دەڤ. دەم. لێڤ.
ڕەنجینە: نەخوشی. ڕەنجاندن.
دبهی: دبهیست.
حەباندی: حەزکری.
لیب: گزی. گەر. حەنەک. قسەی سەیر.
هیرک: سەرسام.
خوب: باش. چاک.
بوها: نرخ. قیمەت.

***

نازەنین

وەعدەبت پاشی تە جانا، ئەز چ شەهیانا نەکەم
ئەز دگەل کەسێ دی ژبل تە، عەهد و پەیمانا نەکەم

پشتی وا گەشت و سەفایا، من کری دگەل دلبەرێ
وەعدەبت ئیدی نەروینم، لتەرزنا کەیفێ نەکەم

ما چەوا دێ بگرم دوستا، ژ بل تە نازەنین
ڕوح ب یێکجاری مە داتە، دل ژ تە قەت ناڤەکەم

پشتی من خاری ژ لێڤێن قورمزی، شەکر و نەبات
ئەز چ جارا دگەل چ جانا، گەشت و سەیرانا نەکەم

من ل باغێ ئیرەمێ، من دی ل سێڤا کەت گەزو
لمن حەرام بیت (بن) پاشی وا سێڤا، گەزویێ تام نەکەم

من ل ناڤ باغێ گولا، بو سەرشرینا وەعدەکر
پاشی وان سولینەیا، ئالایێ رەنگین بێن نەکەم

کەوسەر و ئاڤا حەیاتێ، مە ژ لێڤێن تە ڤەخار
لەو جوانم ئەز د عشقێ، دەست ژ دوستا ناڤەکەم

من ل سەر کولۆما سپی، ئالال و سنبل بێن کرن
لەو شەڤێن تاری وەکی ڕوژێ ب عشقێ، چێ دکەم

بادیا ڕەخ قورمزی دامن شرینا، سەر شوباک
من ژ وێ مەی هەلریست، لەو کیشوەرا یەغمە دکەم

گەر وەکو بلبل ل سەر دیمێ تەبامە، سورگولێ
هەر وەکی ڕەنگێ بهارێ، دەم ب دەم دا گەش بکەم

ما گەلو مومکینە ئەز جارەک بنەفشا چاڤ بخال
هەر وەکی جارا ببینم، دیدەیا پێ ڕون ڤەکەم

مەمدوحی، جان مایە دگەل سەودا دسەری هاڤیتە دل(1)
سوتنێ دابو هناڤا، شەب و ڕوژ شینێ دکەم.(2)

....

لداویا ڤێ هەلبەستێ، شێخ مەمدوحی ئەڤ هەردو ڕێز بئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:
(١) مەمدوحی، دل ما دگەل تە کەلەقێ هاڤێتە دل
مەمدوحی، دل مایە دگەل سەودا دسەری من دا نەما
(٢) خو هەر من چاڤ مانە زل ژعشقا تەدا هەر هو دکەم
خو هەر من چاڤ مانە زل شینا برینا خو دکەم.

فەرهەنگوک:
گەشت: سەیران.
سەفا: خوشی. شادی.
تەرزن: ئاڤ زێه.
قورمز: سۆر.
کولۆم: هناروک. لام. گونا.
بادی: ترار. بایە. پیالە.
هەلریست: مێژت. مژی. ئالیست.
کیشوەر: ولات. نشتیمان.
یەغمە: تالان.
دیدە: چاو. چاڤ.

***

خوتیا من

دل بریندارا شرینێ، بێژنە جانێ خوتیا من
کەفتیمە دەردێ ئەڤینێ، ڕەمز و نازێن خوتیا من

ڕەمز و نازێن وێ شەپالێ، نازکێ گەردەن شەمالێ
چەند مە گوتی دەر نهالێ، ڕابە سۆتم خوتیا من

ڕابە سۆتم کول و دەردا، خوشی پاشی تە مە بەردا
مە چ قا ژعشقێ خەبەردا، ڕو نەداڤە (من) خوتیا من

ڕو نەدا من سەرشرینێ، دەرنکاری خەمرەڤینێ
چەند مە گوتێ نازەنینێ، ڕابە سەرخو خوتیا من

ڕابە جانا دێم ژ جوری، سپێدە هات و شەڤ لەبوری
تو چرا دێ من گوهوری، ب خەوا خو خوتیا من

وێ خەوا شیرین زو ئینا، چەند مەکر چاڤ نە هلینا
مام بوا دەرە و برینا، تەنگەزارم خوتیا من

تەنگەزارم بێ دەوامە، بدەردێ عشقێ موبتەلامە
من ل سەر کولۆماتە دامە، ڕوح و جانە خوتیا من

ڕوح و جانێ پڕ دنالم (بێ حالم)، شەڤ و ڕوژ طالب ویصالم
عاشقێ وێ دێم بخالم، خو نە بەسە خوتیا من

خوتیا کەفتیە خوارێ، هەر وەکی شەڤێن بهارێ
چەندی من گوت ڕابە یارێ، شەڤ درەنگە خوتیا من

شەڤ گەها وقتێ بەیانێ، مام دبەر بەنداتە جانێ
هندی من گوت سەرمیانێ، دل بژانم خوتیا من

دل بژانم دل بخوینم، هندە ئەز جانێ دهەژینم
ڕانەبو دەردا بکەوینم، پوشمانم خوتیا من

پوشمانم دل حەزینم، من گو دێ لێڤان گەزینم
داکو جانێ ژخەو هلینم، ڕانەبو جان خوتیا من

ڕانەبو چەندی هژاندم، سەر و پێ لێک زڤراندم
عەقل و هوش هەردو فراندم، خەو گرانە خوتیا من

خەو گرانە بێ خەیالە، دێم دوڕە گەردەن شەمالە
لەو خودان عەقل و کەمالە، سەرشرینە خوتیا من

سەرشرین و خەم بەلاڤە، خەت ژ مسک و لەش گولاڤە
ڕو وەکی خورشید و تاڤە، لەب شیفایە خوتیا من

لەب شیفایە شاهێ جانە، دەرنیگارە عالی شانە
دێم وەکی دەستەک (قەفتا) گولانە، خەمرەڤینە خوتیا من

خەمرەڤینە پڕ بنازە، سۆرگولا باغێ مەجازە
ڕوح ژ مەمدوحی بخازە، دا فیداکەت خوتیا من

دێ فیداکەم ڕوح و جانا، بوتە چەند مال و جیرانا
گەرتو ڕابی چلەخانا، خو شرین و خوتیا من.

....

شێخ مەمدوحێ بریفکانی هنەک پەیڤ بئاوایێن دن ژی نڤێسی نە، مە ئەو پەیڤ خستنە ناڤ دو کڤانان دا.

فەرهەنگوک

خوتیا من: خوشەویستا من.
موبتەلا: دوچار. گرفتار.
دام: داڤ. داو.
دەرنیگار: جوان. خوەشک.
باغێ مەجاز: باغی جوانی. جوانیا واقعی.
چلەخان: جهێ عیبادەتا چل ڕوژی یاکو سوفی دکەڤنە.

***

جانێ جانا

پڕ ژ دونیاتە غەریبم، جانێ جانا من تو کا
دل کەل و ژار و کەئیبم، جانێ جانا من تو کا

دل کەلم سێ سال تەمامە، چاڤ ل ڕێ یارا خو مامە
عاشقەک پڕ موبتەلامە، جانێ جانا من تو کا

عاشقم دورم ژ ڕامێ، عشوەیێن شیرین کەلامێ
گرتیمە لڤێ قەید و دامێ، جانێ جانا من تو کا

گرتمە مامە دقەیدا، هەروەکی مەجنون و شەیدا
دل بناڤێ تە مە حەیدا، جانێ جانا من تو کا

دل کول و ژار و زەعیفم، موبتەلا قامەت ئەلیفم[۱]
ڕوح فیدای شاما شەریفم، جانێ جانا من تو کا

روح فیدای وەردێن بخارم، کوشتیێ جوتێن خومارم
ژ مەحبەتا عشقێ دزارم، جانێ جانا من تو کا

ژمەحبەت و جەورا حەبیبا، قەهر و ئازارا ڕەقیبا
زێدەکر ئێشا غەریبا، جانێ جانا من تو کا

زێدەبو جەور و جەفامە (بەلامە)، بێ گومان بەحرا غەمامە
ژ یار و دوستان ئەز جدامە، جانێ جانا من تو کا

بێ گومان دلڤانی دۆستم، سەد مەقامان ڤەگوهستم
هەتا ئەز ژمەحوێ ڤەڕستم، جانێ جانا من تو کا

من هەتا مەحو فەنابو، دل ب عشقێ موبتەلابو
جەزب و لەرزین و تابو، جانێ جانا من تو کا

لێ (هەر) دەما ژمەحو و فەنایێ، گەشتیمە حالێ بەقایێ
جان و دل هەردو مەدایێ، جانێ جانا من تو کا

جان ژ بەر کەزمێن دو سادا، بسەر و فەیزا سەلەواتا
بومە مەزهەرێ سیفاتا، جانێ جانا من تو کا

بومە مەزهەر بو جەمالی، وەحدەتا جود و یصالی
دل گەها نوورا جلالی، جانێ جانا من تو کا[٢]

دل گەها کەشفا شهودێ، ذیکر و تەوحیدا سهودێ
بجان و دل چومە سجودێ، جانێ جانا من تو کا

جان بناڤێ تە مە حەی کر، خولقێ ڕازی مە دبەرکر[٣]
سەد شوکر مەرزا ل سەرکر، جانێ جانا من تو کا

سەد شوکر فەزلاتە دیسا، نورو و نارێ نەبی موسا
دل مە طوڕە پێ تەییسا، جانێ جانا من تو کا[٤]

دل کەتە سیرڕا لیقائێ، وەحدەتا حالێ بەقائێ
جەننەتا زەوق و سەفائێ، جانێ جانا من تو کا

جەننەتا کەشفا جەمالێ، مەنزیلا من د خەیالێ
هادر ئەخلاتی فیدالێ، جانێ جانا من تو کا.

....

شێخ مەمدوحی ئەڤ ڕێزێن هەلبەستێ بئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:
(١) لەو کو دل ژار و زەعیفم، موبتەلا قامەت ئەلیفم
(٢) دل کەتە نور و خەیالی، جانێ جانا من توکا
(٣) جان و دل ناڤێ تە حەی کر، خولقێ رازی مە بەر کر
(٤) دل چ طورە پێ تەییسا، جانێ جانا من توکا.
شێخ مەمدەحی هنەک پەیڤ بئاوایێن دن ژی نڤێسی نە، مە خستنە ناڤ دو کڤانان دا.

موبتەلا: دوچار. گرفتار.
عشوە: بەناز. دەلال.
دام: داڤ. داو.
مەحو: نەمان. مرن.
مەزهەرێ سیفاتا: سەرکانیا تشتێن باش. سەرچاوەی شتی باش.
جود و ویسال: گەهشتنا هەڤ. گەیشتن بەیەک.
هادر: دگاڤێ دا. یێکسەر. دەملدەست. دەرحال.

***

جان کیڤە چوو

جانا من کا سەبرا من کا، بێژنە من کا جان کیڤە چوو
خوشی هەمی لە کرنە تاه، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

شەڤا بەرێ مە و دلبەرێ، داغ و کەسەر کرنە دەرێ
دل ژ غەما سافی مەما، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

دل کوزری ژوی ئاگری، جەرگ و هناڤ بوونە گری
من گو هەوار ئەز بومە ژار، بێژنە من کا جان کیڤە چوو[١]

جانا دەلال یارا شەپال، حالێ مە کر وەک شکلێ دال
ئەز چوم ژ دل چاڤ مانە زل، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

لبەغچێ گولا لناڤ سومبلا، من دی پەری ڕەعنا دلا[٢]
کەیف و سەما خوش بومە ما، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

زولفێن بەلاڤ لێ کر گولاڤ، سەرخوش کرم بێ خەمر و ئاڤ
دل چو ژ دەست ئەز مامە مەست، بێژە من کا جان کیڤە چوو

سێڤێن د سۆر لسەر تەختی نورو، من دی ل دور ڕەیحان و جور
سینە ڤەکر من خێڤەکر، بێژنە من کا جان کیڤە چوو[٣]

جان هات بمەش وەک ماهێگەش، ئەنیا سپی چاڤێن دڕەش[٤]
وەک ئاگری دل کوزری، بێژنە من کا جان کیڤە چوو[٥]

من گو ئەمان سەلوا جوان، ژدەرد و غەما من حال نەما
بوتە مرم ناهەدرم، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

لێڤ گرنژاند سەر لمن هەژاند، دیسا ژ نوو دل هەرشاند
دل پەرتی بخو شەوتی، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

جان هات بمەش وەک ماهێ گەش، تەماشەکر بچاڤێن دڕەش
سێ جار کەنی دل کر غەنی، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

دل بو کەرێ ڤی ئاگری، یار کو دمێ هاتی بری
شوعلە ڤەدا شەوقێ لمەدا، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

یار هات ژ ڕاڤ بو شەوق و تاڤ، مامە ل وێ بێ دەنگ و ناڤ
زولفێن بەلاڤ لمن کرنە داڤ، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

عەبدێ فەقیر وێ کر ئەسیر، نەدهاتە بیر شاهێ کەبیر
من گو هەوار چو لمن هەدار، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

زولفێن بەلاڤ لێ کر گولاڤ، سوّتن ل من جەرگ و هناڤ
جەرگێ خراب وێ کر کەباب، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

جانامە هات وێ کر خەبات، دنیا ل من ڕوژێ هەلات
بێن ژێ فری دل بشکوری، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

جەرگ و بەزم بڕیان ئەزم، لەوڕا برا لمرنێ بلەزم
ئەز بەندەبوم بخوی تەبوم، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

دەرگەهـ ڤەکر سەیری مەکر، وڵلاهـ برا دل یەغمەکر
چاڤێن بەلەک کرمە هەلەک، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

ئەو دێم پەری من دی لدەری، دیسا ژ نوو دل کوزری
لمن فوکوری بو من گری، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

دێم فەنەرە گو من وەرە، بێژە من تە چ ل بەرە
بسەرێ تەکەم دێ بوتەکەم، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

قوڕئان ڤەکر عەهدەک دکر، مەمدوحی دل پێ بو شوکر
حەمد و سەنا بوتە هەنا، بێژە من کا جان کیڤە چوو.

....
شێخ مەمدوحێ بریفکانی د ئورژینالا ڤێ هەلبەستێ دا پڕ گوهارتن چێکرنە، مە بڤی ئاوایی ڕێز کرن، لێ خوەندڤانێن کو بخوازن، دکارن لئورژینالا وێ ڤەگەرن.

هەروەها شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ ڕێزێن هەلبەستێ ب ئاوایێن دن ژی نڤیسی نە:

(١) من گو هەوار ئەز بومە دار، بێژنە من کا جان کیڤە چوو
(٢) لبەغچێ گولا لناڤ سونبلا، من دیت پەری شاها دلا
(٣) دەر مە ڤەکر من خێڤەکر، بێژنە من کا جان کیڤە چوو
(٤) جان هات بمەش وەک ماهێ گەش، بدێمێ سپی بچاڤێن دڕەش
(٥) من دی پەری دل کوزری، بێژنە من کا جان کیڤە چوو

فەرهەنگوک

تاهـ: نەخوشی. لەرز و تا.
کوزری: کزان. کزران.
دال: پیرکرن. نوشتانەوە. چەمینەوە. چەماندن وەک حەرفا دالا عەرەبی.
زل: زیق. کینایە لە عەبەسان.
مەست: سەرخوەش.
خێڤەکرن: نوبەرەکرن.
ماهێ گەش: مانگی ڕوناک. هەیڤا چاردە ڕوژ.
گرنژاند: بشکورین.
پەرتی: لەت لەت بو.
شوعلە: چرا.
ئەسیر: دیل. ئخسیر.
شاهێ کەبیر: خوا. خودا. خوەدێ.
بشکوری: گرنژی.
بڕیان: نەمان. نەمایی. سوتی. شەوتی.
یەغمە: تالان.

***

دل بریندارە

دل بریندارە شیرینێ، ژارو بێ مارو دلو(١)
کەفتمە دەردێ ئەڤینێ، ئای دلێ من ئای دلو(٢)

کەفتمە بەر دەرد و ژانێ، وەک مەمێ سوّتی گومانێ(٣)
ئاهـ ژ دەستێ ڤێ جوانێ، ئای دلێ من ئای دلو

ئاهـ ژ دەستێ زولف و خالا، ئاورێ وا چاڤ غەزالا
دامە بەر چەکوچ و نالان، ئای دلێ من ئای دلو

دامە بەر دەردێ فیراقێ، هەلفراندم وەک بوڕاقێ
سەد هەوار ژڤێ ئیشتیاقێ، ئای دلێ من ئای دلو

هەی هەوار ژڤا کول و دەردا، محنەت و عشقا د وەردا
ئەز کرم بێ مال و شەیدا، ئای دلێ من ئای دلو

ئەز کرم وەک شکلێ دالێ، مام د کوڤانا ویصالێ
عشوەیین وێ سەر شەپالێ، ئای دلێ من ئای دلو

عشوەیین وێ عالی شانی، ئەز کرم بێ مارێ خانی
خوش دبم ما ئەز بجانی، ئای دلێ من ئای دلو

ما کول و داغا برینێ، سۆتنا دەردێ ئەڤینێ
ساخ دبن جارەک بدینێ، ئای دلێ من ئای دلو

ساخ دبن ما ئەڤ مەهانە، داغ و دەرد و کول و ژانە(٤)
ڕوح دەرمانێ من بجانە، ئای دلێ من ئای دلو

ڕوح مە جانا مەککەئی بو، نازک و حور و پەری بو
چاڤ مە لەو خەون و گری بو، ئای دلێ من ئای دلو

چاڤ مەما لبەژنا شرینێ، ڕەمز و نازێن خەمرەڤینێ
مام بڤێ داغ و برینێ، ئای دلێ من ئای دلو

مام دبەندا داغ و دەردان، خوشی پشتی تە مە بەردان
جان و دل هەردو ل سەردان، ئای دلێ من ئای دلو

جان دەما هاتی ژ وێڤە، ئاتەشی دل گرت ژ ڕێ ڤە
سەرخوشم مامە بدینێ ڤە، ئای دلێ من ئای دلو

سەرخوشم بی جامی مەستم، ئەژدەهابی ژەهرێ گەستم
ب گریا زولفاڤە بەستم، ئای دلێ من ئای دلو

ئای دلو ژارو غەریبو، دورە دوستو بێ نەصیبو
خەستە حالو بێ طەبیبو، ئای دلێ من ئای دلو

خەستە حالم پڕ فەنامە، چاڤ ل ڕێ یارا خو مامە
ئەز بو یارێ جان فیدامە، ئای دلێ من ئای دلو

جان ژ بو وێ من فیداکر، دل ب عشقێ موبتەلاکر
ڕوح ژ ئەخلاتی جوداکر، ئای دلێ من ئای دلو.

....

(١) دبە کو لجهێ پەیڤا بێ مار، (بیمار) بیت، ژارو بیمارو دلو (بیمار: نەخوش. نەساخ).
شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ ڕێزێن هەلبەستێ ب ئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:
(٢) کەفتمە جەورا ئەڤینێ، ئای دلێ من ئای دلو
(٣) دبە کو ئەڤ ڕێزە بڤی ئاوایی بە:(کەفتمە بەر دەرد و ژانێ، وەک مومێ سۆتی گومانێ)،
لێ د. بەدرخان سندی دهەڤپەیڤینەکێ دا لرادیویا کوردی لبەغدا ئەڤ ڕێزە بڤی ئاوایی دخوەند:
(کەفتمە بەر دەرد و ژانێ، وەک محێ سەوتێ کەمانێ).
(٤) ساخ دبن ما ئەڤ ئەوانە، داغ و دەرد و کول و ژانە.

فەرهەنگوک:
بێ مار: بێ ژیان. (مار: ئەژی. ژیان).
گومان: شک.
ئاور: نێرین.
هەلفراند: فراندن. هەلفرین.
بوڕاق: هەسپێ کو موحەمەد پێغەمبەر ڤ پێ چویە میعراجێ.
عشوە: بەناز. دەلال.
ئاتەش: ئاگر. ئار.
فەنا: مرن. فیدا. جیان باز.

***

حوسن و جەمال

مە ژبل حوسن و جەمالێ، مە ژمەحبوبا قەناڤێ
مە غەزەر سونعەتێ خەللاقە، ژوێ پێڤە مە ناڤێ

تو ب زولفێن خوی تاتا، نەکو من پێ بگری
مە ژوا تەرحێ بسکا، مە غەرەز نینە مە ناڤێ

مە ژوێ نەقش و نیگارێ، بخودێ سافی مەما دل
جانێ مە عەزیزێ، ب خودێ بێتە مە ناڤێ

عشقاتە کرم بێ سەر و بێ مالی، هەوائی
سەدجار تە فیدابن، دل و جانی خو مە ناڤێ

دل مایە د بەنداتە، وەکی بلبلێ شەیدا
بهنەک ژ نەسیمێ تە بکم، زێدە مە ناڤێ

غونچەک ژ تە، نادەم ب دوسەد نێرگزێ شەهلا
جانێ مە چرا یەغمە دکەی، نێ مە خو ناڤێ

ئەنوارێ تەجەللایە، ل دێمێ تە عەیان کر
ئیرو مە ژ بل وێ پەریێ، حوری مە ناڤێ

بازارێ بکەن، حوری بتە خوە بگوهرن
یەک یەک تە بوا نادەم، و ئەڤ بەیعە مە ناڤێ

تەرحێن وەکی بەژناتە، ژ بالا دهەژینم
نێ تەرحە پەرێسم، تایێ بێ تەرحە مە ناڤێ

سۆرگول وەکی دێمێ تەیە، وڵلاهی وەبیلاه
بێهنا وێ نە ئەو بێهنە، مە گول بێتە مە ناڤێ

هەر ناڤێ وەکی ناڤێ تەبیت، خوشە مە ئەو ناڤ
ناڤێ نە وەکی ناڤێ تەبیت، جانێ مە ناڤێ

ئەخلاتی وەرە، خو ژ بو یارێ بکە قوربان
قوربانی تەبم خوشترە، ئەڤ ساخی مە ناڤێ.

....

فەرهەنگوک:
سونعەتێ خەللاقە: کارێ خودێ، کاری خودا .
تاتا: پێچ پێچ.
نەقش و نیگار: جوانی.
یەغمە: تالان.
ئەنوارێ تەجەللا: نوڕا خودێ.

***

هەڤال

هەڤالەک تەڤی تو نەبینی لدنێ
گەلەک چێترە بوتە ڕوینی بتنێ

مروڤێ خراب، تێکەلا وی نەکە
تو دێ پوشیمان بی، ل دارێ دنێ

نەبە هەڤگرێ ئەو کەسێ بەد عەمەل
ئەمانەت تو بکرە، ئەڤێ گوتنێ

وەگەر نە، دبی ڕورەشێ مال خراب
تو هەردەم ژحەسرەت، دبێژی لمنێ

ئەگەر تو ببینی، ژ قەنجیین خودێ
ب دەرفەت بنێرە، ئەوێ دیتنێ(١)

دگەل وان ببە هەڤدل و هەمنشین
تو دلڤانیێ وابە، هەتا مرنێ

ئەون غەمرەڤین بوتە، وەقتێ غەمان
دگەل وا تو ڕوینی، دێ ببیە غەنێ(٢)

تو بکری خەلاتەک، ژ دەستێ ئەوان
ب غەنیمە بنێرە، ئەوێ داینێ

ئەڤە شیرەتا من، بلا بوتەبیت
وەها گوتی مەمدوح، دەما گرتنێ

لسالا هزار و سێ سەد و شێست و سێ
ل زیندانا موسل ل چرپا بنێ

دکر نەهـ سەد و چل و چار و هزار[٣]
وەفات کربو نوری شەریفێ دنێ.

....

شێخ مەمدوحێ بریفکانی لدوایا ڤێ هەلبەستێ ل سەر مامێ خوە وەها نڤێسی یە:
مامێ من شێخ نوری بریفکانی ل موسلێ د پایزا سالا ١٩٤٤ میلادی چو بەر دلوڤانیا خودێ ، ڕەحما خودێ لسەر بە. جەنازێ وی ڤەگوهاستن بو بریفکان و برەخ بابێ خوە سەید عبدولجەبباری کورێ عەبدولقەهاری هاتە ڤەشارتن.
شێخ مەمدوحی ئەڤ هەلبەست د ئورژینالا دیوانا خوەدا دوو جاران نڤێسی یە. لێ دجارا دویان دا ئەڤ ڕێز بڤی ئاوایی ژی نڤێسی نە:
(١) ب فورصەت ببینە ئەوی دیتنێ
(٢) تو دێ بهەڤریا وا ببیتە خەنێ
(٣) دبو نەهـ سەد و چل و چار و هزار.

فەرهەنگوک:
هەڤگر: هاورێ. دوست. هەڤال.
بەدعەمەل: خراب کار.
دەرفەت: بیڤ. فورسەت. هەل.
هەمنشین: هەڤنشین. هاونشین.
دلڤانی: خوشەویست.
غەنیمە: دەسکەوت.

***

شەڤێن تاری

شەڤێن تاری دناڤ پێلان، ب گردابێ گرفتارم
کەسێ لدیمن کەسێ بێ غەم، چ زانیت ئەز چ بەدحالم

چ خوشی و عەیش دبینم ئەز، دگەل یار و شرین شاهان
مرن هەردەم دکەت گازی، درەنگە ڕابە سەربارم

ب دل خوشی چەوا ڕوینم، دگەل یارا ئەزێ پرغەم
دزانم پاشی چەند ڕوژان، دگەل گوری هەڤال دارم

نزانم ئەو کەسێ عاقل، ب دونیایێ چەوا خوشبون
ل حالێ پێشییان نێری و نەزانی، ئەز عەجەب کارم

وەرە ساقی مە دل نینە، تو ب گێرە کاس و جامێ
ئەڤینیا ئەوولی بوری، نوهە دل (پر) تەنگ و غەمدارم

دلێ کول چو ژ دەستێ من، هەوارە لمن بکن ڕایێ
دترسم سرڕیا مەخفی، بکم ظاهر عوزردارم
نەصیبێ من د دونیایێ، نڤیسین ب تەعل و میحنەت
هەرو سەدجار دبێ مەمدوح، ژ ڤی حالی شوکردارم.

....

فەرهەنگوک:
گرداب: گەرینەک. زڤرینەک. گێژاوە.
گرفتار: جیرودە. دیل. گرتی.
بەدحال: حال خراب.
سەربار: لسەر چونێ. لسەر بارکرنێ. لەسەر رویشتن.

***

غەم و دونیا

ئەگەر برویتی بژی، یان تو بزەنگینی
دڤێ هەردەم بکول و دەردا، ببورینی

غەم و دنیا دگەل یێک، بوونە هەڤگور
کەسێ بێ غەم، چەوا دێ لڤێرە بینی

مە هنگڤین دی، دگەل ژهرێ هەڤیرکر
ئەگەر چاک لێ بنێری، دێ دەرینی

نەکو تو بوێ شرینیێ، ببیە مەغرور
بزانە ئەو هەمی ژهەرە، شرینی

گەلەک خوشی و شاهی، ژێ مە دیتن
دوماهیا وا هەمی لە کرنە شینی[١]

ئەمانەت من ل تە ئەو بیت، برادەر
چ جا ڤێرا نەکەی، دوست و ئەڤینی

ئەگەر سپێدێ تو ڕابی، زوری کەیف خوش
موحەقەق دێ لتەکەت نیڤرو، گرینی[٢]

هزار قەسر و پەلاسان، لێ تو چێکەی[٣]
دڤێ ئاخر ل ناڤ گورێ ڕەش و تاری، تو ڕوینی[٤]

هزار کەس هەر وەکی مە، پێ د خوش بوون
ل سەر تەختا دکر، کەیف و شەهینی[٥]

ژ نشکێڤە مرن، ئەو پێکڤە بورین
تو ئەخبارێ دوان، ڕەنگە بخوینی[٦]

ژ بوتە من نڤیسین، ئەڤ نەصیحەت
مخابن شیرەتێت من، تو بدرینی[٧]

بەسە ئەخلاتی، کەس گوه نادتن تە
چڕا هندە، تو دوڕڕا ڤەدهوینی[٨]

لە دنیایێ عەجایب پڕ، مە دیتن
لەوا مەمدوح، تو پڕ دەرد و برینی.

....

شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ ڕێزێن هەلبەستێ ب ئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:
(١) بەلێ ئاخر هەمی لە کرنە شینی
(٢) بزانە دێ لتەکەت نیڤرو، گرینی
(٣) هزار قەسر و پەلاسا، لێ تو چێکەی
(٤) دڤێ ئاخر لناڤ قەبرێ ڕەش و تاری، تو ڕوینی
(٥) ل سەر تەختان دکر، کەیف و شەهینی
(٦) تو ئەخبارێ دوا، ڕەنگە بخوینی
(٧) دترسم شیرەتێت من، تو بدرینی
(٨) چڕا هندە تو دوڕڕا، ڤەدهینی.

فەرهەنگوک:
رویت: روت. هەژار. فەقیر.
بنێری: بەرێ خوەبدێ. تەماشەکەی.
پەلاس: کوشک و قەسر.
ژ نشکێڤە: بە غەفلەت.
دوڕڕا ڤەدهوینی: قسانەی خوی. گران بەها دبێژی.

***

کاروان

من دەما نێرا دنێ، من دی هەچی هاتنی دچوو
هەروەکی ئاڤا بهارێ، هشک دبو بێ دەنگ و دوو

هەر یەکی ڕوژێن دخو، بتەعلی و غەم تێدا بوار
ئەو بناخاهی مرن، هندەک ل پێ وان هاتنە دوو

بێژە من، کا ئەو ئەمیر و کانێ ئەو شاه و گەدا
کی دزانیت کا چ لێ هاتن، بکیش ڕێکێ ڤەچوو

هەر کەسەک چەند ڕوژەکا، لڤێ وارگەهی دانشتبوو
هادری بارێ خو بارکر، گوتی کاروانێ مە چوو

هندە تەعب و دەرد و میحنەت وا بوارن، ل دنێ
ئاخری ژێ چونە دەر، قەت یێک ژ وان پێ خوش نەبوو

هەروەکی خەون و خیالێ، جارینان مە تێنە بیر
وەکی چاڤێن مە ڤەبون، مە ژبیرکر و دل کورە بوو

ژی هەمی هەر گاڤەکە، یاکو تو تێدا ڤێ دەمێ
یا دهێت هێش تو نزانی، یادوهی بو خەون و چوو

ژیێ سەرپاکی درێژ، هەمی تە بەیهودە بوار[١]
سەد مخابن بێ عیبادەت، هەمی بوری و ژتە چوو

ما گەلو هێژایە ڤێ بەدخانەیێ، ئەم بکرین
ب حور و باغێن بەهشتێ، شیر و هنگڤینێ droo

دێبلا بێعاری مە بەسبن، دەست ژ ڤێ پوشتێ بشون
بەلکی ژێ بچینە دەرێ، پاک و تەمیز و ماهیرو

ئەڤ هەمی بوتە مە گوتن، قەت تە گوهداری نەکر[٢]
سەد مخابن کو بکەم، ئەڤ شیرەت بەیهودە چوو[٣]
نەوبەتا سەعدی و خانی بوری، مەمدوح هاتە پێش
هند نەمایە دێ بهیسی، گوتی ئەخلاتی ژی چوو.

....

شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ رێزێن هەلبەستێ ب ئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:
(١) ژیێ سەرپاکی درێژ، هەمی تە ب دەردا بوار
(٢) ئەڤ هەمی بو وە مەگوتن، قەت وە گوهداری نەکر.
(٣) (هەی – ئاه– دەی) مخابن کو بکەم، ئەڤ شیرەت بەیهودە چوو.

فەرهەنگوک:
بوار: بوراندن. دەرباسکرن. رابواردن.
گەدا: فەقیر. هەژار.
هادر: یێکسەر. دگاڤێ دا.
جارینان: جارنا. جار و باران.
ژی: عەمر. تەمەن.
بەیهودە: بە فیرو. بێ سود. بێ فایدە.
بەدخانە: مەبەست لڤر دونیایە.

***

ئەڤینا مەمدوح

ئەڤرو ژ غەمان، بێ چارە و ڤانە دلم ئەز
ئاگر د هناڤا، وەکی گازێ دسوژم ئەز

ئاگر د هناڤا، تەکری شبهێ تەنورێ
لسەر تا قەدەمێ، ڕەنگێ بهێ هەلپقژم ئەز

ژان تێنە گیانم، وەکی بلبل ب فیغانم
پەروانە ئەزم، سوتم و بێ دەنگ دمرم ئەز

خون ڕێژە ژ چاڤان، وەکی بارانا بهارێ
شەب تا سەحەرێ، دویر ژ خەوێ، هەر دگەزم ئەز

شەب گوری دگەل تە، ژ مەڕا عەینی حەیاتە
گەر بێیە ل سەر من ل مرنێ، خوش دبەزم ئەز
چاڤ نێری ل تە، دەردێ ئەڤینێ لمە دیار کر
هەر چەندی ڤەشێرم، ژ سەری هەر دهژم ئەز

سێ سالە ژ دەردێ تە، غەم و تەعلی دبارن
ما هێژ تو نزانی، ژ برینا دکەلم ئەز

مەمدوحی ژ دەردا، دل و جانێ خو ل سەردا
ماهێژ نەبەسە دل شەوتی، سورە پەلم ئەز.

....

فەرهەنگوک:
هەلپەقژ: هلپەقین. پەقین. تەقین. هەلقەرچاندن.
فیغان: نالین. نالە نال. نالە.
پەروانە: پەلاتینک. پنپنیک. پەلپەلاتینک. پەپولە.

***

سولین

سەرێ کولْوماتە، وەکی سولینەیا ڕەنگین و باڤ
تە کرە دانە ل بولبول، زولوفێن بویینە داڤ

وەکی تەیرێ نەبەلەد، هاتمە سەر دێمێ تە نون
مە مریست و دگرین، قەفتەیێ بسکێن بە گولاڤ

مە نەزانی ب خودێ، دانەیە یان دیمێ تە نوورِ
عەینی کافورە ب مەشرەب، د دەڤی کەوسەرە ئاڤ

بێ گومان ئاڤێ حەیاتە، د لەپان من ژێ ڤەخار
لەو جوانم د دنێ، پیروزەری تەڤ بو بەلاڤ

وەرە سەر بەحسی هیلالان، ل سەما ڕەنگ چ د دەن
کەسک و سۆرێن د باهاران، خەملی لبن سەری تاڤ

سەر و سیماتە، ژ نورێن وەکی ماها د فەلەک
چار کنارێ کولْوما، زولفا سییاه گرتی خوناڤ
بەژن و بالا وەکی عەرعەرِ، ب سەرێکدا دخشن
سوسن و سمبل و ڕەیحان، خەملین لبەژنا زراڤ

ئەنیا سۆر و سپی، هەر وەکی سورِ ئایینەیان
ڤەددەت نەقش و نیگارێ، مە بهەشت تێتە دچاڤ

مە مرازبو د دنێ، بچمە تەوافا حەجەری
هەر ژ ڕوکنێ یەمەنی، سوجدە مە بر پێشی سلاڤ

سوجدەیا بەر ئەسوەدی، نادەم ب سەد حەج ئەکبەرِا
هەردەما بێمە تەوافێ، (لیلە القدر)م ئەڤ گاڤ(١)

سەرورا من د دنێ، حەق مە تویی ڕوح و حەیات
دەمەکێ گەر تە نەبینم، دسۆژم ئەز ژ هناڤ

مە ل باغێ ئیرەمێ، یەغمەکرن سێڤێ خەلات
وەرە ئەخلاتی بنێ، سولینەیا ڕەنگین و باڤ.

....

شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ رێز ب ئاوایەک دن ژی نڤێسی یە:
(١) ساعەتا بێمە سلاڤێ، (لیلە القدر)م ئەڤ گاڤ.

فەرهەنگوک:

سولینە: ناڤێ گولەکێ یە. گولێکە بەناوی سولینە.
باڤ: ڤەکری. گەش. کراوە.
نە بەلەد: نە ئاشنا. نە شارەزا. غەریب. نامو.
هیلال: لڤر مەبەست (بری. برو. ئەبرو) یە. تەشبیهە بە مانگی یەک شەو.
چارکنار: چار رەخ. چار ئالی. چوار دەور.
سییاه: رەش.
عەرعەر: دارەکا جوانە. مەبەست بالای وەکو داری عەرعەرە.
ئایینە: نەینک. عەینک. ئاوێنە. جام. نینوک.

***

وەلاتێ مە(*)

شاخ و داخێن د وەلاتێ مە، پڕە ژشەنگەبیا
چیچەک و ئالال و بەیبین، قول ب قول کەتنە چیا

نێرگزێن سەر دگران، شەرمەندەیێ خەملا تەنە
لچیمەنێن نازک و تەر، سمبل د دەن ئاوەریا

سۆرگولێن سیمایێ ڕەنگین، لتەرزنا گرتی خوناڤ
داغەدارم بو بنەفشێن، خورمەیی لبەر کەڤیا

چارکنارێ کەڤیا، سوسن و سمبل خەملین
مێرگ و باغێن د بهەشتێ، د دنە بەر چکیا

هەچی جوما تو بنێ، بەخچەیێ ڕزوانە وەلات
باغێ ئیرەم تە هەبیت، دێ بدەیە مزگینیا

مریێ بیانی لێدانی، سێ شەڤان دێ ژینەڤە(١)
هەر دەما بنێری بهارە، کانی نوژدارە گیا

ئاخ ژ زێرە، لچیا بنێرە، دوڕ و ئەلماسن هەمی
چەندی جەوهەر، جوملە یێکسەر، وێ ژ نک مە چوون جیا

ڕەز و باغ و چیمەنان، شالیل و بالیل دخوینن
دەنگ و ئاوازێ شرین، کەفتە نهال و گەلیا

کان و گەنجێن د وەلاتێ مە پڕن، مل دانە یەک
سەد هزارن، تەڤ بژارن، ماکێ کیمیایە گیا

سەروەرێ چەندی جیهان، حەق بێ گومان ئەردێ مەیە
بقوڕچەکا ئاڤێ ژ دولا، ساخ دکەن بێڤاریا

هەچی ڤی ئەردی ب بینت، پاشی ژێ بەنە دەرێ
شیت دبیت هادر دگاڤێ، دین و هار کەفتە ڕیا

بەس ببێژە، کێم بڕێژە، ئەخلاتی ناسی ژ مێژە
جە بهەشتە چیا و دەشتە، ئاڤ حەیاتە لکانیا.

....

(*) ئەڤ هەلبەستا شێخ مەمدوحێ بریفکانی د سالا (١٩٤٣ز) دا د کوڤارا ڕوناهی یا میر جەلادەت بەدرخانی، بناڤێ خەملا کوردستانێ هاتیە چاپکرن. ناڤێ شێخ مەمدوح ژی بنازناڤێ خەلوەتی هاتیە نڤێسین.
شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ ڕێزە بڤی ئاوایی ژی نڤێسی یە:
(١) مریا بینی لێدانی، سێ شەڤان دێ ژینەڤە.

فەرهەنگوک:
قول ب قول: ریز بە ریز. دەسە بە دەسە.
شەرمەندە: شەرمزار. شەرمەزارن ژ پێشڤە
سنبل: گولەکە بنێ وێ کەسکە، کولیلکا وێ یا شینە، ڕاست رادبیت یان ژی بەروار رادوەستیت.
تەرزن: ئاڤ زهـ. ئازێ.
خورمەیی: خورمایی ڕەنگ.
چارکنار. چوار دەور.
چکیا: بەرطەعنا.
جوم: دەر. جهـ. دەڤەر. شوێن.
بنێ: بنێری. ببینی.
جیا: جیهان.
قورچەک: قورتەک. مستەک. لاوێچێک.
بێڤاری: ئێشا گران، نەخوشیا تیفوئید. تیفو.
هادر: دگاڤێ دا، یێکسەر.
ئەخلاتی: نازناڤێ شعری یێ شێخ مەمدوح بریفکانی یە.

***

دلبەرێ دیسا

دلبەرێ دیسا ژ نوو، دەرد و برینێت مە کەواند
ب سەری زولفا سیياه، وێ خەم و تەعلی لە جەماند

مە دوهی شەنگە شەها قەد ژ ئەلیف، یارا بەرێ
ل سەرێ ڕێ مە ب ئەندازە، ژ دل تەڤ مەییزاند

خال و خەتێن ل سیمایێ، دلو بێ پەردە مەدین
وەکی ماهێ ڕشیا، لدێمی بە کوردی مە ڤەخاند

دو هیلالان ل بنێ ڕوژێ، ل سەر دێمی هەلات
ڕشیا بەختێ مە دایێ، زڤری شەڤ لە گەهاند

مە نەزانی کاڤە سێرە، یان تەجەللایە خودێ
قیبلەیا من د دنێ، ئەڤرو ل من تێک زڤراند

حوریێن باغێ بەهەشتێ، چاڤ ل دیدارا تەنە
بەژن و بالایێ شرین، ئەڤرو دوجا لە خەملاند

مە گو نونێ، بکلێ سورمەیی لچاڤا بڕەشین
ڕوڤەداڤە لە کەنی، غونچەلەبێ دل هەڕشاند

نێرگزێن سەر دگران، شەرمەندەیێ چاڤێن تەنە(١)
مە ژ وان ترس و فیغانە، ئەوان دل پەڕتاند

پازدە سالە، وەکی پەروانەیێ بێ دەنگ شەوتین
یارپەرێسین و دترسین، مە ژ زولفان د گەزاند

خون و زەرداڤ و عەداڤ، جونە ژ جەرگێ مە دچن
گەه و وەرسەل لە بڕین، سوڕپەریا خوێ لێ ڕەشاند

شەڤ و ڕوژان وەکی بلبل، دکەمە فریاد و هەوار
ئەز دنالم ژ غەمێ سولینەیا، پەردە دڕاند

ژیێ سەرپاکی درێژ، بەیهودە مە دگەل تە بوار
ڕوژەکێ ڕو تە نەدامن، خەم د هەستیێ مە مەهاند

حەق دزانیت، ژ غەما عشقاتە بێ مارو دلین
چ قیامەت ل مە ڕابو، ب خودێ دل کوزراند

مە گو دلبەر ژ کولا، بێدەرە غەم ژانە د دل
وەرە ئەخلاتی بنێر، بو مرنێ سەر مەزراند.

....

شێخ مەمدوحێ ئەڤ ڕێز بڤی ئاوای ژی نڤێسی یە:
(١) نێرگزێن سەر دگران، سەرشوڕییا چاڤێن تەنە.

فەرهەنگوک:

کەواند: کولانەوە.
سییاه: رەش.
جەماند: جڤاند. کومکر. کومکرد.
ئەلیف: قەدی وەکو ئەلیف ڕاستە.
مەییزاند: لێ نێری. لێ مێزەکر. تەماشەکرد.
شەرمەندە: شەرمەزار.
ئەندازە: موهەندسیانە. ب هورگلی. ب قیاس.
سێرە: ئەستێرە. ستێرە.
تەجەللا: نور. روناهی.
پەروانە: پەلاتینک. پەپولە. پەلپەلاتینک.
دگەزاند: گەزدکر. دگەست.
فریاد: نالە. هەوار. داد وبێداد.
سولینە: ناڤی گولەکێ یە.
بوار: دەرباسکرن. بوراندن. لەگەلیا ژیان.
مەهاند: مەیاند. ژ لێکەرا مەیاندنێ. مەیی.
مار: ئەژی. ژیان.
بنێر: بنێرە. ببینە.

***

دلبەر چ بمن نادەت

دیسا ژ گولا سۆتم، دلبەر چ بمن نادەت
شەهمارە دێ من خوتن، کو زولفا سیەه بادەت

وێ زولفێ کرم تالان، ئێخستمە سەر پالان
عمرێ مە چوو چل سالان، سپێدە ل مە هلنادەت

سپێدە لەبو ئێڤاری، ئەڤرازی بو بەرواری
نێزیک بو شەڤا تاری، غەفلەت بومە سەرنادەت

غەفلەت تە نەبو جارەک، گوننەه تەکرن بارەک
ناڤێ تەیێ منبارەک، شەرمە کو عەکس بادەت

شەرمە کو تە وێ ڕوژێ، داننە دناڤ دوژێ
پوشمان ببی هەرهو ژێ، پوشمانی نەفع نادەت

پوشمان ببە هەر نوکە، گەرچێ ڕێیا پڕ شوکە
توبە بکە ئەڤروکە، بەلکو تەژێ ئازادەت

بەلکی تە وەخت بوری، هشک بو لتە گولا جوری
تو چویە ل سەر گوری، هەرهو بتە دەست نادەت

هەرهو بوتە نائێتن، ڕێڤینگا گەلەک دڤێتن
نێ وەختە مرن بێتن، دارا تە بەری نادەت

دارا تە برێڤ هشکە، مێڤانی سەرێڤ نشکە
پوڕاتە تژی ڕشکە، بوری لەوا شەه نادەت

بوری ل تە شەهبازی، هێل دارا کرن مازی
ناڤ هەمیا تومای تازی، بێعاری تە بەرنادەت

بێ عارەکێ بێ شەرمی، نەساخەکێ وەک تەڕمی

هێشتا تو نەوی گەرمی، ها وەختە مرن دادەت

ها وەختە تە جان بێشیت، دنیا تەژی ڕاکێشیت
هشکاری تە هلکێشیت، هشکار ژ خو تا نادەت

هشکاری کەتە ڕێلا، خەلک چونە بخو هێلا
تومایە ل ناڤ پێلا، گردابە تە بەرنادەت

گردابە ل من هەردەم، دژوارە نەشێم بەردەم
هەتاکو ڕوحێ لسەردەم، بێکاری خو لانادەت

بێکارەکێ نازانی، سەرما بو پەشیمانی
هیڤی شەهێ عەدنانی، دەستان ژ مە بەرنادەت(۱)

دەستێ خو ل مە هەلدەت، گوننەها ژ مە بەردەت(۲)
غوفرانی ب سەر ڕودەت، سەرخوشی ل مە لادەت(۳)

سەرخوشیا دونیایێ، سەودا پترە ژتایێ
مەمدوحی دکەت ڕایێ، وی توبەیە هونادەت

توبا مە کەزەب ژانا، دل خازە ل سەر زانا
هەیلا لە پەشیمانا، ئەخلاتی ئەڤە عادەت.

....

شێخ مەمدوحی ئەڤ ڕێز ب ئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:
(۱) هیڤی شەهێ عەدنانی، دەستێ خو ل مە بادەت
(۲) دەستێ خو ل مە هلکەت، گوننەها ژ مە دەرکەت
(۳) غوفرانی بسەرو ڕوکەت، سەرخوشی ل مە لادەت.

فەرهەنگوک

پالان: نەداری.
سپێدە: بەیان. ڕوژ.
ئەڤراز: کاش. هەوراز.
بەروار: ریا نە کاش و نە نشیڤ.
نەفع: فایدە. سود.
شوکە: ستری. درک. دڕو.

بەر: مێوە. بەرهەم.
پور: پرچ. قژ.
ڕشک: هێکێن سپهان. گەرای سپیە. هێلکەی سپێە.
بوری: تێپەربو.
شەهباز: شاباز.
تەرم: جەنازە. مردو.
دادەت: ڤەنیشتن. دادان. دا ئەدەت. ئەنیشێتەوە.
گردابە: گەرینەک. زڤرینەک. گەرگەرینوک. گێژاو.
سەرما: سەرمایە. سەروەت و سامان.
غوفران: بەخشین.

***

پیروزیا جەژنێ

ڕوژ بێتە دەر ئال سۆر و زەر، ڕەوشەن ل سەر بانێ تەبیت
هەردەم بژی بکەیف و خوشی، جەژنا تەژی پیروز ببت

هەردەم شەڤا تە ڕون ببت، ژ دل شاهیاتە خوش ببت
چەند ڕوژ هەنە هەر جێژنە بیت، جەژنا تەژی پیروز ببت

هندی کو ئەڤ دنیا هەبی، بڕویێ بلند بدێمێ سپی(۱)
هەر حاکم و شاهێ مەبی، جەژنا تەژی پیروز ببت

هەیڤا ل سەرتە چاردەبت، دائم بهار لعەردێ تەبت
تە چ مرازە هەر وەبت، جەژنا تەژی پیروز ببت

لبەغچێ گولا لناڤ سونبلا، سەیران بکی شاهێ دلا
بکەیف و سەما دوربی ژغەما، جێژنا تەژی پیروز ببت

هندی کو پادشاه هەبن، هەمی ل بن پایێ تەبن
دائم د فەروارا تەبن، جێژنا تەژی پیروز ببت

دەورا مەهات هن بکن خەبات، ئەڤرو لولات ڕوژێ هەلات
عالا ڤەدا شەوقێ لەدا، جێژنا تەژی پیروز ببت

ڕوژ دەرکەڤت چاک هەلکەڤت، دوژمن بڕەڤیت یانژی بکەڤت
مەمدوح دڤێت ئەڤ حاله بیت، جەژنا تەژی پیروز ببت.

....

دیارە میر جەلادەت عالی بەدرخانی و کۆڤارا وی (هاوارێ) جهەکێ هێژا د دلێ شێخ مەمدوحی دا هەبوون و ل نک وی ڕومەتدار و پایە بلند بوون، ئەڤجا ب ڤێ هەلبەستا خوە یا ژێرین جەژنا میر جەلادەتی و هاوارا کوردان پیرۆزکریە. ئەڤ هەلبەست د هاوارێ دا، د ۱۵/۱۰/۱۹٤۲ێ، ڕووپەلا ۸ێ، هەژمارا ٥۰ یێ یا سالا دەهەمین دا هاتیە بەلاڤکرن.
شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ ڕێزە بڤی ئاوایی ژی نڤیسی یە:
(۱) هندی کو ئەڤ دنیا هەبی، توژی دگەل وێ هەر هەبی.

فەرهەنگوک
مراز: مراد.
پا: پێ.
فەروار: فەرمان.
دەورا مەهات: دورا مە هات. دەورەی ئێمە هات. ڕوژی ئێمە هات.
عالا: ئالا. پەرچەم. بەیرەق.
شەوق: روناهی. تیروشکێن روناهیێ. تیشک.
هەلکەفت: ڤێکەتن. هلکەتن. ۆێکەتن. هەلکەوتن.

***

سینور

موسل و تەڤرێز و شیراز، هەمەدان و توروس و سێواز
بەحرێ قەزوین بەحرێ فارس، بەحرێ ڕەش بەحرێ بەیاز

ئەڤ توخیبن بومە کوردا، بەلکی سامسون و ئاراز
خوین ژ جانێن خو دڕێژین، دا بژین ئەم سەرفراز(۱)

دێ بژین یان دێ کوژین، دژمن وەناکەین ڤەبژین
ژنوکە پێڤە بو کەسێ، قەت چ تەمەننا ناکێشین

ئەم دخوازین جەنگەبازین، ئەم بخو شێرێن بژار
مەلەک خو تێن بو نەیارا، هەروەکی گورگێن د هار

بوس و کوزک مە گرێدان، مەرزییان وێ هاتە خار[٢]
ڕوژا جەنگێ ئەم دنازین، دابژین وەک خوندکار

دی بژین یان دێ کوژین، دژمن وەناکەین ڤەبژین
ژنوکە پێڤە بو کەسێ، قەت چ تەمەننا ناکێشین

ڕوژا جەنگێ هوین دبینن، ئەم پڵنگێن یانی شێر
فێرسێن کوهـ و چیانین، پەهلەوانین شەڤ بکێر

لڤی جهێ هەر ئەم خودانین، بو کەسێ نابیتە بێر
چەندی عالەم دا بزانن، پاشی کوردا نینە مێر

دی بژین یان دێ کوژین، دژمن وەناکەین ڤەبژین
ژنوکە پێڤە بو کەسێ، قەت چ تەمەننا ناکێشین

بیست و پێنج ملیون د دێرین، ئەم هەمی کوردین خوڕی
پەهلەوانین سەربلندین، دەست بژارین بو شەڕی

هەردەما بیڤا مە بێتن، دێ ڤەکەین تۆلێن بەرێ[٣]
بسیند و پەیمانێن مە خارین، دێ بژین وەک کیشوەری

دێ بژین یان دێ کوژین، دژمن وەناکەین ڤەبژین
ژنوکە پێڤە بو کەسێ، قەت چ تەمەننا ناکێشین

ئالایێ ڕەنگین هلینن، ڤی جهی پێ شاهـ بکەین
کوردستانێ ب خەملینن، چەندی لاوان خربکەین

کەسک و سۆرا بهەژینن، دوژمنا پێ کور بکەین
نەڤروزێ دیسا ڤەژینن، ئەخلاتی دل خوش بکەین

دێ بژین یان دێ کوژین، دژمن وەناکەین ڤەبژین
ژنوکە پێڤە بو کەسێ، قەت چ تەمەننا ناکێشین.

....

شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ ڕێزێن هەلبەستێ ب ئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:

(١) ئەم دێ ڕێژین خون و مالان، دا بژین ئەم سەرفراز
(٢) بوس و گوزەک مە گرێدان، مەلەکزان وێ هاتە خار
(٣) وەعدەبت بیڤا مەبێتن، ئەم ڤەکەین تۆلێن بەرێ.

فەرهەنگوک:
سەرفراز: سەربلند.
تەمەننا: هیڤی. پارانەوە. تکا.
مەلەک: مەلایکە.
بوس: کەمین. بوسو. بوسە.
کوزک: چەپەر. کوز.
خوندکار: خانەدان. پادشاە. گەورە فەرمان ڕەوا.
فێرس: پەهلەوان.
کوهـ: چیا. شاخ. کێو.
پەهلەوان: ئازا. قارەمان.
دێرین: ئەژین. هەبون. هەین.
بیڤ: دەرفەت. فورسەت. هەل.
تۆڵ: حەیف. تۆڵە.
کیشوەر: ولات.
شاهـ: شاد. کاموران.
ڤەژین: ژنوڤە ژیان. ژیانەوە.

***

ئەهلێ زەمانی(*)

من ژ بەر ئەهلێ زەمانی، عەقل و هوش من چوو ژ دەست
زور تەحەییور مام دگەل وا، بچێ سەرا من دگەل نەبەست

گوتنێن بەیهودە ناکەم، من ژوا ئیحرام بەست
(پرتوی نیکان نگیرد، هرکی بنیادش بدست

.... ئەهلی را چون کردکان، پڕ کم بدست)[١]

....

....

* ئەڤ هەلبەست دناڤ ئورژینالا دەست خەتا شێخ مەمدوحێ بریفکانی بڤی ئاوایی لداویا ڕوپەلەکێ دا بون، لێ ل گور باوەریا من کو بەردەوامیا ڤێ هەلبەستێ یا دڕوپەلەکا دن دا لێ من بخوە نەدیتیە.
(١) ئەڤ هەردو ڕێزێن هەلبەستێ بزمانێ فارسی نە.

بەیهودە: بێ سود.
پەرتەو: تیشک. تیرێژ.
نیکان: یێن باش. باشان. چاکان.
نگیرد: وەرنەگرت. وەری ناگرێ.
هرکی: هەرکەسەک. هەرکەسێک. هەرکی.
بنیادش: زاتێ بخوە. خوی. عادەتی. زاتی.
بدست: خراپە، (بەد: خراب)، (أست: هەیە).

***

سەحەر

ئیرو سەحەر من دیت گەلەک، ئەو سەرشرینا سەرمەلەک
خورشید ئانی* چاڤ ڕەش بەلەک، حوریا دباغێ جەننەتێ

حوری ل بەر قیزێ ڕەشە، لێ شەمس و بەدرا پڕ گەشە
عالەم هەمی بون سەرخوەشە، ژبەر عەتر و شەوقا جەبهەتێ

ژبەر عەتر و شەوقا وێ شەهێ، شەرمین دبوو ڕەنگ ژ مەهێ
ئێخستمە بەر ئاه و لەهێ، تیرا کڤانێ قودرەتێ

تیر وان ژ قەوسێ ئەسوەدە، شەهزادەیە شیرین قەدە
سۆتینە وەک من دەه سەدە، بنارێ فیراق و حەسرەتێ

حەسرەت نییە دل سوتنە، ئاگر لهناڤە کەفتنە
ما خوشیەک ل حالێ منە، ژنالی و گرین و حیرقەتێ

ژنالی و دەرد و ئەلەمێ، من ڕاحەت نینە یێک دەمێ
ئاه و گرینە ژ غەمێ، خون جوجو ژ چاڤێت مەتێ

خون تێ ژ ناڤ جەرحێن دکول، من سەدهزار داغێن ل دل
لێ کوشتیمە چاڤێن بکل، سۆرگول ل سەر خال و خەتێ

سۆرگول ل سەر خالانە وێ، شەکر ل ناڤ لێڤانە وێ
ڕەیحان ل سەر سێڤانە وێ، عەرعەر شبهێ قامەتێ

قامەت ڕحانا تا بەلاڤ، سۆتن ل من جەرگ و هناڤ
ئیرو مەدی گرتی خوناڤ، زولفێن ل دورا جەبهەتێ(۱)

زولفێن ل دور بەدرا مونیر، کلێن سیاه لێ کر عەبیر
زەندێن سپی لێ بدەستە شیر، وا کەفتیە نێڤا موهجەتێ

وا کەفتیە نێڤا سۆتیا، خوشی نەما مە بحوریا
مەمدوح دبێ سەلوا چیا، من دڤێت ژ چەندی ئوممەتێ.

....

* د بە کو ئەڤ پەیڤ (خورشیدانی)، یان (خوی شەیەدانی) بە.
شێخ مەمدوحی ئەڤ ڕێزە بڤی ئاوایی ژی نڤێسی یە:
(۱) ئیرو سەحەر گرتن خوناڤ، زولفێن ل دورا جەبهەتێ.

خورشید: روژ. تاڤ. خور. هەتاڤ.
بەدر: هەیڤا چاردە روژ. مانگی چواردە.
جەبهەت: دێم. رو.
شەه: شاه.
ئاه و لەه: ئاه و ئێش. ئاه و ئازار.
جەرح: زەخم. برین.
داغ: کول و دەرد.
عەرعەر: دارا عەرعەرێ. بالا جوان وەکی دارا عەرعەرێ.
خوناڤ: شەبنەم. ئاوەنگ. شەونم.
مونیر: تیروژدان. تیشک دانەوە.
عەبیر: عەتر. گولاڤ.

***

باغێ جەننەتێ(*)

حوریا دباغێ جەننەتێ، سۆتم بنارێ فرقەتێ
لەعلێ وەرە دویری وەرە، نور و شەمالا دەولەتێ

ڕوحا مە بێتە هادرە، بدەردێ فیراق و حەسرەتێ
بدەردێ فیراق و سۆتنێ، داد و مەدەد وەیلالنێ

هەتا کو ڕوژا مرنێ، ناکەم ژ بیر یێک ساعەتێ
ناکم ژ بیر تە یێک دەمێ، سەدجار بسۆژم ژ غەمێ

سەدجار قەسم بخالێ دهور، کەس ئەتلەسا سیما بنور
مەی دامن وێ بێ دەست و دوور، دل کەفتە حالێ سەکرەتێ

سەدجار قەسەم بلێڤێن دسۆر، بویَ بادییا ڕەخ لێ سور
جانا مە هات بێ وەعد و دوور، دل کەفتە بەحرا لەذذەتێ

دل کەفتیە بەحرا قولزەمێ، کاسەک ژ ئاڤا زەمزەمێ
تلیەک تە نادەم بعالەمێ، سەدجار قەسەم بخال و خەتێ(١)

دل کەفتە باغێ خەمریان، ڕەقس و سەما و شاهیان
عەکسا بنەفشا دا چیان، سوبحان ژ شاهێ قودرەتێ

سوبحان ژ شاهێ ذولجەلال، ئەو سەرشرینا سەرشەپال
ئینا وجودێ ڤی خەیال، گریا دگاها حیکمەتێ

گریا دگاها دامە ئەو، قەلبێ مری ڕاکر ژ خەو
لەعلێ وەرە بگرین سەما و هلگر شەمالا دەولەتێ

هلگر شەمالا سۆر و زەر، حوری پەری چەند دوڕگوهەر
گەرخو بگوهرن سەر ب سەر، نادەم ب هەمیان یەک خەتێ

نادەم ب هەمیان یەک مویی، برعوما ل دفنا جاری
سەرداریَ مەجنوون تویی، بهن و هەدارا مە بتەتێ

بهن و هەدارا مە بتەهات، دەرکر ل مە نیل و فورات
دیسا دڤێ بکەم خەبات، دل کەفتە باغێ جەننەتێ

دل کەفتە بەحرا وان خەما، خوشی مە پشتی تە نەما
کا سوحبەت و کەیف و سەما، سەدجار شوکر ژڤێ هیممەتێ

یەک ژی ل عال بو مە دهات، غونچەک ژ لەعلێن سەرمیان
لەعلا ژ دوڕڕە قەلبێ جان، ژلەعلان وەک میحنا دەولەتێ

لەعلا ژ دوڕڕە سەرمیان، حالێن د هورە قەلبێ جان
ئەخلاتی ژێ گرتی نشان، حەمد و سەنا ژڤێ نیعمەتێ.

....

* ئەڤ هەلبەستا شێخ مەمدوحێ بریفکانی د ئورژینالا دیوانا وی دا تونەبو، لێ د داویا دیوانا

شێخ شەمسەدینێ قوتبێ ئەخلاتی کو شێخ مەمدوحی ب دەستخەتا خوە نڤێسی بو، ئەڤ هەلبەستا خوەژی د ڕوپەلەک سەربخوە دا نڤێسی بو.
لێ وەکی کو خوەندەڤان ژی دکارن ژ ئورژینالێ ببینن، ڕێزێن ڤێ هەلبەستێ تەڤ لهەڤ بون، مە ب ئاوایێ لژور ڕێز کرن.

شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ ڕێز ب ئاوایەکێ دن ژی نڤێسی یە:
(١) تلیەک تە نادەم بعالەمێ، سەدجار قەسەم بوێ جەبهەتێ.

فەرهەنگوک:
شەمال: ڕوشنایی. ڕوناهی.
هادرە: لاوازە.
قەسەم: سوند. سوێند. سیند.
دهور: هورە. ورد.
سیما: سەر و چاڤ. دەم و چاو. دەم و رو.
سەکرەت: سەکەراتا لبەر مرنێ.
تل: پەنجە.
خەمریان: سەرخوشان. مەستان.
بنەفش: کولیکەکە. وەنەوشە.
برعوم: خزێما بێڤلان. لوتەوانە.
هەدار: سوکنایی. سەبر. هەدان.
نشان: نیشان. نیشانە.

***

پەریشان(*)

دترسم ئەز ژ وی حالی، ژ خێران ئەزم یێ خالی
گوناهان هولەکر تالی، خودێ برەحماخو مە بشوتن

خودی برەحمێ بکە دگەل من، تو لوتفا خو بدە سەر من[1]
ژحزۆرا نەکە دەر من، فەقیرم من عەفو تڤێتن

فەقیرم ئەز گەلەک ژارم شەڤ و ڕوژا ب زێمارم
خسارەت بو هەمو کارم، نەشێم هەمیا بدم گوتن

هەوار لمن ئەز چ دل ژانم، ژگوناها ئەز پەریشانم[2]
هزار جارا پەشیمانم، لەوا ئەخلاتی پڕ گوتن[3]

هلو مەمدوح بکە توبێ، وەرە سەر جادا و دەربێ
دگەل نەفسێ بکە حەربێ، هەتا ڕەحما خودێ بێتن.[4]

....

* بیست و یەک (٢١) سال پشتی کوچا داوی یا شێخ مەمدوحێ بریفکانی، دوستەکێ وی هات مالا کورێ وی عەدنان و گوت: هێن ڕەحمەتی شێخ مەمدوح ساخ بو، ئەڤ کتێب ب ئەمانەت دابو من. هەرچەندە پڕ درەنگەژی لێ دڤێ ئەز ئەمانەتێ وی ڤەگەرینم. لسەر بەرگێ وێ کتێبێ ئەڤ هەلبەستا بناڤێ پەریشان مە ناڤ کری بدەست خەتا شێخ مەمدوحی بخوە هاتبو نڤێسین.

شێخ مەمدوحێ بریفکانی ئەڤ ڕێزێن هەلبەستێ ب ئاوایێن دن ژی نڤێسی نە:
(١) خودێ برەحمێ بکە دگەل من، تو لوتفا خو برێژ سەر من.
(٢) هەوارە ئەز چ دل ژانم، ژگوناها ئەز پەریشانم.
(٣) هزارجارا پەشیمانم، لەوا هندە مە پڕ گوتن
(٤) بشو دەستا ژ ڤێ کەربێ، هەتا ڕەحما خودێ بێتن.

***

جارنا(*)

گەه نەشێم رابم ژ عەردی
هەروەکی قورسێ گران
گەه بچولا دکەڤم
جارنا بە خورایی سلم
گەه وەکی بایێ سیپانێ
ل سەران دفەتلم.

....

....

***

دونیا(*)

دونیا جهێ دەرد و خەما
ساخی چ خوشی تێ نەما
مرنێ تو لەزکە خوش وەرە
ژێ دەرکەتن بومە فەرە.

....

....

***

کەفی(*)

جانێ بسەرێ زولفا، گرێدانە کەفی
کووفی خارکر، تو بنێر
وەی لەمنێ، دورگوهارا من.

....

***

سیما(*)

سیما دەلال
شۆخ و شەپال
وەک شکلێ دال
من دیت ل مال
هەروەک غەزال

***

خوەزی(*)

خوەزی شخێرا خودێ را
ئەو شێخێ، دل مڤێرا
برباماە، ئەز ژ خورا
بلا ژەهر بدا من
ئەو شێخێ، وەکی میرا
سولتانێ شێخ و پیرا

....

ئیمداد بوی، گەها من

....

....

خوەزی من دیتبا جارەک
ژپرٍ دارا بەرێ دیسا

....

* ئەڤ هەلبەست د ئورژینالا دیوانا شێخ مەمدوح بریفکانی دا تونەبون، من ژ دەڤێ کەبانیا مالا ڕەحمەتی بهیستییە.

زاهد بریفکانی

دەستخەتا دیوانا
شێخ مەمدوحێ بریفکانی

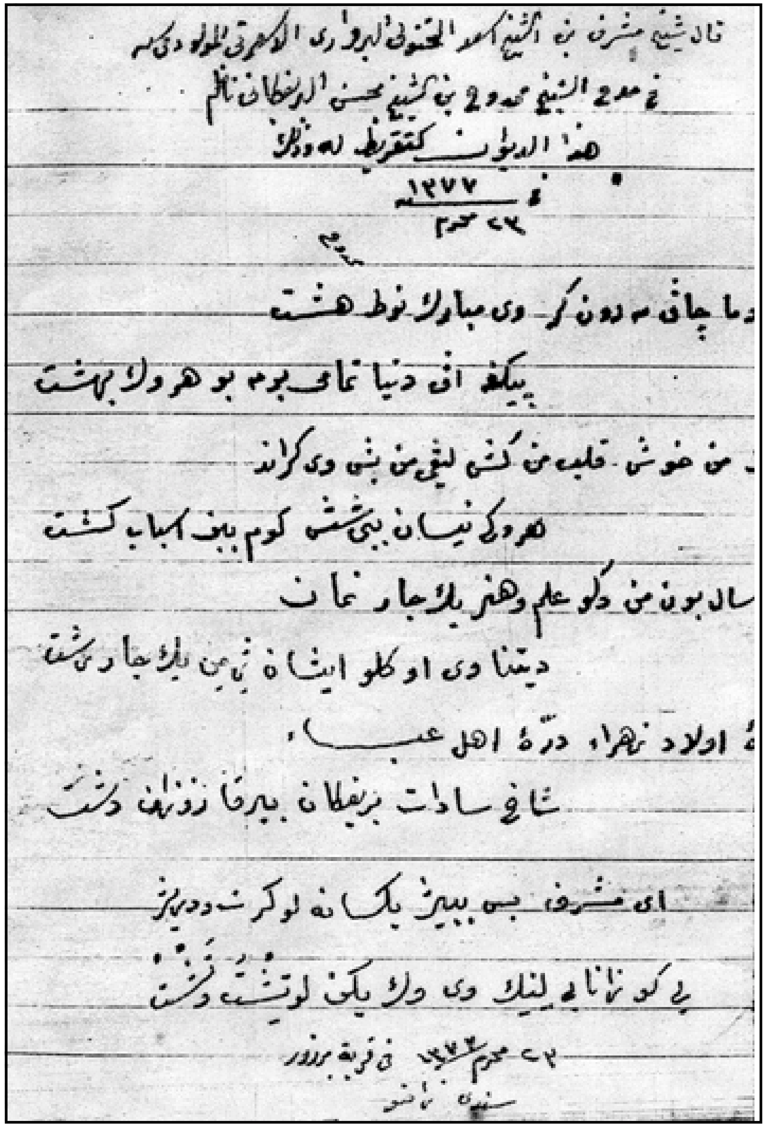

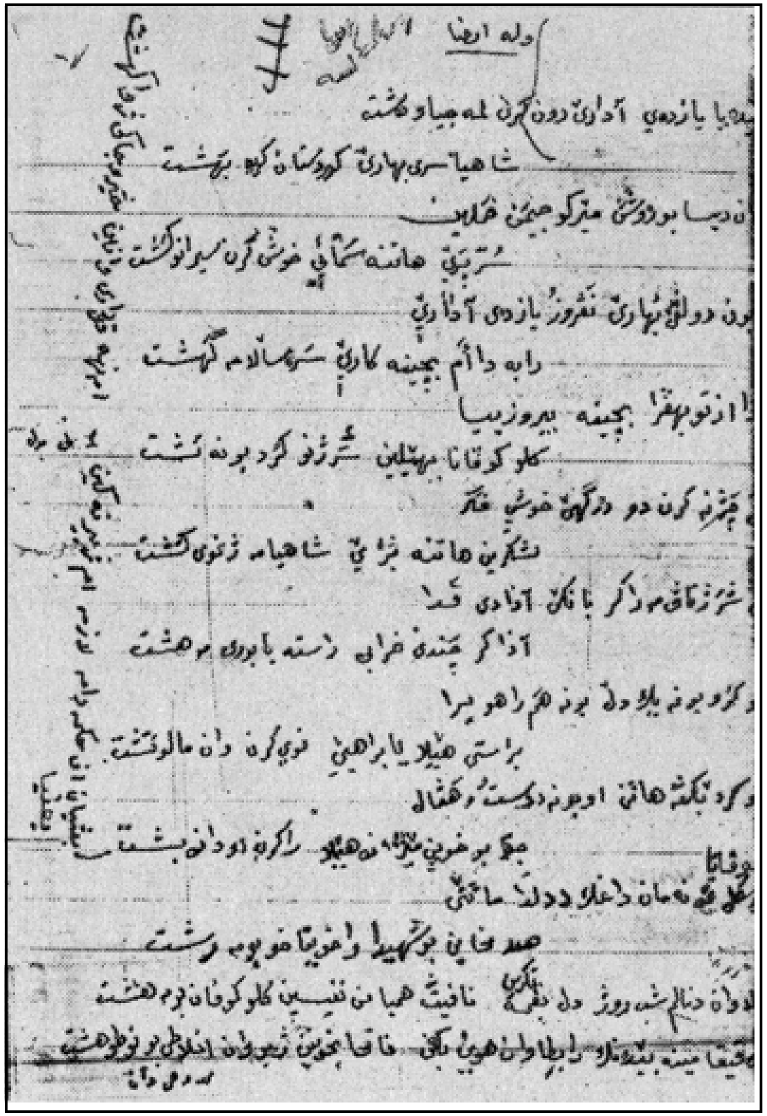

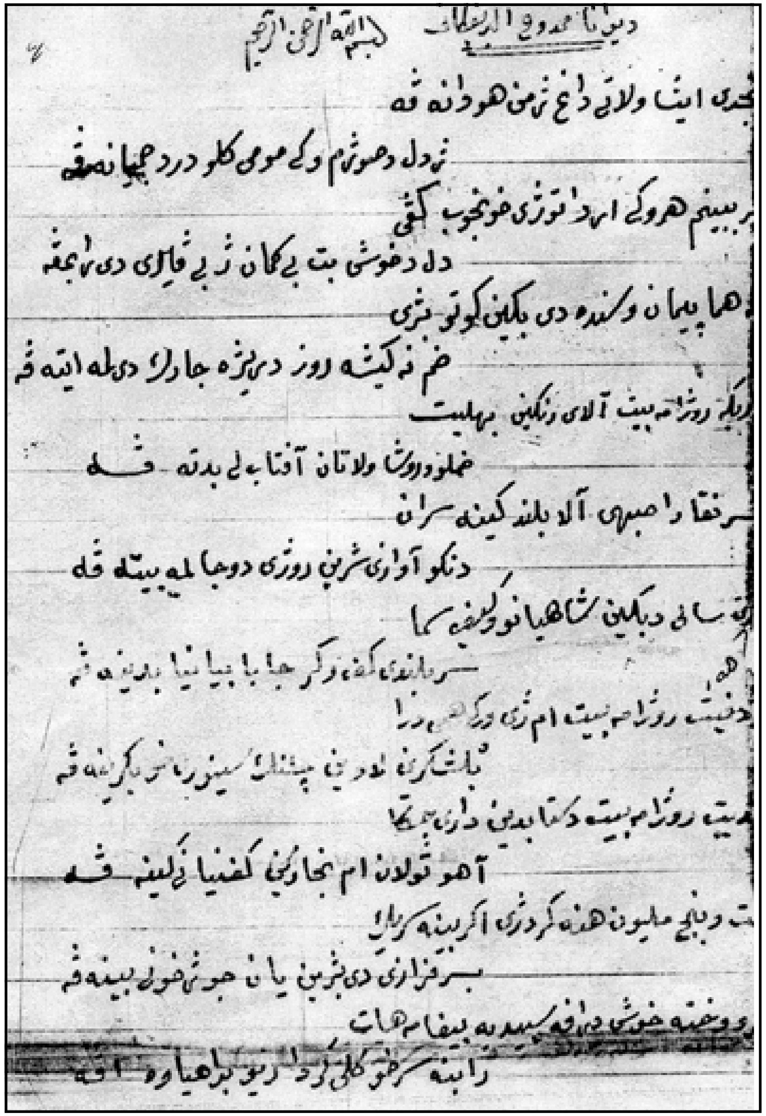

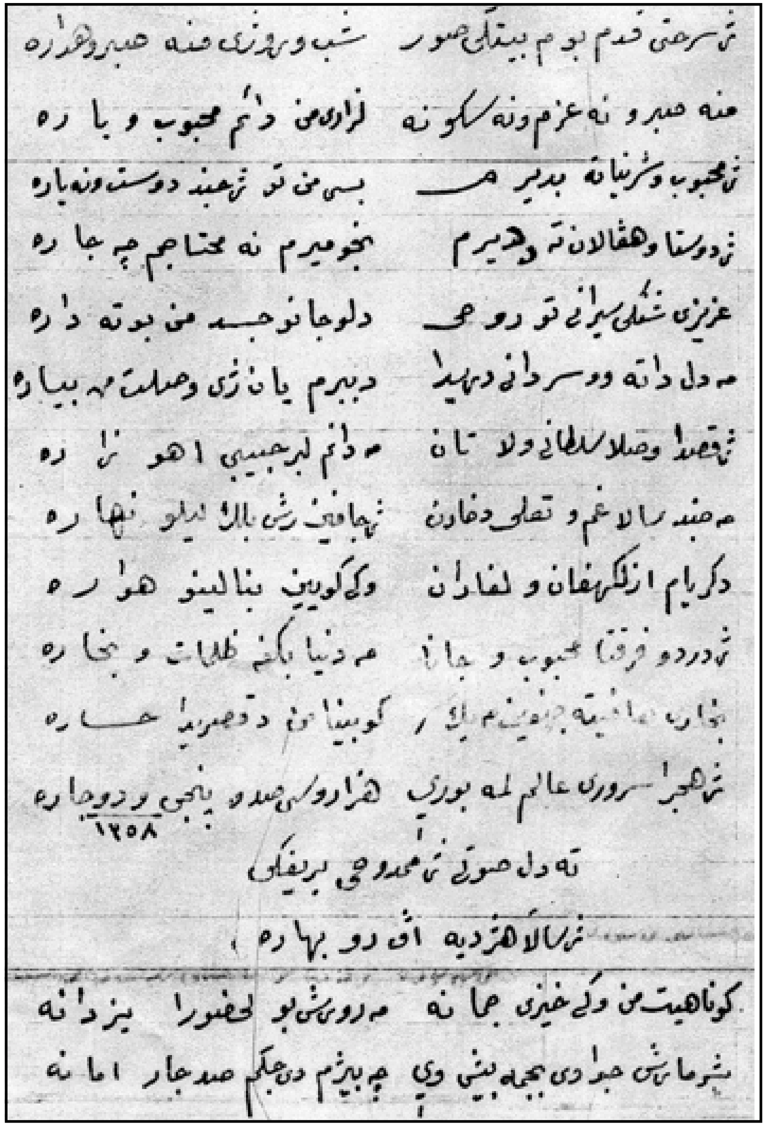

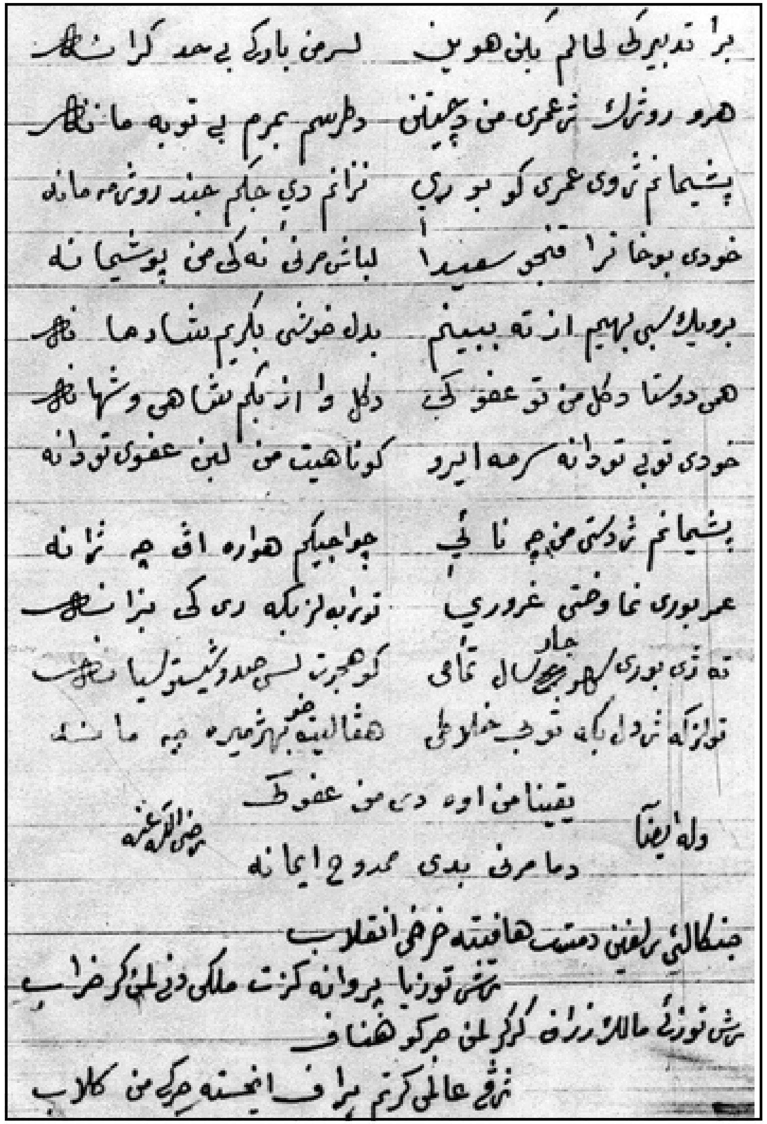

برا تدبیرك لحالم بانێ هوین — لسر من باوکی بی حد کرا شکار

هرو روژەك ژ عمری من دچیتن — دترسم بمرم بی توبه مانکار

پشیمانم ژ وی عمری کو بوری — نزانم دی چبکم چند روژ ماینه

خودێ بو خاترا قنجی سعیدا — لباشی عرفی نەکی من پوشیمانه

برو بلك سبی بهیم از ته ببینم — بدل خوشی بکرم شادما نکار

هی دوستا دکل من تو عفو کی — دکل دا از بکم شاهی و شها نکار

خودێ تو بی تو دانه سرمه ایرو — کونا هیت من لبن عفوی تو دانه

پشیمانم ژ دستی من چ نا چی — چوا جبکم هواره اف چ ژ انه

عمر بوری ژ ما وختی غروری — تو ژ به لز بکه ری کی بزا نکار

ته ژی بوری کهو چهار سال تمامی — کو عجرته لسی چند و شیستو لیا نشب

تو ازکه ژ دل بکه توجه خالو طی — هقالینه بهژمیره چه ما نشه

یقینا من اوه دی من عفو کی

ولە ایضا — رضی الله عنه

دما مرف بدی ممدوح ایمانه

جنگالێ زلفێ دست هاڤیته خرخی انقلاب

ژ شی توزبا پروانه گرت حالکی دژلی کرخراب

ژ شی تو ژی حالا ژ زلف گرکرلمی جرکو هناف

ژ فی عالمی کرتم برا ف انجسنه جرکی من کلاب

انجسنه کر دردا برین وکا ماهی نو ژ نازا زرکرین

دل قانی شوقا آگرین پروانه دل بوکباب

پروانه قانی آگره هردم لدوری پر پره

مرن لنك وی خوشتره ژ دنیا تقی لی بکت عتاب

خوش تقبا کردن بری دردا نیا ازمشتری

ایرو بو حالی من کری وخت کها دستی کتاب

وقتی فحاندی او گلی با صورکری بخوینا دلی

کو کا فقیری بهندلی دستوره دابیت بی حجاب

حجابه پرده ژ کرن زلفێ دژ سیاه بندا درن

ابرو ژ ماهی قرقرن خورشید ازی ژ نازا آفتاب

خورشیده یا ژ جانه اف الماسه یا ن دردانه دف

من کو نظاری دانه اف بلکی هزار رنگه شباب

بلکی هزار تخلیته ناز هی ززفتانه لباس

کرتم ژ هودی جو مجاز لورا بری تیف بی نقاب

من دی بری پردنکو ناف صولینبا رنگین و باف

لازنیا کفر زلف بونه بلاف بارین ژ وا حسلا وکلاب

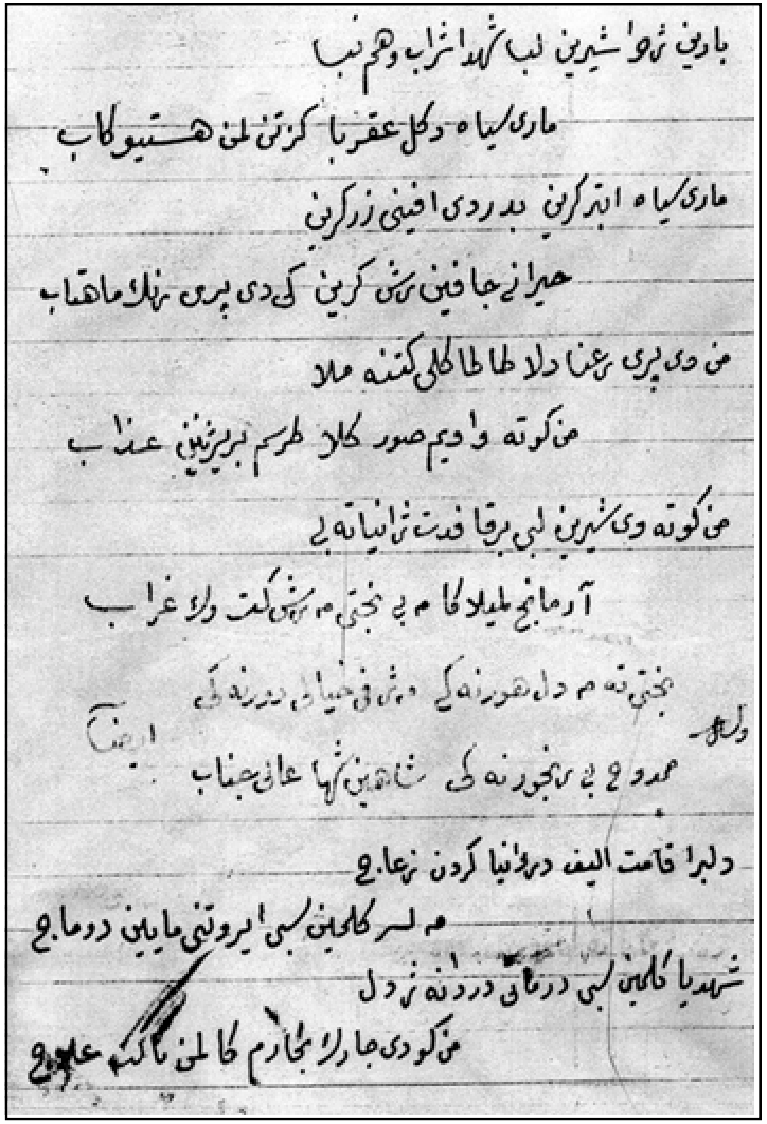

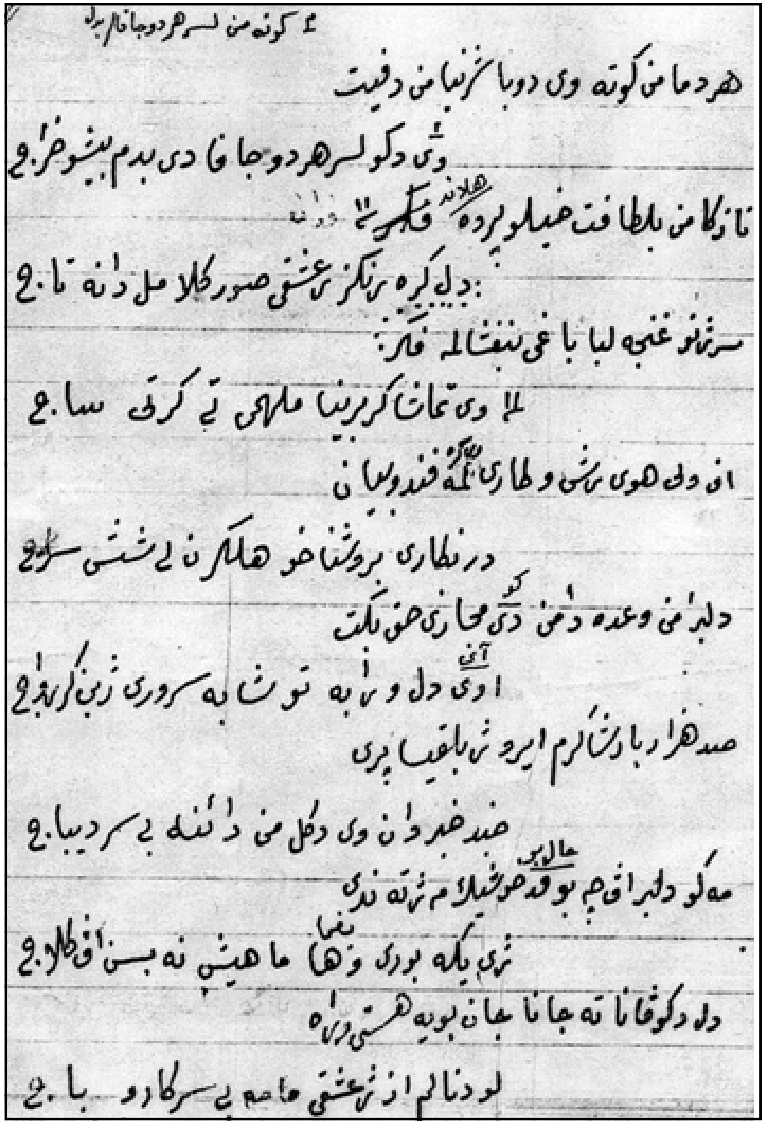

تو دنیائی دزی بوته ربالو نشدئم   یا من پر بسیم مه دبشتی بستنه زنار و خاچ
تو من دکلین هی جهان سوز و قرار و عهده کر   تا هیم هر بندیم فرمان کهانه بکم کراچ
قوور لو لسر مو دنی دبیکم زروه و خلوات   دالبی اری ته روینم هر وکی سیه و نو تاج
کو لئی بی قید و شرط   ناتم لو محمدوحه نه چل

ولــه   ایضا

عمر له بیهوده بر   افلاکی لو یو کانه قاچ
اگری کردی جانان خال و خط مسکی تتر
زیارتا هر دو رقیبان هر وکی اکو دچم
زیاد تا زلفان و خالان و جبه تا مستجب
از دبیم اولی و احسن نظره الیا گفر
نظرتی بو من حلاله فتوی تحفه و منهجی
بلا کی مروی گته یا النبی خیر البشر
ور تماشا نون و دلا گفته بن جوتی هلالا
عقربی لسر ماهی بالا دن کرف زیر و زبر
از دما جوم کری بنشار وصی سماک
کو فقیر ورنه لقاف خجالم نیرجون جهل

تیرا دما ز بالا قرکی جرکو هشانی لمی ارتوک تن
بی آگهم دل مایه حسن فریاد و فغانی ژ بر
فریاد دلی بونه صد هزار مارا جدی ژی هاته خار
خونیا دلی من ژ تو خار   حتی کو سیلا هاته در
ما هبون سلو و سیما شبهتی یا من   دسال
خط ژ مسکو لیه نشار جبهت قمر عقربه لسر
خال و خط کاتب ژ تو اعرابه لسر دام فدا

وله   ایضا

آگری عشقی مه هلکو دلی ژ محمدوح بو دکر
خوزی فی خوی هشیا ربکه ب عبی ژ کو هیت خوبینه در
دلغاری خلق دو بدی هشتانه کو تی یارئ دوکر
دولابی و چرخا فی دنی صد صد وکی من هاتنه ر
اوتی نیاخاهی مرن بی دنکو دوهان بی خبر
ما جسید بیت هر هو یجیب اف لو لب جرکا دوت
روتیا لمی بیتف مرن اجلا ژ دفنا مه دیا لینیه در
هیا مه کوتی و مه کری او دی لناف جا فیته مه دنی
دور شیا من وی دجی از دی جم لم چه بدمه بر
جه بدمه بر روی درتی سیاه لبادی کها   وی حالکی
او موقفی هندی گران طرسی دلی من کر دو کر

طرسا مە هەر زوی حالکی لو بێژتە من ان بد عمل
هندە خرابی تە کرن کانێ تە قنجی بینە در
قنجی مە کانێ دێ ئە بر صد آهو کوفان و کسر
شرمندە ئم فهیت و زر خولی لسری من توز و کر
خولی لسری من صد هزار عمری مە چو بێ کار و بار
واللە ئەز وی بوم شرمندار سرمای من تف بونە خ
سرمای من بونە گناه فایدی لمن بو روسیاه
از دی چە بێژم پادشاه بازمانی لادل ئەنکی دزر
بازمانی لادل بجاڤینی دکور باری گران هلگرتە کو زور
جوا لناك وی ئم حضور شرمن دئم واللە ئە بر
شرمنی دئم بهد خلاك گناه لسرمن بون خلاك
حتی لمە ورگیرا فلاك طرسم جهی ئە بیت سقر
اگر جهی مە او جیاتن رنگی لمە دی زر بیتن
خولی لسرێ مە ور بیتن داغێن مە تف دبن کسر
داغێن مە دی بن آهو نال هیڤیا مە رحمن ذو الجلال
چند کالو پیر قنجێن دلال بلکی لمن او بینە در
بلکی کو هیڤیا من بکن باری گرانا شاهی مزن
آزا بکت مە وی دمی بێژیت لتە اڤ بونا ضفر
بێژیت مە تو آزاکری بو خاترا پیغمبری
تو ژی خدائی وی سری هەر تو بویە مصقبر

هرە تاپە و ئەک طاعت کری جیجوما مە سا
من تو نفیسی هر هوس اضلاطی بو دە گل بسر

٥/٧/٩٥٧
ولهم ایضا

ئەز چو مە لالە شینی ناف الکیو بلبیب
من دی لوی جوانك واك قمری طبیب
شنگە شرینو نازك غنچە لبا پلازك
در حال مە جان بو کارك ژ دردی اڤینی دبیب
...ن گو نە وی تو رندی شنگە شرینو قندی
لبر کا توی بلندی واك طوری نبی موسی
واز شرینو شیالم نقد و خط و خالم
گر دستانا دلالم کفتیمە دستی پیب
...یمە دستێ نە ئەزانا دو بیر بوم ئم خندقانا
دیلا لمە بی خودانا لو را کو سامە هوب
راکو از د بێژم هوی باد گرانو کێژم
دوندکێ دخیوی دریژم بو هەکیو بلبیب
هکیا دنالم هندی بجم و خیالم
کسك نە برسی لحالم بوم هفکری کابیب

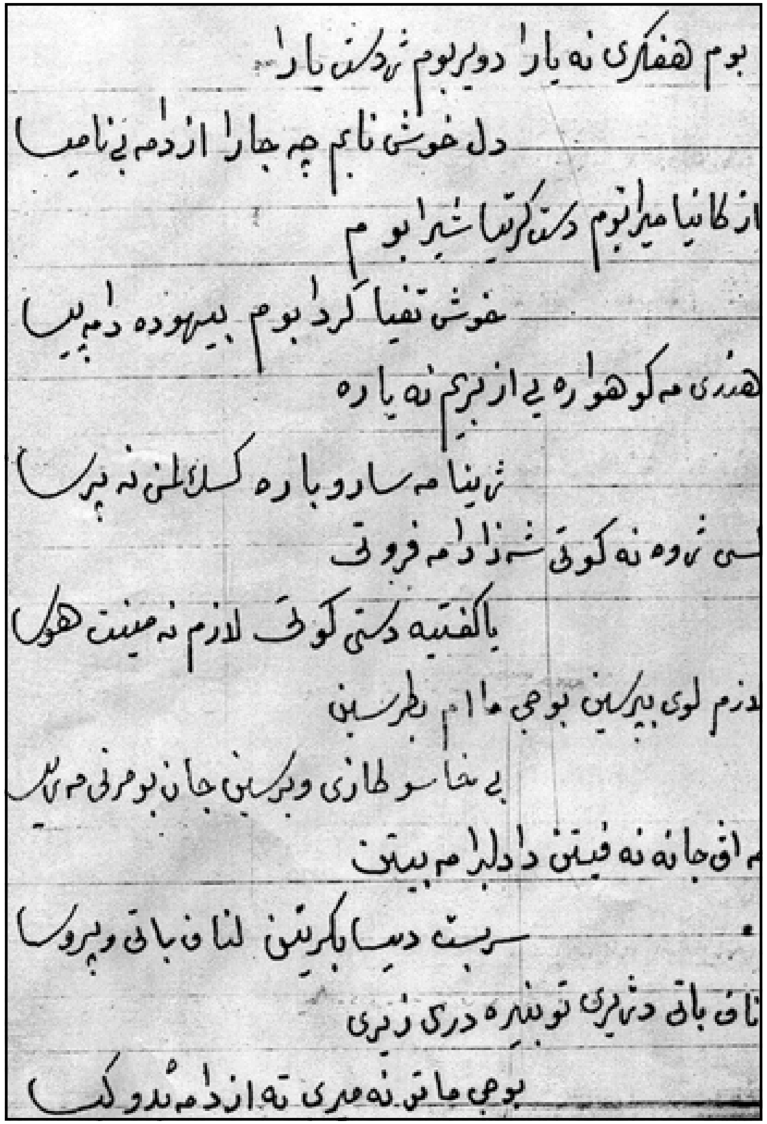

بوم هەفکاری نە یارا دویر بوم ژ دلێ یارا
دل خوشی نابم چ چارا ازدمە بێ نامیب
ازکا نیا میرا بوم دسک کریا شیرا بوم
خوشی تفیا کردا بوم بیهوده دمە بیب
هندی مە کو هوارە بێ ازنزیم نە یارە
ژ بینا مە سار و بارە کسک الملی نە پریب
کسی ژوە نە کوتی شەڤا دام فروت
باکفتیە دستی کوتی لازم نە مینت هوب
لازم لوی بپرسین بوچی مام بطرسین
بێ مخاسو لطاری وبپرسین جان بومرنی مەیب
مە اڤ جانە نە فیتن دا دلبرا مە بیتن
سربت دیسا بکرتین لناڤ باتی وپروب
ناڤ باتی دژمری تو بنیرە دری زیری
بوچی ما تو نە مری تە ازدامە ندوکب

تە دامە بی بیانی سرشور کرن خوبانی
بدستی تە ما کافالی کیلە نە کرتلیب
کیلە خوری و ژاری بێ خاس کتیە نزاخوری
بوچی ما تو دوری بستی دلگیتی بوریب
بستی لستی بلنجی هندە بتقب و ریجی
دیارە نە میدا فعی یارا تە کرت نامیب
بالی نراڤر و میر بای خدان خنجر و کیربای
ناڤ دژمنا وک شیربای تە بکردی بنفیب
تە بکردی از بجاندام دلبو نە از ژ وکتام
مە ژ دل کوتیا تە احد طام دژمنی فهیم چونلیب
دژمنی نفیف ژ ولاتی ژ طرس شیری نوی هاتی
بو ربتی لخلاتی نوبت چوی دستی پیب
بیژە قوری از حلاندام مە فراندن عقل و هوش
عمرونی بیهوده بوری هەروکە آڤێ دبوری
اڤە بستە سالە دبیم اڤرو صوبە دی کهی
هەر بتی ناسی وحالی ونکە بوری نشف و رهوی

هر دما پرسم ژوی کو از غامی یا ته مه
منی نه زانی نهار سر به جند بچم دی بینه بوشی
بان وکی تو نکا دو رویه هر کسلا نی دکهیت
هر بو وی ماله و نزانیت بو همیان بردیه کوشی
پیره قورا صد هزار سالین بری ایرو م دی
وی بلباسی کسکو صور دل ژ ابلها ابنا یه جوشی
کوته منی نو بنیره منی اف خملو شاهی مهینه (بو ته ته)
منی کودی زی پاشگفم ای کفنه قورا دناف بشوشی
ام ژ میزه ته دناسین تو اوی پشنا بری
ته بو حیله و حولا صد وکی منی کرنه پوشی
ته دفیت دا م لحضورا وی شهی روزشی بکو
داکو از هردم ببیژم وی لحی حالی نه خوشی
منی ژ احبابا دزانی کس بته خوشی نابتن
کانی او شاهو امیرین ته کرینه آخو پوشی
ته بو ن سوزنی درو صد کس لسر دیکی برن
ما تو هیفی ژ منی دکی از ژی وکی وان بیمه پوشمان
منی دستی دهیه زنجیر کا پاکو تمیز
او دکیشیت منی ژ ته ای لشی مرادا دو فروشی

همبا پیری طریقی کر لسر ممدوح بتی
مدد دا
دی با خلاطی کهینت صد داشاهی لشوشی
٢٠.٧.٧
تو نا تنی قد خملی رعنا دلی دل دا ره خط
وی لسر کلوبت صور کلی شهدانه و دو کل دا ره خط
شه دانه و دو عنبر فشه صو لیفیا سیما کشه
باه ژی کلا بابین خوشه لناف کحیلا دا ره خط
سر دا ره اف رعنا دلا طالعا کلی گشته ملا
از جوم سلاڤا صور کلو پر با سر دا ره خط
سر پیبا منی سوره در دانه یا کردن زره
جانی بلکا
[illegible] ابرو زره نازک قدا نازدا ره خط
نازک قدا کردن عجور وی ژ با دیار زلفی دصور
می دامه و بدکتن دود ر مستم بوی دل نا ره خط
مستم بوی شهدا نازلالی لعبن دصور لکی کوته خال
زیانکی سپی شکلی دلال سرخوش کرم خماره خط
سرخوش کرم دردانی شهدا شرین دو بی
مینا طوافا کعبی کریایم لدور هفت جاره خط
کریایم لدورا زمزمی مینا کرام کامی
سجده م برلبروی دمی بری و رشی گل دا ره خط

بری زشی رنگا انوری بدست و دلی جوم کری

هاودر اوی دل ته مبری ازولی خوین دژه خطه
خوین دژه یانی دلبره نیز خوریا ناک اکره

لورا مه رحم دژ نسره دکسی نه بیت بی یاره خطه
دکسی نه بیت بی یاره ناز او ژ دنیا سرفراز

من هرتنی او بومرز جانه بدم یک جاره خطه
من دژ نه وی اف رو ج ودل وک عندلیب دهکل

هشتا ته من او مایه سل کوتی ته ته دل ساره خطه
دل ساره هرهو باولن دمن باقیمن تا ز بکت

دکو دلی من سار بکت نجربیا خنداره خطه
نجربیا باد بر زبیت من زی بدستی خو بکریت

نابیت نه وی دل بهزیت تا کو هبم هرباره خطه
تا کو هبم من او ژ بو ابلیس و بلاش هیچ کر بن

تخوراسه کر بو خم رقیبا والله م او هموار خطه
هموار من او ژ شیان نازلا قدا ابه دلال اهلال
ممدوحی رون کر بخیال اطلاطی لو دل تا زه خطه

ولسا

ایضا

مه کردستان کلا دفیتن چه جا ترکا وی ام ناکین
اگر بیقا مه لی بیتن امی تولین لقفی ناکین

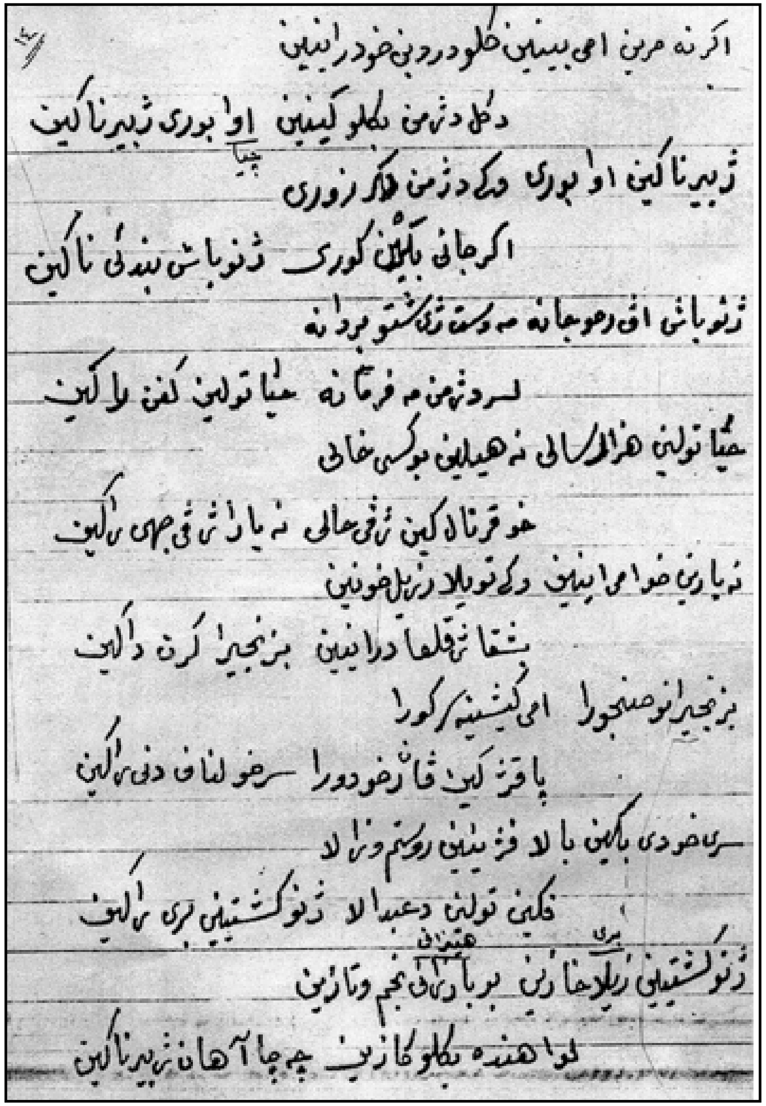

اگر نه مرین امی بیینین کلو دردین خو دراینین
دکل دژمنی بکلو کینین او ا بوری ژبیر ناکین
ژبیر ناکین او ا بوری دکه دژمنی فکر زوری

چیا

اگر جانی بکلین کوری ژنو باشی بندلی ناکین
ژنو باشی اف د خو جانه مه وست ته کشتو بردانه
لسر دژمنی مه فرمانه حیا تولین کفن ما کین
حیا تولین هزار سالی نه هیلین بو کسی خالی
خو قرناد کین ژ خو حالی نه یار ژ تی ج هیل ناکین
نه یارین خدا امه اینیف دکه تو یالا ژ نیل خوینین
بشغا ته قلعا درابنین بزنجیرا کرن داکین
بزنجیرا نو صنجورا امی کیشینه کورا
باقر کین فا ژ خودورا سر خو لناف دنی ناکین
سر خو دی باکین بالا قز بیلین روستم و نالا
فکین تولین دعبدالا ژنو کشتینی تری ناکین
ژنو کشتینی ژ بلا خازین بربادی بجم و تازین

بری

هتیزی

لوا هنده بکلو کا ژین چه جا آهان ژبیر ناکین

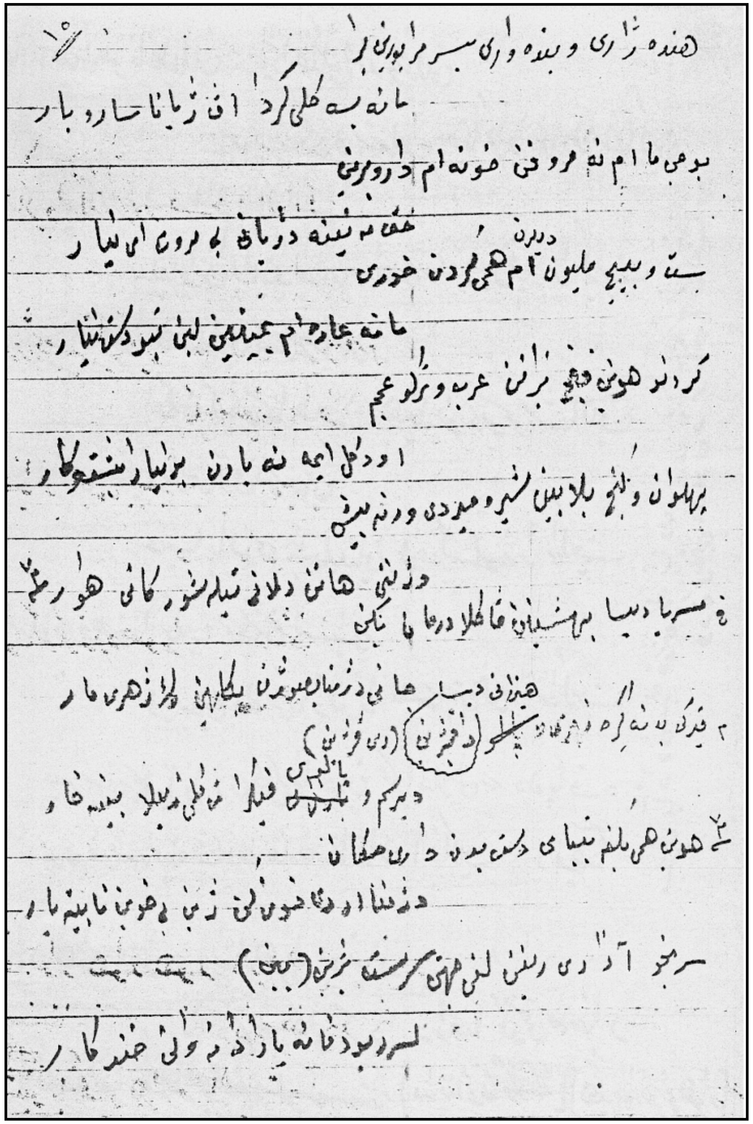

آلای رنگینی هلبینی قوجی پاشاه بکی

کسکو صوبر لیب هشینی روژی نه نفروزه بها ر

روژ گلستانی نیشی طاف بدت بوکشا جهانا

ایضا

داکو اخلاقی تژیانی سرنخو دلشادو یار

ما بنه سرخو کلی کردا هوینی ببتبای بجانو بیر

دژمنا ژ اردی خو باکن دا بژینام وارا وزیر

مه نه فیتین اق ژیانا بی جهو آلاو میر

[یاکو] چندی بوری و هاتی سرمه مه هی تفنگه بیر

بستی زاری و بند واری لی مه دیتی صد هزار

هرژ روژا کو له صوتی زنو نارو دیا دی

ما جوا ام دی نو بیرلیف یاکو مه تو دلیتی خار

نانه بسه کلی کردا لبن تبو دستینی نیار

هرژ باکو نا کو شیرازی هی کردن خری

پهلوانی سربلندن دستی بژاردن بوشری

و نابوته دی فدا کن بلا بیلا جانو سری

بسرفرازی دی هلبلیین آلای دوژنه لرزی

مه دیه ولی میرا سرنخو آزا بژین

نو نوکه ببیفه بوکسی قط چه عنا نالشین

یان وکی آقا بها ری دی لچیمن خوینی رژیی

هروکی شیرو پلنگا ام لجنگی نا هژیی

وی سرمه بونه یلاک دل عرب و ترکو عجم

حلفا بغدای کریدا اخلاقی ریح دنا غم

کردستانی کسی نه ما جارک کو پرسینی بکم

ایضا

ما بنه سرخو کلی کردا جار بخا لیب لنه دم

جانا چه بکم دردی گرانه مه نه ما دل

صوتم نو فراقانه هزار داغی لسر دل

اوو کو شرینی کلو داغ دانه برسینی

دوره یاریمی لو کنجی دا دل

دل دانه مه جانا سربونه مه نانا

گر کو ته نه بینم بیش با دکریت دل

خوزیا دمو کافا یار هاتی صلافا

دوست کفتیه دافا دکل من بویه هفدل

نافلاک مه دکلا سیای شفقدا

دی نوروژی سبقدا هادرله بفا دل

شهدا دشرینیا درمانی برینیا مهتو مه درینیا ایش و کلیا دل

روژا لضیانی دستی مه کهانی خالا لسیانی دربرکر الما دل

آلای رنگین هلیننی قوجهی بو شاه بانی

کیسکو صوبر لبب هشینین دوزی نه نفروزه بهار

دوژ گلستانی تیتین طاق بدت بو کسا جهانا

داکو اخلاقی ترتیبی سربخو ولاتی دویار

ایضاً

نابنه سرخو کلی کرد هوین بتبای بجانو بیر

دژمنا ژ اردی خو باکن دا بژین ام وارو ویر

مه نه فینی اف ژیانا بو جهو آلاو میر

[باکو] چندی بوری و هاتی سرمه هی تف لبته بیر

بتی زاری و بندواری لی مه دیتن صد هزار

هرژ روژا کولمه صوتن ژنو تارو دیا دیی

ما جوا ام دی ترین بولیغ یا کومه بو دکیتی توخار

نانه بسه کلی کرد لبن تبو دستنی نیار

هرژ باکو تاکو شیرزی هی کردن خری

پهلوانی سربلندن دستی تزادن بو شری

وی بونه دی فداکن بلا ببلا جانو سری

بسرفرازی دی هلبلین آلای دورنه لژوری

مه دفیه وکی میرا سربخو آزا بژین

تو نوکه ببه بوکسی قط مه غنا نا کشین

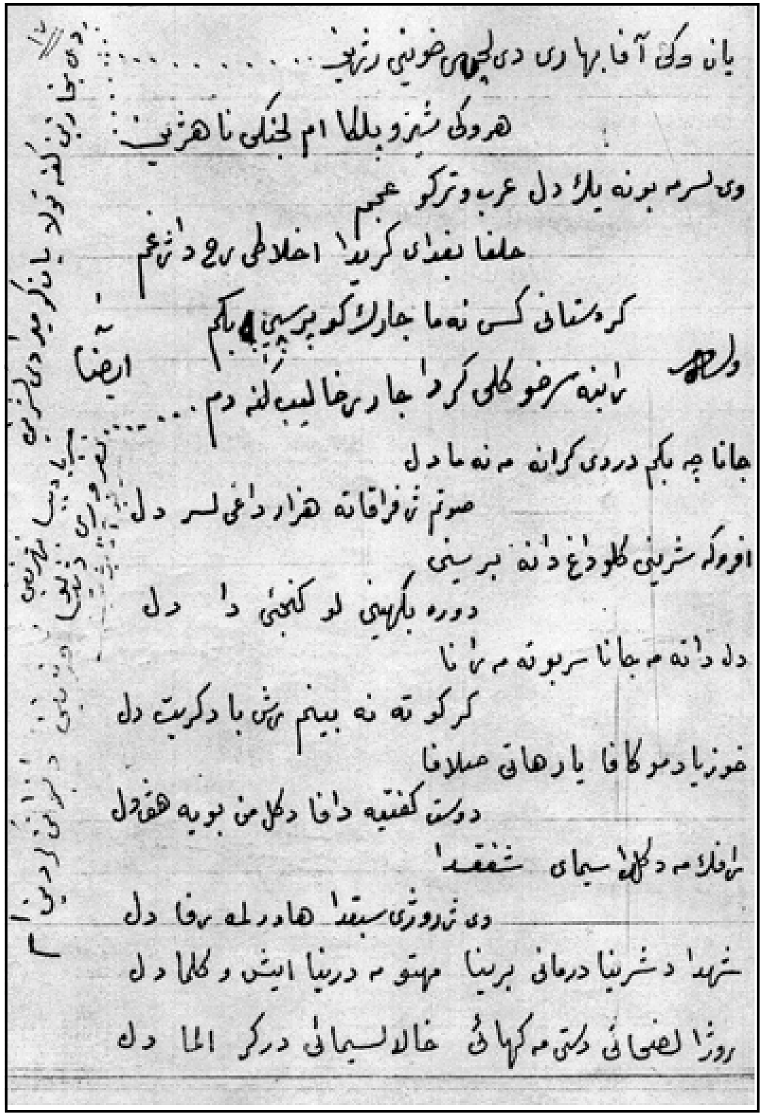

یان وکی آفا بهاری دی لچیی خوینی رژینن

هر وکی شیرزو بلنگا ام لجنگی نا هژین

وی لسر مه بونه یک دل عرب و ترکو عجم

حلفا بغدای کرینه اخلاقی ری دنه غم

ایضاً

کردستانی کسی نه ما چارک کو بریسی بکم

نابنه سرخو کلی کرد چارنا لبب لته دم

جانا چه بکم دردی گرانه مه نه ما دل

صوتم ئو فراقانه هزار داغی لسر دل

او وکو شیرینی کلو داغ دانه بر سینی

دوره یاره بی لو کنجی دا دل

دل دانه مه جانا سر بونه مه تا

کر کو ته نه بینم ترش با دکریت دل

خوزیا دمو کافا یارهاتی صلافا

دوست کفتیه دافا دکلا من بویه هفت دل

نا فلاء مه دکلا سیای شفقدا

دی ئو روژی سبقدا هاو رلمه برفا دل

شهدا دشرینیا درمانی برینیا مهتو مه درینیا ایش و کلما دل

روژا لضحاپی دستی مه کهاتی خالا لسیاپی درکر الما دل

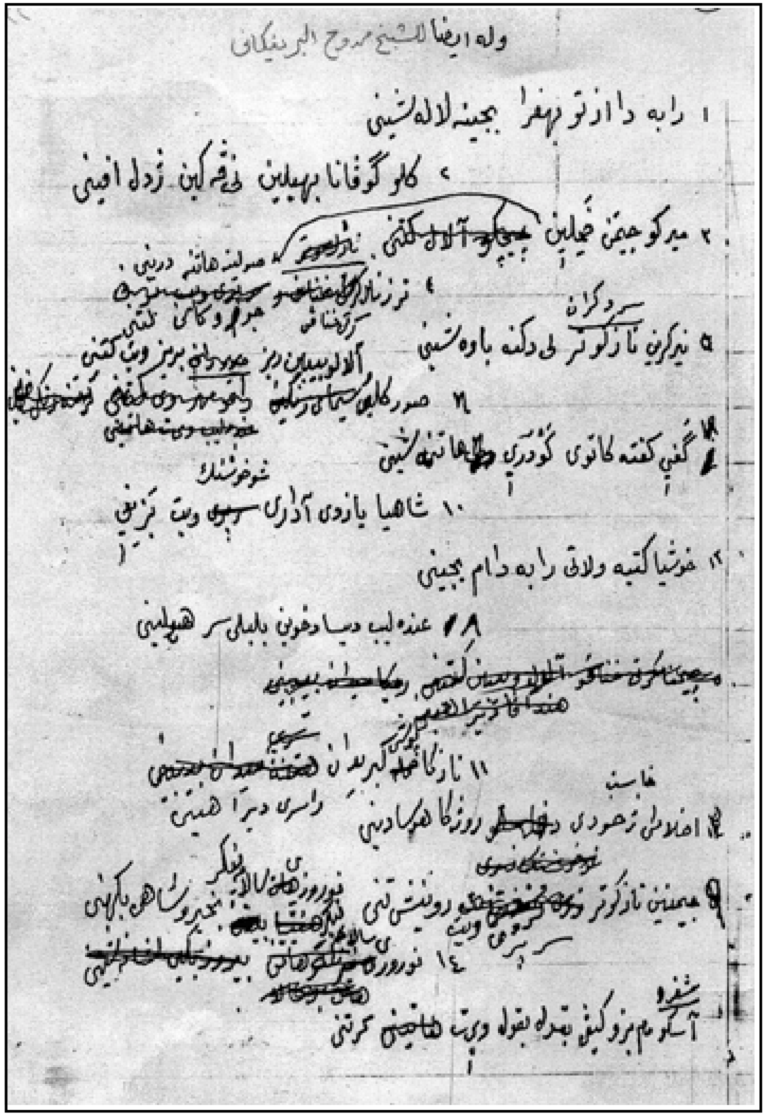

وله ايضا للشيخ ممدوح البريفكاني

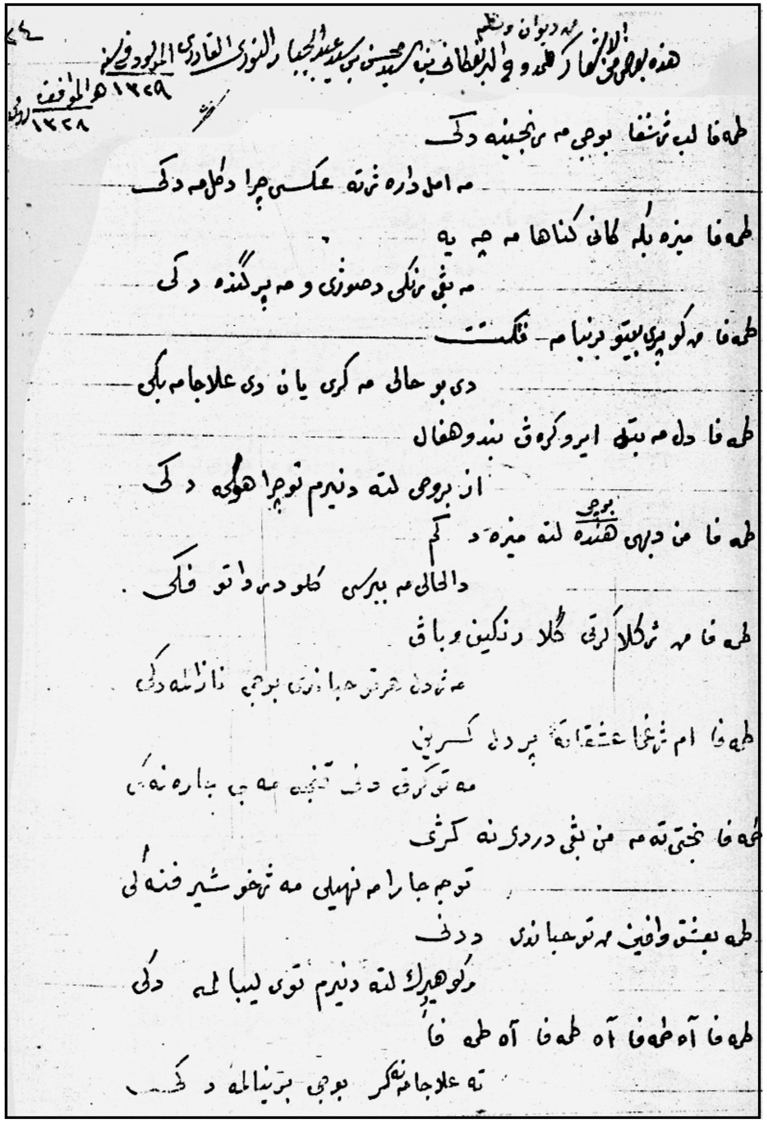

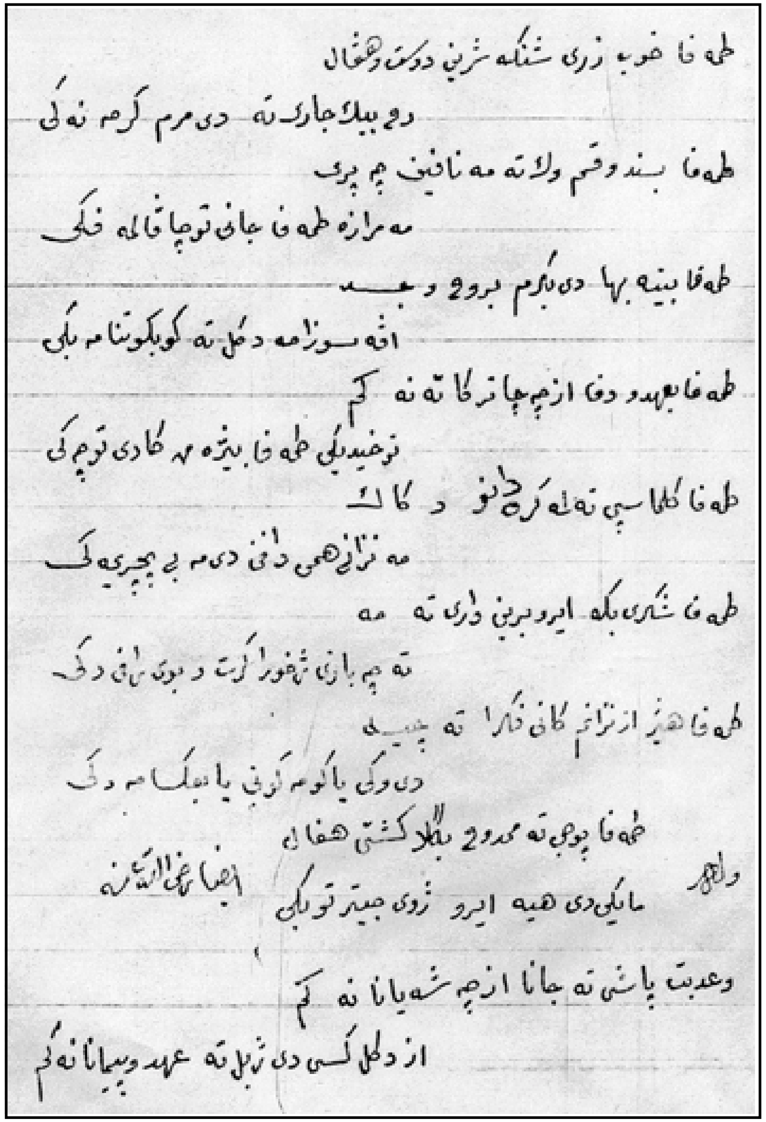

طه‌فا خوبه زری شنگه ژینی دوست وهغال
دو بیلک جارک ته دی مرم کرم نه لی
طه‌فا بسند وقسم ولک ته مه نافنی چم پری
مه مرازه طه‌فا جانی توجها قامه فلکی
طه‌فا بینه بها دی بدم بروو وجه
اڤه سوزامه دگل ته کو بکو تنام بلی
طه‌فا بعهد و دفا ازچ چاز کا ته نه کم
توخیدبلی طه‌فا بیژه مه کادی توچ کی
طه‌فا گلاسی ته له رحمنو د کاک
مه نزارهمی دانی دی مه بی بچریه کی
طه‌فا شاری بکه ایرو برینی دری ته مه
ته چم بازی ژفورا کرت د بوی بای دکی
طه‌فا هیز ازتام کانی فکرا ته چیی
دی وکی یا کوم کرنی یا نبلک مه دکی
طه‌فا بوچ ته ممدوح بلا کشتی هفال
والحمد
مابکی دی هیه ایرو ژوی جیبتر توبکی
اصلحنا الله
وعدبت باشی ته جانا ازچ شه یانا نه کم
ازدگل کسی دی ژبل ته عهد وپیانا نه کم

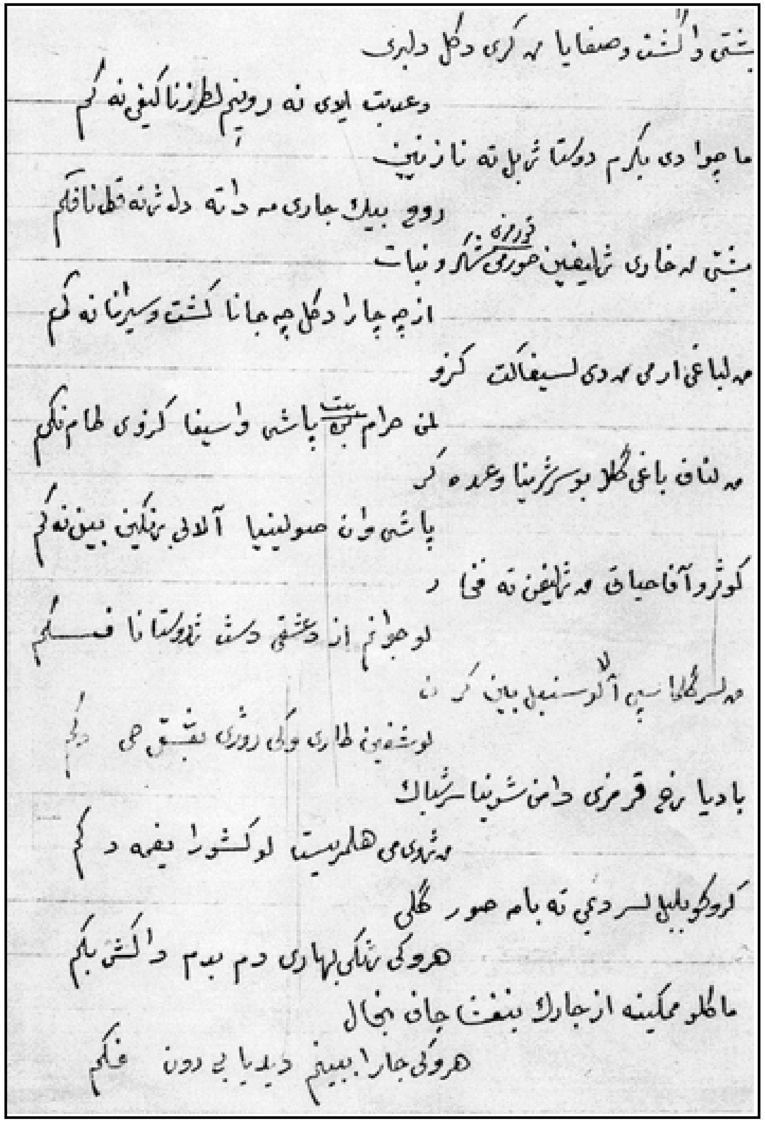

بشتی دلکشن وصفایا ته کری دگل دلبری
وعدبت ابوی نه رونیم لطرزنا کیفی نه کم
ماچوا دی بکرم دوکتا ژبل ته نازنینی
روح بیلک جاری مه د ته دله ژنه قطنا افکم
بشتی ته خاری ژ تایفین حوری (نورانه) شکر و نبات
ازچ جارا دگل چه جانا کشت وسیرانا نه کم
مه لباغی ازی ته دی لسیفالت کرو
لی حرام بت باشی وسیفا کروی لهام نکم
مه لناف باغی گلا بو سرژبنیا وعده کر
باشی من صولینیا آلالی نهلی بین نه کم
کوژروا آفاحیاق مه ژ تایفین ته فیا د
لو جوانم از دعشقی دست نه دوستانا فسکم
مه لسر گلاسی آلو سنبلی بیان کرن
لو شفنی طاری ولی روژی نفشق جی دکم
بادیا رنج قرمزی دامن شو بنیا سرشبابک
مه شهدی هلرسیتا لو کشو ا بنفه دکم
کو وکو بلبل لسر دی ته بام صور گلی
هرو کی ژنالی بهاری دم بدم دلکش بکم
ماگلو ممکینه ازجارک بنفش جان بجال
هرو کی جارا ببینم دیدیا بی دون فکم

مەدوحی دل ماد گل نە رگالی هاتیە دل

صحبتێ ذ بو هنافا شەب و روژ نشینی دلکم

محو گو دل مابە دگل سود دکری لە دانە جا

خوهرمت جانی ما دل ژعشقا نە دهرهودلکم

شنیا بڕینا خودکم

ولەو ایضا غفر اللە

دل برین دا ژشرینێ بێژ نە جانی خوتە یا منێ

کفتە دردی افتی رمزو نازێ خوتیا من

رمز و نازێ وی شبالی نازکی کردن شمالی

چند مەکوتی درنهالێ ژبە صوتم خوتیا منێ

ژبە صوتم کلو دردا خوشە باشی تە مبر دا

مەچ قانە عشق خبر دا نە دنە دلم خوتیا منێ

رو نە دامن بسر شرینێ درنکاری خم رفیسی

چندمە کو ژ نازە نبینی ژبە رحوخوتیا منێ

ژبە جانا دیم ژ جورێ سپیدە هات ژشوقێ بورێ

چندمە ژ خو چرمن دلێ پهورێ هجوا خو خوتیا منێ

وی خوا شرینێ زوانیا جانی نە هلینا

مام نوا درد و برینا تنکە زارم خوتیا منێ

تنکە زارم بێ دوام بێ دوی عشقێ مبتلا مە

بسر گلاتە دامە روح و جانە خوتیامە

روح و جانی پر ژ حالم شەف و روژ طالبە وصالم

عاشقی دیم بجالم خونە بە خوتیا منێ

خوتیا کفتی خواری هروی شفیی بهار ی

چندی ژبەکوتێ ژبە یاری شف درنکە خوتیا منێ

شف کلا وقتی بیانی قام در بنیدانە جانی

هندی ژبەکوتێ سرمیانی دانە برانم خوتیا منێ

دل برانم دلە جوبنم هندە از جانی دهزینم

ژانە بو دردا بکوینم بوچانم خوتیا منێ

بوچانم دل حزینم من کو دی لیفان کزینم

دلکو جانی ژ خو هلینم دانە بو جانان خوتیا منێ

ژانە بو چندی هژاندم سرو بێ لیلا نژاندم

عقل و هزر هر دو ژاندم خوژانە خوتیا منێ

خوژانە بێ خیالە دیم درم کردن کالە

لوخدا ن عقل و کالە سرژینە خوتیا منێ

سرژینێ و خم بلا قە خطی ژ مسکو قش هلاقە

دوورکی خرشید و طاقە لبە شفایە خوتیا منێ

لبە شفایە شاه جانە درنظارە عالی شانە

دیم دلی گلا نە خم رفینە خوتیا منێ

خم رفینە پر نبارە صورم گلابا گیازە

روح و جانم بجازە دافدا کم خوتیا منێ

ولەو

دی فدا کم روح و جانا بوتە چند حالو حیرانا

کرتورا بی جلە خانا خوشرین و خوتیا منێ

ایضا

ولە ایضا رضی الله تعالی عنه

پر ئه دنیانه غریبم جانی جانا من توکا

دل گلو ئازار و کئیبم جانی جانا من توکا

دل گلم سی سال تمام جاف لری یار خومامه

عاشقك پر مبتلامه جانی جانا من توکا

عاشقم دوورم ئەزامی عشق شیرین کلامی

کرتمه لێ قیدو دامی جانی جانا من توکا

کرتمه مامه دقید هورکی مجنون وشیدا

دل بنافی ته محید جانی جانا من توکا

دل گلو

لوکو دل ئازار و ضعیفم مبتلا قامت الدیغم

دوو فدای شاما نعیم جانی جانا من توکا

دوو فدای وردین نجام کشتی حوتینی خادم

ئه حیبا عشقی دئازارم جانی جانا من توکا

محبتی حور حبیبا قهر و آزاری رقیبا

زیده کرایشا غریبا جانی جانا من توکا

زیده بو جور و بلا مه پر گمان بحری غما مه

زیاد و دستا ژ ازاجدامه جانی جانا من توکا

بی گمان دل قانی دوکم صد مقامان قلهستم

حتی از ئەمحوی فرستم جانی جانا من توکا

من حتی محو و فنا بو دل بعشقی مبتلا بو

جز بو لرزنی و تا بو جانی جانا من توکا

لی

هر دمانه محو و فنانی کشتمه حالی بقانی

جانو دل هر دومه دلی جانی جانا من توکا

جان ئەبر کز منی و وصادنی سر و فیضا صلوتانی

بومه مظهری صفاتانی جانی جانا ئه توکا

بومه مظهر بو جمالی وحدتا جو دو وصالی

دل کته نورا و خیالی جانی جانا ئه توکا

دل کته کشفا کهودی ذکر و توحید کهودی

جانو دل چومه حجو کی جانی جانا ئه توکا

جانو دل نافیته حق کر خلقی ئەز خوخو بر کر

صد شکر مرخی لسر کر جانی جانا من توکا

صد شکر فضلا ته دیسا نور و نارا نبی موسی

دل حچه طوره بی طیسا جانی جانا ئه توکا

دل کته سیرا لقائی وحدتا حالی بقائی

حستا ذوق وصفانی جانی جانا ئه توکا

حستا کشفا جمالی ذا الا دفنانی

ولە ایضا

کو ئه خاوذ اخلاقی قدالی جانی جانا ئه توکا

جانامه کا صدرام کا بیزنه منی کا جانا کیفا جو

خوشی هر حیله کرنه تا بریزنه منی کا جانا کیفا جو

نشخایری مه و دلبری دغولر کرنه دری

دل ئه غما صدانی مه ما بیزنه مه کا جانا کیفا جو

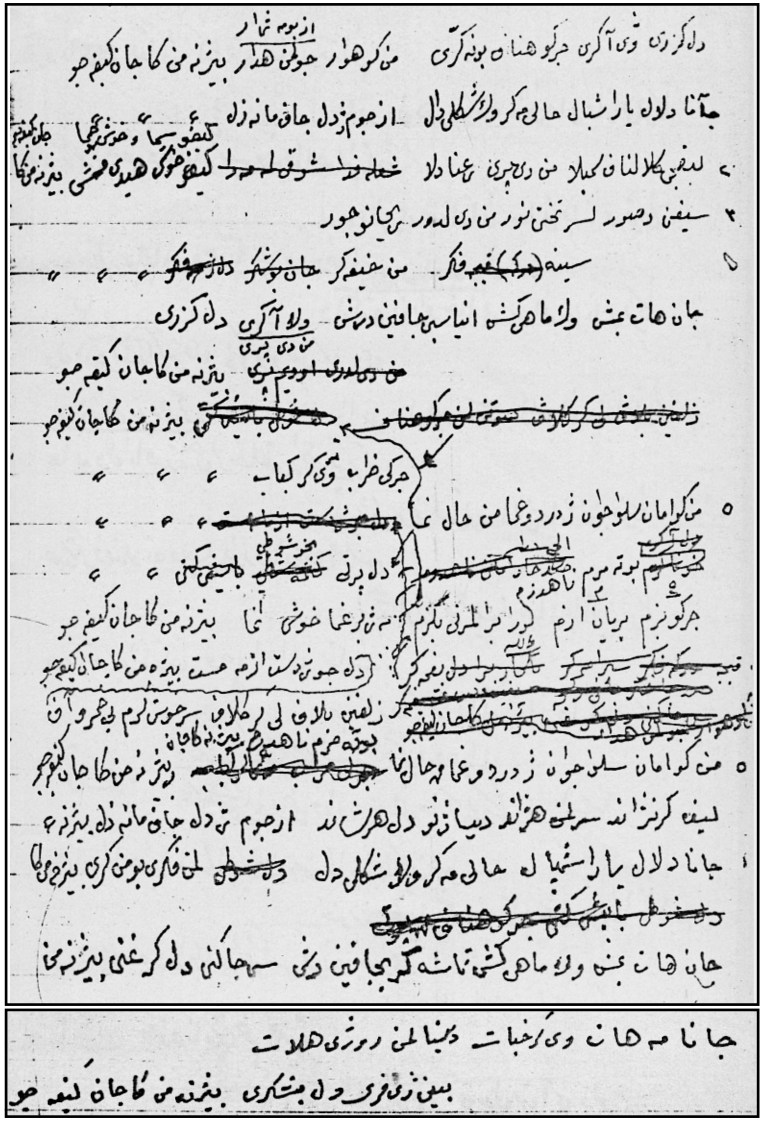

وله ايضا

دل برين ذره شرينى زار و بيمار و دلو

گفتنه حوورا افينى آى دلى من آى دلو

گفتنه بر دردو تالى ولا مى صوتى كانى

آه تو كشتى فى حبونى آى دلى من آى دلو

آه تو كشتى زلف وخالا آورى وجانى غزالا

دامه بر جكو نالان آى دلى من آى دلو

دامه بر دردى فراق هلفرا ندم ولا براق

صد هوار ژ فى اشتياقى آى دلى من آى دلو

هيرهوار نفا كلو دردا محنتو عشقا دوردا

اذ كرم بى مالو شيدا آى دلى من آى دلو

اذ كرم ولا شكلى ذ لى مام دكو فانا وصالى

عشو بينى وى سر شبالى آى دلى من آى دلو

عشو بينى وى حالشانى اذ كرم بيمار غانى

عشو بينى ما از جانى آى دلى من آى دلو

ما كلو دلغا برينى صورتيا دردى افينى

سا فو دبن جاره بدينى آى دلى من آى دلو

سا فو دبن ما اف اونه دلغو درد و كلو تانه

روح دريانى من جانه آى دلى من اى دلو

روح مه جانا ملكى بو نازكو حور و پريبو

جانى مه كو خونو كريبو آى دلى من آى دلو

جانى مه ما لبژنا شرينى رحز و ناربى حم رقينى

مام بتى دلغو برينى آى دلى من آى دلو

مام دبندا دلغو دردا خوشى بشتى ته مه بردان

جانو دل هردو لسردان آى دلى من آى دلو

جان وما هاتى تو رفيقه آتشى دل كرت تو رفيقه

سر خوشم مامه بدينى فه آى دلى من آى دلو

سر خوشم بى جامى مستم از دهانى تو ژ وى كستم

بكر يا تو لغا فبستم آى دلى من آى دلو

آى دلو تو زار و غريبو دوره دوستى و بى نصيبو

خسته حالو بى طبيبو آى دلى من آى دلو

خسته حالم برفنا مه جانى ژ ى يارا خو مام

اذ بو يارى جان فدا مه آى دلى من آى دلو

جان تو بو وى من فدا كر دل بعشقى مبتلا كر

روح تو اخلاطى جدا كر اى دلى من آى دلو

وله ايضا

مه تو بلى حسن وجمالى مه تو محبوبا قه نا فى مه غرض صنعتى خلاقه ذ وى بيغه مه نا فى

تو ابر لفتى خوى لطا طا نه كو من بى بكرى مه تو وا ترصى بسكا مه غرض بينه مه نا فى

مه ژوى نقش و نكارى بجدى صافى مه ما دل جانه مه عزيزى بجدى بينه مه نا فى

عشقا ته كرم بى روى ما لى هوا فى صد هار ته فداى دلو جانى خوه نا فى

دل مایە دبندا تە وکی بلبل شیدا	بهنەک ژنسیمی تە بلم زیدە منافق

غنچەک ژتە نادم بدو صد نیرکری تهلا	جانم چرا نفیە وکی ژم خو ناقی

انوار تجلایە لدیی نە عیان کر	ابروم ژبال وی پری حوری مە ناقی

بازاری بکی حوری بنە خوبکهورن	یلک یلک تە بوا نادموا افی بیمە ناقی

ژصبی وکی بژناتە ژبالا دهژنیم	ژ تترم پرسیم طهای بی قرمە ناقی

صورکل وکی دمیشمیە دیی تە یە وکزولکم	بهنادی تە اوبهنە مە کل بینە مە ناقی

هرناق وکی ناقی تە بینت خوژتە ماونان	ناقی تە وکی ناقی تە بینت جانی مە ناقی

اخلاطی ورە خو ژبو باری اکە قربان

ولە ایضا

قربانی تە دیم خو ژتە اوژناقی مە ناقی

هفالک تو تو نە بینی لدنی	کلاک جیترە بوتە روینی بتنی

مرقی خراب تیکلا وی نە کە	تودی پوشیمان بی لداری دنی

نە بە هفالی او کسی بد عمل	امانت تو بکرە افی کو تنی

وکرنە دبی روژشی مال خراب	تو هردم ژحسرت دبیژی بلنی

اگر تو ببینی ژتقبیحی خو دی	بفرصت بنیرە اوی دیتنی	بدرفتە بدل

دکل وان بیە هفدلە و هم نشینی	تو دلقانی و بە حتا مرنی

اوغم ژقیف بوتە وقتی غمان	دکل وا تو دبینی دی ببیە غنی

تو مکری خلاتک ژدستی اوان	بفنیە بنیرە اوی داینی

اڤە شیرنا می بلالنکنە بیت	وهاکوتی ممدوح دماکر تنی

سالا هزار و صد و شیست وکی	لزنانا موصل لچریا بنی

دژنە صلاو و جلوجا د و هزار

ولە وفاتکر جبو نوری شریف	دفی ایضا

شفقی طاری دنا وبیلان بارد بی کرقی تارم

کسی لدیی کسی بی غم چە زانیت ازچە بد حالم

چە خوشی و عیشی دبینم از دکل یاروشرینی شاهان

من هردم دکت کاری دینکە ژبە سربارم

بدل خوشی جوانیتم دکل یارا ازی پر غم

دژانم باشی چند روژان دکل کوری هفال دارم

نزانم او کسی عاقل بدنیای چوا خوشی بون

لحالی پیشیان نیری و نە زانی ازعجب کارم

ورە ساقی مە دلە نیمە بکیرە کاسو جایی

افینیا اوتی بوری تو بە پر دلە کو غم دارم

دلێ گول چو ژ دەستێ من هەوارە لێ بلێ ژێ

دطرسم سرا مخفی بکم ظاهر عذر دارم

نصیبێ من د دنیاێ نفیسێ تعاو محنت

ولە ایضا

هەر و صد جار دبێ ممدوح ژ تێ حالێ ئێزادارم

۳/

ئەگەر بروێی بژی یان تو بژێنی / دڤێ هەر دەم بکلو دردا ببو رسێنی

غم و دنیا دگەل یلا بونە اهفکر / کسێ بێ غم چوا دێ لفیرە ببینی

م هنگفینێ دێ دگەل ژهرێ هفیرکر / ئەگەر جارەکێ بنیرێ دێ دری ڤێ

نە گو تو بوی شرینی ببیە مغرور / بزانە او هێ ژهرە شر بسێنی

کمالا خوەشێ وش ژێ م دیتن / بلا آخر هەر لە کرینە شینی — ئە دوجاهیا

امانە لە وە ادبیت برادر / چ جا ڤێ ناکی دوستی افینی

محققە

ئەگەر ابیدی تو ژێ ژور رنگینە خوەشی / بزانە دیلی تەلیت نفرو کرینی

گوری

هزار قصر و پالاسان لێ تو جیبکی / دڤێ آخر لناڤ قبرێ تێشی و طاری تو ژینی

هزار کەس هەر وەکی ضحاک دخوەشی بون / لسر تختان ذکر کیف و شهینی

ئەو شلیفە ژن او بیلقە بورین / تو اخبارێ دوو رنگە بخێنی

ژبو تە من نفیسێ اڤ نصیحت / دطرسم شیرەتیت من تو بدرینی

بە اخلاطێ کەسی کوە نادتن تە / چرا هندە تو دراتە دهێوینی

لدنیاێ عجائب پر مە دیتن

ولە ایضا

لوا ممدوح تو پر درد و برسینی

۲/

من دما نێرا دنێ من دێ هەمی هاتێ دچو

هەروەکی آفا بهارێ هشلا دبو بێ دنگلو دو

هەر یکی روژێ دخو بتعلیو غم تێدا بوار

او بنا خاهی مرن هندەک لبێ وان هاتنە دو

بێژە من کا او امیرو کانێ اوشاهو گەدا

کێ دزانیت کا چ لێ هاتن بلکی ژ ریکی فە چو سەر

هەر کسەک چند روژکا لێ وارکەهە دانشتبو

صادری باری خو بادکر کوژی کاروانی مجو

هندە تعبو درد و محنت وان بوارن لدنێ

آخرێ ژێ چونە در قطع یلا ژوان بێ خوەشی نبو

هەر وکی خونبو خیالێ جادنان م تینە بیر

وکی جا ڤێنە م قبون م ژ بیرکرو دل کوربو

ژێ هەمی هەر کافکە یا کو تو تێدا ڤێ دچی

یا دهیت هێژ تو نزانی یا دهێ بو خوەلو چو

بیهودەیی

ژی سربالکی دریژ هەمی تە بدرد بوار

ژ تە

صد مخانێ بێ عبادت هەر بڤە بوارێ تێ چو

ماکلو هیژایه فی بدخانی ام باکربی

بحورو باغێ بهشتێ ستیر و هنالفنی درو
دی بلادێ غاری مه بسن بن کشت ژ فی بستی لشون
بلکی ژی بحبیه دری پاکو تمیز و ماهی رو
نوبتا سعدی و غانی بوری محمدوح هاته پیشێ

ولـه — ایضا

هندێ نه مایه دی بهیسی کو ته اخلاطی ژی جو
اقرو ژ غمان بی جاره و فانه دلم از
آگر دهنافا وکی کازی دصوژم از
آگر دهنافا ته کری شبهی طنوری
سرتا قدمی رنگی بهی هلیقژم از
ژ ان تینه کیانم وکی بلبل بنفغانم
پروانه از صوژم و بی دنالک دمرم از
خون ریژه ژ نجاقان وکی بارانی بهاری
شب تا سحری دیر ژ خوی هر دکرم از
شب گوری دکل ته ژ مراعینی حیاته
کریبه لسر لمرفی خوشی دبزم از
عاشق ندی لقد نردی افینیه دیاد کر
هر جندی تی نشیرم پلسری هر دهژم از

سی ساله ژ دردی ته ئه‌م وتعلی دبارن   ماهیز تو ژانی ژ برنیا دکلم از
محمدوحی ژ دردا   دلو جانی خولسر دا

ولـه — ایضا

ماهیژ نه به دل شوطی صوره پیلم از

سرته گلمانه وکی صولینیا ژ نکین و باق   ته‌ره دانه لبابل زلفین بوسینه داق
وکی طیری نه بلد هاته سر دی ته تون   مه مریست و دکرین قفتی بسکین بکلاق
مه ژ انی نجدی دانه یه یان دبی ته نور   عبنی کافوره بمشرب د دفی کوثره آق
بی کان آفی حیاته دلبان من ژی فخار   لو عشم د دفی پیدو ژ زی تف بو دپلاق
دره رحیتی هلالان لسما ژ ما ژ ج ددن   کسکو صوریی دبها ژان خملی لبن رکطاق
سرو سیا ته ژ نوربنی وکی ماهاد فلک   جار کناری گلما ژ لفا لیاه کری خناق
بژن بالا وکی عرعر بسر یکدا دخشن   صوص و کحیل و ریحان خملین لبر تا ژ ناق
انیا صورو سبی هر وکی سر آئینیان   قدرت نقشی ونگاری مه بهشتی ژ ته جاق
مه مرازبو د دفی بهیه طوافی حجری   هر ژ ئرکنی عینی سجده مه بر بینی صلاق
سرو منعوحی حق مه توی روح و حیات   دملی کر ته نه بینم دصوژم از ژ هناق

مه لباغی ارمی یعمه کرن سیف خلات
دره اخلاطی بنی صولینیا ژ نکین و باق

سجدیا بر کودری نا دم دبسد فی البدا
ساعتا بسیم صلاق لیلة القدرم افق طاق
هردما بیم طاق

وله ایضا
شاهی و دخیلین دولاتی مه پور ژ شنک بیا
بجیبک و آلال و بیبین تول بقول لنه جیبا
نرگزین سر دکران شرمندی حملاته نه
پحیفی نازک و ترسمبل ددن آورب
صورکلین سیمای رنگین لنزرنا گرتخنان
داغه دارم بو نبفشین خرمن لبر کفب
جارکناری کفیا صوحن و سمبل خملین
میدک و باغین دبهشتی ددنه برجلیا
هجی جوما تو بنی نعجی رضوانه ولات
باغی ارم ته هیبت دی بدیه مزکینیا
مرحبا بیانی لیذ ذی سی شغان دی ژینه فه
هر دما ببنیری بهاره کانی نوژ دارو کیا
آفرتی زیره لجیا ببنیره درو الماس هی
جندی جوهر حمله بلاکر وی ژ نالکه چون جیا
درو باغ و چمنان شالیل و بالبل دخوینن
دنالا و آوازی شرین گفته نهال و کلیا
کان و کنجین دولاتی مه پرن مل دانه بلا
صد هزارن تف بزارن ماکی لجیا به کیا
سروری جندی جهان حق بکان اردی مه به
بقربعکا آفتی ژ دولاسا فو دکن بی فار سیا

هجی فرار دی بیبنیت پاشی ژی بنه دری
شنیت دبنیت هادر دکافی دینو هار گفته ریا
بسی ببیزه کیم بریزه اخلاقی ناسی نمیزه
ولـه ایضا
جه بهشته جیاد و دکته آن حیاته لکانیا
دلبری دسا ژ نو دردو برنیبت مه کواند بسری زلفا سیاه وی خم و نعلی لمه حماند
مه دهی شکلی کها قد ژالیف یارا بسری لسر ددی مه باندازه ژ دل تف میزاند
خال و خطین لسیمائی دلوبی پرده مه دبن وکی ماهی ژ شیا لدیی بکر دی مه فناند
دو هلالان لبن روزی لسر دیی هلات ژ شبا بختی مه دائی ژ فری شف لمه کهاند
مه ژ ناژکا فه لیره یان تجلا به خدی قبلیا من ددلی افزو لمن تیلاک ژ نغراند
حورین باغی بهشتی جان لبلارته ته بژ نو بالای ژ شرین افزو دوجا لمه حملاند
مه کو نوی دنگلی سرمنی لجان بر شینی رو فدا فه لمه کنی غنچه لبی دل هرشاند
نرگزین بر دکران شرمندی جافین تته مه ژ نوان طرسین وخفانه آوان دل ابرتاند
پازده سا له ولی پرو لبی بی دناک خطی یا دبر بسینو دطرلین مه ژ زلفان دکژاند
خون و زر دفو عداف چونه ژ جرکی مه دجی که ددرحیل لمه برین سر پرا خوی لی رشاند
شف و روژ نان ولی بلبل دکه فدو دخوار از دنا لم ژ غمی صولینیا پرده دراند
عشقی ربا کی دری شیی لبهوده مه دکل ته بو روژ لی روته نه دلم خم دهشی مه کاند

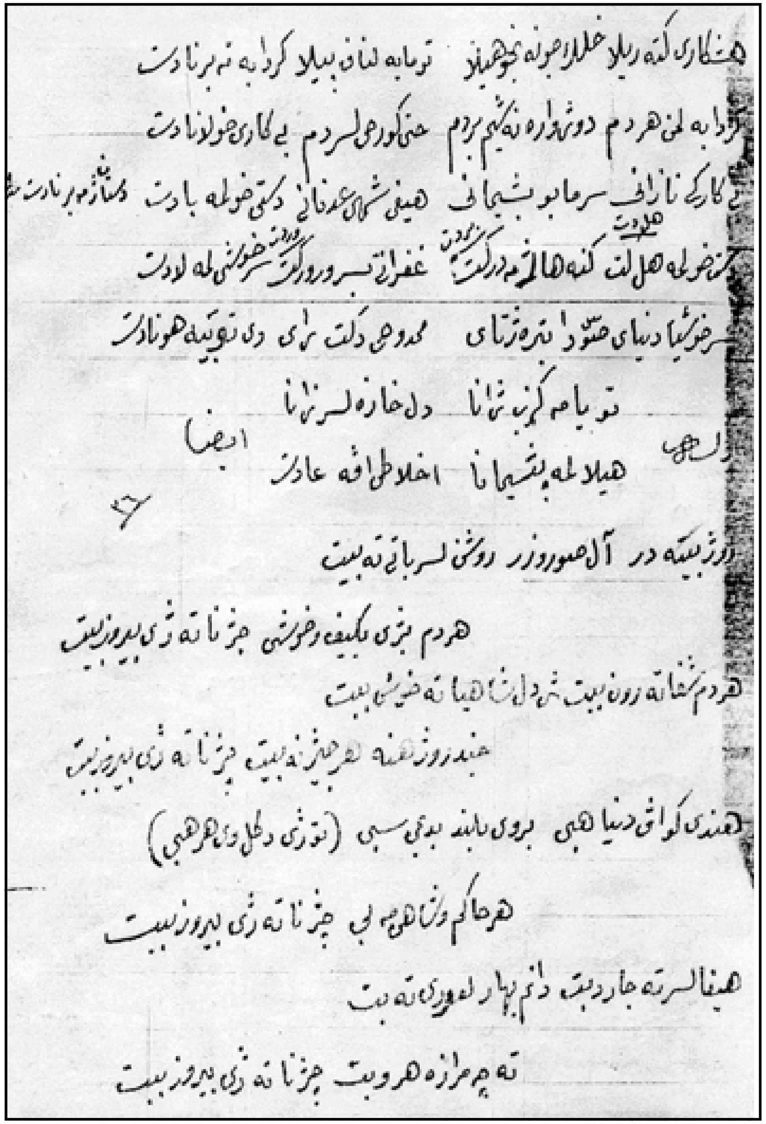

[illegible] لناف سنبلا [illegible]
بلكيفه وكا دوربي ته غا چيژنا ته زي بيروز بيت
كو بادشاه هبن ههوليني پاي ته بي
دائم دفروا ته بي چيژنا ته زي بيروز بيت
[illegible] هات هني بلي خبات افرو لولات روژي هلات
علا افدا شوق له دا چيژنا ته زي بيروز بيت
دوژ درلفت جاك هلكفت دوژمن ترفيت باژي بلفت
ممدوح دفيت او حاله بيت چژنا ته زي بيروز بيت
[illegible] وتفريز وشيراز همدان طور وسوسيونه
بجري قزوين بجري فارسي بجري رشتي بجري [illegible]
[illegible] بوم كردا بلكي صاحصون و [illegible] دي رزيني [illegible]
دي بژيني ياه دي گرژيني دژمن ونا [illegible]
ته نوكه بيقه بوكسي قطا چه تمنا نا كشين
[illegible] جنكه باريني ام بخوشيرين [illegible]

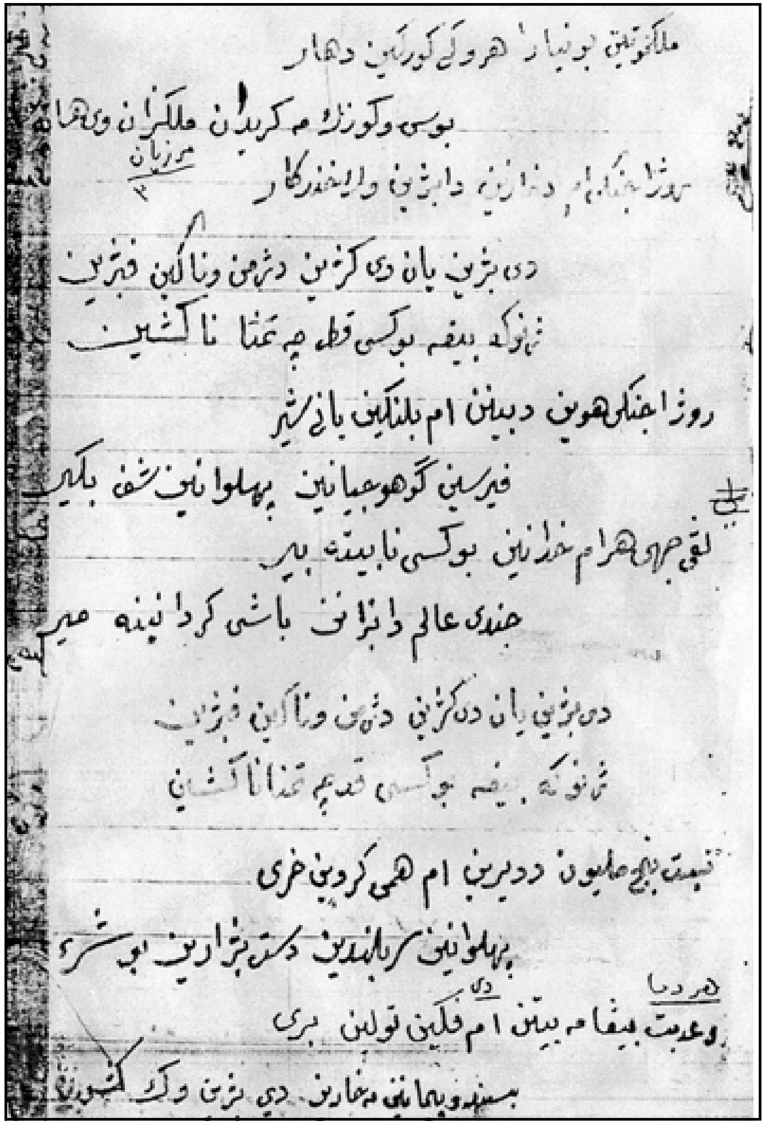
ملكونيتي بو نيازا هرو كه كورتين دهار
بوسي وكورترو م كربدان ملكران [illegible]
[illegible] دنارين دابژين [illegible]
دي بژين ياه دي گرژين دژمن وناكين فيژين
ته نوكه بيقه بوكسي قطا چه تمنا نا كشين
روژا جنكي هوين دبيانن ام بلاكين پاني شير
فيرسين گوهو جيانين پهلوانين شف بلكين
لقو جهي هرام خدانين بوكسي نابيته بير
جندي عالم دابژانن باشي كردانينه ميري
دي بژيني ياه دي گرژيني دژمن وناكين فيژين
ته نوكه بيقه بوكسي قدا چه تمنا نا كشين
[illegible] ام هي كردبين [illegible]
پهلوانين [illegible] دستي بژاريت [illegible]
وعدبت بيقام بيتن ام فلكين تولين بري
[illegible] دي بژي وك [illegible]

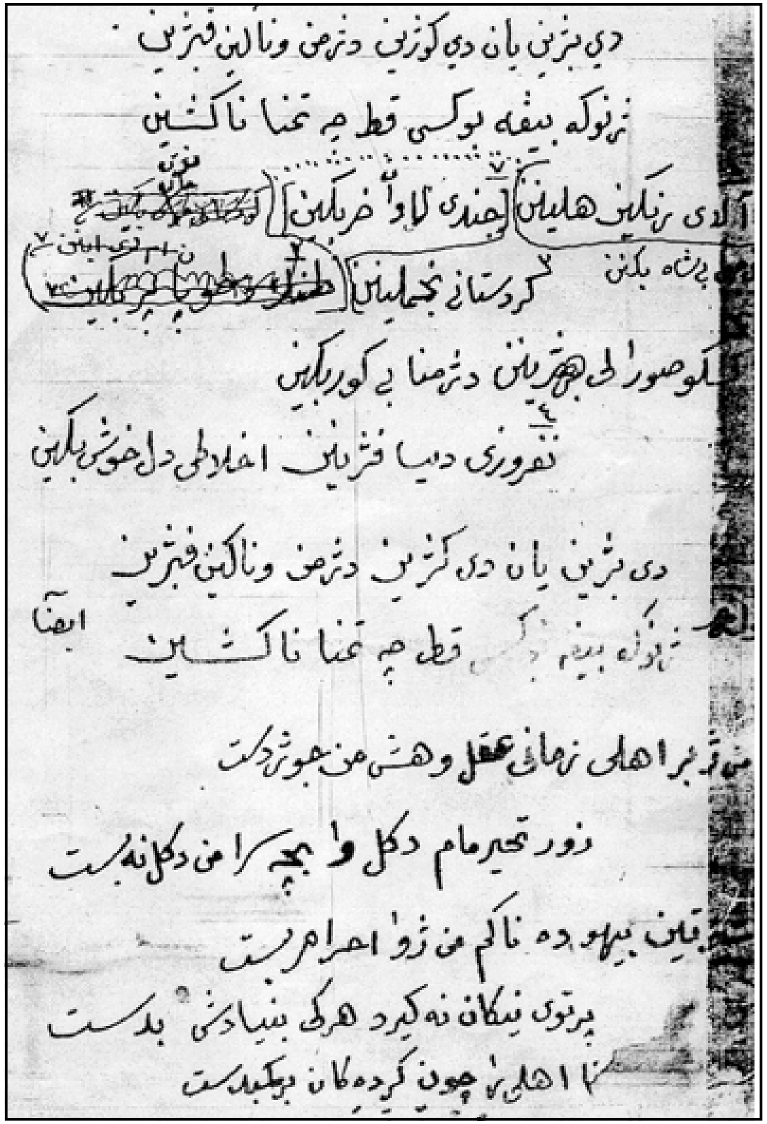

دی برژین یان دی کوژین دژمن و نالین قبرژین

ژ نوکه بیفه بو کسی قط چ تمنا ناکشین

آلای ژ نکین هلینین چندی کلاو آخر بکین

پادشاه بکین کردستانی بجماینین

کو صور لی ههژینین دژمنا بی کور بکین

تعروری دنیا فتژینین اخلاقی دل خوش بکین

دی برژین یان دی کژین دژمن و نالین قبرژین

ژ نوکه بیفه [illegible] قط چ تمنا ناکشین ایضا

من ژبر اهلی زمان عقل و هش من چو ژ دست

زور تحیر مام دکل وا بچه را من دکل نه بست

قیل بیهوده ناکم من ژوا احرام بست

پرتوی نیکان نه کیرد هر کی بنیادی بدست

[illegible] ا اهلی ژ چون کرده کان بیکبدست

— حرف الیاء —

له ایفنا [illegible]

٤٧

ابرو کژ مه دیت کلاک او ژ سر ینا سرملک

خوشبه ژ جاف ژ مه تلال چو ریا دباغی جنتی

[illegible] وری لبر قیره ژ مه لی شمی و بدرا پرلشه

عالم هی بون سرخوشه ژبر عطر و شو قا جبهتی

[illegible] بر عطرو شو قا وکی شریف دبو ژ بلک ژ ماری

انجینه بر آهو اهی کیژ کفانی قدرتی

تیر وان ژ قوسی السوده شه ذ دیه ژینی فده

صوتینه ولک بیده صده بناری فراق حسرتی

[illegible] ت نیه دل صوتنه آگر لهنا فه کفتنه

ماخوشیک لحالی منه ژ لیو کرینو حرقتی

[illegible] نالیو دهر دو الی مه راحت نینه یک دمی

آهو کرینه ژ غمی خون چو وصو ژ جا فیتنی

خونالی ژ نافی جرحی دکل له صد هزار داغین لدل

لی کشتیمه نجا فین بکل صو رکل لسر خالو خطی

صو رکل لسر خالانه وی [illegible] لنا فی لیفانه وی

ژ جان [illegible] سیفانه وی عرعر شیبهی قامتی

قامت رهانا طابلاف صوتی لمی جرکو صفاف

ابرو [illegible] کژین خنا ف ژ لفین لدور [illegible]

نالفين ئدور بدرا منير كلي ن سياه ليكر عنبر

ئوندين سبي لي بدكته شير وألفيه نيفا مهجتي

وألفيه نيفا صورتيا خونشي نما حه بحوريا

ممدوح دبي سالوجيا به دفتبت ئه جندي امتي

هفالا نتي تونه بيني لدنى | كلا چيتره بوته زويني بتني

دروق غراب بيكلا وي نه كه | تودى پوشيمان بي لارى دني

نه به هفكارى اوكس بد عمل | امانت تو بكرم اقى كو تني

دكرنه دبي روژين مال خراب | توهردم ئه حسرت دبيژى لميني

اگر تو ببيني ئه قنجين غو دى | بفرصت بنيره اوى ديني

دكل … ن ببه هفدل وغم نشيني | تودل نانى وابه حتى مرفي

اونا غم رقيى بوته وقتى غمان | تو دبهفريا وا ببيته غني

تو ياكرى خلا تاو ئه دكتى اوان | بغنيه بنيره اوى دايني

اقه شيرتا من بلا بوته بيت | وهاكوتي ممدوح دماكر تني

سالا هزار و سي صيد و شيت و سي

لزندانا موصل لجيريا بني

دكرنه صدو چل و چار و هزار | وفاة كرلو ئندرى شريفى دني

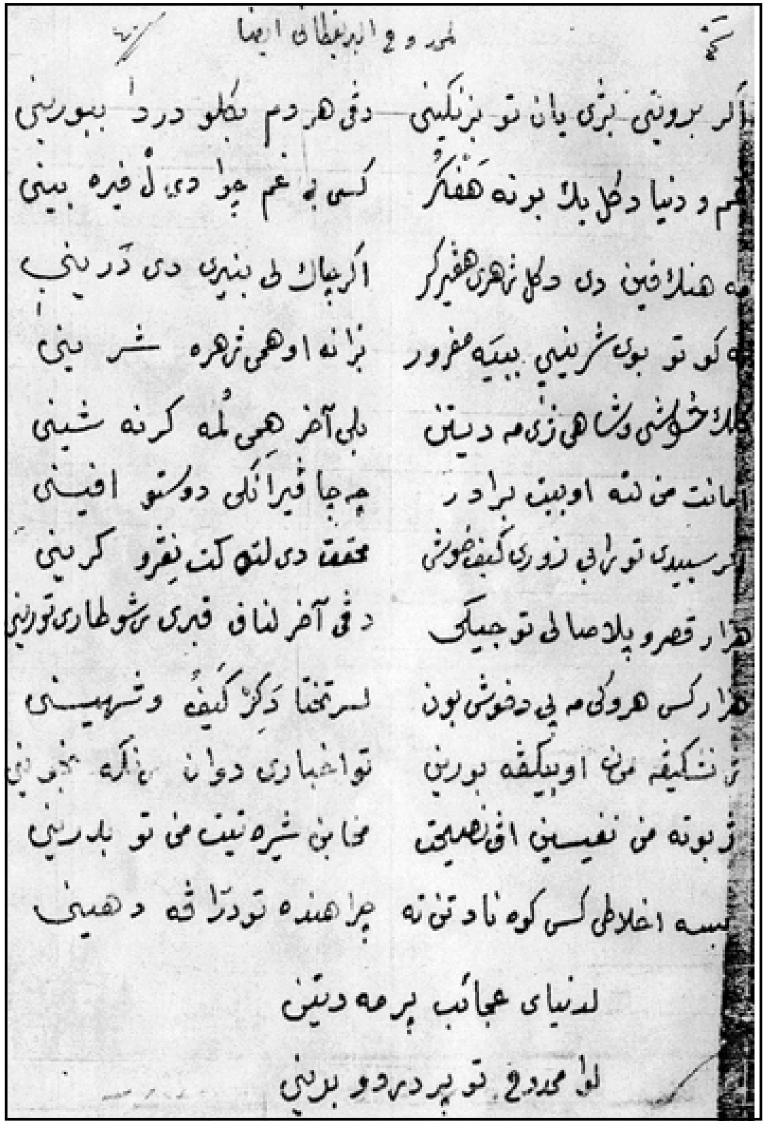
ممدوح وانديفان ايضا

اگر بروني ئه ژي يان تو ئه ژيكيني | دقى هردم بكلو دردا ببوريني

غم و دنيا دكل بلا بونه هفكار | كسي به غم چوا دي لي فيره بيني

نه هفلا قين دي دكل ئه هژين هفكر | اگر بيا لي بنيرى دى ذريني

نه كو تو بوى ئه ژينى ببيه مغرور | ژ بانه او هى ئه زهره شر بيني

كلا خولشى وشاهى زرم ديتن | بلى آخر هى لمه كرنه شيني

امانت من لته اوببين برادر | چه چا فيرا ئكى دوستو افيني

اگر بيبيدى تو ئه بى زوري كيف خوشي | محققا دي لته كت نفرو كريني

هزار قصر و بلا صالى تو جيكى | دقى آخر لناف قبرى ئه شو لطارى توريني

هزاركس هروكى مه بى دخوشي بون | لسرئنها دكر كيف و تبهيني

ئه ئن كيفه منى اوبيكفه بورين | تواخبارى دوان … بزيني

ژ بونه من نغيسين اف نصيحت | حوا بن شيره تيت منى تو بدريني

ببه اخلاقي كسي كو ناد ئه نه | چراهنده تودئه قه دهيني

لدنياى عجائب پرمه ديتن

لوا ممدوح تو پردرد و بريني

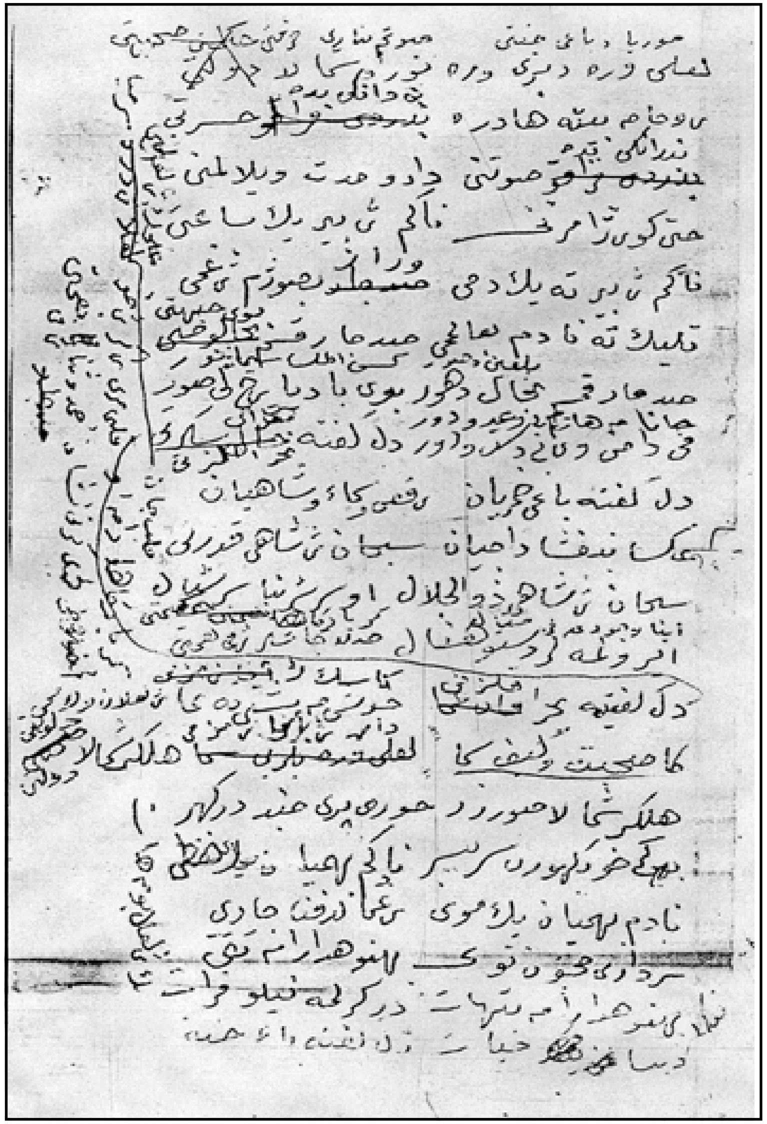

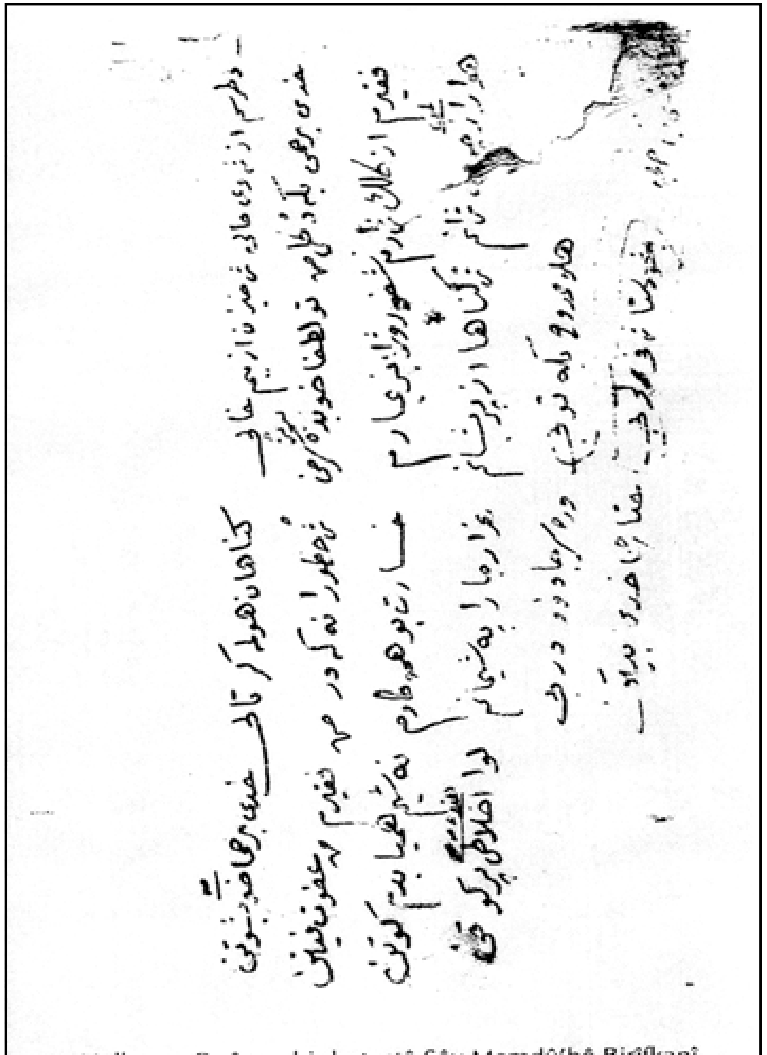

4. Helbesta Perîşan bi destxetê Şêx Memdû'hê Birîfkanî.

شێخ مەمدوح بریفکانی ١٩٢٧

شێخ مەمدوح بریفکانی ١٩٣٨

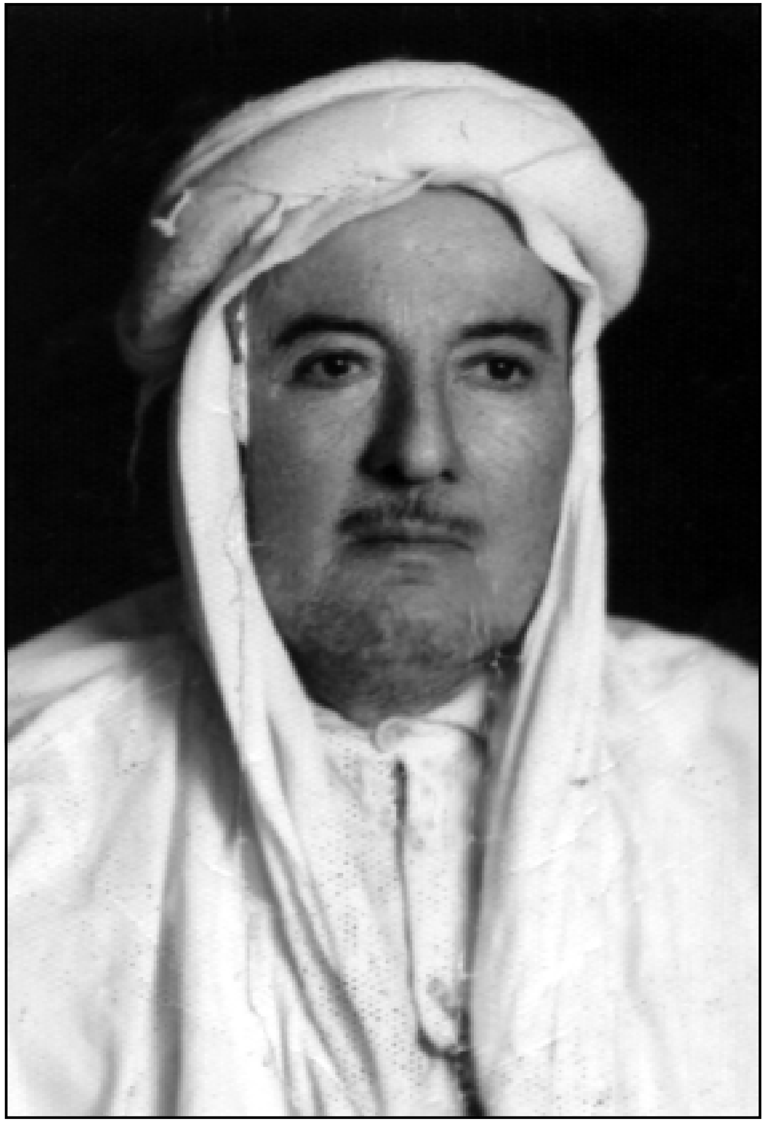

شێخ مەمدوح بریفکانی ١٩٧٦

گورێ پاکژێ شێخ مەمدوح بریفکانی - گورستانا دهۆکێ

گوندێ بریفکا ١٩٦٢/٣/٢٦

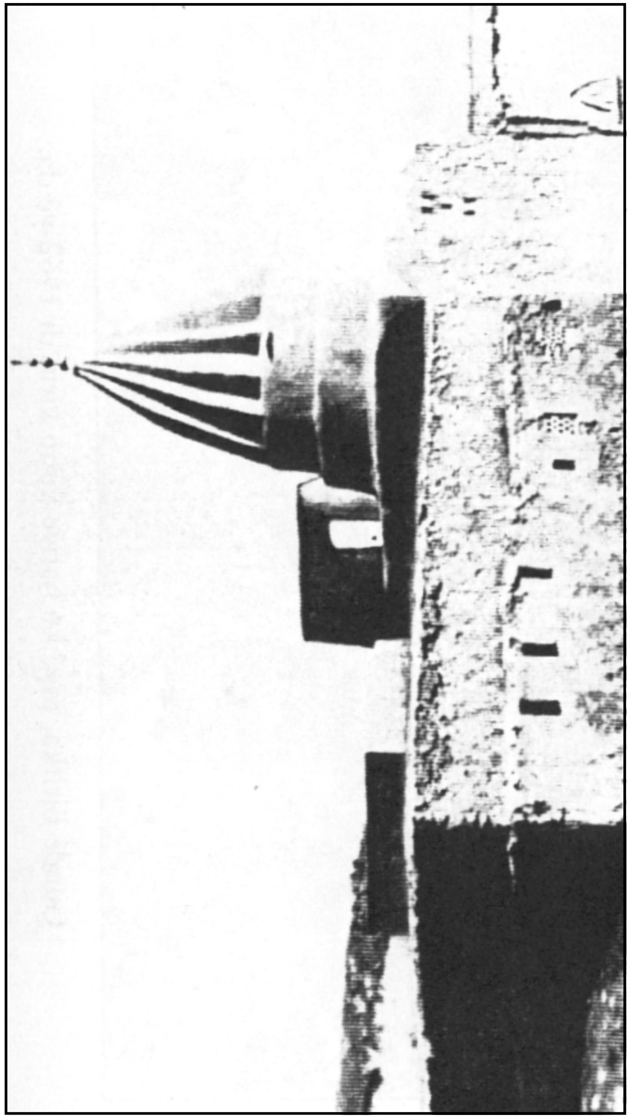

تەکیا و مەزارێ شێخ نوورەدینێ بریفکانی ١٩٦٢/١/٢٦

چیاییَ کاتوی لگوندیَ بیَ شەبابیَ-ئەلکی، کوردستانا باکور

زۆزانین لالەشین ۱۹۷۳

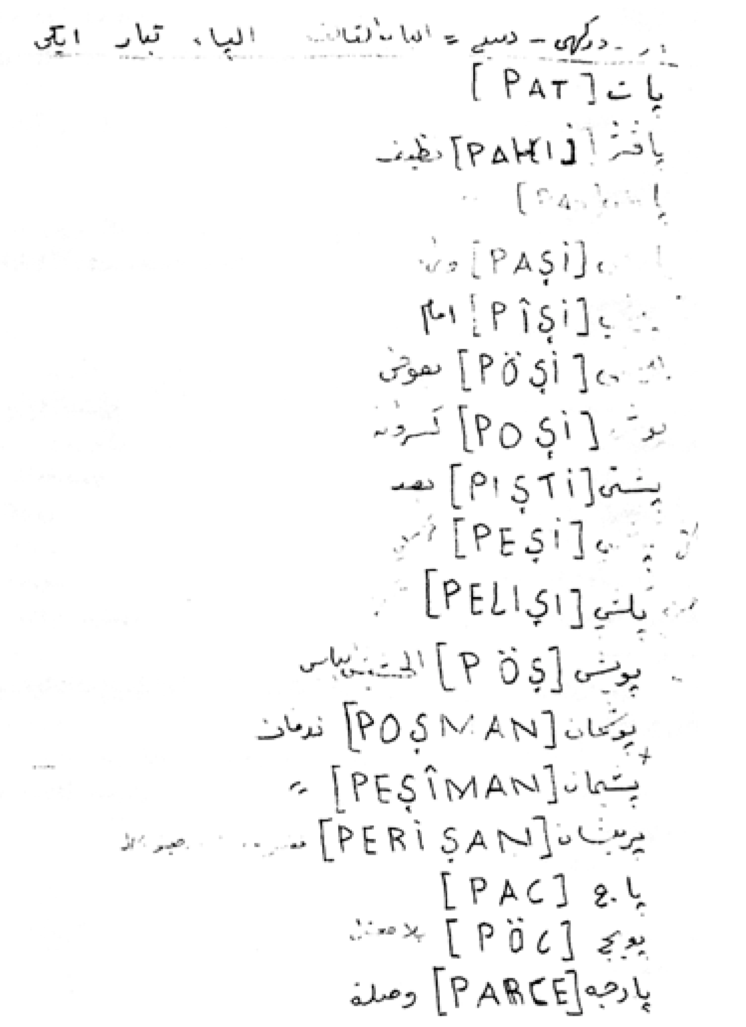

* Rûpelek ji Ferhenga Birîfkanî (bi destxeta wî)

نموونەک ژ فەرهەنگا بریفکانی

«٥١»

السيد شيخ ممدوح البريفكاني

السيد شيخ ممدوح البريفكاني: كان الفاضل الذكي الالمعي ممدوح الاسم والصفات، ذا الفضل والنباهة والعقل والفراسة الفطن اللّسن، وله الاصابة في القول والرأي، وله خصال قلما تجدها في شخص غيره فهو الذي صاحب الحق وولع بالوفاء والنفع الى غيره، وهذه شيمة المسلم الى اخيه المسلم، ولا غرابة، فلقد يسّره الله لهذه الخصلة الجليلة.

ان هذا الفاضل كان في بداية نشأته وفي صغره، قد قرأ مبادئ العلوم الدينية والعربية في وطنه قرية «بريفكان» ثم ارتحل مع بعض رفاقه وتجول لاجل تحصيل العلوم، وغادر الى منطقة اربيل و ـ كويي ـ وكركوك ـ فقضى فترة من الزمن في تلك الحوالي، ثم رجع الى وطنه، يتردد الى المساجد والمعاهد العلمية، والدراسة الخصوصية. ثم بعد ان قضى الوطر في ذلك في تلك الارجاء مدة من الزمن، استقر في «زاخو» وقرأ على الاستاذ الفاضل الملا احمد افندي العقري ـ حيث كان منبع العلم ومنهل الثقافة آنذاك ـ ومكث عنده وصاحبه حتى حصل على العلوم، اكتسب الشهادة العلمية وبتوقيع الاستاذ احمد افندي العقري. ورجع الى وطنه ونبغ في العلوم المقررة كلها: من العربية والبلاغة والكلام والفلسفة، وغيرها من العلوم. فاخرج الفضل زاخراً بالمعلومات والدراية في عنفوان شبابه. فباشر بالتدريس والدراسة العلمية في التكية «التورية» واجتمع اليه الطلاب من الاطراف، وبعد مدة انتقل بتدريسه وطلابه من التكية الى «مسجد بريفكان» فأقام هناك يشتغل بالعلم والتدريس. وكان ذا مقدرة فيه. ثم اخذ يجمع الكتب النفيسة: من منسوخات ومخطوطات وغيرها على اختلاف انواعها من العلوم. ولا تزال هذه المكتبة موجودة بحوزته مع زيادة، ومن ثم لم تسمح ظروفه بتاتاً البقاء في بريفكان، فانتقل الى دهوك في آواخر الثلاثينات، واتخذها محلاً لاقامته.

وانه لم يبق مكتوف اليدين امام ازمته ومحنته، لذكائه وقابليته فشق طريقه في الحياة. فلما كان مأذوناً في نشر «الطريقة» من بعض بني اعمامه واهل قرابته اضافة الى اجازته العلمية كما ذكرنا، عندئذ قصد الى الديار التركية وسافر الى هناك، وبدأ في الارشاد ونشر «الطريقة القادرية» في تلك الارجاء، ولما كان هذا العمل ـ الارشاد والطريقة ـ محظوراً نشرها في البلاد التركية بتاتاً. الا ان هذا الشيخ بدهائه تمكن من مزاولة هذا العمل سراً بادئ ذي بدء وبتأييد من اهل المنطقة ومساعدتهم.

وبذلك اسس قواعد الطريقة هناك، ونصب له اعواناً وخلفاء ومدراء. وانه آسرهم

فـ[illegible] بعده

٨٤

بشخصيته، بنطقه وفصاحة لغته فاحبوه حباً شديداً لذاته، وحبذوا افكاره، فكان محل تقدير الاهلين وتعظيمهم، وخاصة ان هذه المناطق من البلاد التركية لهم سابق محبة الى اسرة البريفكاني منذ عهد الشيخ نور الدين او ابعد من ذلك. فبهذه الواسطة انتشرت الطريقة في تلك الارجاء بل تجددت وبعد فترة لما تحققت لدى الحكومة التركية بان هذا المرشد لا يبث دعاية تضربهم ولم يقدم الى هذه البلاد بسوء نية. لذا احبته الحكومة التركية وسمحت له بنشر الطريقة القادرية علناً واصبح من معتمدي الحكومة التركية ومحل تقديرهم وكذلك الاهلين على السواء. ثم غادر الشيخ ممدوح من دهوك الى الموصل لاسباب وظروف طارئة، بعدها رجع الى دهوك؛ وتعين واعظاً سياراً من قبل دائرة الاوقاف في بداية الخمسينات. ولهذا الفاضل الشيخ ممدوح ايضاً: ممارسة تامة في الادب الكوردي ـ لهجة بهدينان ـ وله المام كذلك بالادب العربي وينظم(اشعاراً) باللغة الكوردية ومنظومات وقصائد وقصص وكلها باللغة الكوردية؛ وكذلك توجد في حوزته من هذا النوع(قصائد وقصص) لغيره وعدة من المؤلفات القديمة الكوردية مثل«ديوان الشيخ نورالدين البريفكاني» فيه نصح وذوقيات ورموز لاهل التصرف.وديوان الشيخ الجزيري ومؤلفات الشيخ احمد الخاني. وللشيخ هذا مؤلفات ضخم على شكل قاموس كوردي وهو ـ مخطوط ـ لحد الآن.

والشيخ ممدوح هو ابن الشيخ محسن اخ الشيخ نوري البريفكاني وان الشيخ محسن هذا، لم يغادره بريفكا» ولم يزاول اعمال الارشاد، طالما اخوه الاكبر الشيخ نوري في الوجود. واعتزل الناس وظل في داره يتعبد ويطالع الكتب الدينية وسلف الصالحين الى وفاته سنة ١٣٤٤هـ. اعتنى به ولده الشيخ ممدوح ودفن في القبة النورية في بريفكا رحمه الله. اما وفاة الشيخ ممدوح فهي: في شهر نيسان في اواسط ١٩٧٦م رحمه الله.

فەرهەنگا بریفکانی

نڤیسکار: شێخ مەمدوح بریفکانی
ئامادەکار: زاهد بریفکانی

ئەڤ ژی فەرهەنگا شێخ مەمدوح بریفکانییە. د سالێن پێنجهان ئامادە کربوو لێ تەمام نەببو، و ژبەرکو شێخ مەمدوحی گرانی دابوو سەر پەیڤێن پەتی و ڕەسەن و د گەریانێت خوەدا لهەر چار پارچێن کوردستانێ دا جڤاندبوون و پرانیا وان پەیڤان ب خوە چێکربوون و هەر چەندە ئەڤ نە فەرهەنگەک مەزنە و نەدبوو پرتووکەک سەربخوە ژبەرهندێ مە پێتڤی دیت کو ڤێ فەرهەنگێ دگەل بچووکیا وێ، یەک ژ بەرهەمێن بریفکانی دناڤ ڤێ دیوانێ دا چاپ بکەین.

شێخ مەمدوحی بێژەیێن فەرهەنگوکا خوە ب کوردیا تیپێن عەرەبی و لاتینی و لهمبەر زمانێ عەرەبی نڤیساندبوون. من مەعنا و هەڤ مەعنەیێن بێژەیان لهەمبەر کوردیا ب لاتینی لێ زێدەکرن. هەروەسا تێ خویان کو شێخ مەمدوحی هێ ژ وێ دەمێ ڤە گرینگیەک دایە کوردیا ب تیپێن لاتینی و خوەستیە کو ل باشوورێ کوردستانێ ژی بێنە بکارئانین.

زاهد بریفکانی
کوردستان/ ٢٠٠٢

فەرهەنگا ئەخلاتی

دانانا: شێخ مەمدوحێ ئەخلاتی‌یێ بریفکانی

دەرگەهێ ئێکێ پیتا ئا

ئا: نعم
ئائینە: مرآة
ئابور: اقتصاد
ئاپو: العم
ئاجار: نوع من النبات
ئاخ: تراب
ئاخەبان: تراب السطح
ئاخ ئاخ: كلمة تحسر
ئاخویر: اصطبل للحيوانات الكبيرة
ئاخویرک: حشرة صغيرة تشبه البعوض
ئاخفت: تكلم الانسان
ئاخفتن: التكلم والكلام
ئاخولا: اسم قريتين في عشيرة شيدا
ئاخینک: تحسر
ئادە: قطف الاعشاب الزائدة في مزارع الحنطة والرز
ئادە: تنقيح، جزيرة
ئادودک، هادود، گولچ: اداة لقلع النبات
ئادار: شهر آذار
ئادی یەمان: مدينة تقع في كردستان تركيا
ئاریا: توجع بشدة
ئار: دقيق
ئارڤان: طحان
ئارو: خيار
ئارەزوو: مقصد
ئارام: هادىء
ئامانج، ئارمانج: هدف
ئاریشە: ئاسێ، صعب
ئارمیش: حرير
ئارینوک: الحمص المكسر
ئارینک: نوع من البكاء، يقال للطفل حين يبكي كثيرا
ئارنیس: ميناء ومركز ناحية على ساحل بحيرة وان
ئاراس: نهر في قفقاسيا وهو الحد الشمالي لكوردستان
ئارخافک:أكلة كوردية، طحين مقلي بالدهن
ئازا: قوي ومتين، العفو من حقه، العتق من العبودية
ئازاکر: عتق من العبودية، وعفى عنه
ئازاهی: مجلس العزاء
ئازریا: غضب
ئاسک: غزال
ئاسن: حديد
ئاسمان: السماء
ئاسمین: ياسمين
ئاسانی: سهل
ئاسیدە: نوع من الحلوى
ئاس: حصين، منيع
ئاستەنگ: عائق
ئاسێ: صعب، مستعصي
ئسپیندار: اسم شجرة معمرة وعالية
ئاسێهی: صعوبة، اسم قرية على طريق زاخو
ئاش: طاحونة
ئاشڤان: الشخص الذي يعمل في الطاحونة
ئاشک: قهوة، دقائق القهوة
ئاش بو: اصلح، توا ءم، اصلح بينهم

بنەجە: اساس، موطن
بەردای: متروك
بدليس: بلدة كبيرة في كوردستان تركيا
بەرکەفتی: لائق ومناسب
بانگ: آذان
بەيار: ارض غير مزروعة
بێ شەباب: بلدة صغيرة في كوردستان تركيا
باش كالا: بلدة كبيرة في كوردستان تركيا
بريسی: صاعقة
بيرا: اخو الزوجة
بێرێڤان: المرأة الحالبة
بەرەڤان: الشخص الذي يفرق بين متنازعين
باسک: ذراع اليد، قصبة تدخين
پەحن، پان: عريض
بيانی: غريب
بيمانی: سكان
بەردای: متروك، مطلقة
بەهی: تعزية
بها: قيمة
بانگين: نداء
بينشی: عطس
بنگەه: اساس
بندان: رخوة الدقيق، بنضان، مخلفات الطحين، علف الحيوانات
بێگاڤ: مجبر
بنزينک: ما يخفى تحت السرج
بەرەداهی: متروك
بالەتە: عشيرة كوردية
بڤر: فآس
بابەليجک: الاصبع التي بجنب الاصبع الصغير
بەق: الضفدع

بەخت: وجدان او الطالع
بەختيار: صاحب طالع واقبال وحظ
بەڤل: مثيل
بوچی «بو»: لماذا
بەيتەشە: انسان لاابالي
بيابان: صحراء
بێلدک: اربعة ايام من آخر كانون الاول الشرقي مشهورة بالبرد والشدة
بێلدوخە: اربعة ايام من اول كانون الثاني الشرقي مشهورة بالبرد والشدة
بێمک: الحبة الخضراء الناعم
بەرمای: فضلة وما تبقى من الاكل
بزی: عبء
بەرانبەر: مقابل
بالتە: نوع من الفآس
بەرگەڕيان: مراجعة
بسپوری: مراسل، فاهم
بێندان: التنفس والاستراحة
بەرزە: مختفي
بزاڤ: سعي
بوش: الكثير من الماء والفائض
پێتڤی: يحتاج، احتياج
برميت: تراب التبغ
بنک: ما تحت التتن
بيه: السفرجل
بيهوک: اسم شجرة
بستی، پستو: ياخة
بازرگان: تاجر
بزری: حفي، حافي
بيتک: بثرة تخرج في الجفون
بەراف: حجر تحد به الآلات الجراحية

برچی، برسی: جائع
بەند: عقد من الورق وقطعة من الغناء وغيرها
بەندک: خيط عريض
برک: حوض الماء
بادە: اناء
باپير: الجد
بنواشە: بناغة، اساس
بنچان: رخو الدقيق
بەردەقانی: آلة تضرب بها الحجارة
بەديل: العمر
باشقەکر، ژێک جودا کر، تەفريق کر: فرق بين
بيڤ: فرصة
بەلگ: ورق الشجر
بەردەڤ: على اللسان
باليلک: بثور
بلا: فليكن
بەرچوی: الحمل الساقط
بەرگيز، شەل و شەپک: ملابس كوردية
بناف: شجرة
بەربياڤ: صحن الدار
بێژە: قل، نحل الدقيق
بژارت: نقي او نظيف
براژت: شوي
بەيبينک: اسم وردة صفراء اللون
بێردوش: صطل
بڕيار: فعال وحاد،، قرار
بەرازە: كاريتة، الخشب الكبير القوي الذي تكون قوة البناء عليه
برازە: الغير
بريفکان: اسم عشيرة وقرى تقع في كوردستان العراق قرب دهوك

بامەرنی: بلدة صغيرة قرب دهوك
باعەدرێ: قرية تقع في كوردستان العراق سكانها من الكورد الأزيديين
بلەک: ما يأخذ بين الاصبعين
پيروزی: مباركة
پيچەک: قليل الشيء
پچەک: قليلا
بازە: نوع من القماش
بندک: آلة في الرص
بەرسوژ: حموضة
بيناهی: ضوء العين، رؤية
بێڤێری: تيفوئيد
بن: بندك
ژارە: منقى ومصفى
بژکی: تفرق
بناغە: اساس
باجان: طماطة
بناس: سوج، سبب
بحوری: تحسر
بزداند: خاف وقطع
بەزی: ركض
بروف: نوع من الامراض الجلدية
بێڤل: انف
بشکفت: انفتاح الورد
باروف: المطر الشديد مع الهواء
بشکوژ: غنج الورد
بنەکوک: مركز
بيتانوک: کوليلکێت بوهارێ، شقائق النعمان
بەلاليک: شجر
بەلاڤ: انتشر
بەهتی: تفاجئ

پەمبی: قطن
پورت: شعر
پیژان: طحان
پلپلک: حشرة صغيرة جدا
پەسن: مدح
پف: نفخ
پفدانک: ما ينفخ فيه ويخزن الهواء فيه
پەروانە: فراشة
پەلیتاک: فراشة
پایتەخت: عاصمة
پەنگیا: لم يجري الماء، راكد، غير جاري
پێرو، پێر و ترازی: بعض من النجوم المعروفة
پەیک: رسول، قاصد
پەیاک: راحل او مسافر
پادشاه: سلطان
پەیمان: عهد
پەیداکر: وجد
پرچک: غليان، صوت الماء عند الغليان
پەنیر: جبن
پاریک: قطعة صغيرة من الخبز
پرێزە: مكان قرع الحنطة بعد حصادها
پەرسیف: الزكام
پارسەنک، پارسەک: مستعطي، سائل، مستجدي
پند: حيوان
پەهلەوان: بطل
پەردە: حجاب
پویت: ضعيف البنية، قوت الماشية ويتألف من اوراق الاشجار
پەلیت: نجس
پێڤاری، پیڤیری: تيفو

پیلک: فلس
پەشک، چیک: قطرات
پەشی: انفلت قريب منها
پرکندە، پراکەندە: انتشر
پەریشان دل ب غەم: منكوب
پێچولک: الولد اذا لف في الخرق حين الولادة، القماش يسمونه قمادك

دەرگەهێ چارێ پیتا دێ

دێ و لێ

دل: قلب، فؤاد
دلڤان: محبوب
دەلال: مدلل
دیلپانک: سلم
دلبەر: محبوبة اخذت القلب
دولێک: ما بقي اخر البيادر من الحبوب التي لم تخرج من الكمام
دەلیڤە: مجال

دێ و مێ

دەم: وقت
دومان: دخان
دوماهی: نهاية

دێ و نێ

دەن: فخار يوضع فيه الماء ليبرد ويصفى
دەنگ: الصوت
دندک: حبة الحنطة او الشعير او الرز وآلة في الرص

دێ و هێ

دەه: عشرة
دەهبە: الحيوان الوحشي المضر
دهۆک: مدينة من كوردستان العراق ومركز

محافظة دهوك
دوهی: امس
دێ ها: خذ
دهول: طبل

دێ و وێ

دەوران: دائرة الزمان
دەوار: حيوان، الحمار واصناف الفرس
دیوار: حائط
دەوین: طعام يصنع من اللبن والقمح
دیوان: مجلس
دێوانە: مريد، مجنون
دێو: شيطان، عفريت، جني
دەوێت: يريد

دێ و یێ

دیاربەکر: مدينة في كوردستان تركيا
دیاربو: ظهر
دی: أم
دیاری: هدية

دێ و غێ

دەغەل: ئامیر، عدة
داغ: كي، جروح

دێ و فێ

دەڤ: الفم
دەف: عربة
دفزن: بمعنى الرقاق للدف
دفن: انف
دەڤە: الجمل

دێ و قێ

دوق: رجل سياسي وديني
دقور: قاطين، دقور
دقدانک، ئامیری دەقاندنێ: آلة الدقة

دێ و کێ

دکاک: الحبوب والذخائر والقوت
دێکوانە: دواء تصاد به العصافير
دەکەنەک: مجدي، حەنەک دبن دەکەنەک: الجدية

دەرگەهێ پێنجێ پیتا تێ

تێ و ئەلیف

تا: حمى، سخونة
تاری: ظلم
تامیزک: بثرات تخرج في اطراف الفم آخر السخونة
تالان: نهب وسلب
تازەیە: لطيف، جديد
تاسب: سوء الظن، نميمة
تانا: هوار، استغاثة
تاخ: جانب
تال: مر
تەعل: مر
تاء: كلمة تأسف وحيف، يقال: تاه ومخابن. اي حيف عليه
تافیل: تطهير من النجاسة
تو، تە: انت
تاق: جدار
تی: وجه، جنب
تیڤل: قشرة

تێ و بێ

تیپ: حرف وحروف، فوج من العساكر، مجموعة
تەپک: حفنة من الطين والجص
تەبایی: اتفاق، وحدة
تبل: اصبع
تبار: فصل

چمبل، دەستک: طرف الدلو، اليدة

چێ و نێ

چون: الذهاب، ذهبوا
چەن: عظم الحنك
چنیک: بستان الاشجار المثمرة، بستان
چنیک: قطع صغيرة من الخبز
جنار: شجرة، اسم مدينة في كوردستان تركيا
جینک، ناڤەند: مرکز
چنی: قطف الثمار، كرات الخبز
جانەوەر: حيوان، وحش
جونی: حفرة توضع فيها الحبوب لغرض الطحن
جاند: زرع
جەنگ: حرب وشر
جەنگەنە: شرير
چەنگ: جناح، ناقوس

جێ و هێ

جە: مکان
جیهان: دنيا
جهال: جوال
چەکی: مسلح
جوهی: يهودي
جەھ: الشعير

جێ و وێ

جەوی: صمغ
جەوا: کیف
جەودک: کیس الماء
جو: آلة لتقطيع الصوف والارياش
چیه: ماذا
چیا: الجبل

دەرگەهێ هەشتێ پیتا حێ

حلیک: اجاص
حلی: املس
حەنەک: لعب
حسیک: نحس

دەرگەهێ نەهێ پیتا خێ

خانی: دار
خانم، خاتون: سيدة
خانک: ما يخبز عليه
خان: مايأوى اليه المسافرون والمارون، فندق، هوتيل
خار: غير مستقيم
خازر: الزاب، نهر يصب في دجلة في كوردستان العراق
خابیر: خابور، نهر يصب في دجلة في كوردستان العراق
خامتیر: جبل في سندي في كوردستان العراق
خازگین: طالب الشيء
خاندن: القراءة
خاوین: نظيف
خارن: طعام
خاپاند: خدع
خاڤ: ندى
خاریفک: کاس
خانەدان: غني
خفیتان: زبون

خێ و بێ

خەپارە: تنقيح
خیچ: خط

خێ و دێ

خودان: صاحب
خودێ: الله

خێ و رێ

خورت: قوي
خورتی: بالقوة
خەرز: بزر التناسل، الجينات
خرک: نوع من البكاء
خرِ: مجادلة
خور و کمان: البكاء الداخلي، حالة من الحزن الذاتي الداخلي
هورکمان: استعصاء، عصى نفسه
خویرک: دودة تاكل الاشياء البيتية من الصوف والغزل
پەنجیرک: مخلب
خری: صافي، وجاء بمعنى التوبيخ، العقوبة
خوری: الصوف
خرپەک: الارض الجرف
خرشە: غير مثمر
خوڕایی: مجانا
خریک: نوع من البكاء
خەریک: مشغول
خورمە: تمر
خوریا: حک
خورستی: متين، طبيعي
خریا: كفر، خرج عن
خرەپشان: مصارعة
خوریک: مرض الجدري

خێ و زێ

خۆزی: ليت، للتمني
خێزان: زوجة
خزم: اقارب
خزمەت: خدمة
خیز: الحصى
خەزیر: صهر
خەزام: خريف
خز: کله

خێ و سێ

خەسی: ام الزوجة

خێ و شێ

خوشینک: جميل
خوشیمانک: الصبي ذو الخواص الجيدة
خویشک: اخت
خوش: لذيذ
خشیم: ابلة
خوشاڤ: دبس

خێ و فێ

خفتان: قفطان، لباس مشترك بين الرجال والنساء
خەفک، خەفکا مشکا: فخ، مصيدة

خێ و لێ

خلیفان: اسم بلدة في محافظة اربيل
خەلات: خلعة، هدية
خلخلە: فارغ
خلولە: مجوج

Dîwana

Şêx Memdû'h Birîfkanî

Pêşgotin

Piştî bizaveka berdewam zêdetir ji pênc salan- û bi alîkariya malbata şêx Memdu'h Birîfkanî, min karî destxetên helbestên cenabê şêx Memdu'h Birîfkanî vejînime ve û bi awayekî tekûz û temam pêşkêşî xwendevanên kurd bikim. Piştî 24 salan; koça dawî a şêx Memdu'h Birîfkanî ev cara pêşî ye ku berhemên wî bi destxetê wî bixwe ronahiyê dibînin. Piraniya wan jî bi canê welatparêzî û kurdistantiyê avis û dagirtî ne. Weha jî xuya dibe ku cenabê şêx mirovekî welatparêz û netewexwaz bûye û ew sitem û zora li ser miletê kurd bûne hander ku ev helbest bi vî canê netewayetî yê mezin werin dariştin. Xwe bêguman da kartêkirina van helbestan pitir bit, ger di dema xwe da hatiban weşandin, lê li Îraqê jî mîna parçeyên dî yên welatê me rayedaran nehiştine ku berhemên canê welatparêziyê hembêz dikin, bigihin qonaxa çap û weşanê.

Ji bilî wê ku helbestên şêx Memdu'hê Birîfkanî xwedî zimanekî rehwan û gramereka diyar û bihêz e, ev helbest mîna dirêjepêdaneka wê qutabxana nîştimanî ya kurdistanî ya netewayetî dihête ber çav.

Tevî vê jî şêx Memdu'h di helbestên xwe da ilmê 'erûzê ferahîdî ku piraniya wan behran digel parastina taybetmendiya helbesta kurdî bi kar anîne. şengestê helbestên şêx Memdu'hê Birîfkanî tevî meseleyên netewayetî pir in, ji gerdûnên tesawifê, ew nêrîna ku bi hişekî zana li hawîrdora xwe dinêre. Êdî jiyana hejarî ji wê nêrîna netewayetî û tesawifî jî şêx ber bi xwe ve vedikêşa, lewra jî vê texa hejar biyaveka mezin di nava helbestan de girtiye. Ev canê henê di hemû rewşekê da şêx pê re bû. Di sala 1961 şêx zîndanî bû, hem dîsa di wê rewşê da jî helbestên xwe ji zîndaniyan re dixwendin. Ji bona wê ev helbest bibin fêra welatparêziyê û hestkirin bi doza rewa ya gelê kurd. Ji ber ku miletê kurd ew derfeta dîrokî ya danîn û diyarkirina tixub û sînorên welatê xwe nebûya û ji ber hindê ku zanayên kurdan hest bi vê metirsiyê kiriye, hewl dane ku bi riyên dî van tixub û sînoran biparêzin. şêx Memdu'h Birîfkanî jî wekî zanayekî kurdan ev rê meşandiye; êdî wî jî helbestên bi vî awayê ku tê da tixub û bajarên Kurdistanê diyar dikit, nivîsandine. Helbestên helbestvanên mezin yên kurdan ku şêx Memdu'h yek ji wan e, di wî serdemî da erkê tomarkirina tevayî aliyên jiyanê bixwe vedigirtin. Loma jî hin helbest bi awakî cografî distînin û hinek din jî aliyên felsefî û hinek mîna dîrok û ferheng dihêne vehandin.

Sererayî wê ku şêx Memdu'h Birîfkanî murşîdê terîqa Qadirî bû, lê canê xwe yê netewayetî wekî kurdek ji neteweyeka bindest ji bîr nedikir û ev erkê netewî têkilî erkê xwe yê ayînî û tesewifî kiribû û hewl dida vê çendê di nav mirîden xwe da belav bike.

şêx Memdu'h Birîfkanî şeydayê peyva kurdî bû, loma di geriyanên xwe da hewl dida deqên kurdî yên helbestvan û zanayên kurdan kom bike û li ber bû wan deq û jêderan bigihîne çapê ku wî weha dihizirand: "Pêdivî ye em li edebiyatên xwe muqate bin, her dem di hizra me da bin û ji hindabûnê biparêzin da her dem di berdest û li ber çavên me bin, çunkî ger em jê veqetin, em ji koka kultur û edebiyata xwe vediqetin, em dê xwe jî hinda bikin."(*)

Di beşê yekê ya Laleşînê de helbestên şêx Memdu'h Birîfkanî 'Eşqa şirînê, Gunahêt Min, Dibera Qamet elîf, Tirsa Xudayî, Pîreqorê, Nûna Tevî, Kurdistan, Gelî Kurda, derdê Giran, Da Biçîne Laleşînê, Hilo Rabin, Ji 'Îraqê Me Divêt, 'Temefa, Xutiya Min, Tu Ka, Heval, şevên Tarî, Dilber Çi Bi Min Nadet, Ehlê Zemanî, Se'her, Baxê Cennetê, Xwezî nebûn. Ev helbestên wî cara pêşî di vê dîwanê de çap dibin.

Helbestên: Zilfên Di Mest 2 beyt, Esmerê 7 beyt, Hewar 3 beyt, Behdînan 6 beyt, Nazenîn 4 beyt, Kî ve Çû 4 beyt, Dilberê 28 beyt, Karwan 20 beyt, Solîn 18 beyt, Sînor 3 beyt di beşê yekê ya Laleşînê de kêm hatibûn nivîsandin, di vê pirtûkê de tememiya van helbestan hatine nivîsandin.

Helbestên Perîşan, Carna, Dinya, Kefî, Sîma, Xwezî di orîjînala dîwana şêx Memdu'h de tunebûn, me ji serkaniyên cihê ev helbest bi dest xistine. Li bin helbestan bixwe serkaniya helbestan hatiye nivîsandin.

Zahid şêx Memdu'h Birîfkanî
Gulana 2000 Kurdistan

(*) So'hbata şêx Memdu'h Birîfkanî ye di bersîvdana Sebrî Botanî.

Pêşgotina Beşê Yekê ya dîwana şêx Memdû'h Birîfkanî "Laleşînê"

Xwendevanê hêja. Min di vê pirtûkê de, bes hindek ji helbestên şairê bi nav û deng Birîfkanî belav kirine. Ev helbest ji rojnameya »Hawkarî«, »Bizav«, »Birayetî« û kovara »Hawar« û »Ronahî« û pirtûka »Hozanvanêt kurd« ya Sadiq Behaeddîn Amêdî û destnivîsa Îhsan Birîfkanî û ji kasêta dengê şêx Memdû'hî bi xwe ya ku berî wefata xwe bi rojekê li Bexdayê, li mala kurê xwe Ebdulselamî tomar kiribû û herwisa ji destnivîsa Reşîd Findî ku helbesta »Yazdey Adarê« ji zardevê şêxî bi xwe nivîsîbû hatine wergirtin.

Xwe helbestên şêx Memdûhî bi destxeta wî bi xwe hene, lê mixabin, hêş derfeta bi destxistin û çapkirina wan bi dest min ve nehatiye. Dibe ku di van helbestên berî nuke weşyayî de şaşî hatibine kirin, lê ji ber nebûna destnivîsa wî di destên min de, ez neşiyam wan hemû şaşiyan rast bikim, lê min û li gor pêçêbûna xwe û alîkariya dayika xwe hewildaye ku şaşiyan rast bikim û şi'irên wî yên di dest min de bigehînim ber destên we yên hêja.

Gelek şaîr hene ku di qada helbestvaniyê de xwedî pêçêbûnên bilind in û afrandinên wan yên şîirî yên buhadar û pirrî ciwanî û şiyana şîirî hene lê mixabin ku berhemên wan yên çapkirî nînin û ji ber hindê jî haya xwendevanê kurd, bi awayekê baş, jê nîne. Mebesta min ji belavkirina vê pirtûkê ew e ku aliyê şêx Memdûhî yê helbestvan û hestdar, cîhana wî ya tijî evîn û sofîtî û welatparêzî, şêxê xweş kurdîaxêv deynim ber çavan.

Xwe bê guman, kartêkirina van helbestan bêtir dibû eger ew di dema xwe de bihatana weşandin. Lê her wekî em hemû dizanin li Îraqê jî, mîna li perçeyên din yên welatê me, hikumetên desthilatdar rê nedidan çapkirin û weşandina berhemên edebî, yên ku bi canê welatparêzî û kurdistantiyê di avis bûn û ji wan helbestan. Di ser hindê re jî çend helbestên şaîrê nemir di çend rojname û kovaran de û di radyoya kurdî ya Îraqê de hatibûn belavkirin.

Herwisa di rojnameya »Welat« ya 22-28ê sibata 1992ê, di hejmara 12ê ya kovara »Nûdem« ya sala 1994ê û di kovara »Karwan« û »Beyan« û »Roşinbîrî« de li ser Birîfkanî hatiye nivîsandin û helbest yan perçe helbestên wî tê de hatine weşandin.

Ji bilî jînenîgara şêx Memdû'hî ya ku piştî vê pêşgotinê dihêt, ez jiyannameya şêx Nûreddîn Birîfkanî ya ku şêx Memdû'hî di wextê xwe de ji Ebdulreqîb Yusifî re hinartibû û wî jî di pirtûka xwe »Dîwana Kirmancî« de weşandibû, digel destxeta şêx Zeynelabidînî li ser şêx şemseddînê Qutib û şêx Nûreddînê Birîfkanî û çawa demezrandina rêça sofîtiyê li Birîfkanê ku wî ji zardevê şêx Memdûhî wergitibû, her di vê pirtûkê de belav dikim. Mebest ji vê jî pirtir û çêtir naskirina şêxê şaîr û malbat û rêça wî ye.

Hêvîdar im ku destnivîsên helbestên Exlatiyê hemîşe zindî, yên bi destxeta wî bi xwe, bikaribin di rojeka ne dûr de ronahiyê bibînin û xwendevanê kurd û hezdarên edeb û bi taybetî şîira kurdî çavên xwe bi dîtin û xwendina wan kil bidin.

Tebax-1996

Zahid şêx Memdû'h Birîfkanî

Bineriha şêx Memdu'h Birîfkanî (1329 h. –1911 z.) – 1976z.

şêx Memdu'h Birîfkanî kurê şêx Muhsinî[1] yê ku sala 1344 ê hicrî –1925 ê zayînî- koç kirî kurê şêx Ebdulcebbarî sala 1313 ê hicrî koçkirî, kurê Ebdulqehharî, kurê Ebdullahî sala 1267 hicrî koçkirî, kurê Ebdulcebbarî sala 1231 hicrî koçkirî û li gundê Êtutê di nav mezargeha bi navê wî hatiye avakirin, hatiye veşartin, kurê şêx Nûreddînî sala 1195 hicrî koçkirî, kurê Ebubekirî sala, 1158 hicrî koçkirî, kurê Zeynel 'Abidînî[2] (1035- 1119 hicrî) kurê şêx şemseddînê Qutbê Xelawatî yê Birîfkanî yê ku sala 997 ê hicrî (1588 zayînî) ji dayîk bûye û sala 1085 ê hicrî (1674 ê zayînî) li Birîfkanê koç kiriye[3], kurê Ebdulkerîmî, kurê Mûsayî, kurê Silêmanî, kurê Ebdulxenî, kurê Îshaqî, kurê baba Mensûrî, kurê "Kemal el Mulle we dîn" şêx Huseynê Exlatî yê navdar û yê ku sala 808 ê hicrî ku dike 1405 ê zayînî li Misrê koç kirî[4], kurê Ebil Hesen 'Elî[5] yê Muwehedê Xorasanî, kurê Hacî Nizameddînî, kurê Ehmedê Exlatî[6], kurê Zeynel 'Abidînî[7] Eliyê Zordanî yê Muwehedê Xorasanî, yê Bozincî yan Bozincirdî[8] yê Hemedanî ye ku sala 685 ê hicrî koç kiriye, kurê Mihemed Salihê Hemedanî, kurê Yusivê Hemedanî, kurê Selîm "Ebu Muslim el Îraqî el Hemedanî", kurê Yusivê Hemedanî "Ebî Y'eqûb", kurê Eyubî, kurê Mihemed Yusiv "Sedreddîn", kurê Celaleddîn Huseyn, kurê Zeynel 'Abidîn "Ebul Mueyyed Elî şu'eyb" yê bi Zuhre û digotin Buhre navdar e, kurê "Ebu Mihemed el Re'zewî", kurê Ehmedî "El Teqî, el Re'zewî", kurê Ebdullahî "El Muntexeb, el Re'zewî", kurê Elî yê "El Muntexeb el Muxtar we Neqîb Eşraf Bexdad", kurê Îmam Ceferî, "El Zekiyul Museddeq", kurê Îmam Elî yê Hadî "El Eskerî", kurê Îmam Mihemed Cewadî, kurê Îmam Elî yê Riza, kurê Îmam Mûsayê Kazim "El Îmam Mûsa l Kazim", kurê Îmam Ceferî "El Sadiq", kurê Îmam Mihemed Baqirî, kurê Îmam Eliyê Succad "El Succad" Zeynel 'Abidîn, kurê Îmam Huseynê Xudê jê razî, "El şehîd", kurê Fatîmetul Zehra el Betul keça Mihemmed silavên Xudê li ser bin.

1- Li gor gotina Mela Mihemed Se'îdê Birîfkî yê Dihokî, di pirtûka xwe ya bi navê "Fuzala Behdînan" (Bijarteyên Behdînan) de li ser şêx Muhsinê Birîfkanî weha dibêje:

şêx Muhsin kurê şêx Ebdulcebbarî, birayê şêx Nûrî, mirovekê ji dunyayê veqetiyayî û bi axretê û bi 'îbadeta Xudê ve mijûl bû û lewra jî ji xelkî dûr keftibû. Jiyê şêx Memdu'hî 3 sal bû gava babê wî şêx Muhsin ji gundê Badê bar kir û hat li Birîfka bi cih bû. Pirtûkên ayînî pir dixwendin. şêx Muhsin heta mirina xwe li Birîfkayê ma. Kurê wî şêx Memdu'hî heya mirina babê xwe çavê xwe lê dikir. şêx li mezargeha Nûrî -El Qubbe el Nûrîye- hatiye veşartin.

2- şêx Zeynel Abidîn kurê çarê yê şêx şemseddînê Exlatî ye. Ew Qazî bû û hukimên

Ew bapîrê seyîdên birîfkanî û binemala Nûrî û şêst Navdîn û binemala Xezalî. Wî sê kur hebûn: Huseyn bapîrê binemala şêstnavdînî, Ebûbekir bapîrê binemala Birîfkanî û binemala şêx Nûrî ye, Xezalî bapîrê binemala Xezalî ye.

3- şêx şemseddînê Exlatî: Ji bineriha xwe ji bajarê Exlatê ye û di serdema wî da di navbera dewletên Osmanî û Sefewî de şer bû û ev şer bû egera kavilkirina bajarê Exlatê û ew jî yek bû ku digel babê xwe Seyîd 'Ebdulkerîm û birayê xwe Mihemed Emînî çûbû Hekariya bo cem Sultan Îmadeddînî ku sala 1049 ê (1639 ê zayînî) li Hekariyê hakim bû. Ji ber ku ev dever tena bû û lê çer tunebû. Ew li ba 'eşîra Doskî Jorî li bakurê Oremarê li gundê Birîva di navbera Gever û Colemêrgê de bi cih bûn. Û digel koçerbûneka eşîra Ertûşiya gihişte devera eşîra Mizûriyan di sala 1620 ê zayînî li serdema hakimê Amêdiyê Sîdî Xan û Sîdî Xanî 7 gund diyarî şêxî kirin, ji bo belavkirina rêça sofitiyê û Tekya xwe li Birîfkanê danî.

4- şêx Huseynê Exlatî: Di ilmê " 'Zahîr û Batin" de zanayekî bihêz bû û serkêşiya alimêt zemanê xwe bû di zanîna "Ilm el Cefer". Wextê ku zanî leşkerên Cengîz Xanî bi talanên mezin radibin li Îranê û li turkistan û Turanê û berew cihwarê lê dima tên, "Xelat" ew digel 12 000 binemalan ji mirîd û dost û mirovên xwe ji welatê xwe bar dikin berew Misrê, sala 790 ê hicrî û li wê derê jî koça dawî dike sala 808 ê hicrî, Xudê jê razî be. Û heta vê serdemê jî li qahîre taxek heye bi navê "Heyul Exlatîyîn". Û tekya û mezara şêx Huseynê Exlatî lê heye, mirîd û mirovên wî bi navê şêx Huseynê Exlatî ava kirine. Navê vî hêjayî di pirtûka şerefxan a bi navê şerefname û Meşahirî Kurd de derbas bûye.

5- Ebul Hesen 'Elî: Li ser gotina 'Ebdilkerîmê muderris ya di pirtûka xwe ya bi navê "Binemaly Zanyaran" rûp. 432 navê Ebul Hesen 'Elî bi vî awayî nivîsîye: Seyid û îmam û şêxê murşid şeyxulîslam 'Elî yê ku sala 915 ê hicrî koçkirî.

'Ebdulkerîmê Muderris li ser şecereya binemala şêx Nûreddînê Birîfkanî weha dibêje: Ev şecere û nesebe li ber pirtûka bi navê "Îrşad el Salikîn" ku yek ji bapîrên wan Seyîd Ebdul'hemîdê kurê şêx şemseddînê Qutbê Exlatî nivîsîye. Her weha şêx Memdu'hê Birîfkanî ev şecera navbûrî di destpêka dîwana şêx Nûreddînê Birîfkanî ya ku şêx Memdu'hî bixwe di navbera salên 1940-1966ê bi destxetê xwe nivîsî, nivîsandiye. Û li dawiya dîwanê, înformasyon li ser jidayîkbûn û koçkirina endamên vê binemalê bi giştî nivîsîne.

6- Seyîd Ehmedê Exlatî: yê navdar e bi "Bapîr û mezinê seyîdên Birîfkanê" û yekemîn kes bû yê ku ji Hemedanê bar kiriye û hatiye Exlatî li dûv gotina babê xwe sala 682 yê hicrî, ji bo belavkirina terîqeta Sehirwerdî. Di serdema Sultan Tikodar kurê Hulako Xan, kurê Tolxan, kurê Cengîz Xanî.

7- Zeynel 'Abidîn Elîyê Zordanî: Yê ku bi "El Seyîd ul Emîr, El Kebîr, el şêx Zeynul 'Abidîn Eliyul Zordanî el Muwehed el Xorasanî" navdar e. Û di serdema xwe de mîrekî mezin bû.

8- Bozincî: Gundek e ji gundên Hemedanê li Îranê û dibên Bozincirdî.

Kurtejiyana şêx Memdu’h Birîfkanî

şêx Memdu’h sala 1329 ê hicrî li hember 1911 ê zayînî li gundê Badê yê ser bi parêzgeha Dihokê ji dayîk bûye. Xwendina xwe ya olî li Birîfka li ber destê mamostayê tekya gundî Mela Ebdullahê Etrûşî dest pê kiriye û sê salan xwendiye. Paşê çûye gundê Spîndarê li nav Berwarî Jêriyan û nêzîkî salekê li cem mamostayê gundî Mele Ehmedê kurê Mela Ebdulxaliqî "El 'Eqrî" Akrêyî xwendiye. Ji wê derê jî çûye Etrûşê û li tekya şêxê navdar şêx Ebdurehmanê Etrûşî binecih bûye û li ser destê mamosta Hecî Mela Ehmedî xwendiye. Piştî heyamekê ji Etrûşê çûye gundê Kemeka û nêzîkî du salan li wê derê li cem mamosta Hecî Mela Îsayê Salihê Kemekî xwendiye. Paşê ew bi tenê çûye Zaxo û li ber desrtê mamosta Mela Ehmedê kurê Mela Ebdulxaliqî " El ’Eqrî" Akrêyî xwendiye û xwendinnameya 12 ilman wergirtiye û paşê vegeriya ve Birîfka. Wî her wisa li danîşgeha "Al ul Beyt" li Bexda û li danîşgeha "El Hîkme" li Necefê nêzîkî du salan gelek dersên olî wergirtîne.

Sala 1933 ê keça şêx Îbrahîmê Heqqîyê Neqşebendî mehr kiriye û sê sala ew û kebaniya xwe li gundê şêx Îbrahîmî mane. Paşê ji wê derê çûne û li bajarê Dihokê bi cih bûne.

Sala 1938 ê keça Yusif Paşayî, xuşka Hazim Begî li Zaxo mehr kiriye.

Sala 1954 ê keça Mela Mihemedê kurê Ebdulxaliqî "El ’Eqrî " Akrêyî, seyda û pêşnimêjê Mizgefta Mezin li Dihokê mehr kiriye. şêx Memdu’h du cara çûye Hecê.

Sala 1970 yê beşdarî kongreya nivîsevanên kurd bûye ku 23.06 ê li Bexdayê hatibû li dar xistin. şêxî 28 deng ji hejmara 77 dengan standine û bûye endamê komîteya rêvebir ya yekîtiyê. Piştî ku tayê Yekîtîya Nivîsevanên Kurd li Dihokê damezrayî, navbûrî bû yekemîn serokê wê.

Her weha şêx Memdu’h bûbû endamê Korî Zanyarî Kurd.

Navbirî di helbestên xwe da xwe bi "Exlatî"(1) bi nav dike. Her weha helbesta "Welatê Min" yan "Xemla Kurdistanê" di kovara Ronahî, hejmara 13 ya nîsana 1943ê de hatibû weşandin. Helbesta wî "Roj Bête Der" di hejmara 50 ê ya kovara Hawar ya sala 1942 ê hatibû weşandin. Helbestên wî di gelek

1- Exlatî naznavê şêx Memdu’h Birîfkanî ye. Xelat yan Exlat navê bajarekê ye li Kurdistana bakur. şêx Memdu’h bixwe ji binemala şêx ’Ehmedê Exlatî ye.

kovar û rojnameyên dî da hatine belav kirin: Birayetî hejmar 3 ya sala 1970 û di hejmara 6 ê ya kovara Nûserî Kurd ya sala 1972 ê û di kovara "Kirêkaran" ya roja pêncşemê 10.07.1986 ê.

Her wisa di rojnama Bizav da jî gelek caran helbestên wî hatine weşandin. Her weha di radyoya kurdî ya Bexdayê de gelek programên taybetî li ser cenabê şêxî û dîroka wî û berhemên wî hatine çêkirin.

Hêja Birîfkanî her ji lawîniya xwe ji helbestan hez dikir. Wî helbestên şairên kurd yên mezin, mîna Ehmedê Xanî, Melayê Cizîrî, Feqiyê Teyran, Melayê Bateyî, Bekir Begê Erizî, şêx Nûreddînê Birîfkanî û şêx şemseddînê Exlatî ûhwd. xwendine û bi kartêkirina wan dest bi helbest vehandinê kiriye. Û ewî xwe didît feqîyekî belengaz ji feqiyên dîwana Cizîrî.(2)

Di 11 ê nîsana 1976 ê şêx Memdu’h li Bexdayê çû ber dilovaniya Xwedê û li goristana Dihokê hate veşartin.

Navbirî 11 kur û 5 keç li pey xwe hiştin. Navên kurên wî ev in:, **Nûr Mihemed, Ehmed, Mueyed, Ebdulselam, Mihemed, Ebdulqadir(3), Muhsin, Ihsan, Ednan, Zahid(4), ’Izzedîn**

2- Sebrî Botanî carekê li Bexdayê bû mêvanê şêx Memdu’h Birîfkanî. Sebrî Botanî dibêje:
" Min gote şêx Memdu’hî: Silav li ser şêxê edebiyata me. şêx Memdu’hî silava min veda û got: Estaxfrullah! ………… Ez feqîyekî belengaz im ji feqîyên Dîwana Cizîrî."

3- Dr. Ebdulqadir Birîfkanî yek ji kurên şêx Memdu’hê Birîfkanî ye, niha li Londonê dijî. Nivîskar û lêkolîner e. Doktora xwe li ser Mustafa Barzanî kiriye. Bi zimanê ’erebî û îngilîzî gelek berhemên wî çap bûne; Mustefa el Barzanî: Ze’îmul Hereke el Qewmiye el Kurdiye el Mu’a’sîre. Çapa yekê "Çapxaneya El Ehram, Qahîre, 1996 – El Hereke el Qewmie el Kurdiye el Mu’a’sîre Min Mustefa el Barzanî Îla Mes’ud el Barzanî, çapa yekê Çapxaneya El Ehram, Qahîre, 1998 – Kitab el Tarîx el Musewwer lîl Hereke el Qewmiye el Kurdiye el Mu’a’sîre min Mustefa el Barzanî ila Mes’ud el Barzanî. London, 1999 (bi zim anên ’erebî û îngilîzî. – Pictorial History of Modern Kurdish National Movement, from Mustefa Barzani to Mesud Barzanî. TWA Limited-London. 1999. – Xewatir Fil Menfa Eşwaq fi uyûn Kurdistan – Mecmu’at Xewatir. London, 1999. – Songs of Exile, Cry for My Beloved Kurdistan, London 1999.- Mustefa Barzani, The Leader of The Modern Kurdish Natioal. – Movemet – English Edition – Kegan Pall International – London, 1999 – (Ev pirtûk wek CD jî hatiye belav kirin.) – ’Ezam Qadet el Qernul ’Eşrîn, çapa ’erebî ya yekê Çapxaneya El Ehram, Qahîre, 2000. – The Greatest Leaders of The 20 th Century. 1 st. Arabic Edition, Cairo, 2000. – El Hereke el Qewmiye el Kurdiye el Mu’a’sîre bil Siwar, fi wesaî’t Beseriye Eqras Mudemmece. (Ev pirtûk wek CD rom hatiye belav kirin.

4- Zahid Birîfkanî yek ji kurên şêx Memdu’h Birîfkanî ye, li Uniwersiteya Mûsilê beşê kimyayê xwendiye, amadekarê beşê yekê ya pirtûka şêx Memdu’h Birîfkanî ya bi navê laleşin e. Du Cd yên enstrumental yên muzîka kurdî derxistine: Enstrumental- Kurdî 1997, Stembol û Sulav 2000,Stembol.

NÛR MIHEMED li ser jiyana babê xwe şêx Memdu’h Birîfkanî bi kurtî weha dibêje:

şêx Memdu’h 1911 (hicrî 1329) li gundê Badê bi ser nahiya Doskiya ve hatiye dinê. Dema mala wan ji badê bar kir bo birîfka temenê şêx 3 sal bû. Di 7 saliya xwe de dest bi xwendina Qur’anê kir. Her wiha li Birîfkê û li Dihokê li ba Mela ’Ebdullayê etrûşî dersên dînî girtin. Li şûşê li ba Mela ’Ehmedê Soranî û li Spîndarê û li Etrûşê li ba Seyîd ’Ehmedê Dergelî û li Mûsilê li ba Fetta’h Efendî û li Bêsipnê li cem şêx Nesrûddînî xwendina xwe ya berdewam kir. Paşê vegeriya Zaxo û li ba Mela Yûnis xwend. Paşê li Birîfkayê li ber destê Mela Mihemed ’Ebdulxaliqê ’Eqrî û li Germava li cem şêx Ziyaeddîn û dîsa li Zaxo li ba Seyîd Mela ’Ehmedê ’Eqrî xwend. Sala 1931 ê mîladî xwendina xwe bi dawî anî. şêx Memdu’h Birîfkanî êvara roja şemiyê 10.4.1976 ê li Bexdayê ji ber rawestana dil çû ber dilovaniya Xudê.

Laşê wî yê pîroz ji Bexdayê anîn Dihokê, binecihê mala wî û li Mezargeha Dihokê ya mezin li ba turbeya Sebxetullahê Miftî veşartin.

Wergirtina Îcaza terîqata Qadirî(*)

Li gor Îmam Mihemedê Rizwanî 1269-1357 ê hicrî di pirtûka xwe ya bi navê Adab û Exlaq de ku Mehfûz Mihemed Umer Begê ’Ebbasî sala 1402 yê hicrî li çapxana El cumhur li Mûsilê çap kiriye weha li ser şêx Memdu’h dipeyive: Piştî ku îcaza ’ilmî li ber destê şêx Mela ’Ehmadê Muderis (’Eqrî) wergirt, her wê salê îcaza Terîqa Qadirî ji destê şêx Mihemd Rizwanî wergirt. şêx ’Ehmedê ’Hebbar dibêje şêx Memdu’hî li gor ku wî îcaze ji şêx Mihemed Rizwanî wergirtî, ji çend hamîşên Delaîlul El xeyrat û.h.w.d., îcaze da min.

(*)Em fotokopiya orîjînala wergirtina îcaza terîqa Qadirî ya şêx Memdu’h Birîfkanî li vê derê çap dikin. Li gor vê îcazê şêx Memdu’hî roja 18ê meha Zîl ’uqde ku dibe roja pêncşemê sala 1353ê hicrî îcaze ji şêx Mihemed bin Zenûn el Rizwanî wergirtiye.

BERHEM Û XEBATÊN ŞÊX MEMDU’H BIRÎFKANÎ

1- Laleşîn: Beşê yekê ya dîwana wî 1997, Stockholm, Çapxaneya APEC
2- Ferhenga Birîfkanî:(1) Cara pêşiyê wek birek ji beşê yekê ya dîwana wî hatiye çap kirin. Orîjînala wê di sala 1950 ê de hatiye nivîsandin. Ferheng bi kurdî-’erebî ye, şêx Memdu’hî peyvên kurdî hem bi elfabeye ’erebî, hem bi elfabeya latînî ya kurdî nivîsandine.
3- Berhevkirin û nivîsandina dîwana şêx Nûreddînê Birîfkanî: 1940-1966
4- Berhevkirin û nivîsandina dîwana şêx şemseddînê Qutbê Exlatî yê Birîfkanî: 1940-1966
5- El Heqîqe we el beyan fî tercumet Sadat Birîfkan. Ev pirtûk bi zimanê ’erebî hatiye nivîsandin. Ravekirina şecereya binemala Birîfkaniyan e. 1961.
6- Pêncî û yek helbestvanên kurd: Ev xebata şêx Memdu’h ji berhemên 51 helbestvanên kurd pêk tê.
7- Ji bilî berhemên helbestan, şêx Memdu’h Birîfkanî gelek çîrok û metelokên kurdî û gotarên li ser dîroka kurdan bi zimanê kurdî û ’erebî nivîsandine. Ev berhem li ba Zahid Birîfkanî parastîne.
8- Lîsteya şecereye binemala Birîfkaniyan: Cara pêşî wek birek ê beşê yekê ya dîwana şêx Memdu’h Birîfkanî de hatiye çap kirin.

(1) Ev înformasyona li jêr rûpelek bû di nav ferhenga şêx Memdu’h Birîfkanî de ku bi destxetê wî bixwe hatibû nivîsandin. Lê di beşa yekê ya Laleşînê de nehatibû çap kirin, lewra me pêwîst dît ku li vê derê çap bikin:

Mîrên Amêdiyê yên ku li Amêdiyê ‘hukim kirine:

ji sala, heta sala, demê ‘hukim

1- Mîr Bahaeldîn, -, -, 45 sal.
2- Mîr Zeyneldîn kurê Mîr Bahaeldîn, -, -, -.
3- Mîr Seyfeldîn kurê Mîr Zeyneldîn, -, -, -.
4- Mîr ’Hesen kurê Mîr Seyfeldîn, 875h./1470m., 935h, 60 sal û mir.
5- Sultan ’Husên kurê Mîr ’Hesen, 935h., 984h./1576m., mir.
6- Mîr Qubad Beg kurê Sultan ’Husên, 984h./1576m., 987h.
7- Bayram (Behram) Beg kurê Sultan ’Husên, 987h, 993ê, sala 994 ê bi destê Sîdî Xan hat kuştin
8- Sîdî Xan kurê Mîr Qubad Beg, 993h./1585m., 1039h., 45 sal(1)
9- Mîr Yûsif Xan 1039h. Ji aliyê melik E’hmed Paşayî ve hat girtin. Xistin zîndana Diyarbekirê. Paşê sala 1048h./1628m. hatiye berdan.
10- Mîr Qubad Beg. Ez texmîn dikim ku kurê Mîr Yûsif Xanê ’hakimê Amêdiyê bû. Zêdetir ji 23 salan ’hukim kiriye. ’Hukmê wî heta 1071h./1660m. berdewam kir.
11-, -, -, -, -.
12-, -, -, -, -.
13- Qubad Paşa., 1112h/1701m, -, -.
14- Mîr ’Usman Paşa. Di sala 1120ê de ’hakim bû.
15- Mîr Baram (Behram) ê Mezin kurê Zubêr Paşayê kurê Qubad Paşayê kurê Mîr Se’îd Xan kurê Sultan ’Husên. , 1138h/1723m, 1181h/1767m, 44 sal, mir
16- Mîr ’Îsmaîl Paşa kurê Baram begê mezin., 1181h/1767m, 1213h/1796(2), mir
17- Mirad Xan kurê ’Îsamîl Paşayî., 1213h/1796m, 1218h/1803m(3), -
18- Qubad Paşa. Kurê ’Îsmaîl Paşa., 1218h/1803m, 1219h, ’Eşîra Mizûrî ew xist zîndanê

(1,2.3) Hinek reqemên şêx Memdu’h ji hev nagrin. Lê me wek orîjînala destxetê wî bixwe nivîsandin.

19- ’Adil Paşa, 1220h/1805m, 1223h/1808m, mir
20- Zubêr Paşa. Birayê ’Adil Paşayî., 1223h/1808m, 1232h.
21- Sa’îd Paşa. Ji ’hakimiya Zaxo bilind bû, bû ’hakimê Amêdiyê., 1232h., 1248h., Resûl Beg birayê Mêrgo
22- …….Paşa.(4), 1249h., 1259 (Dibêjin heta 1272)

Lîsteya helbestvanên Kurd yên kuşêx Memdu’h Birîfkanî berhemên wan civandibûn. Ev lîste ji ber destxetê şêx Memdu’h Birîfkanî bixwe hatiye nivîsandin. Wî çawa nivîsandiye, me jî bi wî awayî nivîsand:

1- E’hmed El Xanî
2- E’hmed el Cizîrî
3- Feqî Teyran
4- Melayî Batî
5- Bekir Beg Erizî
6- ’Elî el ’Umadî
7- şêx Nûr el dîn el Birîfkanî
8- şêx şems el dîn el Qutib
9- Memdu’h el Birîfkanî el muleqqeb (bîl Exlatî)
10- Remezan Axa el Cizîrî
11- La’xir el Cizîrî
12- şêx ’Ebdulselam el Cizîrî
13- şêx ’Ebdulre’hman el Extepeyî
14- Sîyapoş
15- Sa’î
16- Cegerxwîn
17- şiblî el Sindî
18- ’Îmad el dîn el Hekarî (’Hakil el hekarî)
19- Sebbûrî ’Hakim el Hekarî
20- şêx Tahir el şûşî

(4) Li vir nav yan înformasyonên din qetiyane, me nekarî em bixwîni

21- şêx E’hmed el Gelî Rumanî
22- Xalid Axa el Bêsirî
23- Mihemed Axa el Bêsirî
24- Xalid Axa el Zêbarî
25- Mela Xelîl el Sêrtî
26- Mela ’Ebdulkerîm el Banî
27- Mihemed Emîn el Hîlalî (Goyan)
28- Macin
29- Hicrî
30- ’Elî ’Herîrî
31- Mîzir Rast
32- Mistefa Beg
33- Taha
34- ’Hemekor
35- Xakî
36- ’Hiznî
37- Mehrî
38- ’Hisnî
39- Feqî E’hmed el Rûsî (El muxlis)
40- ’Ebdulqadir el Kovilî
41- ’Ebdulqadir Yekgoş (Miftî Seray)
42- Mela Mehmûd Hoserî
43- şêx Qedrî Cizîrî
44- şêx Nûr Mihemed
45- ’Xerîb
46- Sadiq
47- Mirad Xan Bayzîdî
48- Xan ’Ebdal Cizîrî
49- Miskîn
50- Seyfî Hekarî
51- Nûris

Li ser şêx Memdu’h Birîfkanî dîtinên çend rewşenbîrên kurd:

Mela Mihemed Se’îd Yasînê Birîfkanî(*)

Ew e yê mêrxas, jîr, jêhatî yê diyar Memdu’h bi nav û wesif, xudan fazîlet, hişekî jîr û zimanek maqûl. Tiştên taybet yên ku li ba mirovekî kêm dibînî, li ba wî hene. Ew e yê digel heqiyê, yê bi wefa û mifadar. Ev jî ji karên musilmana ye bo birayê xwe. Û ne xerîb e ji ber ku Xudê ev kiriye rizqê wî. Û vî hejayî di destpêka jiyana xwe de û di biçûkaniya xwe dersên olî û yên erebî li gundê xwe Birîfka wergirtine. Piştre digel hinek dostên xwe ji wir bar kiriye, û ji bo wergirtin û xwendina zanistê geriyaye. Çûye bo bajarê Hewlêrê, Koyê û Kerkûkê û demekê li wan dera maye, paşê vegeriyaye gundê xwe. Paşê ji bona ku li enstitu û mizgefta dersên taybetî werbigre li Zaxo binecih bû. Û li ber destê seydayê hêja Mele ’Ehmed Efendî el ’Eqrî xwend ku ew wê demê kaniya zanist û çiraya rewşenbiriyê bû. Û heta ku şehada 12 ilmî wergirt li ba wî ma. Paşê vegeriya binecihê xwe yê pêşî û li Tekya Nûrî li Birîfka dest bi xwendina mamostatiya olî kir ku ji her derê xwendekar lê diciviyan. Paşê ji destxet û nivîsên kevin dest bi civandina pirtûkên nefsî kir heta niha jî ev pirtûkxane di destê wî de maye.

Paşê rewşê dest neda ku li Birîfkayê bimîne, di dawiya salên 30 an de bo bajarê Dihokê bar kir û li wir bi cih bû. Wî îcaza belavkirina rêça olî hebû û dest bi geriyana li deverên Tirkiya û îrşad û belavkirina rêça qadirî li wê derê kir. Û di wê serdemê de ev kar li Tirkiya qedexe bû, lê ji ber jîrbûna xwe şiya di destpêkê bi dizî ve û bi alîkariya xelkê wan devera bi vî karî rabit. Û karî bingeha vê rêçê li wê derê dane û mirîd û dost û mirovên harîkar ji xwe re peyda bike. Ewî ew xelk ixsîrî şexsiyeta xwe kirin. Bi zimanê xwe yê rehwan û xoş, pir ji wî û ji bîr û bawerên wî hez kirin. Û ew bo wan cihê şanaziyê bû. Jixwe xelkê wan deveran hê ji serdema şêx Nûreddîn Birîfkanî û berî wî jî ji malbata birîfkaniyan hez dikirin.

Paşê ji ber rewşek acîl ya deverê ji Dihokê bar kir bo Mûsilê û paşê vegeriya Dihokê û paşê di serê salên 1950 yan de wek Waizê gerok ji aliyê Ewqafê ve hat tayîn kirin.

(*)Mela Mihemed Se’îd Yasîn. Pirtîka bi navê Fuzela Behdînan 1997

şêx Memduhê Birîfkanî lêkolînên giştî li ser edebiyata kurdî bi zarava behdînî dikir û di edeba erebî de jî pir jîr bû. Helbestên bi zimanê kurdî û her wisa pexşan û çîrok bi zimanê kurdî nivîsîne. Her wisa di destên wî de helbest û çîrokên gelek rewşenbîr û helbestvanan hene. Ji destxetên kurdî yên kevin wek dîwana şêx Nûreddînê Birîfkanî di nav de nesîhet û remz û zewqiyat bo xelkê tesewifê dikin û her weha dîwana şêxê Cizîrî û muelefatên şêx E'hmedê Xanî şêxê ku gelek berhemên mezin wek ferhenga kurdî ku heta niha destxet e civandine. şêx Memduh kurê şêx Muhsinî birayê şêx Nûriyê birîfkanî ye.

Sadiq Bahaeddîn Amêdî

Sadiq Bahaeddîn Amêdî di pirtûka xwe ya bi navê "Hozanvanêt Kurd" da li ser Birîfkanî weha dibêje: "Bêguman nemir şêx Memdu'h hozanvanekê desthel û jiberxo derkeftiyekê diyar e di vehandin, lêkînan û kêş û seng û darêştinê li ser cûrê klasîkî yê kurdî çûye. Nemaze bi hozanvanê mezin xudanê xwendingeha yekê di vehandin û kêş û sengandunê, Melayê Cizîrî û Feqiyê Teyran. Cudayîya ku tête çav, navbirî bizav kiriye li ser awayê hozanvanêt sedî bîstê li ser diçin, çûye ku çend ji destî bêt hozana xo bi zimanê kurdî vehînin û darêjin ku di vê çendê da bi min were şêx Memdu'h dest hatî bît, ji ber ku gelek li dûv gotinêt kurdî yêt dûr ji zimanêt biyanî di hozanêt xwe da bi kar înayne û xir vekirîne. nemaze navbirî bi navê rêberê olî (dînî) li Kurdistana Îraqê, Turkî û Îranê geriyaye. Navbirî di van geşt û geriyana da gelek destnivîs yêt qetlaz di torê kurdî da xir vekirîne û heta niho jî gelek jê mane ku ronahiya rojê nedîtine."

Her wisa di her wê nivîsê da Amêdî dibêje: " şêx Memdu'h her wekî çend hozanêt wî yêt belav bûyîn diyar dibît ku rewşenbîr û desthatî bûye di vehandina hozana da. Navbirî bi çend hozanêt klasîkî nemaze yên Melayê Cizîrî û Feqiyê Teyran her wekî hatiye gorin, heyran bûye, li ser rêça wan çûye di babet û layêt hozan pê vehandîn, nemaze evîn û pêgotinê, ji bilî welatparêziyê."

Sadiq Bahaeddîn Amêdî vê ra diçe û dibêje "Seydayê zana Ebdulhemîd Etrûşî(*) derbarî şêx Memdu'hî gotiye 'navbirî mirovekê zîrek û şehreza bû,

(*) Seyda Ebdulhemîd Etrûşî qaziyê Bexdayê bû. Paşê bûye "Qazî Quzat el Îraq" (serokê hakiman).

di zanistêt olî (dînî) desthatî bûye, li devera Behdînan, li nav Goyan, li Exlatê û deverêt kurdî li Tirkiya digeriya li ser mirîdêt xo'."

Sebrî Botanî

Seyda Sebrî Botanî sala 1997 ê, berî biçe ber dilovaniya Xwedê nameyek ji min re (Zahid Birîfkanî) şand û tê da li ser têkiliyên xwe û şêx Memdu'h Birîfkanî weha nivîsandiye:

"SILAV Û REHMET Û RASTÎ.

Rehmetiyê gorgulav şêx Memdu'hê Birîfkanî di edebiyata me ya klasîk de navekê girîng e. Lê mixabin heta niha wek pêdivî ye nehatiye nasandin: Ew her dem li pey destnivîs û çavkaniyan digeriya û destê xwe li nedimicand, çi kesê viyaba dişiya wan jêderan bibînît.

Ez li vir wek nimûne dibêjim: Rehmetî sadiq Amêdî tibabek ji babetên pirtûka xwe "Hozanvanêt Kurd" bi alîkariya van jêderên şêx Memdu'hî temem kiriye. Ji salên şêstan ve ez agahdarî vê bizava wî bûm, çi li başûr çi li bakur… Carekê min ji tinaz ve ne ji dil, gotê:

- şêxê min tu xwe pir zehmet didî, xwe hind newestîne, ma bo çi ne? Madem nahêne çapkirin û belavkirin.

- Ma ez çi bikim, wî got, pêdivî ye em li edebiyata xwe miqate bin, her dem di hizra me da bit, em wê ji hindabûnê biparêzîn, da her dem jêrdest û berçavên me bit, çunkî heger em jê veqetin, em ji koka kultur û edebiyata xwe vediqetin, em dê xwe jî hinda bikin.

Li Bexda ez çûbûme seredana wî û min bi vî awayê jêrîn silav kir:

- Silav li ser şêxê edebiyata me! Wî jî silava min veda û got:

- Estaxfrullah! Heddê min çi ye, te bi vê gotinê ez şermizar kirim, çunkî kesek neşiyaye û dê kesek nebit jî bişê vê nîşanê ji "Nîşanî" bistînit, şêxîtî û şahîtî ya ş'ir û şa'iran li bejn û bala wî hatiye pîroz kirin, ez feqiyekê belengaz im ji feqiyên Dîwana Cizîrî.

Êdî ew maye bibêjim, ez zor kêfxweş im bi çapkirin û belavkirina van helbestên şêx Memdu'hî ên xoş û coş, yan evan gul û kulîlkên wî ên geş û bênxweş.(*)

(*) Sebrî Botanî qala pirtûka şêx Memdu'h Birîfkanî ya bi navê LALEŞÎN dike. Gorbehişt berî mirina xwe ev pirtûk dîtibû; pir kêfxweş bûbû. Lê digot şêx Memdu'h hêja ye ku dîwana wî ya kamil û hemû berhemên wî bigihin çapê.

Hafiz Qazî

Seyda Hafiz Qazî sala 1997 ê di nameya xwe da ya ji Zahid Birîfkanî re şandibû weha li ser şêx Memdu'h Birîfkanî dipeyive:

"Têkiliya min ligel Cenabê şêxî, serê sala 1960 ê zayînî li bajêrê Bexda dest pê kiriye, eku ez gihiştîme xizmeta wî li cem doktor Sedîq Etrûşî li Wezareta Perwerdê, û paşê em pêk ve çûyîne cem Seyda Sadiq Bahaeddîn li Rêberiya Giştî ya Xwandinên Kurdî.

Min li bîr e şêx Memdu'hî çend hevokekên kurdî bo me rast kirin, wek:

dengûbas got: Salox çaktir e, jinkabanî got: Hevgiyan rêkeftîtir e, giriftarî got: Rîp, berê spêdê got: Elind

Gelek hevokên dî bo me rast kirin, lê min li bîr nemayne.

Peywendiyên me berdewam bûn û bihêz ketin û sala 197 ê li yekemîn konferansê Yekitiya Nûserên Kurd li Bexda, em gehiştîne yek bi amadebûna seydayê mezin û helbestvan Hejar Mukriyanî û Madam Joyce Blau zimanzana frensî, mamosta zimanê kurdî li zankoya Sorbon li Parîsê. Piştî danûstandina kurt sohbeta şêxî gelek bi dilê seyda Hajarî hat, seydayê Hejar bi dilxoşî li min vegeriya û got:

"Erê bira, te bo heta nihe cenabê şêxî ji me dûr kiriye, gelê me pêwîstî bi zanayên xudan seng yên mîna şêxî hene...."

Xebata şêx Memdu'hî ya bêrawestan û kulneder, geşt û geriyanên wî li tev deverên Kurdistana mezin, bûye egera serekî di şarezahiya wî da di şêwe û zarên hemecûrên Kurdistanê, û gencînek pir buha û nirxdar ji peyv û hevokên resen bi dest ketîne, û gelek bi hostayî li paşerojê bi kar înayne di raçandin û vehandina hozanên xo da.

şêx Memdu'h bi taybetî li devera Behdînan, wek çakefêrisekê pêşeng û alahilgirekê navdar û şarezayiyekê melevan di meydana rewşenbîriyê û ilmê olî û rêça Qadirî de dihête nasîn. Roleka berçav leyîstiye di qada hozanvaniyê de, gelek keval û şakarên nayab di wesf û pesindariya Kurdistanê da darêştîne, bi hevokên nazik û şirîn bi rêzên helbestan xemilandine, û kela dilê xwe û vîna welatî bi şêwekê bi lîmmet û hunerî û desthelî derbiriye, û mifayekê çak ji gencîna hevok û peyvên resen dîtiye, bi şêwazeka spehî û hostayetî, kirine amîrên ristina hozanên rind û ciwan û xeyalberz.

Hafiz Qazî vê ra diçe û dibêje:

Rêbaza hozanvanên kurd yên klasîkî mîna Melayê Cizîrî û Seyda Ehmedê xanî û Feqîyê Teyran di vehandina berheman da, kartêkirineka eşkere li ser rêbaza şêx Memdu'hî kiriye, û li dûv dewsa wan çûye.

Kurê wî Zahid bi erkê çapkirina vê dîwanê rabûye, û ji windabûnê parêstiye. Karê wî cihê sipasiyê ye û şanaziyê ye.

Hêvîdar im piraniya berhemên wî (şêx Memdu'hî) afirandîn û vehandîn, ew jî bikevine ber çavên xwendevanan û kitêbxaneya kurdî pê bête xemilandin...(*)

Reşîd Findî

Seydayê Reşîd Findî di sala 1997 ê berî çapa LALEşÎNê sê helbestên şêx Memdu'h Birîfkanî ku ji zardevê şêxî bixwe, berî mirina wî Reşîd Findî nivîsîbûn û heta hingê parastibûn, dan min. Her sê helbest jî di Laleşînê de hatine çap kirin. Piştî çapa Laleşîne min nameyek ji Reşîd Findî girt, ew tê da qala şêx Memdu'h weha dike:

" Çend peyvek bo Memdu'h Birîfkî

Her li gêncatî li Dihokê me guh lê dibû ku şa'irekê navdar yê heyî, bi navê şêx Memdu'h Birîfkî....demê li sala 1970 yê Êketiya Nivîserêt Kurd hatiye damezirandin, hêja şêx Memdu'h Birîfkî êkem kes bû ji Dihokê hatiye daxwaz kirin, û demê kongra êkê li xuzeyrana sala 1970 yê li Bexda hatiye danan, şêx Memdu'h Birîfkî, di helbijartineka dîmokratî da wekî endamek bo desteka îdarî ya merkezî hate hilbijartin, her wisa li sala paştir aneku 1971 ê demê Liqê Dihokê yê Êketiya Nivîserêt Kurd hatiye damezirandin, şêxê Birîfkî wek serok bo wî liqî hate hilbijartin, û me pêk ve kar dikir, û wî bi dilsojî û zîrekî karê xo encam dida, û piştî hingê peywendiyêt me roj bo rojê mukim dibûn, ew wekî serok bo liqî û e jî wek sekreter, gelek caran hozanêt xo yêt ciwan bo me dixwandin, û sê hozanêt xo jî bo min dixwandin û min nivîsîn wekî bîrhatin da li cem min bimînin, ew jî eve ne: "Yazdeyî Adarê, şax û Daxên Welatê Me, Laleşîn" ku heta nûke li cem min mayîne û bi hemen novîsînê min hêlayîne, her wesa piştî hevaliniyeka domdirêj me digel hev bûrandî, û baweriyeka baş di navbera me çêbûyî, carekê li mala wan gote

(*) Hafiz Qazî jî wek Sebrî Botanî beşa yekê ya dîwana şêx Memdu'h Birîfkanî dît û pê gelek kêfxweş bû.

min:

- Min divêt ez û tu projeyekê digek êk bikeyn.

- Proje çi ye?

Got min berhemê gelek hozanvanêt kevin heye, heta niho belav nebûyne, ez dê xwînim û tu jî bi rênivîsa kurdî ya nwî binivîse û mixabin ev berheme her ê veşartî bît!

Û me her duwan biryara wî karî da, lê mixabin serûberê nesaxiya wî û her wisa serûberê siyasî hingê we nekir em vî karî bikeyn….. Heta wexerkirina wî li sala 1976 ê.

Reşîd Findî vê ra diçe û dibêje:

Hozanêt şêx Memdu'h Birîfkî di ter û nazik û ciwan in, û rehwaniyeka hunerê hozanê û şarezayiya zimanî lê diyar dibît. Û ew hozanvan kulûmeteyekê bilind e di hozana klasîkî ya kurdî da li vê dumahiyê û xodîkeka ron e bo hozanêt çendîn hozanvanêt kurd, mîna Cizîrî û Teyran û Bateyî û Nûreddîn Birîfkî, û guleka bêhnxoş bû, bêhna wan jê dihat. Cihê dilxoşiyê ye bo me hemiya, ku li vê dumahiyê kurê wî yê hêja Zahid şiyayî hindekan ji hozanêt wî di bergê dîwanekê da li Swêdê çap biket û belav biket, hîvîdar în ew roj bihêt ku hemî dîwana wî bête çap kirin, ji giringiya berhemê şa'irê Birîfkî.

Ebdurehman Mizûrî

Evdirehman Mizûrî di rojnameya Botan, hej. 8, sibata 1992 ê di gotara xwe ya bi navê "Pêncî û yek hozanvanêt kurd" de li ser berhemên Birîfkanî weha dibêje: "….Helbestvanê gorbeheşt şêx Memdu'hê Birîfkanî di salên heftiyan de bi hêviya lêkolîn û berhevkirin û çapkirinê navên 51 helbestvanên kurd di lîsteyekê da nivîsîbûn. Lê mixabin berî ku ew bigihije umîda xwe daskika felekê nêrgiza jîna wî qurmiçandiye. Yek ji torevanêt kurd ku sud û mifa ji vê lîsteyê ditiye û dest pê va dirêj kiriye, Sadiq Bahaeddînê Amêdî ye. Bi tevayî ev 51 navên helbestvan û nivîskarên ku di lîsteyê da ne, bi kurmanciya jorîn vehandine û berhemên wan li cem Birîfkanî hebûne…".

Piştî çapa beşa yekê ya Laleşînê, ji seydayê Evdirehman Mizûrî nameyek gihişte destê Zahid Birîfkanî. Hêja Mizûrî li şêx Memdu'h Birîfkanî weha gotiye:

Demê hêja Kak Zahidê Birîfkî ji min xwastî tiştekî li ser beheştî Memdu'hê Birîfkî binivîsim, bi semedê min li başûrê Kurdistanê gotar li ser hozanvanê navbirî, bi kurdî û erebî belav kirîne, ez hêbetî mam û heyran! ji layekî ve ne pirtûkxana min li vêr e-Elmanya- li ber destê min e, ji layekê dî ve ne kesekê wesa li vêre heye riyekê bibete berhemê Birîfkî! Di ser hindê ra wek sivoreyî li gor ber û minên xo min biryar da ewê di hizra min da binivêsim bila êk ji sedê bît, ji sifrê çêtir e.

Di salên şêstan de demê ez xwendkarê Qutabxana navincî, carna çavê min bi şêx Memduhê birîfkî diket. bejinbilind, dêmgeş û sor û spî kefîspî, cilikspî, ji serî heta binê piya spî….Tu dibêjî niho du firîştah ji esmanî înaye erdî! Wê gavê min Birîfkî nediniyasî.

Niyasîna min û wî dizivrîte salên 70 yan, demê ez û ew pêk ve carekê di êvariyeka hozan xwendinê de li Dihokê pişkdar bûn. Ew jî bi helkeftina bîrhatineka damezirandina Êketiya Nivîserên Kurd bû.

Wî demî mala me li Silêmaniyê bû, carna dihatime Dihokê û diçûme seredana wî, li ser hozana kurdî ya kevin û nû dipeyivîn. di seredanekê da min jê pirsî, erê şêx Nûreddînî Birîfkî çi li ser seydayê xo mele Yehyayê Mizûrî nenivêsiye? Gote min hozaneka erebî ya bilind li ser nivêsiye. rabû çû destnivêsek anî û xwand, serê wê eve bû:

Yareb zîdfî 'heyatî l' 'heyrî Mewlana
Be'hrûl 'ulum we qurbûddînî "Yehyana"

Paşê hemî hozan pêşkêşî min kir. Min jî êxiste nav berperên destnivêsa dîwana şêx Nûreddîn da.

Memdu'hê Birîfkî di wextekî da lîsteyeke navên 51 pêncî û êk şa'irên kurd, ewên bi kirmanciya jorî hozan vehandîn, nivêsîbû. Digo hozan û berhemên wan li cem min in, ez- anku Birîfkî- dê pirtûkekê li ser wan nivêsim. Mixabin şaloka qederê, bejna wî ya bilind berî bigehite armancê ji nav me bir.

Hêja Mes'ud Mihemed Se'îd Birîfkî navên wê lîstê hemî nivêsîbûn, libek jê dabû min jî. Niho destnivêsa wê di pirtûkxana min da li Dihokê maye. Di gotarekê da her 51 pêncî û êk şa'ir di hejmareka rojnama Botan da min belav kirîne. Hinek ji wan hozanvana heta evro jî nehatîne nîyasîn û rêzek li ser nehatiye nivêsîn, wek: şibliyê Sindî û 'Eliyê Amêdî û Xakiyê Akreyî û.h.w.d.

Beheştî Birîfkî li piraniya deverên Kurdistanê geriyabû, lewan şerezayiyeka hêl di ezmanê kurdî da hebû. Ewî digo: Bêvarî anku nesaxiyên

giran, tayên giran "El 'Hummiyat". Pelazik kulîlkeka rengsor a zozana ye. Bav bijilî babê, anku reng, dibêjin bavzer anku rengzer. Palas koçk ûqesr e, peyveka kurdî ye, ne ji îngilîzî hatiye wergirtin û.h.w.d. Xoş e bizanîn 'Ehmedê Xanî berî sêsed salan palas di MemûZînê da bi kar aniye. (M. B. Rudinko-B: 131) Eve jî rastiya boçûnên Birîfkî xuya diket.

Birîfkî digo êkemîn hozana wî vehandî, di jiyê 17 hivde salî da bû, serê wê eve ye:

Dilberê serdara cana xal û xet miskê teter
Ziyareta her du reqîban her wekû eswed 'hecer

Hozanên wî mîna piraniya hozanvanên kurd nehatîne komkirin û çapkirin.. Ewên kêm ên hatîne belav kirin, nimûna hozanên kurdî yên bilind in, bi ezmanekê sivik û rehwan hatîne dariştin, mînakên rind û ciwan tê da hatîne girtin. Mezîqa wan hind a bicoş û şirîn e mirov ji ber wek perinda difire.

Cihê daxê ye Êketiya Nivîserên Kurd- Tayê Dihokê ku ji sala 1970 ê were hatiye danan, heta evro –1997- semînarekê sêwî jî bo hêjayan Memdu'hê Birîfkî û Mihemed Se'îd mele Yasîn Birîfkî û bo xêzana evê dumahiyê xatun Sarya Mistefa Doskî terxan nekiriye. Ne bi helketina ji dêbûna wan, ne jî bi mirina wan! Nizanim kengî jî dê bajêrvaniya (belediya) Dihokê kolan û rêpan û meydanên bajarî bi peykerên wan hêjayan xemlînît!

15.10.1997

şêx Memdu'hê Birîfkanî di destpêka dîwana xwe ya destnivîs de berî helbestên xwe çend helbestên "El şêx 'Ehmed el Cizîrî" -Melayê Cizîrî- nivîsandine. Di destpêka helbesta Cizîrî ya ku Melayê Cizîrî û Mîr 'Îmadeddîn davêjin ber hev, şêx Memdu'h Birîfkanî weha nivîsandiye:

"Ev helbesteka sêrêzî a hevpişk e. Di navbera Xudênas şêx 'Ehmedê Cizîrî -qeddese sîrrahû- û di navbera mîrê mezin Îmadeddîn 'hakimê Hekarîyê ku heta sala 1049 ê hicrî -1639 ê mîladî- li Hekarîyê 'hakim bû."

Zahid Birîfkanî
Kurdistan- Hewler 2002

ŞÊX MUŞEREF

şêx Muşerref kurê şêx Es'edê Xenûlê yê Berwarî yê Es'ertî li 23 ê muherrem sala 1377ê hicrî li ser pesindariya şêx Memdu'h şêx Muhsinê Birîfkanî nivîskarê vê dîwanê, weha dibêje:

Dema çav me ron kir wî mubarek notûheşt(1)
Pêkve ev dunya temamî, bir'me bo her wek beheşt

Beheşt(2) min xoş qelb min geş lêvê min beş wî kirand
Her wekî nîsan bibî şeş, kom bibin esbab gişt

Sal bûn min digo 'ilm û huner yek carî neman
Dîtina wî ew kul û êşan ji min yek carî rişt

Durre e ewladê Zehrai durre e ehilê 'îbad
şax sadatê Birîfkan beyraqa zozan û deşt

Ey Muşerref bes bibêj yeksane lew kurt û dirêj
Yê ku zana bî li nik wî wek yek in lew tişt û tişt

23 ê muharrem/1377
li gundê Berzûr, Sindî- Zaxo

----

(1) Notûheşt li gor hejmara ebcedî dibe "Memduh"
(2) Li vê derê bi tenê pîta 't' tê xwendin.

dîwana

Şêx Memdû'h Birîfkanî

Helbest

Êşa Welatî(*)

Bi Xudê êşa welatî, dax ji min ho daneve
J' dil disojim wekî mûmê, kul û derd cemyaneve

Ger bibînim her wekî erda, tu jî xo b' xo bikevî
Dil di xoş bit bêguman, ji bêvêrî dê rabmeve

Me hema peyman û sond e, dê bikeyn ku tu bijî
Xem nekêşe roz dirêj e, carek dê l' me êteve

Nêzîk e roja me bêt, alayê rengîn b'helêt
Xeml û rewşa wilatan afîtab lê bideteve

Serniqara sibehê, ala bilind keyne seran
Deng û awazê şirîn, rojê du ca l' me bêteve

Serê salê dê bikeyn şehyan û keyf û sema
Serbilindî gef û gur caba biyaniya b'deyneve

Her divêt roja me bêt em jî wekî hemî dira (dera)
B' leşkerên lawên çeleng sînorê xo bigrîne ve

We'ide bît roja me bêt desta bideyn darê çeka
Ah û tolan em bixwazîn kevniya nî keyneve

Bîst û pênc milyon hene kurd jî eger bêne ser êk
B' serfirazî dê bijîn yan co ji xunê beyne ve

Evro wext e xoş derav e spêde ye bîva me hat
Rabne ser xo gelî kurda rê û berahya we ev e

Pêk ve rawestin bira, ber l' şergeha nav l' xo bidin
Dijmina j' erdî rakin, jîn bê xwîn naêteve

Ev jiyan e pêk ve jan e, mirin j' jînê çêtir e
Dijmina goştê me xwar û hestiyêt me mêtneve

Çendî lawên hatiye kuştin ser di pê xisma te da
Ez bo hemya yî daxedar im yek bi yek dinasmeve

Xanedan in sermiyan wa l' Serheda wêran kirin
Nazikên şox û şepal, l' serê çiya berdaneve

Ew zikên hatye dirandin bêbinas û rê kirî
Yan biçîk lê hatye sotin j'bîra min naçîteve

Zik li jinka şeq kirin biçîk b' qazoxa ve d'kirin
Hêj nemirîn binber kirin kê l' kafira kirye ev e

Wek firenga l' me kirin sed sed li zîndana mirin
Çiçik ji jinka vedkirin b' saxî l' gora daneve

Sed hezar bê bab kirin ew jî j' welatî der kirin
Nîvek l' kolana mirin, pêxas û birsî maneve

Bes e Exlatî bibêje, Notûheşt j' derda yê gêj e
Dad û fîxanek ji mêj e, gelî kurda rabineve

(*) Ji bilî helbestên Yazdeyî Adarê, Welatê Me (Xemla Kurdistanê), Laleşîn, navên hemû helbestên din ji aliyê Zahid Birîfkanî ve hatine danîn.

Ferhengok:
Hew dan: Dan ser hev, civandin
Cemiyan: Civiyan
Bêvêrî: Nexweşiya Tîfoyê, êşa giran, girane ta, kewtoyî
Aftab: roj, xor, tîrêja rojê
Serniqar: Elind, şefeq, berî danê sibehê
Bîv: Derfet, firset, hel, keys
Derav: Derfet, keys
Gevûgur: Bêminnet, jixwerazî, piştrast
Xism: Rêç, rê, le pênawî tu da, le rêy tu da
Notûheşt: Li gor hejmara ebcedî dibe Memdu'h

***

Yazdeyî Adarê

Spêdeya yazdeyî adarê ron kirin l’ me çiya û deşt
şahiya serê buharê Kurdistan kirye beheşt

Kurdistan dîsa bû rewşen mêrg û çîmen xemilîn
Surperî hatne semaê xoş kirin seyran û geşt

Cejne bûn du l’ vê buharê, Nevroz û Yazdeyî Adarê
Rabe da em b’çîne karê, serê sala me gehişt

Rabe da ez tu bi hev ra b’çîne pîroziya
Kul û kovana bihêlîn nê (ser) ji nû kurd bûne tişt

Aştiyê cejne kirin du dergehê xoşiyê vekir
Leşkerên hatne berayê şahiya me ji nwî gehişt

Aştiyê şer j’ nav me rakir, bangê azadî veda
Aza kir çendî xirabî, rast e ya bûrî me hişt

’Ereb û kurd bûne yek dil bûne hemrah û bira
B’rastî hêla ya berahyê nwî kirin wan mal û tişt

’Ereb û kurd pêk ve hatin ew bûne dost û heval
Cih bo xwînmêja nehêla rakirin ew dane pişt

Kul û kovan qe neman daxek di dil da ma tinê
Sed mixabin bo şehîda wa xwîna xo bo me rişt

Ez bi wan lawan dinalim şeb û roj dil bi xem e (girîn)
Navê hemya min nivîsîn kul û kovan bo me hişt

Sê deqîqa mînine bêdeng rabî’ta wan hûn bikin
Fatîha b’xwînin ji bo wan Exlatî bû notûheşt(*)

----
* şêx Memduhî bixwe nivîsandiye "Memduhî zat"

***

’Eşqa şirînê

Ji ’işqa te şirînê min hewar e
Me ser ’hetta qedem can pêk ve nar e

Ji ser ’hetta qedem bûm pêtekê sor
şeb û rojê mi ne sebr û hedar e

Mi ne sebr û ne ’ezm û ne sukûn e
Li zarê min daîm me’hbûb û yar e

Ji me’hbûb û şirîna te bidêrim
Bes î min tu ji çend dost û neyar e

Ji dosta û hevalan te didêrim
Bi xo mîr im ne mihtac im çi çare

’Ezîzê şengê seyranê, tu rû’h î
Dil û can û cesed min bo te dar e

Me dil da te û d’ ser danî di rê da
Di bibirim yan jî weslet min beyar e

Ji qesda wesla sultanê wilatan
Me daim l’ ber ’hebîbê ah û zar e

Ma çend sala xem û t’elî dixwarin
Ji çavên reşbelek leyl û nihar e

Digeriyam ez li kehfan û li xaran
Wekî kewên bi nalîn û hewar e

Ji derd û firqeta me’hbûb û cana
Me dinya pêk ve zulmat û bixar e

Bixarê avête çehvên me yekser
Ku bîna min di qesrê de ’hesar e

Ji hicra serwerî alem l' me bûrî
Hizar û sêsed û pêncî w du çar e(*)

Te dil sotî ji Memdu'hê Birîfkî
Ji sala hijde ye evro bihar e

(*) şêx Memduhî bixwe li jêr nivîsandiye 1358. Dibe 1938 ê zayînî.

Ferhengok:
pêt: pelê agir, poloyî agir
'ezim: tiwanayî, îrade
sikûn: aram, aram bûn
zar: ziman, dem, beyan
bidêrim: jê digrim, helebijêrim
Kehf, 'xar: şke

***

Gunahêt Min

Gunahêt min wekî xîzê çeman e
Me rûreş bû li 'huzûra Yezdan e

Li şerma reş çawa dê biçme pêş wî
Çi bêjim, dê çi kim sed car eman e

Bira tedbîrekê l' halim bikin hwîn
Li ser min barekê bêhed giran e

Her ro rojek ji 'emrê min diçîtin
Ditirsim bimirim bêtobe mane

Peşîman im ji wî 'emrê ku bûrî
Nizanim dê çi kim çend roj me mane

Xudê bo xatira qenc û se'îda
Li paş mirnê nekî min poşîmane

B' rûyek spî bihêm ez te bibînim
Bi dilxoşî bigirîm şadimane

Hemî dosta digel min tu 'efû key
Digel wa ez bikem şahî w şehane

Xudê tobê tu dane ser me îro
Gunahêt min li bin 'efwê tu dane

Peşîman im ji destê min çi naê
Çawa çêkim hewar e ev çi jan e

'Emir bûrî nema wextê 'xirûrê
Tu rabe lez bike rêkê bizane

Te jî bûrî sih û çar sal temamî
Kir hicret l’ sê sed û şêst û siyan e

Tu lez ke j’ dil bike tobê Xelatî
Hevalêt xo bihijmêre çi mane

Yeqîna min ew e dê min ’efû key
Dema mirnê bidey Memdu’h îmane

----
ferhengok
xîzê çeman: qûma li ber rûbaran, zîx û çêwî çem û rûbar
şadimane: kamuranî, dilxweşî, bextiyarî, şadî
xirûr: jixwerazîbûn, azayetî, biwêrî
sêsed û şes û siyan e: 1363 hicrî. dibe 1943 zayînî
Xelatî: naznavê şêx Memduh

***

Zulfên Di Mest

Çingaleyê zulfên di mest havête xirfê (xirxê)(*) inqilab
Reştoziya perwane gezt (kizt) milkê dinê l’ min kir xirab

Reştozeyê malikzirav ker kir li min cerg û hinav
J’ vê alemê girtim bi rav êxiste cergê min kilab

Êxiste ser derda birîn wek mahê new reng zer kirîn
Dilvanî şewqa agirîn perwane me dil bû kebab

Perwanevanî agir e her dem li dorê pirpir e
Mirin li nik wê xoştir e jê nativê lê b’ ket ’itab

Xoştiviya gerden perî durdaniya ez muşterî
Îro bo halê min girî wextê geha destî kitab

Weqtê vexwandî ew gulî ya sor kirî b’ xwîna dilî
Go ka feqîrê behdilî destûre dabît bê ’hicab

’Hîcab perde rakirin zulfên siyah (di reş) bin da der in
Ebrû ji mahê tertir in xurşîd anî rengafitab

Xurşîd e yanî can e ev elmas e yan durdan e dev
Min ko nikarî wan e ev belkî hizar reng e şebab

Belkî hizar texlît e naz hemî zerfişan e libas
Girtim şihûdê çûme caz lewra perî tên bê niqab

Min dî perî pir deng û nav solîneya rengîn û bav
L’ enya kever zulf bûn belav barîn ji wa misk û kilab

Barîn ji wa şîrînleba şehda şerab û hem neba
Marê siyah d’gel ’eqreba geztin li min hestî û kab

Marê siyah ebter kirîn b’ derdê evînê zer kirîn
Heyranî çavên reş kirîn kê dî perî reng mahitab

Min dî perî re'ina dila ta ta gulî ketne mila
Min gote wa dêmsorgula tirsim birêjînin 'ezab

Min gote wê şîrînlebê birqa vedit j' enya te bê
Armanc li mêlaka me bê bextê me reş ket wek xurab

Bextê te me dil hûr nekey me j' vê xeyalê dûr nekey
Memdu'hî pê rencûr nekey şahînşeha 'alîcenab

(*) şêx Memduhî hin peyv bi du awayan nivîsandibûn, me yek xist nav kevanan.

ferhengok:
çingale: çengal, egrîce
reştoze: reşesmer
perwane: pelatînk, pepole, pelpelatînk
perwane gezt: wek pepole nima
kilap: qulab
bi rav: raw kirdin
mahê new: mangî nwê, meha nû
perwanevanî agir e: şeydayî agir û sotanewe
destûr: emir, izin, destîr
bê 'hicab: vekirî, bêperde, aşkira
Xurşîd: tav, hetav, roj
texlît: cûr, reng, awa
zerfişan: rengzer, rengzêr, zêrweşan
niqab: perde, rûben, pêçe
solîn: bişkoj
leb: lêv
şehd: şekir, hingivîn
neba:nebat, şirînî
siyah: reş
eqreb: dupişk
ebter: bê zuriyet, bê manewe
re'in: bejn dirêj, bala berz
birq: biriqîn, teyisîn
xurab: qelereş, qijak
rencûr: nexweş, derdedar, hêlak

***

DILBERA QAMET ELÎF

Dilbera qamet elîf durdaneya gerden zi 'ac
Me li ser kel'hên spî îro tinê mayîn du maç

şehdeya kel'hên spî dermanê derdan e ji dil
Min go dê carek bixwazim ka li min naket 'ilac

Her dema min gote wê duba şirîna min divêt
Gote min (wê digo) l'ser her du çava dê bidem bêş û xerac

Nazika min bi letafet xêl û perde wê hiland (vedan)
Wê temaşa kir birîna melhemê tê girtî sac

Ser ji nû xunçeleba baxê binefşa l'me vekir
Dil kire rengkiz ji 'işqê sorgula mil dane tac

Ev dilê hoy reş û tarî wê kire (l' me kire) find û beyan
Der nikarî b' rewşena xo hilgirin lê şeş sirac

Dilbera min we'ede da min dê (ku) mecazê heq biket
Ay (Oy) dilo rabe tu şa be serwerê jîn kir rewac

Sed hizar bar şa kirim îro ji Belqîsa perî
Çend xeber dan wê digel min daîne bê ser dîbac

Me go Dilber ev çi hal bû (çi bû) qed xoşiyek me j' te nedî
Jiyek e bûrî bi xema (wiha) ma hêş ne bes in ev kilac

Dil di kovana te cana can bûye hestî û rah
Lew dinalim ez ji 'işqê mame bê serkar û bac

Tu dizanî di dinê bo teriebal û bende im
Yarperês im me di piştê bestine zunnar û xac

Min digel şahê cihan soz û qerar we'ede kir
Ta hebim her bende bim, fermangeha te b'kem kirac

Ferwera tu l’ ser me danî dê bikem tac (ferwe) û xelat
Da li bin emrê tu rwînim her wekî sêhwan (siyewan) û tac

Koleyî bê qeyd û şert zanim ku Memdu’h e jidil
’Umrek e beyhûde bir Exlatî lew poşman e qac

----
ferhengok::
durdane: didan dur, diran dur
’ac: hestiyê didanê fîlan
kelh: rû, dêm, sîma
duba: şîre, şerbet
xunce: bişkoj
xunceleb: lêvbişkoj
rengkiz: lawaz, zeîf
find: mûmik, çira
beyan: ron, ronahî
rewac: bi rew
bar: car, keret
daîn: deyndar, qerzdar
rah: rih, ra, reh
bende: ’ebd, xulam
zunnar: gerdeniya ku file dixin gerdan xwe
bestin: girêdan
kirac: fermanber
ferwer: ferman, emir
kole: bende, ’ebd
bêhûde: bêsûd, bezaye, bêfeyde

***

ESMERÊ(*)

Esmerê serdarê canan, xal û xet miskê te ter
Ziyareta her du reqîban, her wekî Eswed ’Hecer

Ziyareta zulfan û xalan wacib e yan muste’heb
Ez dibêm ewla û e’hsen nezer e enya kever

Nezer ji bo min ’helal e fetwa tu’hfe û menhecî
Belkî merwa sunneten min el Nebî (bîl Nebî) xeyrel beşer

Wer temaşa nûn û dala, kefte bin cotê hîlala
’Eqrebê l’ ser mahê bala din kirev zîr û zeber

Ez dema çûma seraê nê şekir reqs semaê
Go feqîr werne lîqaê xecîl im tîr çûn ciger

Tîrek dema j’ bala verist cerg û hinav l’ min girt û gest
Bê ageh im dil maye mest firyad û fîxan in ji ber

Firyad li min bûne hizar marek mi dî jê hate xwar
Xwîna dilê min girt û xwar ’heta ku Selma hate der

Ma hebûn Selwa û Selma şubhetê ya min di bal
Xet ji misk û lebşeker cebhet qemer ’eqreb li ser

Xal û xet katib ji nû ’îrab li ser damdam veda
Agirê ’işqê (’işqa) me hilbû dil ji Memdu’h bû du kher(**)

(*) Li gor ku şêx Memdu’h bixwe gotiye, ev helbesta wî ya pêşî ye û di 17 saliya xwe de nivîsandiye.
(**) Ev awayê nivîsandinê ji bo zelalkirina wateya peyvê hatiye nivîsandin. Neku "kh" wek herfek serbixwe hatiye bikaranîn.

ferhengok:
xal: nîşan
xet: birû, ebrû
misk: bêhna xweş, ji navika xezala dianîn der
miskê teter: bêhna xweş a navçeya Teter
nûn û dal: rex û dorên çavan
din: dinya
zîr û zeber: jêr û jor
sera: qesr, koşk

***

TIRSA XUDAYÎ

Xo j’ vê xewê hişyar bike pembwî j’ guhêt xo bîna der
Daxwazî xelqê zû bidey hêşta negotî yek du ser

Dolab û çerxa vê dinê sed sed wekî min hatne ser
Ew jî bin axahî mirin, bêdeng û dûman bêxeber

Ma çêdibît her ho biçît ev lewleb û çerxa dinê (ron)
Roja li min bêtin ecel (mirin) j’ difna me dê înite der

Heçya me gotî û me kirî ew dê li nav çavêt me det
Rûreşiya min wê demê ez dê çi kem çi b’deme ber

Çi b’deme ber rûyê siyah (di reş) l’ barîgeha wî ’hakimî
Ew mewqifê hindê giran tirsê dilê min kir du kher

Tirsa me j’ wî ’hakimî ew bêjte min ey bed’emel
Hinde xirabî te kirin kanê te qencî bîne der

Qencî ma kanê danme ber sed ah û kovan û keser
şermende im fêhêt û zer xûlî l’ serê min toz û ger

Xûlî l’ serê min sed hizar ’emrê me çû bê karûbar
Willah ji wî bûm şermizar sermayê min tev bûne şer

Sermayê min bûne gunah faydê li min bû rûsiyah
Ez dê çi bêjim padişah b’ ezmanê lal rengê di zer

B’ ezmanê lal b’ çavên di şor barê giran b’ kotek û zor
Çawa li nik wî bim ’huzûr şerminde im willah ji ber

şermînde im bêhed gelek gunah li ser min bûn xelek
Heta l’ me wergêra felek tirsim cihê min bît seqer

Eger cihê min ew bîtin rengê li me dê zer bîtin
Xûlî l' serê me wer bitin daxên me tev dibin keser

Daxên me dê bin ah û nal hîvya min Rehman Zul Celal
Çend kalûpîr qencên delal belkî li min ew bêne der

Belkî ku hîvya min bikin barîgeha şahê mezin
Aza biket min wî demî bêjît li te ev bûn sifir

Bêjît me tu aza kirî bo xatira Pêxemberî
Tu jî fîdaê wî serî here tu bûye mu'teber

Here bigehe wa kesa ta'et kirî sub'h û mesa
Min tu nivîsî her husa Exlatî bûye kulbiser

Ferhengok::
siyah: reş
barîgeh: baregah
bed'emel: xirabkar, gunehkar, nezan, tawanbar
şermende: şermizar, şermîn, xecalet
toz û ger. toz û xol, tep û toz
sermaye: perê neqid, reismal, kapîtal
seqer: cihek e li dojehê
m'uteber: kesê ku rêz bo bê girtin, rêzdar, birwa

***

LALEŞÎN(*)

Ez çûme Laleşînê nav Elkî û Bilbêsa
Min dî li wê ciwanek wek fenerê 'teyîsa

şenge şirîn û nazik xunçeleba pelazik
Derhal me can bû gazik j' derdê evînê dîsa

Min gote wê tu rind î şengeşirîn û qend î
L' ber Katoyî bilind î wek Torê Nebî Mûsa

Go ez şirîn şepal im bi qed û xet û xal im
Kurdistana delal im keftîme destê pîsa

Keftîme dest nezana dwîr bûm ji xwindevana
Weyla l' me bêxudana lewra ku mame husa

Lewra ku ez dibêjim hoy bargiran û gêj im
Rond'kê d' xwînê dirêjim bo Hemkî û Bilbêsa

Bo Hemkiya dinalim hindî b' xem û xeyal im
Kesek ne pirsî l' 'halim bûm hevgirê kabîsa

Bûm hevgirê neyara dwîr bûm ji dost û yara
Dilxoş nabim çi cara ez dame bênamîsa

Ez kaniya mêra bûm destgirtiya şêra bûm
Xoştiviya kurda bûm beyhûde dame pîsa

Hindî me go hewar e yê ez birîm neyar e
Jîna me sar û bar e kesek li min ne pirsa

Kesê ji we negotî şehzade me firotî
Ya keftye destê kotî lazim nemînît husa

Lazim li wê bipirsîn bo çî ma em bi tirs în
Pêxas û tazî û birs în can bo mirnê me rêsa

Me ev cane nevêtin da dilbera me bêtin
Serbest dîsa b'gerêtin l' nav Batî û Pîrosa

Nav Batuyê di Jêrî tu b'nêre derê zêrî
Bo çî ma tu ne mêr î te ez dame b' du kîsa

Te dame yê biyanî serşor kirin xuyanî
B' destê te ma gavanî gêlme te kir telîsa

Gêlmexur î û jar î pêxas ketye nizarî
Bo çî ma tu dewar î piştî d'kêşî b' werîsa

Piştî d'kêşî bi penc î hinde bi te'eb û renc î
Diyar e ne mêrek qenc î yara te girt (bir) ramîsa

Yara te girtî kanê neyar (xelq) pê dikin seyranê
Tu maye l' vê kolanê berê te ma li kîsa

Bila tu evro mêr bay xudan xencer û kêr bay
Nav dijmina wek şêr bay te bi kurdî b'nivîsa

Te b' kurdî ez bixwandam da l' ber te ez rawestbam
Me j' dil gotba te estam dijmin revîn çûn lîsa

Dijmin revîn j' wulatî j' tirsa şêrê nwî hatî
Bo serbestî l' Xelatî newbet çû j' destê pîsa.

(*) Hêja Nebî Bal ku bixwe xelkê Beytşebabê (Elkehê) ye û hîn di zaroktiya xwe de şêx dîtiye, ji babê xwe 'Emerê 'Hacî û ji xalê Ûnisê Simaîl yê ku şêx li mala wî dima, weha bîhîstiye: Dema şêx Memdu'h Birîfkanî di salên 1950 yan heya 1970 yan dihate bajarê Beytşebabê wê demê hijmareke mezin ya eskerên tirkan li bajarê Beytşebabê hebûn. Ji ber hindê û ji ber qedexebûna ku şêx û mela wacib û erkên ayînî bi cih bînin û li ser mirîdên xwe bigerin, şêx nedihat bajarî bixwe. Lê diçû nav zozanên vî bajarî yên ku li hember çiyayê Katoyî ne. Li wan zozanan kaniyek pir xweş ji kaniyan li wê derê hebû. Êdî li ser

pişta hespî digel mezinên Elkiyan nêzîkî wê kaniyê dibûn. Wê demê mezinên Elkiyan gotine şêxî: şêxê min ma tu dikarî helbestekê a niha ji me re bêjî? Her di wî demî de keçek gozkek avê li ser milî dihat kaniyê. şêxî ciwaniya vê dîmenê û bindestiya Kurdistanê bi hev re girêda û ev helbasta Laleşîn rist. Jixwe şêx Memdu'h Birîfkanî gelek cara şiyan û alimtiya xwe ya olî bi riya helbestên xwe yên welatparêzî ji bo hişyarkirina hesta netewayetî ya gelê kurd bi kar dihanî. Ew nimûneyekê herî hêja yê şêxên kurd bû ku şêxtiya xwe heta roja mirina xwe jî di riya kurd û Kurdistanê de ji bo bilindkirina hestê kurdayetiyê û nehêlana bindestiyê bi kar anî. Ev helbest di 05.07.1957 ê li zozanên Elkiya vehandiye.

Ferhengok
Laleşîn: zozanên elkiyan
Bilbês: gundekî mezin ê Elkehê
Fener: çira, şale
Teyisîn: biriqîn, edrawşaw
Rind: ciwan, xweşik, spehî
Pelazik: navê kulîlkekê ye, li zozanan şîn dibe
Kato: li devera Elkehê çiyayekî bilind.
Torê Nebî Musa: Çiyayê Torê Sina ku dikeve Misrê
Batî û Pîrosa: Du eşîrên kurdan li Kurdistana bakur
Hevgir: hogir, dost, hawrê
Kotî: pîs, çepel
Gêlme: xwarina şivan û gavana
Estam: giran, dijwar

***

Pîreqorê

Pîreqorê ez ’helandim l’ me firandin ’eql û hoş
’Emr û jî beyhûde bûrîn her wekî avên di boş

Ev e bîst sal e dibêm evro sibe dê gehmê
Her bi vê tas û hemamê wê l’ me bûrîn şev û roş

Her dema pirsam ji wê go ez temamî ya te me
Min nezanî rengserab e çend biçim dê bîte boş

Yan wekî jinka durû ye her kesek tê digehît
Her bo wê mal e û nizanît bo hemiyan berdaye koş

Pîreqora sed hizar salên berê îro me dî
Wê b’ libasê kesk û sor dil j’ ebleha înaye coş

Gote min tu b’nêre min ev xeml û şahî min hene (bo te ne)
Min go dê zwî paş keve ey kevneqora rengbeşûş

Em ji mêje te dinasîn tu ew î pûşta berê
Te bi wa hîle w hewala sed wekî min kirne poş

Te divêt da me l’ hizûra wî şehî rûreş bikey
Daku ez her dem bibêjim wey li min halê nexoş

Min ji ixbara dizanî kes bi te xoş nabitin
Kanê ew şah û emîrên te kirîne ax û poş

Te bi wan sozên direw sed kes li ser rêkê birin
Ma tu hîvî j’ min dikey ez jî wek wa bibme poşman

Min di destî da heye zincîreka pak û temîz
Ew dikêşît min ji te ey leşmirara rûfiroş

Hîmmeta pîrê terîqê ger li ser Memdu’h bitin
Dê bi Exlatî gehînît mededa şahê li şoş.

Ferhengok::
Pîreqor: jê pîreqorê mebest dinya ye.
Bêhûde: bêsûd
Serab: tirawîlke, cihê şînkayî û avî ê ku li biyabanê li ber çavê mirov xuya dike.
Ebleh: gemşo, gemje, kawî, bêaqil.
Coş: şadî û xweşî

***

NÛNA TEVÎ

Nûna tevî qed xemilî re’na dilî dildar e xet
Wê l’ ser kulûmet sorgulî şehdane û d’ gulzar e xet

şehdane û d’emberfeş e solîneya sîmageş e
Yan jî gulaba bênxweş e l’ nav sumbila surdar e xet

Surdar e ev re’ na dila ta ta gulî ketne mila
Ez çûm silava sorgula surperiya surdar e xet

Surperiya min serwer e durdaneya gerdenzer e
Çavbeleka ebrûter e nazikqeda nazdar e xet

Nazikqeda gerden bimûr wê ji badiya rex lê di sor
Mey da me û bêdest û dor mest im bi wê diljar e xet

Mest im bi wê şehda zelal lêvên di sor l’ min (wê) kirne xal
Rengê spî şiklê delal serxoş kirim xemar e xet

Serxoş kirim durdaneyê bi şehda şirîn dûbeyê
Mîna tewafa Ke’beê geryam li dor heft care xet

Geryam li dora Zemzemê dema ('hîna) gehame kulûmê
Sucde me bir l' ber wê demê berê reş î guldar e xet

Berî reş î rengenwer î b' dest û devî çûme serî
Hadir ewê dil j' me birî evro li min xwîndar e xet

Xwîndar e yanî dilber e têrxuriya rengesmer e
Lewra me ru'h danî sere da kes nebêt bêyar e xet

Da kes nebêt bêyar e naz ew serşirîna serfiraz
Min her tinê ew bû miraz canî bidem yekcare xet

Min dane wê ev ru'h û dil wek 'endelîbê dilbikul
Hêşta ji min ew maye sil gotî ji te dilsar e xet

Dilsar e her ho ba diket da min b' evînê jar biket
Daku dilê min sar biket tecrîbîya xwîndkar e xet

Tecrîbîya yar birijît min jî bi destê xo b'kujît
Nabît ji wê dil bihijît taku hebim her yar e xet

Taku hebim min ew şirîn êş û bela şahî û girîn
J' xo ra me kirbû xemrevîn, willah me ew hemwar e xet

Hemwar e min ew serşepal nazikqeda ebrûhîlal (delal)
Memdu'hî ron kir pê xeyal Exlatî lew diljar e xet.

Ferhengok:
Kulûmet: hinarok, lam, gûna, gep
Serwer: serdar
Bade: vîn, şerab, mey
Têrxur: têrronahî, rengesmer
Hadir: yekser, demildest, di gavê da

***

KURDISTAN

Me Kurdistan gelek d'vêtin çi ca terka wê em nakeyn
Eger bîva me lê bêtin em ê tolên kevin rakeyn

Eger nemrîn em ê bînîn kul û derdên xo derînîn
Digel dijmin b' kul û kîn în çi ya (ewa) bûrî ji bîr nakeyn

Ji bîr nakeyn ewa bûrî wekî dijmin dikir zorî
Eger canî bikeyn gorî ji nû paş bendeê nakeyn

Ji nû paş ev rih û cane me dest jê şwîşt û berdane
Li ser dijmin me ferman e heya tolên kevin rakeyn

Heya tolên hizar salî nehêlîn bo kesê xalî
Xo qurtal keyn ji vî halî neyara j' vî cihî rakeyn

Neyarên xo em ê înîn wekî twîla rezîl xwînîn
B' şeqa ji qel'a derînîn bi zincîra girên dakeyn

Bi zincîran û sencûra em ê kêşîne ser gora
Paqij keyn van rex û dora serê xo l' nav dinê rakeyn

Serê xo dê bikeyn bala vejînîn Rustem û Zala
Vekeyn tolên di 'Ebdala j' nû kuştiyên berê rakeyn

J' nû kuştiyên berê (Zîla) xazîn bo Hîzanî (Barzanî) necm û taz în
Lewa hinde b' kul û gaz în çi ca ahan ji bîr nakeyn

Çi ca ahên xo nahêlîn roja cengê find û fêl în
Em ê dîsa dinê şêlîn heta kurda ji dil şa keyn

Heta kurda bikeyn serwer li ser ’alem bikeyn kîşwer
Li dîwanê bikeyn dilber ji rojê beyreqa rakeyn

Ji rojê beyreqa mêra hejînî l’ ser serê şêra
Bikeyn keyf û sema vê ra Hîzan û Dêrsimî şa keyn

Hîzan û Dêrsimî bînîn bi zêravê bireşînîn
Dîsa Paloyî bixemlînîn li wî kesk û zera rakeyn

Li wî kesk û zer û sora bikeyn rewşen li sînora
Vejînîn dilmirî û kora bi serbestî xo aza keyn

Bi serbestî, bi azadî, bi dilxoşî, bi dilşadî[*]
Werin kirmancê Exlatî da Kurdistanê ava keyn

(*) şêx Memduh ev her du rêz bi du awayan nîvisandine. Awayên din weha ye:
"Bi serbestî, bi azadî gelî kirmancên Exlatî (dilpatî)
Bi dilxoşî, bi dilşadî werin da wanî ava keyn".

Ferhengok::
Bîv: derfet, firset, keys
Bende: ebd, kole
Qurtal: xilas kirî, azad
twîl, tol: kûçik, seg, tole
Find û fêl: hîle, firt û fêl, xapînok
Kîşwer: wulat, nîştiman
Beyraq: ala, perçem

***

HEWAR

Hey hewar hewar hewar dinya hemî l’ me bû neyar
Rabne ser xo gelî kurda dijmina goştê me xwar

şîn û bangîn û hewar e qîr û gazî têt j’ wilat
Dad û fîxanên me kurda wê l’ me bûne sed hizar[1]

Hinde jarî û bendewarî b’ ser me ra bûrîn bira
Ma ne bes e gelî kurda ev jiyana sar û bar

Bo çî ma em ne mirov in xo ne em dar û ber în
Heq me nîne di jiyanê ey bêmirwet ey neyar[2]

Hinde sal e em dibêjîn ’ereb û tirk û ’ecem[3]
Ew digel ême neyar in bo neyara pişt û kar

Bîst û pênc milyon didêr in em hemî kurd in xurî
Ma ne ’ar e em bimînîn l’ bin tep û destên neyar

Pehlewan û genc bila bên şêremêr dê werne pêş
Dijminên t’ hat in dîlanê tîleşor kanê hewar

Misriya dîsa b’hejînin va kula derman bikin
Canê dijmina bisojin bikelihên wek jehrê mar

Hwîn hemî pêk ve b’ tebayî dest bidin darê çekan
Dijmina j’ erdê xo rakin jîn bêxwîn nabîte yar

Qeyrekê bidne girê Nehrî û Palo dê vejîn(4)
Dêrsim û Barzanî vêk ra j' gelî Zîla bêne xwar(5)

Serbixo azadî rûnin l' vî cihî serbest bijîn(6)
L' ser rû û difna neyara dane wanî xundekar

Alayê rengîn hilînin vî cihî pê şah bikin
Kesk û sora lê b' hejînin rojî Newroz e bihar

Roj l' bîraqê helînîn ron bikin dax û çiyan(7)
Daku Exlatî bijîtin serbixo, dilşad û yar(8)

şêx Memdu'h Birîfkanî bixwe ev rêz bi du awayan nivîsandine. Awayê din eve ye:
1- Dijmina girtî cihê me hey hewar hewar hewar
2- Kanê heqê me d' jiyanê ey bêmirwet, ey neyar
3- Kurdino hwîn qenc bizanin ereb û tirk û ecem
4- Qeyrekê b' dene girê Hîzanî dîsa da vebijîn
5- Dêrsim û Paloyî vêk ra j' gelî Zîlan bêne xwar
6- Serbixo azadî rwînin l' vî cihî serbest bibin
7- Roj l' gulistanê belav bît (bîtin) tav bidet rewşa cihan (serê çiyan)
8- Da ji nû Exlatî rabit pir kes û dilşad û yar

Ferhengok:
Qeyrekê: bîstekê, demekê, piçekê
Girê: girêk, destan bidin hev
Vejîn: ji nû ve jiyan, dîsa zindî bûn
Dax: çiya, ko, kêw

***

GELÎ KURDA

Rabne ser xo gelî kurdan hwîn b' tebayî can û pîr
Dijmina j' erdê xo raken da bijîn em wek wezîr

Me nevêtin ev jiyana bêcih û ala û mîr
Roja cenga me û tirka me çi ca naçît ji bîr(1)

Piştî jarî û bendewarî lê me dîtin sed hizar(2)
Ma ne bes e gelî kurda l' bin tep û destên neyar

Yan çawa em dê ji bîr keyn ya ku me j' destî dixwar(3)
Me hemî pêk ve nivîsîn b' xwîna kuştiyên di zar(4)

Her ji Bakû ta ku şîrazê hemî kurd in xurî
Pehlewan in serbilind in dest bijar in bo şerî

Û ji bo te dê fîda ken yek bi yek can û serî
B' serfirazî dê helînin alayê roj li zerî(5)

Me divêtin wekî mêra serbixo, aza bijîn
J' nûke pê ve bo kesê qet çi temenna nakêşîn

Yan wekî ava buharê dê l' cihê xwînê rijîn
Her wekî şêr û pilinga em li cengê nahejîn(6)

Wê li ser me bûne yekdil 'ereb û tirk û 'ecem
Hilfa Bexdayê girêda Exlatî ruh da ji xem

Kurdistan kes nema carek ku pirsê jê bikem
Rabne ser xo gelî kurda çar rexa lê bikne dem[7]

şêx Memdu'hî ev rêz bi awayekî din jî nivîsandiye:
1- Ya ku (çendî) bûrî û hatî ser me hemî tev tête bîr
2- şêx Memdu'hî ev rêz bi awayekî din jî nivîsandiye:
Bes e jarî û bendewarî lê me ditîn sed hizar
3- şêx Memdu'hî ev rêz bi awayekî din jî nivîsandiye:
Ma çawa em dê ji bîr keyn ya ku me j' destî dixar
4- şêx Memdu'hî li ber van her du rêzan ev rêz jî li rexê kaxezê nivîsandiye:
Her ji roja lu li me sotin jin û zar û diyar
5- şêx Memdu'hî ev rêz bi awayekî din jî nivîsandiye:
Kurdistanê (Narînê pê) bixemlînin da zava bête derê
6- Dê bixwazîn kevnetola yan ku mêra dê kujîn
7- Nevrozê dîsa vejînin (Misriya dîsa b' hejînin) da bizanin kurd în em

Ferhengok:
Tebayî: tevayî, bi hev re, pêk ve
Bakû: Paytxtê Azerbêcanê
şîraz: Bajarekî Kurdistana Îranê

***

DERDÊ GIRAN

Cana çi b'kem derdê giran e me nema dil
Sotim j' fîraqa te hizar daxê l' ser dil

Evroke şirînê kul û da'x dane birînê
Dûr e bigehînê lew kunceyê da dil

Dil da te me cana ser bo te me rana
Ger ku te nebînim reşba digrît dil

Xweziya dem û gava yar hatî silava
Dost keftiye dava di gel min bûye hevdil

Ravek me digel da sîmayê şefeq da
Wê j' rojê sebeq da hadir l' me reva dil

şehda di şirîna dermanê birîna
Mehtu me derîna êş û kelema dil

Roja li zuhaê destê me gihaê
Xala li sîmaê der kir elema dil

Ferhengok::
Kunc: goşe, quncik, koşe
Hevdil: dildost, hawdil, dost

***

DA BIÇÎNE LALEŞÎNÊ

Rabe da ez tu bi hev ra biçîne Laleşînê
Kul û kovana bihêlîn nwî vekeyn j' dil evînê

Mêrg û çîmen xemilîn sosin û sumbil ketinê[1]
Terzina girtî xunav û com û kanî ketinê

Sorgulên simaê rengîn girtine rengê b'xwînê[2]
Nêrgizên ser di giran lê d'kene baweşînê[3]

'Endelîb dîsa dixwînin bilbilê l' ser hêlînê
Kevîn kefte Katoyî û kewderî hatne şûnê

Çîmenên nazik û ter 'hûr û perî daniştinê[4]
şahiya l' yazdeyî adarê şox û şeng wê t'bezinê[5]

Nazika xemle girêdan raserî Dêrahinê[6]
Kofî xar kir tu binê bejn û bala şirînê

Ask û mam û pez û kovî qul bi qul wê d' girtinê[7]
Xuşî ya ketye welatî rabe da em biçînê

Exlatî xwast ji Xudê rojeka husa d'înê
Newrozê sala me nwî kir b'xêr û şahî b'gehînê

şêx Memdu'hî ev rez bi vî awayî jî nivîsandiye:
1- Mêrg û çîmen xemilîn, solîne hatne derînê
2- Sorgul û alal û beybîn rêz bi rêz wê d' ketinê
Sorgul û alal û beybîn şox ûşeng rabezînê
3- Nêrgizên nazik û ter lê d'kene baweşînê
4- Çîmenên nazik û ter surperî wê d' rûniştinê
5- Spêdeya l' yazdeyî adarê şox û şeng wê t' bezinê
6- Nazika poşî girêdan kesk û sor d' enya duta kir
7- şev ro mam pez û kovî qul bi qul wê t' girtinê

Ferhengok:
Kevîn: perçeberfên di destpêka biharê de li reşahiyê mane, hîn neheliyane
Kewderî: kewgir, nêçîrvanên kewa
Ask: xezal
Mam: karika xezala, karmamiz

***

HILO RABIN

Hilo rabin gelî kurda bi can û mal bi 'ehd û soz[1]
Binêrin faris û tirka l' me napirsin'ereb û rûs[2]

Ji tirka ya me bû erd û hemî rêze hemî Tersûs
Hekarî û Tuncelî û Mereş Kemîşxane heta Toros

Hinek Qeyserî û Sêwas û hinek Toqat hinek Mêrsîn
Exne û Dêrsim û 'Entab, Qerehisar û Artwîn

Bîngol û şirnex û Cizîrê û Exlat û Mafarqîn
Sêwreg û Wêranşehir û Batman û Dara û Misêbîn

Melatya, El'ezîz, Xerpût, Giresun û Adîyeman
Qerekose û Trebzon û Bazîd û Qers û Erdûxan

Urfa û Sêrt û Erzerom, Bidlîs û Mûş û Erzincan
Îslahiye û Îskenderûn, Diyarbekir, Mêrdîn û Wan

Eve hemî kurd bûn xurî zarî di kirmancî dixwand
Man bêxudan û bêxweyî lewra ku tirka j' me revand

Exlatî hindî ba dikir tirka cihê me j' xu kirand
Kesê çi pisyar lê nekir derd û xema dil peritand

şêx Memdu'hî ev rêz bi awayekî din jî nivîsandiye:
1-Hewar e l' min gelî kurda hilo (werin) rabin bi can û soz
2- Binêrin faris û tirka l' me bûn dijmin 'ereb û rûs

***

JI ’ÎRAQÊ ME DIVÊT

J’ ’Îraqê me divêt Xaneqîn, Qizilrubat û Mendelî
Hevlêr, Koh û Çemçemal, Silêmanî û Hemam’elî

şingar û Akr û Ênsifin, Sersing û Altunkoprî
Til’efer û Rewandiz in û Daqoq û Toz û Kufrî

Kerkûk, Amêdî û Dihok, Mûsil û Zaxo Pênciwîn
’Eynzal û Bedre û Ranye, şeqlava û Selah’eddîn

Mexmûr, şirgat û şehriban, Bedre û Helebçe û Ze’feran
Eve hemî kurd in belê man bêtebayî û bêxudan(1)

Belkî du milyon tê hene Exlatî ho texmîn dikir(2)
Bo dijmina xoş cenan e kesê guhdarya me nekir(3)

şêx Memduh Birîfkanî ev rêzên helbestê bi awayên din jî nivîsandine:
1- Eve hemî kurd in belê heyfa me têt man bêxudan
2- hemî (pêkve, ew jî , vêkra) du milyon tê hene Exlatî ho texmîn dikir
2- Bi dijmina xoş cenane hindî me got fayde nekir

şêx Memdu’hî di dîwana xwe ya destnivîs de gava helbestek bi dawî tê, helbesta din ya li pey tê bi gotina "Welehû ey’zen" – hê jî hene- xuya kiriye. Lê piştî vê helbestê ev gotin nenivîsandiye û yekser ev çar rêzên din li binî nivîsandine:

Kurdistan çend xoş e wek ru’h û can e
Hemî mêrg û çîmen in baxê cenan e
Pêk ve deşt û çiyayî cihê şêran e
Pêk ve bax û çîmenin cihê mêran e

***

şanek: Dîwana şêx Memdu’h Birîfkanî ya destnivîs bi helbestên Melayê Cizîrî dest pê dike. Piştî van helbestan di rûpelekî bi serê xwe de şêx Memdu’hî navên hin bajarên Kurdistanê digel ravekên wan nivîsandine. Em wî rûpelî wekî ku wî nivîsandiye çap dikin:

Ermînîye: Uratrî. Uruartî
Exne: Edene. Ezene. Kilîkya
Akre: ’Eqre
Amêdî: ’Umadiye
Beytelşebab: Elkî. Elqî
Ezirbêcan: Midya el Su’xre
Erbîl: Hewlêr
Behdînan: Edyabîn
Urfa: ’Urfa. Ruha. Edsa
Sablax: Sawcîlaq
’Helebçe: Sar’xon. Karşarokîn
’Hilwan: Halman. Serpil-Reis elcebel
Tor ’Abidîn: Kîmoxî
Diyarbekir: Diyarbeqir. Amed
şehrezûr el Qedîm: Bisîntepe. Tilbisin
Wan: Tospasî. Tospas
Zêbarî: Sûbarî. Sûbarû. Hanîgalbat
Hemedan: Hekmitan. Aqbatan
Mizûrî: Misûrî. Mûsrî
Hewreman: Narman
Miyafarqîn: Martîropolis. Li gor gotina ev navê dawî, navê Mûşa niha ye.
Nehrî: Naîrî. Nîrî. şemdînan. Aram. Naharam. Naharî

BEHDÎNAN

Ez kurd im kurdê çiyan im(1)
Serbilindê Behdînan im
Xudê zanît ji bo kurda
Bi ah û derd û kovan im(2)

Heta kengî gelî kurda
Dimînî bêser û sewda(3)
Çira bêsûc dikujî kurda
Dibêjî ez wilatvan im(4)

Eger kurd î tu rastgo yî
Çira dijminê xo b' xo yî
Tu dê hêlî ewa çûyî
Dibêjî ez pêşîman im(5)

Ne ez tirk im, ne nazî me
Ne îngilîz û emrîkî me
Ne ez be'esî û şiyû'î me
Belê kurdek bisilman im

Belê kurd im bi ru'h û can
Bi ehd û bawerî û îman
Dinalim ez bo Kurdistan
Xerîkî derdê kurdan im

Çi dilvan im ji va derda(6)
Çira bêsuc dikujî kurda
Neyarên me li va erda
Dibêt ez şahê kurdan im

Li Kurdistana rengcûrî(7)
Bi xo bi xo tinê tu xoşmêr î
Me dît dijmin j' te ra bûrî
Te negot mêrê meydan im.

Bo nekey li cihên jorî
B'xo bi xoy tu xoşmêr î
Çira xo te nekir gorî
Wekî tirk hatye Hîzanim

Heta mirnê dikim gazî
Dinalim ez ji nû tazî
Nizanim ka tu çi d'xwazî
Lewa hinde î perîşan im

Her ro têm ez dinalînim
Birîndar im cigerxwîn im
Wekî mêra te nabînim
Dibêjî ez wilatvan im

Dilovan im me tu nasî
Çira kurdo belengaz î
Piyawekê keserdar î
Tu napirsî li kovanim

Eger rast î tu camêr î
Wilatvan î, xudanxêr î
Xo bo kurda bikey gorî,
Dibêjî ez wilatvan im

Lewa hinde dinalînim
Birîndar im, cigerxwîn im
Çi sinahya ez nabînim
Pê ron bikim dil û canim

Pê ronî bikim canê xwe
Rûreş bikim neyarê xwe
Memdu'h belav ket derdê xwe
Exlatîyê pir beyan im

şêx memduh ez rêz bi awayên din jî nivîsandine:
1- Ez kurd im, kurd û xan im
2- Heta mirnê çi dilvan im
3- Tu kurd î bêser û sewda
4- Dibêjî ez ji kurdan im
5- Dibêjî dostê hemyan im
6- Çi dilvan im gelî kurda
7- L' Kurdistana cihê zêrî

***

'TEMEFA

'Temefa leb ji şefa bo çî me rencîne dikey
Me emeldar e ji te 'eqsê çira d'gel me dikey

'Temefa mêze bike kanê gunaha me çi ye
Me bi vî rengî disojî û me pir gende dikey

'Temefa min go perî bêt û birîna me veket
Dê bo 'halê me girî yan dê 'îlaca me bikey

'Temefa dil me bi te îro kirev bend û heval
Ez bi ru'hê l' te dinêrim tu çira ho l' me dikey

'Temefa min dibîhî bo çî li te mêze dikem(1)
Da li 'halê me bipirsî kul û derda tu vekey

'Temefa min ji kula girtî gula rengîn û bav
Me jidil her tu 'hebandî bo çî naza l' me dikey

'Temefa em ji xema eşqa te pir dilkeser în
Me tu girtî dilê qenc e tu mebêçare nekey

'Temefa bextê te me min b' vî derdî nekujî
Tu çi cara me nehêlî me ji xewa şirîn venekey

'Temefa b' 'işq û evîn min tu 'hebandî di dinê
Wekû hîrik l' te dinêrim tu yî lîba l' me dikey(2)

'Temefa ah 'Tmefa ah 'Temefa ah 'Temefa
Te 'îlaca me nekir bo çî birîna l' me dikey

'Temefa xo bi zeriyê şengeşirîn dost û heval
Ru'h bi yekcarî te dîsa dê mirim ger me nekîy

’Temefa b’sond û qesem wek te me navên çi perî
Me miraz e ’Temefa canê tu çava l’ me vekey

’Temefa bê te biha dê bikirim b’ ru’h û cesed
Ev e soza me digel te ko b’ gotina me bikey

’Temefa bi ehd û wefa ez çi ca terka te nekem
Tu Xudê key ’temefa bêje min ka dê tu çi key

’Temefa kuloma spî te l’ me kire dan û dikak
Me nezanî hemî dav in dê me pê peçrîme dikey

’Temefa şukrê bike îro birîndarê te me
Te çi bazî j’ xo ra girt û bi wî ravê dikey

’Temefa hêj ez nizanim kanê fikra te çi ye
Dê wekî ya ku me gotî ya bi ’eqsa me dikey

’Temefa bo çî te Memdu’h bi gula kuştî heval
Ma yêkê dî heye îro ji wî çêtir tu bikey

şêx memduh ez rêz bi awayên din jî nivîsandine:
1- Temefa min dibihî hinde li te mêze dikem
2-Weku heyrok l’ te dinêrim tu yî lîba l’ me dikey.

Ferhengok:
Leb: lêv, dev
rencîne: nexweşî, rencandin
dibihî: dibihîst
hebandî: hezkirî
lîb: gizî, ger, henek
hîrik: sersam
xub: baş, çak
biha: nirx, qîmet

***

NAZENÎN

We’ede bit paşî te cana ez çi şehyana nekem
Ez digel kesê dî jibil te ’ehd û peymana nekem

Piştî wa geşt û sefaya min kirî d’gel dilberê
We’ede bit êdî nerûnim l’ terzina keyfê nekem

Ma çawa dê bigirim dosta jibil te nazenîn
Ru’h bi yekcarî me da te dil ji te qet navekem

Piştî min xwarî ji lêvên qurmizî şekr û nebat
Ez çi cara d’gel çi cana geşt û seyrana nekem

Min li Baxî Îremê min dî li sêva ket gezo
L’ min ’heram bît (bin) paşî wa sêva gezowê ’tam nekem

Min li nav baxê gula bo ser şirîna we’ede kir
Paşî wan solîneya alayê rengîn bên nekem

Kewser û ava ’heyatê me ji lêvên te vexwar
Lew ciwan im ez di ’işqê dest ji dosta navekem

Min li ser kuloma spî alal û sunbil bên kirin
Lew şevên tarî wekî rojê bi ’işqê çêdikim

Badiya rexqurmizî da min şirîna ser şubak
Min ji wê mey hilmirîst lew kişwera yexme dikim

Ger weku bilbil li ser dêmê te bame sorgulê
Her wekî rengê biharê dem bi dem da geş bikem

Ma gelo mumkin e ez carek binefşa çav bixal
Her wekî cara bibînim dîdeya pê ron bikim

Memdu’hî can maye d’gel sewda d’ serî havête dil(1)
Sotinê dabû hinava şeb û roj şînê dikem(2)

şêx Memdu’hî ev her du rêz bi awayekî din jî nivîsandine:
1-Memdu’hî dil maye d’gel sewda d’ serî min da nema
Memduhî dil ma di gel te kelmeqê havête dil
2- Xo her min çav mane zil j’ ’işqa te da her ho dikem
Xo her min çav mane zil, şîna birîna xo dikem

Ferhengok:
geşt: seyran
sefa: xoşî, şadî
terzin: avzê
qurmiz: sor
kulom: hinarok, lam, guna
badÎ: piyale, tirar, baye
helmirîst: mişt, mijî, alîst
yexme: talan
dîde: çav, çaw

***

XUTIYA MIN

Dilbirîndara şirînê bêjne canê xutiya min
Keftîme derdê evînê remz û nazên xutiya min

Remz û nazên wê şepalê nazikê gerdenşemalê
Çend me gotê der nihalê rabe sotim xutiya min

Rabe sorim kul û derda xoşî paşî te me berda
Ma çiqa j’ ’işqê xeber da rû neda ve (min) xutiya min

Rû neda min serşirînê dernikar î xemrevînê
Çend me gotê nazenînê rabe ser xo xutiya min

Rabe cana dêm ji cûrî spêde hat û şev l’ me bûrî
Tu çira dê min guhûrî bi xewa xo xutiya min

Wê xewa şirîn zû îna çend me kir çav nehilîna
Mam bi wa derd û birîna tengezar im xutiya min

Tengezar im bêdewa me b’ derdê ’işqê mubtela me
Min l’ ser kuloma te dame ru’h û can e xutiya min

Ru’h û canê pir dinalim (bê’hal im) şev û roj talib wîsal im
’Aşiqê wê dêm bixal im xo ne bes e xutiya min

Xutî ya keftîye xwarê her wekî şevên biharê
Çendî min got rabe yarê şev direng e xutiya min

şev giha weqtê beyanê mam di ber benda te canê
Hindî min got sermiyanê dilbijan im xutiya min

Dilbijan im, dilbixwîn im hindê ez canê d’hejînim
Ranebû derda b’kewînim poşiman im xutiya min

Poşiman in dil'hezîn im min gotê lêvan gezînim
Daku canê j' xew hilînim ranebû can xutiya min

Ranebû çendî hijandim serûpê lêk zivirandim
'Eql û hiş her du firandim xew giran e xutiya min

Xew giran e bêxeyal e dêmdur e gerdenşemal e
Lew xudan 'eql û kemal e serşirîn e xutiya min

Serşirîn û xembelav e xet ji misk û leşgulav e
Rû wekî xurşîd û tav e lebşîfa ye xutiya min

Lebşîfa ye, şahêcan e dernîgar e alîşan e
Dêm wekî destek (qefta) gulan e xemrevîn e xutiya min

Xemrevîn e pir binaz e sorgula baxê mecaz e
Ru'h ji Memdu'hî bixwaze da fîda ket xutiya min

Dê fîda kem ru'h û cana bo te çend mal û cîrana
Ger tu rabî çilexana xoşirîn û xutiya min

Ferhengok
xutiya min: xoşewîsta min
mubtela: giriftar, duçar
dam: dav, daw
dernîgar: ciwan, xweşik
baxê mecaz: ciwaniya waqi'î, baxî ciwanî
çilexane: cihê îbadeta çilrojî yê ku sofî dikevinê

***

CANÊ CANA

Pir ji dinya te xerîb im canê cana min tu ka
Dilkel û jar û keîb im canê cana min tu ka

Dilkel im sê sal temam e çav li rê yara xo mame
'Aşiqek pir mubtela me canê cana min tu ka

'Aşiq im dûr im ji ramê 'eşweyîn şirîn kelamê
Girtî me l' vê qeyd û damê canê cana min tu ka

Girtime mame di qeyda her wekî mecnûn û şeyda
Dil bi navê te me 'hey da canê cana min tu ka

Dilkul û jar û ze'îf im mubtele qametelîf im(1)
Ru'h fîday şama şerîf im canê cana min tu ka

Ru'h fiday werdên bixar im kuştiyê cotên xumar im
J' me'hbeta 'işqê dizar im canê cana min tu ka

J' me'hbet û cewra 'hebîba qehr û azara reqîba
Zêde kir êşa xerîba canê cana min tu ka

Zêde bû cewr û cefa me (bela me) bêguman be'hra xema me
J' yar dostan ez cida me canê cana min tu ka

Bêguman dilvanî dost im sed meqaman veguhistim
Heta ez j' me'hwê veristim canê cana min tu ka

Min heta me'hû fena bû dil bi 'işqê mubtela bû
Cezb û lerzîn û ta bû canê cana min tu ka

Lê (her) dema j’ me’hû û fenayê geştîme ’halê beqaê
Can û dil her du ma daê canê cana min tu ka

Can ji ber kezmên du sadan b’ ser û fey’za selewatan
Bûme me’zherê sîfatan canê cana min tu ka

Bûme me’zher bo cemalî we’hdeta cûd û wîsalî
Dil geha nûra celalî canê cana min tu ka(2)

Dil geha keşfa şihûdê zîkr û tew’hîda sihûdê
B’ canûdil çûme sicûdê canê cana min tu ka

Can bi navê te me ’hey kir xulqê razî me di ber kir(3)
Sed şukir mer’za li ser kir canê cana min tu ka

Sed şukir fe’zla te dîsa nûr û narî Nebî Mûsa
Dil me Tor e bê teyîsa canê cana min tu ka(4)

Dil kete sîrra lîqaê we’hdeta ’halê beqaê
Cinneta zewq û sefaê canê cana min tu ka

Cinneta keşfa cemalê menzîla min di xeyalê
Hadir Exlatî fîda lê canê cana min tu ka

şêx Memdu’hî ev rêz bi awayekî din jî nivîsandine:
1- Lew ku diljar ûzeîf im, mubtela qamet elîf im
2- Dil kete nûr û xeyalî, canê cana min tu ka
3- Can û dil navê te ’hey kir, qulkê razî me ber kir
4- Dil çi Tor e pê teyîsa canê cana min tu ka

Ferhengok
’Işwe: nazî, nazdarî, delal, be naz
Me’hu: neman, mirin
Mezherê sîfata:serkaniyên tiştên baş, serçaweyî şitên baş
Cûd û wîsal: gihiştina hev
Hadir: yekser, di gavê de, demildest

***

CAN KÎ VE ÇÛ

Cana min ka sebra min ka bêjne min ka can kî ve çû
Xoşî hemî l’ me kirne tah bêjne min can kî ve çû

şeva berê me û dilberê dax û keser kirne derê
Dil ji xema safî me ma bêjne min ka can kî ve çû

Dil kuzirî j’ wî agirî cerg û hinav bûne girî
Min go hewar ez bûme bêjne min ka can kî ve çû(1)

Cana delal yara şepal ’halê me kir wek şiklê dal
Ez çûm ji dil çav mane zil bêjna min ka can kî ve çû

L’ bexçê gula l’ nav simbila min dî perî r’ena dil(2)
Keyf û sema xoş bo me ma bêjne min ka can kî ve çû

Zilfên belav lê kir gulav serxoş kirim bêxemr û av
Dil çû ji dest ez mame mest bêje min ka can kî ve çû

Sêvên di sor l’ ser textî nûr min dî li dor rey’han û cûr
Sîne vekir min xêve kir bêjne min ka can kî ve çû(3)

Can hat bi meş wek mahê geş enya spî çavên di reş(4)
Wek agirî dil kuzirî bêjna min ka can kî ve çû(5)

Min go eman selwa ciwan j’ derd û xema min ’hal nema
Bo te mirim nahedirim bêjne min ka can kî ve çû

Lêv girnijand ser l’ min hejand dîsa ji nû dil herişand
Dil peritî b’ xo şewitî bêjne min ka can kî ve çû

Can hat bi meş wek mahê geş temaşe kir çavên di reş
Sê car kenî dil kir xenî bêjne min ka can kî ve çû

Dil bû kherê vî agirî yar ku demê hatî birî
şû'ele veda şewqê l' me da bêjne min ka can kî ve çû

Yar hat ji rav bû şewq û tav, mame li wê bêdeng û nav
Zilfên belav l' min kirne dav bêjne min ka can kî ve çû

'Ebdê feqîr wê kir esîr nedihate bîr şahê kebîr
Min go hewar çû l' min hedar bêjne min ka can kî ve çû

Zilfên belav lê kir gulav sotin li min cerg û hinav
Cergê xirab wê kir kebab bêjne min ka can kî ve çû

Cana me hat wê kir xebat dinya li min rojê helat
Bên jê firî dil bişkurî bêjne min ka can kî ve çû

Cerg û bez im biryan ez im lewra bira l' mirnê b' lez im
Ez bende bûm b' xo yê te bûm bêjne min ka can kî ve çû

Dergeh vekir seyrî me kir willah bira dil yexme kir
Çavên belek kir me helek bêjne min ka can kî ve çû

Ew dêmperî min dî l' derî dîsa ji nû dil kuzirî
L' min fukirî bo min girî bêjne min ka can kî ve çû

Dêmfener e go min were bêje min te çi li ber e
B' serê te kem dê bo te kem bêjne min ka can kî ve çû

Qur'an vekir 'ehdek dikir Memdu'hî dil pê bû şukir
'Hemd û sena bo te hena bêjne min ka can kî ve çû

(*) şêx Memdu'hî di orîjînala vê helbestê de pir guhertin çêkirine. Me bi vî awayî rêz kir. Lê xwendevanên ku bixwazin, dikarin li orîjînala wê vegerin.

şêx Memdu'hî ev rêz bi awayekî din jî nivîsandine:

1- Min go hewar ez bûme dar bêjne min ka can kî ve çû

2- L' Bexçê gula l' nav sunbila min dît perî şaha dila
3- der me vekir min xêve kir bêjne min ka can kî ve çû
4- can hat bi meş wek mahê geş b' dêmê spî çavên d' reş
5- Min dî perî dil kuzirî bêjne min ka can kî ve çû

Ferhengok
Tah: nexweşî, lerz û ta
Kuzirî: kizan, kizran
Dal: pîr kirin, wek herfa (d) a erebî çemandin
Zil: zîq
Mest: jixwe çûyî, serxweş
Xêve kirin:tam kirin, nûbere kirin

Mahê geş: heyva çarderojî
Girnijand: bişkurîn, bişirîn
şu'ile: çira
Esîr: dîl, exsîr
Bişkurî: girnijî
Biryan: neman, nemayî, sotî, şewitî

***

DILBERÊ

Dil birîndar e şirînê jar û bêmaro dilo[(1)]
Keftime derdê evînê ay dilê min ay dilo[(2)]

Keftime ber derd û janê wek Memê sotî gumanê[(3)]
Ahji destê vê ciwanê ay dilê min ay dilo

Ah ji destê zilf û xala awirê wa çavxezala
Dame ber çekûç û nalan ay dilê min ay dilo

Dame ber derdê fîraqê helfirandim wek buraqê
Sed hewar j' vê îştiyaqê ay dilê min a y dilo

Hey hewar j' va kul û derda mi'hnet û 'işqa di wer da
Ez kirim bêmal û şeyda ay dilê min ay dilo

Ez kirim wek şiklê dalê mam di kovana wîsalê
'Eşweyîn wê serşepalê ay dilê min ay dilo

'Eşweyîn wê 'alîşanî ez kirim bêmarê Xanî
Xoş dibim ma ez bi canî ay dilê min ay dilo

Ma kul û daxa birînê sotina derdê evînê
Sax dibit carek bi dînê ay dilê min ay dilo

Sax dibin ma ev mehane dax û derd û kul û jane[(4)]
Ru'h û dermanê min bi can e ay dilê min ay dilo

Ru'h me cana Mekkeî bû nazik û 'hor û perî bû
Çav me lew xewn û girî bû ay dilê min ay dilo

Çav me ma l' bejna şirînê remz û nazên xemrevînê
Mam bi vê dax û birînê ay dilê min ay dilo

Mam di benda dax û derdan xoşî piştî te me berdan
Can û dil her du li ser dan ay dilê min ay dilo

Can dema hatî ji wê ve ateşî dil girt ji rê ve
Serxoş im mame b' dînê ve ay dilê min ay dilo

Serxoş im bî camî mest im ejdeha bî jehrê gestim
Bi girya zilfa ve bestim ay dilê min ay dilo

Ay dilo jaro xerîbo dûredost û bêne'sîbo
Xeste'hal û bê'tebîbo ay dilê min ay dilo

Xeste'hal im pir fena me çav li rê yara xo mame
Ez bo yarê canfîda me ay dilê min ay dilo

Can ji bo wê min fîda kir dil bi 'işqê mubtela kir
Ru'h ji Exlatî cida kir ay dilê min ay dilo

1- Dibe ku şûna peyva bêmar, "bîmar" be: jar û bîmar û dilo
Bîmar: nexweş, nesax
şêx Memdu'hî ev rêz bi awayekî din jî nivîsandine:
2- Keftime cewra evînê ay dilê min ay dilo
3- Di be ku ev rêz bi vî awayî be:
Keftime ber derd û janê wek mûmê sotî gumanê.
4- Sax dibin ma ev ewane dags û derd û kul û jane

Ferhengok
Bêmar: bêjiyan. Mar: jiyan, dijî.
Guman: şik
Awir: nêrîn
Helfirandin: firandin.
Buraq: hespê ku Mihemed Pêxember-s- pê çûye Mî'iracê
Areş: agir, ar
Fena: mirin, fîda

***

’HUSN Û CEMAL

Me j ’bil ’husn û cemalê me j’ me’hbûba qe navê
Me xerez sin’etê xelaq e ji wê pê ve me navê

Tu be zilfên xo yî ta-ta neku min pê bigrî
Me ji wa terhê biska me xerez nîne me navê

Me ji wê neqş û nîgarê be Xudê safî me ma dil
Canê me ’ezîzê bi Xudê bêy te me navê

’Işqa te kirim bêser û bêmalî, hewaî
Sed car te fîda bin dil û canê xo me navê

Dil maye di benda te wekî bilbilê şeyda
Bihnek ji nesîmê te bikim zêde me navê

Xunçek ji te nadim bi dused nêrgizê şehla
Canê me çira yexme dikey nê me xo navê

Enwar tecella ye li dêmê te ’eyan kir
Îro me jibil wê perîyê ’horî me navê

Bazarê biken ’horî bi te xo bigihurin
Yek-yek te bi wa nadem û ev bey’e me navê

Terhên wekî bejna te ji bala dihejînim
Nê terheperês im tayê bêterhe me navê

Sorgul wekî dêmê te ye willahî we bîllah
Bêhna wê ne ew bêhn e me gul bê te me navê

Her navê wekî navê te bît xoş e me ew nav
Navê ne wekî navê te nebît canê me navê

Exlatî were xo ji bo yarê bike qurban
Qurbanî te bim xoştir e ev saxî me navê

Ferhengok:
Sin’etê xellaq: karê Xwedê
Ta-ta: pêç pêç
Neqş û nîgar: ciwanî
Enwarê tecella: nûra Xwedê

***

HEVAL

Hevalek teqî tu nebînî l’ dinê
Gelek çêtir e bo te rûnî b’ tinê

Mirovê xirab têkela wî neke
Tu dê poşîman bî li darê dinê

Nebe hevgirê ew kesê bed’emel
Emanet tu bikre evê gotinê

We ger ne dibî rûreşê malxirab
Tu her dem j’ ’hesret dibêjî li minê

Eger tu bibînî ji qencên Xudê
Bi derfet binêre ewê dîtinê(1)

Digel wan bibe hevdil û hemnişîn
Tu dilvanîyê wa be heta mirinê

Ew in xemrevîn bo te weqtê xeman
Digel wa tu rwînî dê bibiye xenê(2)

Tu bikirî xelatek ji destê ewan
Bi xenîme binêre ewê dayînê

Ev e şîreta min bila bo te bît
Wiha gotî Memdu'h dema girtinê

Li sala hizar û sêsed û şêst û sê
Li zîndana Mûsil li çirya binê

Dikir nehsed û çilûçar û hizar(3)
Wefat kirbû Nûrî şerîfê dinê(*)

şêx Memdu'hî di orîjînala dîwana xwe de ev helbest du caran nivîsandiye. Lê di cara duyem de hin rez bi awayekî din jî nivîsandine:

1- Bi furset bibîne ewê dîtinê

2- Tu dê b' hevriya wa bibîte xenê

3-Dibû nehsed û çilûçar û hizar

(*) Mamê min şêx Nûrîyê Birîfkanî li Mûsilê di payîza sala 1944ê mîladî çû ber dilovaniya Xwedê, rehma Xudê li ser be. Cenazê wî veguhestin bo Birîfkanê û li rex babê xwe Seyîd 'Ebdulcebbar 'Ebdulqehhar hate veşartin. Memdu'h

Ferhengok
Hevgir: dost, hawrê
Bed'emel: xirabkar
Derfet: bîv, firset, hel
Hemnişîn: hawnişîn, hevnişîn
Dilvanî: xoşewîstî
Xenîme: deskeftî, deskewt

***

ŞEVÊN TARÎ

şevên tarî di nav pêlan bi girdabê giriftar im
Kesê l' dwî min, kesê bêxem çi zanît ez çi bed'hal im

Çi xoşî û 'eyş dibînim ez digel yar û şirînşahan
Mirin her dem diket gazî direng e rabe serbar im

Bi dilxoşî çawa rwînim digel yara ez ê pirxem
Dizanim paşî çend rojan digel gorî hevaldar im

Nizanim ew kesê 'aqil bi dinyayê çawa xoş bûn
Li 'halê pêşiyan nêrî û nezanî ez 'ecebkar im

Were saqî me dil nîne tu bigêre kas û camê
Evinya ewilî bûrî nuhe dil (pir) teng û xemdar im

Dilê kul çû ji destê min hewar e l' min bikin rayê
Ditirsim sirrîya mexfî bikim 'zahir 'uzirdar im

Nesîbê min di dinyayê nivîsîn bi t'el û mî'hnet
Her ro sed car dibê Memdu'h ji vî 'halî şukirdar im

Ferhengok:
Girdab: Gêjawe, gerînek, zivrînek.
Girîftar: Cîrûde, dîl, girtî.
Bed'hal: 'Halxirab
Serbar: li ser çûnê, li ser barkirinê

***

XEM Û DINYA

Eger b’ rwîtî bijî yan tu b’ zengînî
Divê her dem b’ kul û derda b’bûrînî

Xem û dinya digel yêk bûne hevgur
Kesê bêxem çawa dê l’ vêre bînî

Me hingivîn dî d’gel jehrê hevîr kir
Eger çak lê binêrî dê derînî

Ne ku tu b’ wê şirîniyê bibiye me’xrûr
Bizane ew hemî jehr e şirînî

Gelek xoşî û şahî jê me dîtin
Dumahya wa hemî l’ me kirne şînî(1)

Emanet min li te ew bît birader
Çi ca vê ra nekey dost û evînî

Eger spêdê tu rabî zor î keyfxoş
Mu’heqeq dê l’ te ket nîvro girînî(2)

Hizar qesr û pelasan lê tu çêkey(3)
Divê axir li nav gorê reş û tarî tu rwînî(4)

Hizar kes her wekî me pê di xoş bûn
Li ser textan dikir keyf û şehînî(5)

Ji nişkê ve mirin ew pêk ve bûrîn
Tu ixbarê di wan reng e bixwînî(6)

Ji bo te min nivîsîn ev nesîhet
Mixabin şîretêt min tu b’dirînî(7)

Bes e Exlatî kes guh naditin te
Çira hinde tu durra veduhînî(8)

Le dinyayê ’ecayîb pir me dîtin
Lewa Memdu’h tu pir derd û birîn î.

şêx Memdu’h Birîfkanî ev rêzên helbestê bi awayên din jî nivîsîne:
1- Belê axir hemî l’ me kirne şînî
2- Bizane dê l’ te ket nîvro girînî
3- Hizar qesr û palasa lê tu çêkey
4- Divê axir li nav qebrê reş û tarî tu rwînî
5- Li ser textan dikir keyf û şehînî
6- Tu ixbarê di wa reng e bixwînî
7- Ditirsim şîretêt min tu b’dirînî
8- Çira hinde tu durra vedihînî

Ferhengok:
Rwît: Rût, feqîr, hejar
Binêrî: Berê xwe bidê, temaşe ke
Pelas: Koşk û qesr
Ji nişke ve: Bi xefle
Durra vedihunî: Gotinên giranbiha dibêjî

***

KARWAN

Min dema nêra dinê min dî heçî hatî diçû
Her wekî ava biharê hişk dibû bêdeng û dû

Her yekî rojên di xo b t’elî û xem tê da biwar
Ew binaxahî mirin hindek li pê wan hatne dû

Bêje min ka ew emîr û kanê ew şah û geda
Kî dizanît ka çi lê hatin bi kîş rêkê ve çû

Her kesek çend rojeka l’ vî wargehî daniştibû
Hadirî barê xwe bar kir gotî karwanê me çû

Hinde te’eb û derd û mî’hnet wa bi warin le dinê
Axirî jê çûne der qet yek ji wan pê xoş nebû

Her wekî xewn û xîyalê carînan me têne bîr
Wekî çavên me vebûn me j' bîr kir û dil kore bû

Jî hemî her gavek e ya ku tu tê da vê demê
Ya dihêt hêş tu nizanî ya duhî bû xewn û çû

Jiyê serpak î dirêj hemî te beyhûde biwar(1)
Sed mixabin bêîbadet hemî bûrî û j' te çû

Ma gelo hêja ye vê bedxaneê em bikirîn
Bi 'hûr û baxên behiştê şîr û hingivînê dirûw

Dê bila bê'arî me bes bin dest ji vê pûştê bişûn
Belkî jê b'çîne derê pak û temîz û mahîrû

Ev hemî bo te me gotin qet te guhdarî nekir(2)
Sed mixabin ku bikem ev şîret ku beyhûde çû(3)

Newbeta Se'dî û Xanî bûrî Memdu'h hate pêş
Hind nemaye dê bîhîsî gotî Exlatî jî çû

şêx Memdu'h Birîfkanî ev rêzên helbestê bi awayên din jî nivîsîne:
1- Jiyê serpak î dirêj hemî te bi derda biwar
2- Ev hemî bo we me gotin qet we guhdarî nekir
3- "Hey, ah, dey" mixabin ku bikem ev şîret beyhûde çû.

Ferhengok:
Biwar: Derbas kirin, bûrandin.
Geda: Feqîr, hejar
Hadir: Yekser, di gavê de
Carînan: Carna, carûbaran
Jî: 'Emir, temen
Beyhûde: Bêsûd, bêfeyde
Bedxane: Mebest li vir dinya ye

***

EVÎNA MEMDU'H

Evro ji xeman bêçare û vane dil im ez
Agir di hinava wekî gazê disojim ez

Agir di hinava te kirî şibhê tenûrê
L' ser ta qedemê rengê bihê helpiqijim ez

Jan têne giyanim wekî bilbil bi fîxan im
Perwane ez im sotim û bêdeng dimrim ez

Xûnrêj e ji çavan wekî barana biharê
şeb ta se'herê dwîr ji xewê her digezim ez

şebgorî digel te ji me ra 'eynî 'heyat e
Ger bêye li ser min l' mirinê xoş dibezim ez

Çav nêrî li te derdê evînê l' me diyar kir
Herçendî veşêrim ji serî her dihijim ez

Sê sal e ji derdê te xem û t'elî dibarin
Ma hêj tu nizanî ji birîna dikelim ez

Memdu'hî ji derda dil û canê xo li ser da
Ma hêj ne bes e dil şewitî sorepel im ez.

Ferhengok:
Helpeqij: Hilpeqîn, peqîn, teqîn
Fîxan: Nalîn, nalenal.
Perwane: Pelatînk, pinpinîk

***

SOLÎN

Serê kuluma te wekî solîneya rengîn û bav
Te kire dane li bulbul zilifên bûyîne dav

Wekî teyrê ne beled hatime ser dêmê te Nûn
Me mirîst û digirîn qefdeê biskên begulav

Me nezanî bi Xudê, dane ye yan dêmê te nûr
’Eynî kafûr e bi meşreb di devî kewser e av

Bêguman avê ’heyat e di lepan min jê vexwar
Lew ciwan im di dinê pîr û zerî tev bû belav

Were ser be’hsî hîlalan li sema reng çi diden
Kesk û sorên di biharan xemilî l’ bin serî tav

Ser û sîma te ji nûrên wekî maha di felek
Çar kinarê kuluma zilfa sîyah girtî xunav

Bejnûbala wekî ’er’er bi ser êk da dixişin
Sosin û simbil û rî’han xemilîn l’ bejna zirav

Eniya sor û spî her wekî surayîneyan
Vedidet neqş û nîgarê me biheşt tête di çav

Me miraz bû di dinê biçme tewafa ’hecerî
Her ji ruknê yemenî sucde me bir pêşî silav

Sucdeya bereswedî nadem bi sed ’hecekbera
Her dema bême tewafê "Leyletul Qedr" im ev gav(1)

Serwera min di dinê heq me tu yî ru’h û ’heyat
Demekê ger te nebînim disojim ez ji hinav

Me li Baxê Îremê yexme kirin sêvê xelat
Were Exlatî binê solîneya rengîn û bav

şêx Memdu’h Birîfkanî ev rez bi awayekî din jî nivîsiye:
1- Sa’eta bême silavê "Leyletûl- Qedr im ev gav

Ferhengok:
Solîne: Navê gulekê ye
Bav: Vekirî, geş
Ne beled: Ne şareza, xerîb
Hîlal: Li vir mebest jê "birû" ye.
Çarkinar: Çar rex, çar alî
Ayîne: Neynik, ’eynik

***

WILATÊ ME(*)

şax û daxên di wilatê me pir e j’ şengebiya
Çîçek û alal û beybîn qul bi qul ketne çiya

Nêrgizên ser di giran şermendeê xemla te ne
L’ çîmenên nazik û ter simbil diden aweriya

Sorgulên sîmaê rengîn l’ terzina girtî xunav
Daxedar im bo binefşên xurmeî l’ ber keviya

Çar kinarê keviya sosin û simbil xemilîn
Mêrg û baxên di beheştê didine ber çikiya

Heçî coma tu binê bexçeê rizwan e wilat
Baxê Îrem te hebît dê bideye mizginiya

Mirîya bînî lê danî sê şevan dê jîne ve(1)
Her dema binêrî bihar e kanî nûjdar e giya

Ax ji zêr e l’ çiya binêre dur û almas in hemî
Çendî cewher cumle yekser wê ji nik me çûn ciya

Rez û bax û çîmenan şalîl û balîl dixwînin
Deng û awazê şirîn kefte nihal û geliya

Kan û gencên d’ wilatê me pir in mil dane yek
Sed hizar in tev bijar in makê kîmya ye giya

Serwerê çendî cihan heq bêguman erdê me ye
B’ qurçeka avê ji dola sax diken bêvariya

Heçî vî erdî bibînît paşî jê bene derê
şêt dibît hadir di gavê dîn û har kefte riya

Bes bibêje kêm birêje Exlatî nas î ji mêje
Cih biheşt e çiya û deşt e av ’heyat e l’ kaniya

(*) Ev helbest di sala 1943 ê de di kovara RONAHÎ de bi navê Xemla Kurdistanê hatiye çap kirin. Navê şêx Memdu’h jî bi naznavê Xelwetî hatiye nivîsandin.
şêx Memdu’h Birîfkanî ev rêz bi vî awayî jî nivîsîye:
1- Mirya bînî lê danî sê şevan dê jîne ve

Ferhengok:
Qul bi qul: Rêz bi rêz
şermende: şermizar
Sinbil: Kulîlkeke kesk e, rast radibe, yan berwar radiweste
Terzin: Avzih, avzê
Xurmeyî: Ji rengê xurme
Çikiya: Ber t’ena
Cûm: cih, der, dever
Binê: Binêrî, bibînî
Ciya: Cîhan
Qurçek: Qurtek, mistek
Bêvarî: Êşa giran, nexweşiya tîfoyê

***

DILBERÊ DÎSA

Dilberê dîsa ji nû derd û birînêt me kewand
Bi serê zilfa sîyah wê xem û te’elî l’ me cemand

Me dihî şengeşeha qet ji elîf yara berê
Li serê rê me bi endaze jidil tev meyizand

Xal û xetên li sîmaê dil û bêperde me dîn
Wekî mahê reşiya li dêmê be kurdî me vexwand

Du hîlalan li binê rojê li ser dêmî helat
Rişiya bextê me daê zivirî şev l’ me gehand

Me nezanî ka ve sêr e yan tecelaya Xudê
Qîbleya min di dinê evro li min têk zivirand

’Hûriyên baxê biheştê çav li dîdara te ne
Bejnûbalayê şirîn evro du ca l’ me xemiland

Me go Nûnê bi kilê surmeî l’ çava bireşîn
Rû veda ve l’ me kenî xuncelebê dil herişand

Nêrgizên ser di giran şermendeê çavên te ne(1)
Me ji wan tirs û fîxan e ewan dil peritand

Pazde sal e wekî perwaneê bêdeng şewitîn
Yarperês în û ditirsîn me ji zilfan digezand

Xûn û zerdav ’edav co ne ji cergê me diçin
Geh û wersel l’ me birîn surperiya xwê lê reşand

şev û rojan wekî bilbil dikeme firyad û hewar
Ez dinalim ji xemê solîneya perde dirand

Jiyê serpak î dirêj beyhûde me digel te biwar
Rojekê rû te nada min xem di hestiyê me mehand

’Heq dizanît ji xema ’işqa te bêmar û dil în
Çi qiyamet li me rabû bi Xudê dil kuzirand

Me go dilber ji kula bêder e xem jan e di dil
Were Exlatî binêr bo mirinê ser me zirand

şêx Memdu’h Birîfkanî ev rêz bi vî awayî jî nivîsîye:
1- Nêrgizên ser di giran serşoriya çavên te ne.

Ferhengok:
Kewand: Kulanewe
Cemand: civand, kom kir.
Elîf: Bejn û bala wê mîna herfa "elîf" a ’erebî dirêj e.
Meyizand: Lê nêrî, lê mêze kir.
Endaze: Muhendisyane, bi qiyas, bi hûrgilî
Sêre: Stêr
Tecella: Nûr, ronahî.
Digezand: Gez dikir, digest.
Firyad: Hawar, dad û meded
Mehand: Meyand. Ji lêkera "meyandin" ê.
Mar: Jiyan.

***

DILBER ÇI BI MIN NADET

Dîsa ji kula sotim dilber çi bi min nadet
şehmare dê min xûtin ku zilfa sîyeh badet

Wê zilfê kirim talan êxistime ser palan
’Emrê me çû çil salan spêde li me hilnadet

Spêde l’ me bû êvarî evrazî bû berwarî
Nêzîk bû şeva tarî ’xeflet bo me ser nadet

Xeflet te nebû carek gunneh te kirin barek
Navê te yê minbarek şerm e ku ’ekis badet

şerm e ku te wê rojê danine di nav dojê
Poşman bibî her ho jê poşmanî nefi’i nadet

Poşman bibe her nûke ger çih riya pir şok e
Tobe bike evroke belko te jê aza det

Belkî te wext bûrî hişk bû l’ te gula corî
Tu çûye li ser gorî her ho bi te dest nadet

Her ho bo te naêtin rêvînga gelek divêtin
Nê wext e mirin bêtin dara te berî nadet

Dara te birêv hişk e mêvan î serêv nişk e
Pora te tijî rişk e bûrî lewa şeh nadet

Bûrî li te şehbazî hildara kirin mazî
Nav hemya tu mayî ’tazî bê’arî te bernadet

Bê’arekê bêşerm î nesaxekê wek term î
Hêjta tu nuhûy germ î ha wext e mirin dadet

Ha wext e te can bêşît dinya te jî rakêşît
Hişkarî te hilkêşît hişkar ji xo ta nadet

Hişkarî kete rêla xelk çûne bi xo hêla
Tu maye li nav pêla girdab e te bernadet

Girdab e li min her dem dijwar e neşêm berdem
Heta ku ru'hê l' ser dem bêkarî xo la nadet

Bêkarekê nazan î serma bû pêşîmanî
Hêvî şehê 'Ednanî destan ji me bernadet[1]

Destê xo li me heldet guneha ji me berdet[2]
Xufranî bi ser rûdet serxoşî li me ladet[3]

Serxoşiya dinyayê sewda pitir e j' tayê
Memdu'hî diket rayê wî tobe ye ho nadet

Toba me kirinjana dilxaz e li ser zana
Heyla l' me pêşîmana Exlatî ev e 'adet

şêx Memdu'h Birîfkanî ev rêz bi vî awayî jî nivîsîne:
1- Hîvî şehê 'Ednanî destê xo li me badet
2- Destê xo li me hilkit gunneha ji me derkit
3- Xufranî b' ser û rû kit, serxoşî li me ladet

Ferhengok:
Evraz: Kaş, hevrazî
Berwar: Riya ne kaş û ne nişîv
Nef'i: Feyde, sûd
şoke: Stirî, dirik
Ber: Berhem.
Por: Pirç
Rişk: Hêkên spihan
şehbaz: şabaz
Term: Cenaze
Dadet: Veniştin, dadan
Serma: Sermaye, saman, serwet

***

PÎROZIYA CEJNÊ(*)

Roj bête der al sor û zer rewşen li ser banê te bît
Her dem bijî b' keyf û xoşî cejna te jî pîroz bibit

Her dem şeva te ron bibit ji dil şahya te xoş bibit
Çend roj hene her cêjne bît cejna te jî pîroz bibît

Hindî ku ev dinya hebî b' rûyê bilind b' dêmê spî[1]
Her 'hakim û şahê me bî cejna te jî pîroz bibit

Heyva li ser te çarde bit daim bihar l' erdê te bit
Te çi miraze her we bit cejna te jî pîroz bibit

L' bexçê gula l' nav simbila seyran bikî şahê dila
B' keyf û sema dûr bî j' xema cêjna te jî pîroz bibit

Hindî ku padişah hebin hemî li bin payê te bin
Daim di ferwera te bin cêjna te jî pîroz bibit

Dewra me hat hin d'kin xebat evro l' wilat rojê hilat
Ala veda şewqê l' me da cêjna te jî pîroz bibit

Roj derkevit çak helkevit dujmin b'revît yan jî b'kevit
Memdu'h divêt ev 'hale bît cejna te jî pîroz bibit

(*) Ev helbest di Hawar, hej. 50, di 15.10.1942 yê rûpelê 8 ê de hatiye çap kirin. Wê salê 10 saliya Hawarê bû û diyar e ev helbest cejna Hawar û Mîr Celadet Bedirxan pîroz dike.
şêx Memdu'h Birîfkanî ev rêz bi vî awayî jî nivîsîye:
1- hindî ku ev dinya hebî, tu jî digel wê her hebî

Ferhengok:
Miraz: Mirad
Pa: Pê
Ferwar: Ferman
Dewra min hat: Roja min hat, dora min hat.

Ala: Al, beyraq.
şewq: Ronahî, tîroşkên ronahiyê
Helkeft: Vêketin, hilketin, pêketin

***

SÎNOR

Mûsil û Tevrêz û şîraz Hemedan, Toros û Sêwaz
Be'hrê Qezwîn, Be'hre Faris Be'hrê Reş, Be'hrê Beyaz

Ev tixwîb in bo me kurda belkî Samsun û Araz
Xwîn ji canên xo dirêjîn da bijîn em serfiraz[1]

Dê bijîn yan dê kujîn dijmin we nakeyn vebijîn
J' nûke pê ve bo kesê qet çi temenna nakêşîn

Em dixazîn, cengebaz în em bi xo şêr in bijar
Melek xo tên bo neyara her wekî gurgên di har

Bûs û kozik me girêdan merziyan wê hate xwar[2]
Roja cengê em di naz în da bijîn wek xundikar

Dê bijîn yan dê kujîn dijmin we nakeyn vebijîn
J' nûke pê ve bo kesê qet çi temanna nakêşîn

Roja cengê hwîn dibînin em piling în yanî şêr
Fêrisên koh û çiyan în pehlewan în şev bi kêr

L' vî cihî her em xudan în bo kesê nabîte bêr
Çendî 'alem da bizanin paşî kurda nîne mêr

Dê bijîn yan dê kujîn dijmin we nakeyn vebijîn
J' nûke pê ve bo kesê qet çi temenna nakêşîn

Bîst û pênc milyon didêrîn em hemî kurd în xurî
Pehlewan în serbilind în destbijar în bo şerî

Her dema bîva me bêtin dê vekeyn tolên berê[3]
B' sond û peymanên me xwarîn dê bijîn wek kişwerî

Dê bijîn yan dê kujîn dijminj we nakeyn vebijîn
J' nûke pê ve bo kesê qet çi temenna nakêşîn

Alayê rengîn hilînin vî cihî pê şah bikeyn
Kurdistanê b'xemlînîn çendî lawan xir bikeyn

Keskûsora bihejînin dijmina pê kor bikeyn
Nevrozê dîsa vejînin Exlatî dilxoş bikeyn

Dê bijîn yan dê kujîn dijmin we nakeyn vebijîn
J' nûke pê ve bo kesê qet çi temenna nakêşîn

şêx Memdu'h Birîfkanî ev rêz bi vî awayî jî nivîsîne:
1- Em dê rêjîn xûn û malan da bijîn em serfiraz
2- Bûs û gozek me girêdan melekzan wê hate xar
3- We'ide bit bîva me bêtin em vekeyn tolên berê

Ferhengok:
Serfiraz: Serbilind
Temenna: Hêvî
Melek: Melaîke
Bûs: Kemîn, pûse
Kozik: Çeper
Xundkar: Xanedan, padişah
Fêris: Pehlewan
Koh: Çiya, şax
Dêrîn: Hebûn, heyîn
Bîv: Derfet, firset
Tol: Heyf
Kişwer: welat
şad: Kamûran.
Vejîn: Ji nû ve jiyan

***

EHLÊ ZEMANÎ(*)

Min ji ber ehlê zemanî ’eql û hûş min çû ji dest
Zor te’heyyur mam digel wa b’ çi sera min d’gel nebest

Gotinên beyhûde nakem min ji wa î’hram best
"Pirtuy nîkan negîrd her kî binyadiş bi dest,

….. ehlî ra çûn kurdekan pir kem bi dest"[1]
……………………………………………

(*) Ev helbest di orîjînala dîwana destxetê şêx Memdu’h
1-Ev her du rêz bi farisî ne.

Ferhengok:
Pertew: Tîşk, tîrêj
Nîkan: Yên baş, yên çak
Negîrd: Negirt, wernegirt
Her kî: Her kî, her kesek
Binyadiş: Zatê bixwe
Bi dest: Xirabe. "Bed-est". Bed: xirab. Est: Heye

***

SE’HER

Îro se’her min dît gelek ew serşirîna sermelek
Xurşîd anî* çavreş belek ’hûriya d’ baxê cennetê

Hûrî li ber qîzê reş e lê şems û bedra pir geş e
’Alem hemî bûn serxweş e j’ ber ’etr û şewqa cebhetê

J’ ber ’etr û şewqa wê şehê şermîn dibû reng ji mehê
Êxistme ber ah û lehê tîra kivanê qudretê

Tîr wan ji qewsê eswed e şehzade ye şirînqed e
Sotî ne wek min deh sed e bi narê fîraq û hesretê

Hesret niye dilsotin e agir l’ hinave keftin e
Me xoşyek li ’halê min e ji nalî û girîn û ’hirqetê

J’ nalî û derd wa li min min ra’het nîne yek demê
Ah û girîn e ji xemê xûn co-co ji çavêt me tê

Xûn tê ji nav cer’hên di kul min sed hizar daxên li dil
Lê kuştî me çavên bikil sorgul li ser xal û xetê

Sorgul li ser xalan e wê şekir li nav lêvan e wê
Rey’han li ser sêvan e wê ’er’er şibhê qametê

Qametri’hana tabelav sotin li min cerg û hinav
Îro mi dî girtî xunav zilfên li dora cebhetê[1]

Zilfên li dor bedra mûnîr kilên sîyah lê kir ’ebîr
Zendên spî lê b’ desteşîr wa keftiye nêva muhcetê

Wa keftiye nêva sotiya xoşî name me b’ ’hûriya
Memdu’h dibê Selwa çiya min divêt ji çendî ummete

(*) Bibe ku ev peyv "Xurşîdanî", yan "Xoy şeydanî be.
şêx Memdu’h Birîfkanî ev rêz bi vî awayî jî nivîsîye:
1- Îro se’her girtin xunav, zulfên li dora cebhetê.

Ferhengok:
Xurşîd: Roj, tav
Bedir: Heyîva çarde rojî
Cebhet: Dêm, rû.
şeh: şah
Ah û leh: Ah û êş
Cer’h: Birîn, zexim
Dax
’Er’er: Dara ’Er’erê
Xunav: şebnem.
Mûnîr: Tîroşk dan.
’Ebîr: Gulav.

***

BAXÊ CENNETÊ(*)

’Hûriya d’ baxê cennetê sotim bi narê firqetê
Le’lê were dwîr î were nûr û şemala dewletê

Ru’ha me bêy te hadir e b’ derdê fîraq û hesretê
B’ derdê fîraq û sotinê dad û meded wey la l’ minê

Heta ku roja mirinê nakem ji bîr yek sa’etê
Nakim ji bîr te yek demê sed car bisojim ji xemê

Sed car qesem b’ xalê di hûr kes etlasa sîma bi nûr
Mey da min wê bêdestûdor dil kefte ’halê sekretê

Sed car qesem b’ lêvên di sor bi wê badiya rex lê sor
Cana me hat bê we’id û dor dil kefte be’hra lezzetê

Dil keftiye be’hra qulzenê kasek ji ava zemzemî
Tilyek te nadim b’ ’alemî sed car qesem b’ xal û xetê(1)

Dil kefte baxê xemriyan reqs û sema û şahiyan
’Eksa binefşa da çiyan sub’han ji şahê qudretê

Sub’han ji şahê Zulcelal ew serşirîna serşepal
Îna wicûdê vê xeyal girya di gaha ’hîkmetê

Girya di gaha da me ew qelbê mirî rakir ji xew
Le’lê were bigrîn sema û hilgir şemala dewletê

Hilgir şemala sor û zer ’hûrî perî çend durguher
Ger xo b’guhurin ser bi ser nadem bi hemyan yek xetê

Nadim b’ hemiyan yek mûyî bir’uma l’ difna carî
Serdarê mecnûn tu yî bihn û hedara me b’ te tê

Bihn û hedara me b’ te hat der kir li me Nîl û Firat
Dîsa divê bikem xebat dil kefte baxê cennetê

Dil kefte be’hra wan xema xoşî me piştî te nema
Ka suhbet û keyf û sema sed car şukir j’ vê hîmmetê

Yek jî l’ial bo me dihat xunçek ji l’elên sermiyan
Le’la ji durre qelbican j’ l’elan wek mî’hna dewletê

Le’ela ji durre sermiyan ’halên di hûr e qelbê can
Exlatî jê girtî nîşan ’hemd û sena j’ vê n’imetê

(*) Ev helbesta şêx Memdu’h Birîfkanî di orîjînala dîwana wî de tunebû, lê di dawiya dîwana şêx şemseddînê Qutibê Exlatî ku şêx Memdu’hî bi destxeta xwe nivîsandiye, ev helbesta xwe jî di rûpelekî serbixwe de nivîsandiye.
Lê wekî ku xwendevan jî dikarin ji orîjînalê bibînin, rêzên vê helbestê tevlîhev bûn, me bi awayê li jor rêz kirin.
şêx Memdu’h Birîfkanî ev rêz bi vî awayî jî nivîsîye:
1- Tilyek te nadim bi ’alemê sed car qesem b’ wê cebhetê

Ferhengok:
şemal: Ronahî,
Hadire: Lawaze
Qesem: Sond
Di hûr e: Hûr e
Sîma: Dêm, rû.
Sekret: Sekareta li ber mirinê
Xemriyan: Serxweşan, mestan
Bir’ûm: Xizêma bêvilan
Hedar: Hedan, sebir
Nişan: Nîşan.

***

PERÎŞAN(*)

Ditirsim ez ji wî ’halî ji xêran ez im yê xalî
Gunahan ho l’ me kir talî Xudê b’ re’hma xo me b’şûtin

Xudê b’ re’hmê biket d’gel min tu lutfa xo bide ser min[1]
Ji ’hizûra neke der min feqîr im min ’efû t’vêtin

Feqîr im ez gelek jar im şev ûroja bi zêmar im
Xusaret bû hemû karim neşêm hemya bidim gotin

Hewar l’ min ez çi diljan im j’ gunaha ez perîşan im[2]
Hizar cara peşîman im lewa Exlatî pir gotin[3]

Hilo Memdu’h bike tobê were ser cada û derbê
Digel nefsê bike ’herbê heta re’hma Xudê bêtin[4]

(*) Bîst û yek (21) salan piştî koça dawî ya şêx Memdu’h Birîfkanî dostekî wî hat mala kurê wî ’Ednan û got: Hîn re’hmetî şêx Memdu’h sax bû, ev kitêb bi êmanetî dabû min. Her çend e pir dereng e jî lê divê ez êmanetê wî vegerînim.
Li ser bergê wê kitêbê ev helbesta şêx Memdu’h bi destxetê şêx Memdu’h bixwe hatibû nivîsandin.
şêx Memdu’h Birîfkanî ev rêz bi awayekî din jî nivîsandine:
1- Xudê b’ re’hmê bike d’gel min tu lu’tfa xo birêj ser min
2- Hewar e ez çi diljan im j’ gunaha ez perîşan im
3- Hizar cara peşêman im lewa hinde me pir gotin
4- Bişû desta ji vê kerbê heta re’hma Xudê bêtin

***

CARNA(*)

Geh neşêm rabim ji ’erdî
Her wekî qursê giran

Geh bi çola dikevim
Carna be xorayî sil im

Geh wekî bayê Sîpanê
Li seran difetilim

…………………
…………………

***

DUNYA(*)

Dunya cihê derd û xema
Saxî çi xoşî tê nema

Mirnê tu lez ke xoş were
Jê derketin bo me fer e

………………………
………………………

***

KEFÎ(*)

Canê b’ serê zilfa girêdane kefî
Kofî xar kir, tu binêr
Wey le minê durguhara min
…………………………

***

SÎMA(*)

Sîma delal
şox û şepal
Wek şiklê dal
Min dît li mal
Her wek xezal

***

XWEZÎ(*)

Xwezî j’ xêra Xudê ra
Ew şêxê dil mi vê ra
Birbame ez ji xo ra
Bila jehir bida min

Ew şêxê wekî mîra
Sultanê şêx û pîra
…………………
Îmdad bi wî giha min

……………………
……………………
Xwezî min dîtba carek
Ji pir dara berê dîsa

(*) Ev helbest di orîjînala dîwana şêx Memdu’h Birîfkanî de tunebûn, min ji devê kebaniya mala re’hmetî bîhîstine. Zahid Birîfkanî

***

FERHENGA
Birîfkani

DERGEHÊ YEKÊ: (A)
A: Belê, erê
Aîne: mirêk, neynik, ‘eyne, qûdîka ronahîyê
Abûr: ekonomî, iqtî’sad
Abone: endam, iştirak
Abenûs: dara abanûs
Apo: mam
Acar: rengek ji ,înkatî; çalak, mêrxas
Ax: xwelî, xak
Axeban: axa ser ban
Ax ax: keserki,andin, axîn
Axwîr: ciyê hewandina dewaran
Axwîrk: mêşikek biçûk e wek pêşiyê ye
Axift: peyivî
Axiftin: peyivîn
Axula: navê du gunda ye di nav e,îreta şeyda da
Axînk: keservanî
Ade: girav
Adodik: hadûd, gulç, amîrek e ji bo derxistina hişînayîyê erdê ji binê ‘erdê
Adar: meha Adarê
Adîyeman: bajarekî Kurdistanê ye
Arîya: jan, êş
Ar: ard
Arvan: aşvan
Arû: xiyar, cehik, încare
Arezû: daxwaz, viyan
Aram: bêdengî, sebr
Armanc: amanc, mebest, niyaz
Amanc: armanc, hedef
Arî,e: dijwar, zehmet
Armî,: hevrîşim
Arînok: nokên şikestî
Arînk: rengekî giryanê, kelegirîn (zarok arînk çû)
Arnîs: cihê rawestiyana gemiyan, bajarek e, li ber qeraxa Behra Wanê
Aras: çemek e li Qafqasya, dikev dawiya bakurê Kurdistanê
Arxafk: mirtoxe, arê kevn) yê ligel rûn (xwarineke Kurdî qelandî
Aza: efûkirin, serbest
Aza ki: serbest berda
Azayî: şînî
Azahî: şînî
Azirya: hêrsbûn, tûrebûn
Asik: xezal
Asin: hesin
Asman: esman
Asmîn: yasemîn
Asanî: sanehî, hêsanî
Asîde: helwa
Asê: dijwar, sext
Asting: siting, mozezebe,, me,ezebe,
As’teng: pirsgirêk, pêşî li tiştekî birîn
Aspîndar: spîndar, navê darekê
Asêhê: dijwarî, sextî (Asêhî: navê gundekî ye li ser rêya Zaxo)
Aş: aşê genimhêranê
Aşvan: genimhêr, kesê dide meş d dandin aşê ku karê
A,ik: hûrikê qehwê
Aş bû: aram bû, perça wî/wê danî
Aş bike: dilxweş bike
Aş kir: dilxweş kir
Aşît: navê eşîreta aşîtiyan
Ajîn: dejîn
Aşîjin: arşûjin, benikê devê têrê (gînik)
Aşkira: diyarkirî
Aşîvk: navê teyrekê rengîn e, hilçinîna giyayê bi zirar, aşêv
Axa: a’xa
A’xlewîk: tawe, miqilk
Av: av
Avahî: xanî
Avedan: zengîn, dewlemend
Avzeh: avzê
Avzûne: cîhê ku av lê dibe gol; hesinê kayi, û saetan
Avrîşim: hevrîşim, hermûş, herîr
Avemast: dew
Avlek: peqîjkên (peqpeqokên) destan (ji xebatê)
Avedank: dewlikê avê
Aferîn: peyva pesindanê ye
Afret: jin
Ava: roj avabûn (mala xwe ava, kir) ava kirin
AvAvik: ava goştê kelandî, avdonk, tir,ika kutilka metfînî
Avdan: avdankirin
Avis: bi ber
Afir: cihê alif û giyayê ji bo dewaran, êmdank
Ava ye: şên e
Avemale: mala ava mala ,ên
Averês: hevrîşmê nerêsayî
Avrazî: berjorî, hevraz
Aqar: erd, milk
Agir: agir
Akre: bajarekî Kurdistanê ye
Age: daxuyanî, hafiz
Agah: daxuyanî
Agahdar: xeberdar
Ala: ala, navê eşîretekê ye li Wanê
Alînok: zevîya nokan, rengekî ,înahî ye
Alînk: (pêalînk) pêş avêtin ber
Alozî: zehmetî
Aloziya: bi zehmet ket
Aloz: zehmet
Alek: rûyek, rexek
Alik: rex
Alîk: alif
Amîr: alav
Amedî: bajarekî Kurdistana ba,ûr e
Aman: firax
Amûza: kurap, kurmam
Ane: yan ne; aneha Xwidê
Anko: ango, yan ku, yanî
Anî: îna
Ah: ax
Ahîn: hi,k, hesinî, (ßelb, camid)
Ahît: cûreyekî êşê ye
Awaz: melodî
Awar: mihacir
Awir: awirê çavan; mihacirî
Awirî: nêrîneke bi çavan (keçikê awirîyek tûj li min veda)
Awayî: bi vî rengî
Ay: peyva axînê ye

BEŞÊ 2 (ElÎF û B)
Ebrû: brû
Îprax: aprax, pelên pêçayî, belgêd pêçayî

(ELÎF û T)
Êtîn: kûre (ciyê agirê ku asin tê da tête sorkirin, helandin)
Êtûn: germahiya herî bilind, pizotê sor
Etrû,: bajêrê eşîreta Mizûriyan li Behdînan

(ELÎF û C)
Êcarî: tu carî (êkcarî nabe)
Îcax: binemaleke pîroz û parastî, ocax, malbat
Ecinne: ecnî, cin

(ELÎF û X)
Êxist: xist
Ûx: ox, gotina ku ji bo xweşiyê tête bikaranîn.
Êxre: aliyên têrikê yên ko tên dirûtin ji bo kurtkirina têrê (gînîkî), xirar, ferd
Exla’t: Xelat (bajerekî mezin e dikeve ser qeraxa Gola Wanê, cihekî girîng bû ji bo Ermeniyan; di wexta Eyyûbî û Emewiyan da. Dikeve naverasta Kurdistanê).

(ELÎF û R)
Orte: navend, nîv
Êre: ev der, vêre, lêre
Îro: ev ro, em ro, îroj
Erzan: sivik, necis, ‘heram; kêmbiha, kêmqîmet
Êrî,: hêrî,, hêr,
Evrîşim: hevrîşim
Erê: ji bo gazîkirinê tête bikaranîn (erê babo), her wisa ji bo ecêbmayinê jî tête bikaranîn.
Erinî: acizbûn (acizbûna jinê) birîndarkirin
Ordî: ordîga
Ordû: bajareke e dikeve ser qeraxa jêrî ya Deryaya Re, (Kurd dibên dikeve bakurê rojavayê Kurdistanê)

Erik: ji bo gazindetîyê tê bikaranîn
Erzînk: erzink, erçen, çene
Erbîl: bajareke dikeve rojavayê Mûsilê, Kurd bang diken bi navê Hevlêr. Ji bajêrên kevn e li Kurdistan.
(ELÎF û Z)
Ezman: ziman, ezman
Ez: ez (soranî: min)
Ejdeha: ejdîha, ejderha (marê mezin)
Izmik: êşan, êşeke cildî ye.
(ELÎF û S)
Îsk: îskîn (wextê girînê), îskilok, qulpik
Êspîndar: navê darekê ye
Îsa: navê bavikek ji eşîreta Goyan e
Esas: esil
Êspîh: spî, spîh
Isgele: minare, minar
Iskenderûn: bajareke dikeve ser qeraxê derya Spî
Esp: hesp
Istirk: şîrêz
Asîtan: derîzan hew,
Êstêr: stêrk
Istîng: s'ting, mozezebe,, moz
Estîn: stîng, stûn
Işke: bêdeng be!, hiş[,: kar,şûl
Oş: raweste!, ,oş, wiş (ji bo keran tête biakaranîn)
Êş: nexweşî, nesaxî
Êşa: êşiya azar kir, jan ketê
Îşk: girêya ji bo barşidandinê bi şivdarekê têt şidandin, (î,kekî li barî bide)
Îlşak:"
Işkeft: ,ikeft, mixare, ,ikewt
Işqilkî: yariyek e li ser piyekî radiwestin
Uwşî: îşî, guşî (êşiyê tirî)
Êvnî: êvnûte, (laşê) bi qewet
Êvnîk: êvnûte, dirist, saxlem
(ELÎF û F)
Êvar: êvar, êware
Evan: ev, eman
Evane: ev, emane
Evrazî: berjorî, jêhelî
Êvtî: werimandin
Avxark: "
Afir: cihê ku dewar têde alif dixwe
Evîn: xoştivî, hesjêkirin
(ELÎF û L)
Elmana: babikek ji eşîreta Mizîriya
Elind: berê sibê, berê sipêdê
Êlek: êlek, zexme
Ûlamî: ye li dûv yek, li dû he
Elsat: 'elalet
Elkî, : elqoş, bajarek biçûk e, dikeve binê çiyayê Da, li bakurê Mûsilê, filehên Kildanî lê dijîn ku ji Kurdên Mizîrî ne.
Elşik: qelebalix, hicûm
Al: la, rengê sor
Elhû: sinetkirin
DERGEH DIWÊ (B)
Bes e: temam e
Borek: kek
Benîşt: qaçik
Berizî: hêri, li ser ti,tekê, hêrî, kir, xenzirî
Be'ten: berjorî
Birsî: birçî, netêr
Binecih: bingeh
Berdayî: serbest
Bidlîs: bajarekî mezin yê Kurdistanê ye. Cihekî giring bû ji bo xwendin, ilm û zanyariy.
Berkeftî: maqîl, maqûl, berketî
Bang: bangdan, bang kirin
Beyar: erdê nekêlayî, erdê neajotî
Bê,ebab: Beytulşebab, bajarekî biçûk e li Kurdistana Bakûr
Başqala: bajerekî biçûk e li Kurdistana bak`r.
Bisk: zulf
Brîsî: birûsk
Bîra: bûra, birayê jinê
Bêrîvan: pezdo,
Berevan: nêvçîker; kesê ku ji bo Basik: basikê dest, darikê cigarê, qelûn
Pe'hin: pan
Pan: rast
Biyanî: bêganî
Bîmanî: rûni,tevan
Berdayî: pêxistî, hilkirî

Behî: şîn
Beha: qîmet
Benûk: dara benokê, dara benî
Bim: bûm, teyrekî bêwe xer e.
Bangîn: hewar bangîn filan e, bang
Binişî: bêhnijîn
Bingeh: asas
Bindan: serbêjing, danê ku li ser bjingê dimîne û didin heywanan
Bêgav: naçar
Binzînk: kulavê binê zîn ê li ser pişta hespê
Bi,ûrey: damayî, bi acizî
Beredahî: beredayî, destjêberdayî; tolaz, serserî
Balete: navê eşîreke Kurd e
Bivir: bivir, ji bo birîna daran tê bikaranîn.
Bê: (bê mal) nebûna tiştekî
Babelîçik: tiliya li ber tiliya qilîçê, tiliya gustîlê.
Barî:"
Beşê: pez
Beq: beq
Bext: pena, penah
Bextyar: bextewar, mirovê bi tal'e.
Bevil: mirovê bêhempa
Bo çî: ji bo çi
Bo: çima
Bêteşe: tiştên bêrê û bêhizir ku di civatê da acizî peyda dike
Biyaban: sahra
Beldîk: çar rojên dawîn di meha kanûna yekê ,erqî (Bi sermaya xwe bi navûdeng e)
Bêldoxe: çar rojên pêşî ji kanûna diduya ya şerqî (bi sermaya xwe bi navûdeng e)
Bêmik: dendik
Bermayî: jibermayî
Bizî: bargiranî
Beramber: pê,ber
Balte: şiklekî bivirê ye.
Bergeryan: muracaa Bisporî: murasil, şarezayî, fahmayî
Bêndan: bênhvedan, bêhndan
Berze: ve,artî
Bizav: hewildan
Boş: pir (çemekî boş), zêde
Bêtivî: pêwistî
Bîz: ,îşikên ku gore û hwd. pê çêdikin.
Birmît: kêf, toza titûnê ku ji bo bênijandinê diki,înin bêvila xwe, birmotî
Binik: toza bin tûtinê.
Bîh: bîhok
Bîhok: dara bîhokê
Birxî: yê ku asinan û daran pê di,idînin.
Bis'tî: yaxe, berstûk, berstik, pistî
Bazirgan: tucar
Bizirî: pêxwas
Bîtik: pirsik
Berav: berekî (kevir) ku kêrikan pê xweş, tûj dikin.
Birçî: netêr
Bend: destekî kaxezan, bendek ji stranan
Bendik: bendeke, bendikê ku pê daran girêdidin.
Birk: kanî
Bixir bixrawiye: bore bora wi/wê ye
Bamî: bamye
Bade: pîyan, badî ; mey
Bapîr: kalik, bavê babi
Belik: gotşê ku ji difnê pez derdikeve, gava ku nexwe, dikevin, dibirin.
Binaxe: esas
Binwaşe: binaxe
Binzan: toza arvan
Berdeqanî: kevkanî
Birdeq: li ser yek pê radiwestin û yariya pê dikin.
Birçêlk: hûrê heywanan
Bişkeft: ri,jîya, peşkî
Birmîz: mîzok, zarokê ku bi şev bi xwe ve mîz dike.
Bedîl: temen,' emir (hey bedîl lê kurt)
Başqe kir: cuda kir
Bîf: delîve
Belg: pelê dara
Berdev: li ser zimanê
Pitpit: pitepit kirin
Betanî: betanê cilan

Balîlk: balûk
Bila: qebûl kirin
Berçûyî: beravêtî, jiberçûyî
Bergîz: şal û ,apik
Benav: kulind
Berbiyav: hewşa malê (berûbiyav)
Bêje: bipeyive
Bijart: helbijart, neqand, paqij kir
Biraşt: goşt li ser agir bira,t
Bakûre: gopal
Beybînk: guleka sor e
Birî: birû
Jan: êş
Berdoş: satil
Biryar: dijwar, aktiv ; qerar
Beraze: karîte, kêran
Biraze: ji bilî
Brîfkan: gundek e, dikeve Kurdistana başûr nêzî Dihokê ye
Bamernê: bajerekî biçûk e nêzî Dihokê.
Barzan: navê gund û eşîreta Barzan e.
Baedrê: gundeke dikeve Kurdistana ba,ûr.
Bilek: navbera du tiliyên dest.
Pîrozî: pîrozbahî, navê eşîretekê ye
Pîçek: hinek
Piçek: hindek
Baze: (qumaşekî bi pembû ye)
Bindok: yê ku dadikeve binê rûn
Bindik: amîrekê avêtina tiştan e
Bersoj: bersojik, bersoşk, qulpikhatin
Bînahî: ronahî (bînahiya çavan), dîtin
Bêvêrî: tîfo (êşa tîfoyê)
Ben: bendik
Birrik: bersoj, qulpikhatin, berşo,kî
Bijare: bijartî
Bijikî: ji nav hilbûn
Baboc: kapok (kapoka solê)
Bacan: balîcan, tomat, b’ecan)
Bexşî,: diyariyek biçûk
Binas: swîç, sûç, tawan
Bi’hurî: kete ‘hizrê
Bizdand: tirsand, birrî
Bezî: ’xar da
Berkeş: bergeş, sîniya mezin
Birof: êşeke pîstê (çerm) mirovan digire (êşeke Bêvil: difin, poz, kepû
Barov: barana dijwar digel bayê
Bişkoj: ’xonca gulê (pişkivîn)
Binekok: navend, bingeh
Bîtanok: gulek e. Kulîlkên biharê yên sor û zer
Pîşî: toza arî ; pîşk
Behitî: ‘heyirî
Bîk: şînkatiyeke têkelî penîr dikin
Bwîk: bûk
Bilê: bêje
Bertîl: rişwet
Bi tîn: tev, tevahî
Bîranê: yariyeke ku zarok pê dileyizin.
Bîrahî: bîranîn, bîrhatin
Berahî: dema berê

DERGEHÊ SÊYÊ (P)

Pat: patik, çîçekek e, musawî (weke hev), nan, pa’htin
Paqij: pak, temîz
Pa,: pişt
Paşê: duvre, pişt re
Pêşî: pêş
Pêşî: mêşik
Pûşî: kesrewanê serê jinan, pûşîyê serê jinan
Pwîş: giyayê hi,k
Piştî: pi,tre, dûvre
Peşî: şemitî, te’hisî
Pelixî: felişî, peli,î
Poşman: pe,îman
Perîşan: şerpeze, destteng
Pac: nîşaneke mezinatiyê, (wîsam)
Pwîç: pûç, bêmane [gûza pûç)
Parçe: kerek, kerî
Pelîşqe: kevin, peritî
Paxil: paşil
Pelex: pêçêbûyî, jiheqderketî
Pûr: avdestxane, wc, tuwalet, çolik
Pir: gelek, zaf, zêde, zor
Pend: hîle, dek, fen û fût
Pişt: orispî
Perçem: porê pêşiya serî, tûncik, temborî, kakul

Pal: paldan, palgeh
Per: ke’xez, ka’xed, perr
Pare: pere, pûl
Pişîk: pişûk, pşîle, psîk
Parzîng: çentika piştê ya ku ji hirîyê çêdikin
Pismam: kurap, amûza
Pitat: kartol
Pê’xember: pêxember, peyambir
Penc: pencirîk
Pênc: hejmara pênca
Pêncî: hejmara pêncî
Pîr: kal, pîremêr
Pakî: qencî
Pak: paqij
Pag: ciyê ku heywan tê da têne parastin
Paşa: serokleşkerê bilind
Perûk: parşe
Perik: ka’xedên cigarê
Payiz: palava payizê (demsalek e)
Pêşkê,: diyarî
Parzîn: parzûn, sefînk, safok
Par: sala çoyî, sala borî
Parî: pariyek
Parxêl: darên lêkdayî ji bo ki,andina dar û giyayê.
Pêrpîne: giyayekî hulî yê ku dikin nav mastî û avika
Perda’x: perdax, piyaleya avê
Poxîn: şiklekî xwarinê ye (şekir ligel ar dixwarin).
Plox: xwarinek e, sist, gehîştî, taze
Piş: mêlaka sor, pişik
Berr: berrik
Pêl: (pêlên avê)
Pelatînk: pelpelatînk
Perwane: pirrpirok, pinpinîk
Pel: (pelê agir)
Pez: mî û bizin
Pelepel: gav bi gav ji astengîyekê xilas bûn
Pelav: birincê kelandî
Perginde: parçekirî, belavbûyî
Pêxwas: bêpêlav
Pidî: pidiyê diranan
Pencerk: pencere, pace
Paşil: sist, şil, paxil
Parêz: parêzkirin
Piling: piling
Pirêmiz: tifika agir a ku bi pifikê dihate geş kirin ; tendûr
Pesar: çol û pesar, dever
Pîvaz: piyaz
Perwaz: firrîn; kenar, kevî
Pelas: qesir
Perîşk: perî,kên befrê, kulîlkên berfê
Pisyar: pirs
Poz: difin, bêvil
Pêxamî: ji bo
Pêxasme: ji bo (ji bo ti,tên taybetî)
Perozînk: teşqele
Peşkîn: mecbûrbûna bi cîhanîna karekî
Parçe: perçe, beş, par
Pelayek: parçeyek ji erdê
Pela: taviyekî baranê
Pale: karker
Pa,il: paxil, giranî (pîsîkolojîk)
Pelijî: bizav û xebat kir
Pertal: hûr û mûr (hwîr û mwîr), xerr û perr
Pîz: şînkati
Pis: nepak
Pê girt: endaz kir, ji ber ker kir, lê girt
Pa’tik: pat, perestû, pastû (paşstû)
Perî: (kesê pirr zêde seks divê)
Pwîtî: bêqîmet, bêbiha
Peqîşk: qeşmûşik, qaçil
Peqî: teqî
Preq: dengê tivingê, dengê teqînê
Perritî: hevberdayî, ji êk perçe bû
Pifdank: zeqzeqe, balon
Pizdan: pizdan
Pandan: pênûsa bi ‘hubir
Piçpiç: hindik hindik
Piçpiçok: tiştên piçûk, tiştên hûrik
Pêçî: tilî, pêçiyê piyan
Pa’ht: pêja (nan pa’ht), pa’t
Pêje: (bipêje)
Pir: pir, pirik
Pirt: pirtikek, let
Porpor: lome kirin, pûre pûr, pûke pûk, pite pit
Peya: mêr, mêrxas, peyade
Peyam: mesaj, berivname
Pergar: aleteke geometrîyê ku xetên

gilover dikê,e
Pêtî: bêhis
Peyisk: payisk, pêplûk, nêrdewan
Pêstirk: nêrdewan
Pêzpîzok: giyayek
Pîvok: şînkatîyek ku tê xwarin û serê wê wek pîvazek biçûk e; çîçekek
Parîv: Parêv
Pirtû: pirt û mirt
Pirtîk: pirtîk û mirtîk
Pelk: navê darekê ye li Kurdistanê
Piyan: tas, zerik, tirarik
Pelçem: belgên daran
Pîrek: jin
Peçrîme: perçîm, pê ve zeliqîn
Pîlan: plan, (mu’amere)
Peyivî: axift, qise kir, şorê kir, xeberda, galgal kir
Pîvan: qiyaskirin
Pis: kur (pismam, pisxalet, pisaxa)
Pasevan: paseport
Peyaban: çol, çolistan
Pêt: pêtên agir
Pêtek: pêteke agir, (ew xarîfeya ku şivan ji ber heqê xwe ve) werdigirin, bi devoka xelkê zozanan)
Perast: ‘ebde, carye, qerwa,
Perî,k : gijlokêd befrê, kulîyên berfê
Por: teyrek e ji kewê mezintir e, li dorê çeman dijî.
Poside: damayî, bêkêf, ponijdayî
Pêjkîr: pêşgîr, pêjgîr, xewlî, qedîfk
Palaf: demsal
Pêr: roja berî duhî
Pîng : giyayek e ku tê xwarin, pûng, hinek wê di kutildewê de bikar tînin
Pembî: pembû, pembo
Port: pirç, por, qij
Peyale: peyale, îstikane
Pîjan: ‘te’an
Piskewêt: nanik, piskiwît, nanekî naskirî ye
pirteqal: pûrteqal
Pilpilik: mê,eke ku ji pêşîyê biçûktir e (pilpilk pê wer bûn)
Pesin: pesin
Piv: pif
Pivdank: neffax, zeqzeqe, pifdank
Petîlk: fitîl
Perwane: pelpelating, pelating
Pelîtak: pirpirok, perwane
Pişî: pişya savarê, toza savarê
Paytext: serbajar, bajarê navendî yê welatekî
Pirsik: pirzik, pizirk
Peng: benda ku rezvan pêşîya avê digrin da ku av kom bibe ji bo avdanê
Pengiya: pingav girt, pingava avê, avê pingar da
Pêro: pêro û terazî (navê sitêrên me,hûr in)
Peyk: qasid, resûl, peyambir
Peyak: kesê ku ji axa xwe bi dûr dikeve. barkirî, koçkirî
Padî,ah: melik, sultan, paşa
Peyman: peyman
Peyda kir: bi dest xist
Pirrçik: pirçikêt kelandinê, ‘xeleyan 100c
Penîr: penîr
Parîk: hûrikê nan
Pepîk: pepûk (reben û pepûk)
Pirêze: zeviya piştî zadrakirinê
Persîv: sermagirtin, helamet (influense)
parseng: parsek
pind: heywan
Pehlewan: pêlewan, be’tl
Perî: perda ser çavên bûkê, (surperî)
Perde: perde
Pêt: pêtên agir
Pwît: jar, bêqewet ; pût, êmê (xwarina) pez û dewaran ji çiloyê daran
Pelît: necis
pêvarî/pêvêrî: êşa tîfo
Pûlek: fils
Pe,k: çipikên avê
Peşî: filitî
Pirrkinde: belavbûn, perakende
Perîşan: dilbixem, ji halketî
Pîçolk: qumatik (zarokê nûçêbûyî ku tê pêçandin), pêçok, pêçek

DERGEHÊ ÇARÊ (D)

(D û L)

Dil: dil, di’l
Dilovan: dilovan

Delî: qereç
Delal: spehî, xweşik, ciwan
Dîlpank: payizk, nêrdewan, pêplûk
Dîlber: ya ku dil dibe
DDûlik: dewlik, surehîya avê
Delîve: rêdîtin

(D û M)

Dem: zeman, wext
Diman: dûman, dixan, dîkel, dûkel
Dimahî: dûmahî, talî, duwayî

(D û N)

Den: denê ku av tê da sar dibe û paqij dibe, kûpê avê
Dinke: manderûn
Deng: deng (deng û dor), (deng û bas)
Dindik: dindikê genim, liba ceh û birincê
Dîng: dûvê pez, dîngê pez

(D û H)

Deh: hejmara dehan, ji bo hespan jî têt bikaranîn
Dehbe: dehbe, heywanekî wah,î û xerab e
Dehman û daman: deling, devdeling
Dihok: bajarekî Kurdistanê ye ku 73 km ji bakurê Mûsilê dûr e
Duhî: do, diwênê
Dêha: bigire, wergire (dê hadê!)
Dihol: def, dehol

(D û W)

Dewran: çerxa zeman
Dewar: ajel (ji bo heywanên mezin)
Dew: avemast
Dewîn: xarinek e ji genimî têt duristkirin
Dîwan: dîwanxane
Dêwane: mirîd; dîn, şêt
Dêw: şeytan, efrît, ecnî
Dewêt: dixwaze, ewêt

(D û B)

Diyarbekir: bajarekî me,hûr e li Kurdistanê
Diyar bû: eşkere bû aşkera bû
Dî: dayik dê
Diyarî: xelat

(D û x)

De’xel: amîr, hûr û mûr
Da’x: key, sotin, şewitandin

(D û F)

Dev: dev, dem
Def: def, erbane
Defzen: pîstê (cildê) defê, postê defê
Difin: bêvil, poz, lût
Deve: hêştir
Dîv: dûvê pez, kûrî

(D û Q)

Doq: nûnerê siyasî û dînî
Diqor: duqat dualî, (dîkilê duqor/du esil)
DDiqdank: aletê deqandinê

(D û K)

Dikak: zexîre û qût û alif û êm
Dîkil: keleşêr
Dêkwane: dermanek e çîçik (çûk) û teyran pê digirin
Dekenek: micidî, ciddî ('henek dibin dekenek)

DERGEHÊ PÊNCÊ (T)

(T û A)

Ta: taya germ û sar
Tarî: tarîk (ne ronahî)
Tamîzk: pizrik, pirzik, pirsik (pirzikên piştî tayê li dora dev tên)
Talan: talankirin
Taze ye: xweşik e
Tasb: destgerandin, destpalîn, li ser xeberdana bê zanîn
Tana: hewar li tana min werin!
Tazî: bêcil, rût,t aziy
Tax: rex, mil, alî, kêlek ,eqam
Tal: tama tal
T’el:t’ elî’
Taf: problem, îdare, bela
Tah: ji bo heyfê tê bikaranîn (tah û mixabin!)
Tafîl: paqijkirin ji pîsatiyê
Tankî: ‘embara avê
Tirar: tirark
Tû: tu, etu
Te: te, tu (soranî)
Taq: dîwar
Twî: tû
Tê: wa ye tê, (tîrojê) û (tê brî, cenb)
Tîvil: tîvilk qaçil

(T û B)

Tûbig: destek (tûbekî kaxedêd zer)
Tîp: pît, be,ek leşkeran
Tebik: tepikê herîyê, kelpîç

Tebaî: yekbûn, tevayî, tebayî
Top: topeke quma,
Têbahî: fireh eş rengek e ji navan wexta kêmbûna heyvê
Teber: amîrek e ji bo şerî bikartînin, (tebel) girovir e zarok pê dileyizin.
Tibil: tibilk, tilî, til
Tibar: demsal
Tibir: aktîv, çalak
Te’pisî:
(T û T)
Tûtik: rengekî nanî ye
Tûtî ke: rûne!, rîne, danî,e!
Tîtelo: girovir, girover
Tîtilk: zîlik
Tîtin: tûtin, titûn
Tet: kombûna yekî digel yek din ji bo seksê (hey tet.....!)
Tet: kombûna yekî
Tûtî: rûne!, rîne ,
Tîtek: teyrek e
Twîtik: xiyar û tirûzîyên (bejikên) biçûk
Tîtrî: rûni,tina se
Tûtik: zeratiya tiroziya
Te’htî: berikek stîr e (stûr) bi destî tête çolang kirin
(T û X)
Tûxîb: tixûb, sinûr
Tox: alaya leşkerî
Texe: demek ji deman, komek ji koman
Tuxm: toxim, tuxm
Text: (textê razanê) text
(T û R)
Tir: ji bo zêdekirinê tête bikaranîn
Ter: ter ,şil
Tirpan: tirpana zadçinînê (genimbirînê), şaloka genimî, das
Têr: têr
Tîr: tîrkovan
Têrr: têrr (xurca mezin)
Tîr: tûr, gînîk
Tîr e: ne ron e, tîr e
Torr: tora masîgirtinê
Turr: şifik, şiv, darên xwar
Tirr: tirr (bayê ku derdikeve)
Terezin: çîmen
Tirxan: qelew
Tore: tore, urf û adet, wîşe
Tîrok: darê nanê tenik, tîrik
Tirşî: tirşatî
Tiraşî: tiraşkirin, tiraşîn
Tirî: tirî, tirê
Treqî: şiklekî xoxê ye û tîvil (qaçil) hilû ye
Tuwîrî: heywanek ji malbata rûvîyan, çeqel
Tirik: darê tenik
Tirar: tas
Tirozî: tirozî
Teriqî: bereder bû, revî
Tirikî: zayina seyan
Tor: sancî (janên pê, biçîkbûnê)
Tira,: tiraşa daran
Tirsî: ziwa, zuha, nanê tirsî
TTurturî: kesê ku zimanê, wî wê ditirtire
Tirazî: terrazî, terezî, (be,ek ji stêra ye)
Terq: tûje
Turyan: selika nanê tenik
Tîre: benda reza
Tûr: tûr (tûrê mû)
Tirane: tinazkirin, henekkirin
Tursikî: reşe, batirsok, helamet (ji bo tirsandina heywanan li nav bîstanan datînin)
(T û Z)
Tîjik: erdekî çal e li naverastê, ku herdu alîyên wî berpal in ; newal
Tîj: tîjatî, tûjatî
Têjik: têjikê heywanan
Têjik: têjikê
Tijî: dagirtî
Toz: toz, ‘ecac
Twîj:
Tizbî: tizbe’h
(T û S)
Tesk: teng
Twîs: bereke zaro yaruyan pê diken, şînkatiyek bi stirî ye
(T û Ş)
Tîj: tîj
Tîj: tama tîj
Teşî: teşî (teşîrês)
Toş: êşek e, ’eyb

Teşk: pê, ling
Tişt: tiştek; hamîle (jina bi tişt)
Teşt: teşt, deşon
Têşt: taştê, nanê spêdê
Teşîk: amîreke ji bo teşîristinê
(T û F)
T’el: tal
T’elîşk: ,înkatiyek tal e kivrîşk dixwin
T’alik: tiriyê re, e talî tê da heye
(T û X)
Ti’xar: ji bo kêşanê tê bikaranîn (giranîya ti’xarê bîst ti xar e.)
Ti’xare: denek e mewîjan dixine nav ji bo çêkirina do,avê (xoşavê)
(T û V)
Tvî: pêwîst
Tif: tif
Tiveng: tiving
TivîrTefin: tevin
Tevşik: qeraşa daran
(T û Q)
Teqiya: teqîn (tiveng teqiya)
Teqalk: parçek girover
Teqin: herî, teqan, qur
Tivîrk: teyrek e

DERGEHÊ ŞEŞÊ ('T)
’Tezî: sar
‘Tulk: ,înkatiyeke bi kelandinê tê xwarin, tolik
‘Teng: teng
‘Teneke: teneke
‘Tajî: seyê ku ji bo nêçîrê tê bikaranîn
‘Temrî: ronahî temirî
‘Tenî: reşatiya ji dûkêla ‘hişk
‘Tenc: tenc
‘Tenik: tenik
‘Tenişt: tenişt, kêlek
‘Teyisî: şewq da
‘Tifne: kevirê ku dikevin
‘Tirz: nemaqûl
‘Taristan: tarîtî
‘Terrik: kîr (organê cinsî yê mêran), darê ter
‘Tal: t’el
‘Tilîz: bû av (terr û tilîz bû!)
‘Til: zik
‘Tam: t’ema (t’ema xawarinê)
‘Term: kelax, kelex, laşê mirî
‘Tomik: xwarina davjne ber mirîşka
‘Test: teşt
‘Têr: hewaya ku bi deng deng derdikeve
‘Tarî: ne ronahî
‘Temar: şiklekî xewê (temareke xewê girtiye ser çavê min)
‘Tifing: mewqi’e
‘Temirî: hate temirandin
‘Tawiz: teyrekî meşhûr e
‘Tirs: saw
‘Tevir: tevirk
‘Tivir: tivrik
‘Teng: ez destteng im
‘Tav: ronaya tavê
‘Tavek: parçek ji baranê, tavîya baranê
‘Terk: serma; gijlok; kulî
‘Tov: tov, toxim
‘Tevik: ,înkatiyek girovir e rengê wî zer e
‘Tazî: bêcil

DERGEHÊ HEFTÊ (R)
(R û A)
Rê: rêk
Rûy: serûçav, rû
Rûy: çû
(R û B)
Reben: belengaz ; rahîbe
Ripin: şînkatiyek e, rehên giyayê yên belavbûyî
Rabin: rabin, hestin
Rabin: hilon
(R Û T)
Rît: rût, bêpere
Rêt: rijand
Rît: gû kir, rît, rî
(R Û C)
Rêçal: penîr û bîze
(R û X)
Rex: alî. teref
Rûx: rex, berekî setrencê (şetrenc)
Rîx: rêx, pîsiya heywanan
Rûx: kevirek e
Rext: Rextê fîşekan (guleyan)
Raxît: Adî, (raxît û maxîb)
(R û D)

Ridîn: rî, rih, rîh

DERGEHÊ HESTÊ (Ç)

(Ç û M)

Çem: erdê avî
Çîmen û çom: baxçe
Çim: dê çim
Çom: ez çom
Cemyan: kombûn
Çemyan: xwar bûn
Çima: bo çî, bo
Cimaye: dema kombûnê, lêkdan
Cemisî: nerm bû
Çimaq: çileqek ji qutanê
Cemik û cem: ferd, tûr, gînîk
Cembaz: cambaz
Çimbil: destik, çembil

(Ç û N)

Çûn: ew çûn
Çen: erçen, çene, argûşk
Cinîk: bîstanê darêd şînbûyî
Çinîk: hurikê nanî
Çinar: navê darekê ye, navê bajarekî ye li Kurdistan
Cînk: navend
Çînganê: yariyek e zarok navendekê ji xwe re çêdikin, hinek xwe vedi,êrin û yên din li wan digerin.
Çinî: fêkî çinî; hûrikê nanî
Canûwer: cenawir, efrît
Cine: ecinî, cin
Çine: ne tu tişt
Çinçilik: bazineke ku dixine piyên zarokan
Cûnî: conî (coniyê dankutanê)
Çonî: tu çawan î, çawa yî
Çilonî: ji bo weznkêşanê tê bikaranîn
Çand: filan tişt çand
Ceng : şer
Cengene: qereçî
Çeng: perr, naqoz, pask

(C û H)

Cih: cîCîhan: dunya
Cihal: cewal
Çekî: çekdar
Çi heye: çî heye
Cehwer: naverok
Cuhî: cihê; yahûdî, cihû
Cihbicih: cîh bi cîh
Ceh: ceh

(C û O)

Cewî: şîrêz, stirk
Çewa: çilo, çon
Cewdik: kîsikê avê
Cû: amîreke ‘sofî pê dibirin
Cewher: xasîyet, xusûsîyet ; zîrekî, ,arezayî
Çi ye: te çi divê
Çiya: şax

DERGEYÊ NEHÊ ('H)

‘Hilîk: alûçe
‘Hilî: şayik, ‘hilû
‘Henek: tirane, galte, yarî, tinaz ,
‘Hisîk: xirnîfk

DERGEHÊ DEHÊ (X)

Xanî: mal
Xanim: xatîn, xatûn
Xazûk: gerok, xazxazûk
Xanik: xanikê ku hevîrî li ser pan dikin
Xan: cîhê bêhnvedan û nivistina rêwiyan, hotel
Xar: xwar, ne rast
Xazir: çemek e diçe ser Dîcle
Xabîr: Xabûr
Xamtîr: çiyayeke li Sindî li Kurdistana Basûr
Xazgîn: xwazgînî
Xarîfk: xirnîfk
Xandin: xwendin
Xawen: paqij, xawên
Xarin: xwardin, xwarin
Xapand: xapand
Xav: xav, nepahtî, nekelandî
Xanik: textikê nanrastkirinê
Xarîfk: keis
Xal: nîşan
Xalet: xuşka dê
Xalxalk: xalxalok
Xanedan: dewlemend, zengîn
Xifîtan: mişterî
Xatûn: xatîn

(X û B)

Xepare:
Xeber: nûçe
Xobxo: bi serê xwe
Xet: nî,an ; xîç, xetên erdê ; qetek

Xîç: xêzik, xîçik

(X û X)

Xox: xox, şeftalû

(X û D)

Xudan: xwedan, xwedî,
Xwedê: Allah, Yezdan, xwuda, Xwuwa

(X û R)

Xirar: telîsê mezin, çewalê mezin yê zadî (dexlî)
Xurt: qewî, bihêz, bibirî
Xurtî: bi qewet, bi zorê
Xerz: bizrê neslê, cînêd mêr û jin
Xirek: mals, laşka
Xirr: girover, devjeng (mucadeleya devikî)
Xorûkman :Girîya hundurê mirovî
Horkiman : Gava ku kesek ji ser riya rsat derkevît
Xwîrk: bizûzê hiriyê (kurmeke ku di nav malê de hirî û ta dixwe); navê ê,ekê ye jî
Xerpi,and: naprû,ik lê da, pence lê dan, xirmû,k û termûşk
Xirxire: terpase, gir
Xurdewat: hûr û mûrên malê
Xirî: safî; bi maneya tawanbarkirinê jî tê bi kar anîn
Xurî: hirî
Xirîbik: Odeya navîn
Xirîk : rengekê giryanê ye
xerîk : mijûl
Xirpek: erdê terklêdayî
Xirşe: bi ber, bi mêwe
Xorayî: herwe, bela,
Xurme: xurme
Xuriya: xuriya, dixwurê, exurê
Xuristî: saxlem, ragirtî, li ser xwe, xwegirtî
Xirîya: ji rê derket
Xiriyayî: jirêderketin
Xirep,an: xolêkdan
Xûrîk: ciderî, nexweşîneke zarokan e

(X û Z)

Xuzî: xwezîka, xweziya, xweziga, tif
Xêzan: Îflas, bi soranî jin e
Xizim: xizim û mirov
Xizmet: xilmet
Xizêm: qelefin, qerefîl, xizêm
Xîz: sîlekan, remil
xezîr: xezûr
Xizîne: defîne, gencîne
Xezam: payiz
Xuzeyran: navşê mehekê ye di navbera mayis û temûzê
Xirr: hemî, tev, giş, hemû

(X û S)

Xesandin: ji mêranî xistin
Xesî: xesû
Xes: xes, xas, marol

(X û Ş)

Xuşînk: xwe,ik, delal, spehî, cuwan, bedew, rind
xuşîmank: zarokên zîrek
Xwîşk: xweh, xwişk, xwang
Xoş: xweş, bi tam
Xişîm: xeşîm, bêtecrûbe
Xişand: xuşikand, xirand, kişand, kêşa
Xoşav: dûşav
Xişîlî: Xwelîşîrik, giyaşîrik, şînkahiyeke bi şîr e ku Kurd jê re dibêjin şîrê marî

(X û F)

Xîft: ”
Xiftan: xiftan (jin û mêr tev xiftan di ser kiras de li xwe dikin), xeftanê koçeran
Xefik: faq, fex

(X û L)

Xêlî: xêliya bûkê, temeziya ser serê bûkê
Xilîfan: navê gundekî ye li dora hewlêrê
Xelat: perû, diyar,î hediye
Xilya: xeliya, firikî, ji cî derket, ji cihê xwe çû
Xilxile: vale, xalî
Xilûle: kûr
Xilinkî: xelya, jicîhderketina hestî
Xolî: xwelî, xweliya daran
Xelîtik: xelît (parçeyên tifengê yên ku li nava wê tê şidandin) wekî û fî,ek berikan
Xilt: derd, (ê, û belayek e li laşê mirovan dikeve)
Xalxalk: fatereşk, sipl